

AB

118204

OB A

Freiherr v. Ende-Altjessnitz.

B. 145.

M.

HENRICI KOEHLERI,
PHILOS. MAG.

EXERCITATIONES
JVRIS NATVRALIS,

EIVSQVE CVM PRIMIS EXTERNI,
METHODO SYSTEMATICA
PROPOSITI

IENAE, LITTERIS RITTERIANIS
M DCC XXIX.

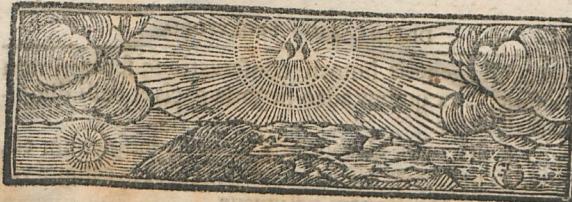
HEINRICI RÖNTHERI
PHYSICO-MATHEMATICIS
EXERCITATIONES
VARIAE MATHEMATICAE
METHODO SYNTACTICO

AB: 148 207

LEINWE, EUTHERIS RITTMANNIS
M DCC XXXX

L 148)

DISSERTATIO PROLVSORIA.

In allegatis numeri Romani §§. dissertationis huius, Arabici vero §§. Exercitationum denotant.

§. I.

SVnt cause sat graves, ob quas mihi exponenda est ratio instituti, quod eo tendit, ut nexus concatenato *Juris naturalis*, ejusdemque cum primis externis *disciplinam* proponerem Generofissimis atque Nobilissimis Dnn. Auditoribus meis, quibus placuit, interesse acroasisbus, doctrinis hisce a me hactenus destinari solitis, & quorum conatus eximii mihi addiderunt stimulum naturali methodo adumbrandi systema, cui superstrui possit pars philosophiae practicæ nobilissima.

§. II. Per *jus naturale extnum* intelligo complexum earum LL. naturalium, ad quarum custodiā alter alterum ex dictamine rationis cogere potest. Quænotio haud ab ludit ab idea aliorum, illud *jus per normam naturalem*, cui examen & decisio disceptationum & controversiarum attemperari debeat, definitiū. Cui scopo conveniens est institutum eorum, qui solliciti fuerunt de condendo systemate, in quo conspicerentur regulæ, a quarum custodia felicitas & tranquillitas hominum externa dependeat; seu, quod idem est, quæ a

necessaria generis humani conservatione separari non possint, & ex quibus adeo negotia pacis & belli dijudicari debeat.

§. III. Ex idea juris N. externi perspicuum est, quod ea præcipue officia rationis hic loci in censem veniant, quæ coactionem patiuntur.

§. IV. Disquirendum itaque est, quænam officia, quæ Deus ope naturæ & rationis (§. 359.) nobis injungit aliis exhibenda, extorsioni subfint, & quæ officia necessitatis seu stricta appellari solent.

§. V. Quicquid officii erga alios nostræ sortis concipiimus, illud ex amore proxime intelligimus. Hinc & officia necessitatis, si quæ dentur, ex eodem fonte profluere manifestum est.

§. VI. Cum amor sit coactionis impatiens (§. 691.); clarum est, officia, quatenus ex amore tantum derivantur, extorqueri non posse, seu extorsionem officiorum erga alios ex solo adversus eos amore non concipi.

§. VII. Officia necessitatis, quæ talia, ex solo amore erga alios derivari nesciunt (§. VI. IV.).

§. VIII. Alia proinde nobis via calcanda fuit, quæ officia, de quibus nobis sermo est, distincte cognoscere, & ab aliis officiis, quæ coactionem nesciunt, curate distinguere nobis liceat.

§. IX. Amorem erga alios deduximus ex studio alios perficiendi (§. 701.), seu ex obligatione dirigendi actiones nostras in aliorum æque ac nostras perfectiones (§. 699.). Hoc fieri potest vel non subtrahendo seu relinquendo aliis bona, quibus jamjam instructi sunt, vel augendo eos bonis, quibus destituuntur. Tertium officiorum genus erga alios non concipiimus.

§. X. Præpono, nos a natura, ejusque Auctore ita

ita factos esse, ut eo dispiciamus, ne pereamus, neve
misere & calamitose vivamus (§. 665. 687.).

§. XI. Auferas homini facultatem extorquendi
ab aliis officia prioris generis; des eidem copiam co-
gendi alios ad officia alterius generis sibi exhibenda;
utroque casu pereundum hominibus, misereve saltimi
& calamitose vivendum esset (§. 733. 735.), & ex conse-
ti contra legem naturalem palmariam (§. 1090.) age-
retur.

§. XII. Cum nulla alia officia erga alios supersint
(§. ix.); sequitur, ut & nulla alia officia ejusdem generis
extorsioni subsint, si statum ordinarium & regularem
spectaveris, qui distinguendus est a statu extraordinario
& maxime irregulari, ubi favor necessitatis locum ha-
bet, de quo egi in fine exercitationis quintæ.

§. XIII. Officia necessitatis sunt, ad quæ sibi præ-
stanta alter alterum cogere potest (§. iv.). Jam cum no-
bis a natura & nutu creatoris (§. 330.) detur copia
cogendi alterum, ut nobis non detrahatur bona, quibus
jam jam instructi sumus (§. ix.); officia necessitatis eo
tendunt, ne quis alteri detrahatur id boni cuiuscunq[ue],
quo eum jam jam ornatum deprehendit.

§. XIV. Sic incidimus in notam characteristicam,
eamque perpetuam & determinatam (§. xii.) officiorum
necessitatis, qua posita eorum confusio cum officiis he-
terogeneis evitari possit, quod in disciplina juris exter-
ni maximi momenti est.

§. XV. Alterum genus officiorum erga alios eo
redit, ut eos augeamus iis bonis, quibus destituuntur
(§. ix.), quod cum dependeat ab amore, quo alios com-
pleteantur (§. 689.); eadem *officia amoris & humanitatis*
vocantur, a quibus accurate officia necessitatis discri-
mina-

minare possumus (§. xiv.), idque ob notam characteristicam determinatam, quam adduximus.

§. XVI. Officia necessitatis eo tendunt, ne quis alteri detrahatur id boni cuiuscunq; quo eum jamjam ornatum deprehendit (§. xiii.). Complexum omnium bonorum, quibus aliquis instructus est, commode vocare possumus SVVM (§. 747.); officia ergo necessitatis eo tendunt, ut quis SVVM cuique tribuat, vel quod eodem redit, ut quis ab alieno abstineat. Notio ALIENI ad notionem sv1 facile formari potest. Hæc nova est notio determinata officiis necessitatis, dummodo inhæreamus notione *vs* SVVM, jam allata, id quod regulæ logicæ in concipiendo systemate requirunt.

§. XVII. Terminum sv1 in hoc significatu assūmere eo minus dubitavi, quo magis cum hac voce eandem ideam copulasse videatur GROTIUS c. 17. §. 2. L. II. de J. B. P. cuius verba hæc sunt: *Natura homini SVVM est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones proprie; Dominio & pactis quomodo SVVM cuique sit &c.* Conferri meretur B. VELTHEMIUS in introduct. ad Grotii J. B. & P., in nota ad hunc locum.

§. XVIII. Sic nahtus sum principium determinatum, unde doctrinas *Juris Nature* externi determinante derivare mihi licuit, & quod ad SVVM CUIQUE redit, quodque cum ABSTINENTIA ALIENI conspirat (§. 754.), quam GROTIUS pro charactere justitiæ (externæ) videtur assumisse, præcipue cum injusititia naturam non nisi in ALIENI VSVRPATIONE posuerit §. 8. Proleg. de J.B.P.

§. XIX. Hac ratione non difficile est determinatu, quæ sit obligatio externa, quod jus perfectum, pro attributo personæ fumitum, & quod illa non minus quam

quam hoc ultra custodiam ~~re~~ SVVM cuique non sit ex-tendendum (§. 763. 778.).

§. XX. Nec minus inde perspicuum est, quænam res ad *forum externum naturale* pertineant, discernen-dum a *foro interno & tribunali rationis*, quod illo latius patet. conf. §. 738.

§. XXI. Hoc pacto nobis licuit distincte ob o-culos ponere iustitiam externam seu expletricem, eam-que ab iustitia interna curate discriminare (§. 797. 798.).

§. XXII. Cum violatio officiorum necessitatibus dici soleat & mereatur *LÆSIO PERFECTA*; hæc nihil aliud potest esse quam violatio ~~re~~ SVVM cūique (§. XVI.). In quoquaque casu hujusmodi turbationem ejus, quod alterius est, non comprehendimus, ibi læsionis externæ nihil admitti posse constat.

§. XXIII. Idea determinata læsionis determinat etiam notionem *damni, proprie & stricte talis*, & in foro externo spectati, quod per malum ex læsione oriun-dum definivimus (§. 769.).

§. XXIV. Bona quæcunque, quibus instructi esse possunt homines, vel a natura, vel ab eorum facto, seu arte profiscuntur. Hinc distinguimus SVVM in CON-NATVM & ACQVISITVM (§. XVI.).

§. XXV. Ex hac divisione dependet partitio *obli-gationis externæ in connatam & adventitiam*, nec minus divisio juris in *connatum & quasitum* (§. 1272.).

§. XXVI. Factum, unde subnascitur SVVM QVA-SITVM, potest esse occupatio rei nullius, nec minus pa-tium. Hinc datur SVVM QVÆSITVM OCCUPATORIVM. Datur & PACTITIVM, de quo inferius.

NON §. XXVII. Species svi connati sunt corpus, mem-bra, & organa illius, unio animæ cum corpore, vita, vir-gini-

ginitas, jura nostra connata (§. 786.), vires, quibus natura nos dotauit, æqualitas & paritas in statu naturali (§. 906.), libertas naturalis in eodem statu (§. 944.) fama, & estimatio simplex (§. 1050.), bonum jucundum, & quæ possint esse alia.

§. XXVIII. Unde sponte incidimus in species violationis & suum connatum & ex consequenti in species læsionum inde intelligendarum citra pactum aliquod prævium.

§. XXIX. Cum læsio sit caussa belli justifica (§. 1092.); species læsionum ad violationem sui connati spectantium nobis suppeditarunt species caussarum belli justificarum. conf. §§. 1199. 1201. 1204.

§. XXX. Doctrina læsionum & dannorum inde pendentium generalior in sphæra juris Naturalis externi, est omnium maximi momenti. Quæ ratio est, cur eas à §. 945. usque ad §. 996. enucleatius tractaverim.

§. XXXI. Juxta notas de læsione & damno assumptas determinavi, quænam læsiones in foro externo culposæ dolosæ dici mereantur, conf. 947. usque ad §. 954.

§. XXXII. Dari læsiones, quæ nec culposæ nec dolosæ sunt, & quæ adeo nec intellectum nec voluntatem lædantis præponunt, §. 959. demonstravi. Unde concipere nobis licuit, actiones injustas & agere inuste distinguendas esse.

§. XXXIII. Quibus casibus ex usu ejus, quod nostrum est, orientur læsiones, §. 965. seqq. tetigi.

§. XXXIV. Interceptionem ejus, ad quod alteri in statu naturali nullum jus competit, damnum non esse in eodem statu, §. 977. condocet.

§. XXXV.

§. XXXV. Damnum, quod in consequentiam venire *Grotio* dicitur esse damnum improprie tale §. 983. commonstravi.

§. XXXVI. Dari incrementum unius, ex quo ex accidenti & citra intentionem agentis oritur alterius decrementum, quod tamen pro damno habendum non est; §§. 978. 984. patebit.

§. XXXVII. Ab hisce doctrinis de læsione generalioribus ad læsiones speciales, easque ante pacta consideratas, descendit.

§. XXXVIII. Officia de non contempnendis aliis exhibui §. 998. seqq. Agitur hic de existimacione, de infamia, ejusque inurende causa justifica, eamque ab insigni alterius improbitate & injustitia externa derivandam esse, §. 1034. ostendi.

§. XXXIX. Quo cau contemtus nostri sit læsio, §. 1026; quo secus §. 1018. condocui.

§. XL. Que superbia pro læsione sit habenda, §. 1031. indicavimus.

§. XLI. Violationem famæ esse læsionem, §. 1050., nec minus crudelem esse in seipsum, qui famam negligat, §. 1048. demonstravi.

§. XLII. Doctrinam de jure sermonis ante pacta, de falsiloquio & mendacio, de simulationibus, de reservationibus, quas dicunt mentales, earumque moralitate egi §. 1060. seqq.

§. XLIII. Subjungo §. 1072. seqq. jus jucundi naturale, nec minus §. 1078. jus virginitatis connatum, virgini competens.

§. XLIV. De jure læsi in lædentem vel nos læsurum connato in statu naturali & de obligatione connata lædentis ad reparandum damnum egi §. 1079. seqq. explicatius.

b

§. XLV.

§. XLV. Solam læsionem & injuriam ut imminentem certam illatamive esse caussam belli iustificam, §. 1092. demonstravi.

§. XLVI. Distinguenda esse bella à latrociniis (§. 1093.), hostem à latrone (§. 1094.) nec minus ab inimico (§. 1105.) monstravi.

§. XLVII. Consectaria funesta, quibus stipatur odium erga hostes vel inimicos §§. 1106. 1107. 1108. *οὐ εἰ παρεῖται* representavimus, insimulque ostendimus, ea nobismetipfis, odio ejusmodi flagrantibus, detrimentosa esse.

§. XLVIII. Cum læsio sit vel imminens, vel jamjam illata, ob priorem vero defensio nobis competat; de jure defensionis §. m. seqq. fusiū agitur.

§. XLIX. Ex jure defensionis §. 1115. jus præventionis concipimus.

§. L. Cum §. 1116. demonstraverimus, remedia violenta in defensione fuscipienda proportionata esse debere propulsioni periculorum, in quæ defensor conjectum se deprehendit, eadem remedia comparanda non esse cum remedii, quibus uitur aggressor, nec mala, defensori metuenda cum malis, ad quæ invasori inferenda defensor cogitur. (§. 1117. 1118.).

§. LI. Cum defensio sit distinguenda a reparatione damni & satisfactione, §. 1121. docuimus.

§. LII. Media in pace de bello, tanquam illius conservandæ remedio, & medio in bello de pace reconcilianda, tanquam fine cogitandum esse, §. 1129. ostendimus.

§. LIII. Quo pacto ex defensore aggressor, ex læso lædens fieri possit, §. 1130. seqq. demonstravimus.

§. LIV.

§. LIV. Adjutor hostis nostri quo casu reputandus sit pro hoste, & quando ex auxiliis, quæ feruntur hosti, orientur lœsiones & caussæ belli justificæ de hoc egimus §. 1134. seqq.

§. LV. Ad terminos defensionis §. 1143. delabor, & quo casu defensor in transgressione limitum defensionis ad infirmitatem humanam provocare possit, §. 1151. indicatur.

§. LVI. Remedia proportionata, quibus defensor, qua talis, vel læsus in reparatione damni extorquenda uti possit, esse discriminanda à remediis, quorum usum nobis suadent prudentia & justitia interna ante existentiam articuli defensionis vel post damni alicuius perpessionem; §. 1162. submonui.

§. LVII. Indigitavi §§. 1163. 1164. lœsiones, ad quas perferendas in foro nec interno, nec externo obligamur.

§. LVIII. Veram prudentiam politicam, quæ ad utilitatem nostram extérnam in commercio humano promovendam contendit (§. 1170.), non nisi utile verum & durabile sectari, §. 1175. demonstravi.

§. LIX. Licet in foro externo gaudemus iure postulandi damni vel levioris reparationem vel refrænandi nos lœsurum ab illius illatione; regulæ tamen prudentiae nos sèpius commonet, ut remittamus jus nostrum §. 1178.), & lœsiones non solum levioris, sed & quandoque majoris momenti perpetiamur, (§. 1179.).

§. LX. Iustus, interne talis, sollicitus est, de excogitandis remediis, quibus absque detimento inimicis inferendo, eos impedire possit, quo minus i li lœsiones in actum mittere valeant (§. 1183.). Nec

minus idem justus non permittit, ut inimici prætextum ei nocendi, quem teste querunt, nanciscantur, (§. 1185.).

§. LXI. Quod prudentia politica vera exigit, id distinguendum est ab iis, quæ bracteata politica suggerit (§. 1184. 1186. 1187.)

§. LXII. De moderamine inculpatæ tutelæ §. 1191., de fuga ac regressu invasi §. 1198. loquor. Quid sentiendum sit de paritate armorum, §. 1194. decidimus, & cur integritas membrorum corporis cum internecione alterius defendi posfit, §. 1195. evicimus.

§. LXIII. Virginī, aliisque foeminiis competere jus defensionis cruenta ad congressum venereum violentum impediendum, §. 1199. commonstravimus.

§. LXIV. Modos reparandi damna subindicavi §. 1210. seqq.

§. LXV. Jus vel potius favorem necessitatis (das Notbrecht) §. 1218. definivimus.

§. LXVI. Discrimen status moralis regularis ab irregulari & extraordinario §. 1221. determinavimus.

§. LXVII. Favorem necessitatis non nisi in causa extremæ necessitatis locum habere, §. 1225. docuimus.

§. LXVIII. Licet jus necessitatis detur contra eos, qui nos nec lèdent, nec lèdere connituntur (§. 1227.), neque illud adeo jus belli dici mereatur, (§. 1228.), nec ei, qui cum extremo periculo pereundi conficitur, culpa vel dolus tribui possit (§. 1230); contra ejusmodi tamen homines nobis competere jus defensionis, §. 1223. demonstravi.

§. LXIX.

§. LXIX. Casus necessitatis effecerunt, ut homines ad rationem status provocare soleant; notio nem illius latius, strictiusve sumtæ §. 1238. seq. evolvi.

§. LXX. A jure connato progressus sum in excitatione sexta & septima ad jus quæsitum, quod subnasci solet ex factis humanis, quorsum referendæ sunt pactiones.

§. LXXI. Cum læsio sit violatio *et svum cive que* (§. xxii.), indagandum mihi fuit, an violetur id, quod alterius est, si quis pactis stare nolit. Quod si fieri posit, violationem pactorum læsionibus annumerari fas erit.

§. LXXII. Auxilia, quæ alii ab aliis expectare possint, dedere occasionem promissionibus (§. 1250.), in auxilio vero, quod nobis ab aliis fertur, ex alieno sit nostrum (§. 1252.); promittentes itaque eo tendunt, ut ex suo fiat alinnum.

§. LXXIII. Sed quæritur, quænam ad promissum concurrere debeant, ex quibus intelligere nobis detur ejus validitatem. Ad quam requiri consensum alterius seu acceptationem ejus, cui fit promissum, demonstravi §. 1275. Sed cum *pactum* sit promissum acceptatum ab altero; validitas promissi exigit pactum. Quam propositionem deprehendes in §. 1286.

§. LXXIV. Evidenter cum promissiones & consequenter pacta ad auxilia, aliis ferenda contendant (§. LXXII.); iis casibus, ubi ad auxilii lationem obligamus, etiam promissa adeoque pacta sunt valida h. e. effectui danda, præcipue cum ante pacta ad opem alteri ferendam obstringaris. Sed cum auxilii latio sit officium amoris (§. 740.) extorsionis impatiens

(§. 691.); hactenus non nisi obligationem internam servandi pactum concipimus (§. 737.).

§. LXXV. Quæritur itaque; undenam perspiciamus obligationem pactorum externam & perfectam?

§. LXXVI. Condocet §. 1302., promittentem velle, ut \forall suum actu fiat alienum, & ex §. 1303. patet, acceptantem promissum etiam velle, ut alienum actu fiat suum. Vnde clarum est, quod uterque paciscentium velint, ut, quod partis unius est, actu fiat alterius (§. 1304.)

§. LXXVII. Sed nova vice queritur, quandam intentio seu voluntas efficax paciscentium nancisci possit effectum. Scimus, quod illa ad actus externos prorumpat, nisi impediatur (§. 508.). Impedimentum h̄c loci est id, in quo deprehenditur ratio, cur finis paciscentium in actum mitti non possit (§. 515.). Sed ratio ejusmodi continetur in rebus vel absolute, vel naturaliter, vel moraliter impossibilibus (§. 39. 307. 483.). Triplex igitur concipimus impedimentum in nostro argomento. De impedimentis primi & secundi generis non erit, cur loquamur, cum fines in se contradictorii, nostrasve vires superantes existentiam respuant, adeoque efficiant, ut & promittentes & acceptantes habeantur profluitis & absentibus (§. 1334.). Restant igitur impedimenta ultimi generis, quae moralia auditunt, & quae ex promissione reruni moraliter impossibilium, co-oriuntur.

§. LXXVIII. Promissiones rerum moraliter impossibilium sunt actiones legibus repugnantes (§. 483.), adeoque & injustæ (§. 412.), idque in foro externo, si illæ

si illæ juri externo naturali, h. e. *τὸν* suum cuique (§. XVIII.) contradicant. Tollas & ejusmodi impedimentum morale, h. e. ponas, pactioni non obstarē ejusdem injustitiam; intentio pacifcentium, hoc est, mutatio *τοῦ* suum in alienum (§. LXXVI.) actum indispicitur. Si pactis non obstat in justitia, ea justa sunt; ex pactis itaque justis concipimus rationem mutationis actualis *τοῦ* suum in alienum. Pactis ergo justis alienum actu mutatur in *nostrum*, quod *conventionalē* seu *pactitum* est (§. XXVI.). Qui proinde pacta justa violat, violat *τὸν* suum cuique.

§. LXXIX. Violatio *τοῦ* suum cuique est *læsio* (§. XXII.). Violatio pacti justi est violatio *τοῦ* suum cuique (§. LXXVIII.). Violatio ergo pacti justi est *læsio*. Quam propositionem quæsivimus (§. LXXI.), & §. 13II. Exerc. adduximus.

§. LXXX. Officium necessitatis eo tendit, ne *svmm cviqve* violemus (§. XVI.). Qui violat pacta justa, is violat *τὸν* suum cuique (§. LXXVIII.); officia ergo necessitatis eo tendunt, ne violemus pacta justa. Enimvero officium necessitatis seu stricte dictum dicitur etiam obligatio externa & plena (§. XIX.), pacta justa obligationem externam & consequenter jus perfectum producunt. conf. §. 1324. 1328. 1329. 1330.

§. LXXXI. Hac ratione etiam concipimus, quomodo officium amoris seu indebitum, per pacta justa abeat in officium debitum (§. LXXIV.). conf. §. 1325. 1326.

§. LXXXII. Quibus demonstratis ad doctrinas, quæ huc spectant, specialiores progredior, quarum non nisi palmarias hic commemorare licet.

§. LXXXIII. Solo consensu nostro pactitio,
codem-

eodemque justo, ^{et} nostrum & consequenter jura nostra transferri in alios, §. 1349. 1350. evici. Hæc propositio est maximi momenti in concipiendis aliis doctrinis arduis.

§. LXXXIV. Cum §. 1347. egerim de consensu expresso & tacito, quæraturque utrum aliquis, qui sciens & non impeditus contra alterius actum, in sui prejudicium tendentem, non protestatus est, in suspicionem illius actus tacite consenserit. Demonstravi hoc assertum ex natura nostra §. 1363. Quæ propositio in indaganda præscriptione gentium insignis utilitatis est.

§. LXXXV. Vtrum dolus, error & metus paetis officiat: de primo §. 1380., de altero §. 1387. seqq., & de ultimo §. 1393. seqq. egi.

§. LXXXVI. Doctrinam generalem de diligentia debita & de culpis §. 1402. proposui, quatenus ea in paetis occurrere posit. Culpam latam cur dolo æquiparari posit, §. 1413. demonstravi.

§. LXXXVII. Nota est regula juris: Id quod nostrum est, non nisi facto nostro, in alterum transfertur. Quæ cum in negotiis hominum, in statu naturali viventium, momentosa sit, eam §. 1429. evici.

§. LXXXVIII. Hominibus, diversæ religioni addictis, immo & infidelibus paæta esse servanda, §. 1436. seqq. demonstravi.

§. LXXXIX. Tractationem de jure paætitio excipit doctrina de jure jurando, præcipue cum omnia juramenta non nisi promissoria sint. conf. §. 1457.

§. XC. Cum homines ad jusjurandum eo religiosius servandum commoveantur, si de pœnis divinis arbitrariis satis convicti sint, & si scient, in sytemate

stemente divino nullam actionem irremuneratam impunitamve manere; §. 1450. demonstrationem illarum poenarum tangere volui.

§. XCI. In exercitatione vii. transeo ad jus minorum. Præpositis notionibus de rebus communibus, nobis propriis & alienis, §. 1484. ideam dominii formo, & ejus introductionem ad conservandam generis humani felicitatem apprime, idque hypothetice necessariam fuisse §. 1490. evinco.

§. XCII. Modum acquirendi dominium originarium esse occupationem, §. 1506. ostendi, unde ad novam speciem sui quæstii, quod occupatum differentia gratia vocamus, incidimus. conf. §. 1508.

§. XCIII. Titulum esse caussam acquirendi dominium remotam seu caussam juris, modum vero acquirendi dominium esse caussam nascendi proprietatem rerum proximam seu caussam facti, §§. 1509. 1510. 1511. distincte evolvi.

§. XCIV. Feram, non nisi vulneratam, captam nondum esse, si statum naturalem spectaveris; §. 1513. condociimus.

§. XCV. De rebus abjectis §. 1519., de foetu animalium §. 1521., de alluvione §. 1522., de adjetione terræ cum coalitione conjuncta §. 1523., de thesauro §. 1524., de rebus inventis §. 1529. seq. egimus.

§. XCVI. Ideam alienationis rerum nostrarum §. 1534. evolvi. Caussas, quibus homines ad rerum suarum dominia transferenda commoti sunt, striictim tetigi §. 1536.

§. XCVII. Modum acquirendi dominium derivativum in solis pactis justis contineri, §. 1538. demonstravi.

§. XCVIII. Divisionem juris proprietatis ad prima principia revocavi, & ideas domini utilis & directi; nec minus proprietarii, usufructuarii & usuarii §. 1549. seqq. exhibui.

§ XCIX. Dominum utilem cum domino directo manere in nexus, §. 1559. commonstravi. Id quod etiam de usuario, usufructuario, & proprietario afferui §. 1557. Ejusmodi nexus, ex divisione iurium in partes oriundum, §. 1560. generaliter demonstro, & ad dyarchias, triarchias illustrationis gratia provoco.

§. C. Cum saepius fiat, immo fieri debeat, ut res externæ unius cum usu virium alterius seu cum operis, & opera cum operis commutentur; analogiam, quæ rebus externis cum usu virium nostrorum intercedit, commonstravi, atque inde ostendi, quæ de rebus externis, in dominio nostro existentibus concipiuntur, ea etiam ad operas & labores applicanda esse, quantum id quidem permiserit analogia. conf. §. 1568.

§. CI. Unde intelligitur, debilitationem virium alterius & turbationem ac circumscriptiōnē liberī earum usus, cum dāmno nostro, proprie tali, non copulati, lāsionibus perfectis recte annumerati. (§. 1569.)

§. CII. Hoc in argūmento sufficerit attendisse ad notionem sui, §. XVI. adductam, & quæ ad vires nostras earumque usum & ex consequenti ad labores & operas nostras applicanda venit. Cum violatio suum cuique sit laesio perfecta (§. XXII.), conclusio §. CT. prolata, intellectu facilis erit. Mihi liberum pon fuit deserere notionem Sui, cum te formando syste.

systemate Iuris Naturalis externi sollicitus fuerim.
conf. §. XVIII.

§. CIII. Ubi dominia rerum alienationi ea-
sum, atque hæc earum commutationi occasionem
præbuere (§. 1575.); ita commutatio rerum opera-
rumque pepererunt earum pretia, (§. 1583. 1584.),
quæ ex illarum utilitate nobis singulariter ex illis
percienda, & raritate, tanquam concavissis, derivo
§. 1573.

§. CIV. Dominovindicavi jus premium reisæ
commutandæ cum aliis rebus ex arbitrio determi-
nandi (§. 1588. 1589.), si forum externum, idque na-
turale, spectaveris, licet dominus in æstimandis re-
bus coram tribunali rationis tueri se sæpius non
posit.

§. CV. Premium non rebus ipsis inesse, sed ab
impositione hominum, quæ non nisi imaginaria es-
se potest, dependere, §. 1601. indicavi. Nec minus
§. 1603. commonstravi, illud idem esse non nisi fi-
ctionem.

§. CVI. Incommoda & difficultates, quibus
permutationes rerum & premium earum vulgare pre-
muntur, strictim repræsentavi §. 1604., & inde ad
occasione pretii eminentis §. 1605. progressus sum.

§. CVII. Tandem investigo, utrum & sub quâ
hypothesi præscriptiones inter gentes liberas locum
habere possint, & utrum occupatio bellica sit mo-
dus acquirendi dominium rerum hostilium.

§. CVIII. Hæc sufficiant protulisse in medium,
quantum id quidem idea prolutoria de Iure Natura-
li externo permisit.

§. CIX. Cum in nostra disciplina status natu-
ralis

ralis sit probe distinguendus a statu civili; priorem adumbravi in Exercitatione V. §. 888. seqq. Hominibus, in ejusmodi statu viventibus, quales gentes libere sunt, ius æqualitatis seu paritatis ratione ~~negotia~~^{non minus quam imperii §. 906.}, æqualitatem iurium & obligationum (§. 904.), libertatem externam, quam alias naturalem vocant, eandemque summam (§. 916.) vindicavi.

§. CX. Statum naturalem non esse statum libertatis, §. 921. condociui. Nec minus §. 941. demonstravi, eundem non nisi contingenter esse statum bellici. Nihilominus tamen, cur non omnes homines vivere possint in ejusmodi statu, & cur in imperiis summorum principum nobis veneranda sit præventionis summi NVMINIS, illud §. 942. adnotavi.

§. CXI. Haec sunt, B. L., quæ visa mihi sunt præmonenda de tractatione Iuris Naturalis externi, cujus ad societas applicationem jam meditor, semifestri, quod instat, hiberno adumbrandam, si deus vires mihi concesserit.

§. CXII. Sed jam restat, ut & paucis exponam causas, quibus adductus sum, ut doctrinas, quæ in primis exercitationibus continentur, præmitterem.

§. CXIII. Ius Naturale externum continet officia erga alios necessitatis, quorum ad custodiā alter alterum cogere potest (§. II. III. IV.), quæque sunt infiniti generis, si sphæram moralem spectaveris, & quæ probe distinguenda sunt ab officiis honestatis & amoris.

§. CXIV. Hæc ratio fuit, ut exponerem, quæ amor erga alios exposcat, si ductum rationis sequi velimus. Feci hoc à §. 699. usque ad §. 746.

alibi

§. CXV.

§. CXV. Doctrinam de auxilio, aliis ferendo, §. 720, seqq. proposui, ut examinare potuerim, an illud in foro externo extorsionem patiatur. Sententiam negantem demonstravi §. 766., qua, tanquam præmissa, in explanandis aliis materiai, ad jus externum spectantibus, usus sum; id quod ex doctrina de pacis præcipue perspicuum est (§. LXXII.).

§. CXVI. Eum, cui auxilium fertur, & adiutorem representare unicam personam, & utriusque vires pro unica vi habendas esse, evici §. 725. 726. Quam propositionem commode applicare potui ad auxilia, que hosti feruntur, & que efficiunt, ut & auxiliatores ejusmodi pro hostibus jure reputentur. conf. §. LIV.

§. CXVII. Ob arctissimam copulam, quæ officiis erga alios intercedit cum officiis, nobismet ipsiis præstandis, de posterioribus egi §. 621. seqq. quantum id quidem instituti nostri ratio permiserit. Principium officiorum, nobis debitorum absolvitur hac propositione: DIRIGE ACTIONES IN TVAS PERFECTIONES (§. 340.).

§. CXVIII. Ad quam regulam observandam nos obligari a natura, patet ex §. 340.

§. CXIX. Sed cum studium nos perficiendi sit coniunctum sit cum cum studio perficiendi alios (§. 699.); natura etiam obligamur ad adimplendam hanc regulam: PERFICIAS ALIOS HOMINES.

§. CXX. Obligationem hanc, quam ex contemplatione naturæ cognoscimus, esse divinam, §. 330. 825. 830. demonstravimus.

§. CXXI. Cum regula, cui actiones liberas attemperare obligamur, dicatur lex (§. 345.); utram-

que regulam esse legem naturalem, insimulque divinam (§. cxx.), clarissimum est. Id quod etiam intelligendum est de illis regulis, quæ nexus concatenate inde derivantur.

§. CXXII. Hac ratione nanciscimur duas methodos investigandi leges naturales, quarum prior ex consideratione naturæ, altera vero ex perfectionibus divinis easdem nobis ob oculos ponit. Id quod indicavi §§. 286. 287. 289.

§. CXXIII. Cum altera methodus eo tendat, ut obligationem custodiendi leges naturales ex voluntate divina eliciamus, demonstravi §. 823., custodiā legum naturalium copulatam esse cum illustratione gloriae divinæ, cui ut attemperemus actiones nostras, voluit OPTIMVM ILLUD NVMEN (§. 816.).

§. CXXIV. Custodiā juris Naturalis & gentium esse copulatam cum illustratione gloriae divinæ, illi perpendant, qui arbitrantur, ob religionis, quam profitentur, amplificationem violari posse pacta, cum gente, quæ sacra diversa sestatur, inita. Quo facto sententiam suam, tranquillitatē & felicitati generis humani, cuius illi pars sunt, inimicissimam esse cognoscent, si consecaria funesta, inde oriunda, curate spectaverint, cum ob æqualitatem iuriū & obligationum (§. 904.) gentibus diversæ religionis non minus tribuere debeant jus conculcandi pacta, & jura Gentium ob religionis quam profitentur, propagationem.

§. CXXV. Sed & cum eadem sententia ex ipsa theologia naturali refutetur, insignem hujus usum in labore, juri Gentium vindicando, perspicimus.

§. CXXVI. Priorem, quam §. cxxii. indigat, vimus,

vimus, methodum tractandi jura naturalia, qui improbaverit, is mecum etiam atque etiam consideret, Romanis, Graecis, Scythis aliisque gentibus, de Deo ejusque voluntate alias minus recte sentientibus, nota fuisse jura Gentium æque ac Mathesios theorematæ; is expendat, (unde Q. Curtius noverit discriminem inter hostes & latrones, quibus Alexandrum in concione, quam Scytharum legatis tribuit, annumerat, nec minus differentiam hostis ab inimico, ad quam Sogdiani in loco, §. 1105. citato, dicuntur reflexisse. Quæ vel sola differentia præponit, Curtium non nisi lationem pro causa belli justifica habuisse, id quod cognitionem aliarum veritatum præstruit. Hæc & innumera alia juris naturalis dictamina, nec ex cultu idolorum, qui erat proxime erroneus, nec ex theologia naturali, quam non satis introspexerunt, sed ex natura, ope rationis, ejusque analogi, h.e. auxilio experientiæ (§. 356. 357.) sibi aliisque innovere.

§. CXXVII. Cum custodia legum naturalium copulata est illustratio gloriæ divinæ (§. 823.). Enimvero custodia legum naturalium complectitur cultum officiorum naturalium erga nos & erga alios; idem cultus officiorum, nobis atque aliis præstandorum, conjunctus est cum illustratione gloriæ divinæ. Illustratio gloriæ divinæ est principium officiorum erga Deum. Cultus erga officiorum erga Deum est copulatus cum custodia officiorum erga nos & alios.

§. CXXVIII. Habitus attemperandi actiones suas gloriæ divinæ dicitur *pietas*. Concipimus ergo nexus, qui intercedit *pio naturali* cum officiis erga nos & alios. De *pio naturali* egi §. 838. seqq., ut discriminem

crimen & gradationem officiorum naturalium adumbrare potuerim.

§. CXXIX. Gloriæ divinæ illustrationem & consequenter adimpletionem officiorum, Deo exhibendorum, copulatam esse cum amplificatione felicitatis nostræ aliorumque, §. 828. demonstravi. Unde facile erit ad intelligendum, DEVVM etiam tanquam parentem benignissimum in ejus legislatione nobis esse venerandum, id quod III. Thomafius graviter inculcavit. Hac ratione summum NVMEN à despotismo liberatur, cum gloria, quam tyrannus stolidè sectatur, cum infelicitate eorum, quibus imperat, copulata sit.

§. CXXX. Doctrinas de eo, quod decet, seu, quod pulchrum est in actionibus humanis §. 854. seqq. & de eo, quod licitum est in foro externo §. 861. seqq. proposui. Non omne, quod licet, decere, §. 867. explanavi.

§. CXXXI. Doctrina de exceptionibus, ex collisione legum & inde descendantium officiorum oriundis, est maximi momenti in sphæra morali. Quam in principio Exercitationis IV. exhibui.

§. CXXXII. Cum in tota sphæra morali doctrina de obligatione & imputatione sit maximi momenti, eam in Exercitatione II. & III. fusius exposui.

§. CXXXIII. Applicationem legis ad facta in doctrina de imputatione præcipue attendendam esse, §. 381. monstravi.

§. CXXXIV. Judicium collectivum latum de moralitate actionum, de earum merito vel demerito, ad imputationem referendum esse, §. 414. 423. subindicavi.

§. CXXXV.

§. CXXXV. Dari quantitates morales, §. 432.
evici. Jurisprudentiae competere facultatem com-
mensurandi moralitatem, merita & demerita actio-
num, §. 437. commonstravi.

§. CXXXVI. Doctrinam de voluntate efficaci
& simplici propono §. 508. Eadem voluntas seu pro-
positum agendi copulatum est cum fine, existen-
tiæ reddendo, cum usu remediorum (§. 513.), cum
remotione impedimentorum (§. 518.), nec minus
cum expectatione & fuscitatione occasionis (§. 528.).
Et cum leges in eis, quibus exæ prescriptae sunt, re-
quirant voluntatem efficacem, eis convenienter vi-
vendi (§. 539.), eædem etiam nos obligant ad ea, quæ
cum voluntate efficaci connexa sunt.

§. CXXXVII. Quid sit diligentia debita in ge-
nere, quid culpa, quid proæresis stricte dicta seu do-
lus, §. 586. 587. adnotavi.

§. CXXXVIII. Actionis, cuius existentia vel non-
existentia ad nostram voluntatem efficacem referri
debet, autores vel cause dicimus (§. 567.).

§. CXXXIX. Actiones imputabiles etiam illas
esse, quarum autores sumus, §. 569. demonstravimus.

§. CXL. Actionum culposarum, quarum autores
nos esse §. 568. evici, imputabilitatem demonstrativa
ratione afferui §. 569.

§. CXLI. Voluntas efficax, ad legum custodiam re-
lata est causa & fons imputabilitatis (§. 572.). Unde im-
putabilitatem conatus, hujusq; crimen deduxi (§. 586.)

§. CXLII. Actiones metu coactas esse voluntarias
& imputabiles, §. 580. seq. plus una vice demonstravi.
Quo significatu voluntas coacta etiam voluntas dici
meretur, ex §. 583. patebit.

d

S.CXLIII.

§. CXLIII. Cur effectus, ex nostris actionibus oriundi, nobis imputari possint, §. 593. 594. condoci.

§. CXLIV. Et ne deessent mihi principia demonstrandri, in prima exercitatione proprietates animæ nostræ recensui, interspersis hinc inde aliis veritatisbus, quibus in concinnando & explicando systemate carere non potui.

§. CXLV. Nullam notionem, nec ullam propositionem in prima exercitatione deprehendimus, cuius usum in progressu systematis non experti sumus, id quod ex citationibus patebit.

§. CXLVI. In fine ejusdem exercitationis ideam de natura evolvi, ut terminos, quos requirit jurisprudencia naturalis, eo religiosius custodiem.

§. CXLVII. Quid sit naturale in genere, quid naturale corpori vel animæ; quid vivere convenienter nature, plus simplici vice explicare mihi licuit. De primis naturæ homini cum brutis communibus & de primis naturæ homini propriis, §. 281. 282. egimus.

§. CXLVIII. Quæ in hac dissertatione præliminari via analytica proposui, ea mihi proponenda judicavi methodo synthetica, quæ quippe prælectionibus academicis mihi videtur accommodatior, cum illa à simplicioribus & facilioribus ad magis composta progredatur.

§. CXLIX. Antequam huic prolusioni finem impone, justum est, ut commemorem nomina Viatorum Juvenum Generosissimorum & Nobilissimorum, ad verumque doctrinæ ac vitae decus feliciter contendentium, qui exercitationes hasce in cathedra publica me comite defendendas in se suscepserunt.
Elegit

primam

- primam de natura humana morali
DN. MART. WANKHEL DE SEEBERG, Eq.
Transilvanus,
alteram de obligatione & lege naturali
DN. CAROL. ALEXAND. DE KVNSBERG,
Eq. Franconicus,
tertiam de Imputatione
DN. JOH. JVSTINVS SCHIERSCHMIDIUS,
Gothanus,
quartam de officiorum naturalium discrimine
DN. WOLFFIVS ABRAHAM. GERHARDVS,
Lign. Silesius,
quintam de jure lœsi in lædente connato
DN. HERMANNVS ADOLPHVS LE FEVRE,
Lubecensis,
sextam de jure pactio
DN. WOLFFIVS HENRICVS DE KVNSBERG,
Eq. Franconicus, &
septimam de Jure Dominiorum
DN. ERNESTVS LVDOV. WAGENFELDT,
Lüneburgicus,
quarum priores quinque publice jamjam ventilatae
sunt, binas vero reliquias semestri proxime securuero
pari certamini erudito C. D. committemus.
CL. Cum in seculo, ubi scientias insigniter
promotas deprehendimus, utendum nobis sit inge-
niis auxiliaticibus; fateor ingenue, me cum volu-
ptate insigni profecisse ex monumentis virorum ce-
leberrimorum, id quod vel ex citationibus, hinc
inde obviis, patebit. Neminem offendit; nemini bel-
lum indixi; non nisi eos, quibuscum vi systematis,
quod

quod de Jure Naturali externo formo, consentire
mihi licuit, allegavi, amicus omnibus, inimicus ne-
mini. Apprime attentus ero ad dubia, a viris cor-
datis & formandi systematis intelligentibus mecum
benevole communicata, nec me, meliora edoctum,
flecti nescium esse; ipso opere demonstrabo, sola
mihi reservando jura, quæ ex defensione systema-
tis coorintur. Valeas, Lector Benevole, meque,
qui Te colit & veneratur, favore tuo digneris.

Dabam Jenæ ad d. xiv. Octobris, A. O.R.

M D C C X X I X .

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-315430-p0030-7

Q. D. B. V.
EXERCITATIO I.

DE
NATVRA HVMANA
MORALI.

§. I.

Omo constat ex anima & corpore. Inter has duas substantias deprehendimus artissimam unionem , quam nonnulli ex influxu phyllico, ex assistentia divina alii, ex harmonia præstabilita haud pauci derivare solent. Disciplina , de qua delineanda solliciti sumus , doctrinas controversas, minimum dubias, omnes respuit. Quam ob causam sine necessitate animum nostrum faceremus dubium, si ulli horum systematum jus Naturæ & Gent., palmariam Philosophiæ practicæ partem, superstruere velimus.

A

§. 2.

§. 2.

Et corporis & animæ rationem in contemplatione naturæ humanaæ habendam esse ex §. 1. patet.

§. 3.

Corpus præditum esse natura diversa a natura animæ, notum fiet inferius.

§. 4.

Natura itaque humana duabus naturis distinctis, iisque unitis constat. (§§. 1. & 3.)

§. 5.

Methodus Synthetica, quam ob majorem facilitatem analyticæ jam præferendam existimo, requirit, ut a simplicissimis auspicemur & inde ad magis composita & conceptu difficiliora lento pede progressiamur. Jam cum idea naturae, speciatim humanaæ, ita comparata sit, ut ex phænomenis, in homine deprehensis. illam eruere valeamus, nosque ad indolem mentis, quæ ob solam spiritualitatem moralitatis capax est, palmario respicere teneamus; præmittemus facultates illius, a posteriori cognoscendas, præcipue cum in doctrinis juris N. ad illas, ceu ad principia experientia indubitate, secure provocare & possimus & debeamus. Interspergam hinc inde notiones & veritates, quæ non minus in viribus animæ distinctius indagandis & applicandis, quam in ipsa methodo, quæ in inspicioendo jure naturæ maioris necessitatis est, proprius rimanda utiles nobis esse possint.

§. 6.

§. 6.

Datur in nobis aliquod ens, quod sui aliarumque rerum, extra se positarum, conscientium est. Hoc dicitur *anima seu mens*. Character hic, quod ad praesens nostrumque attinet propositum, sufficit; ex quo mens nostra cognoscatur & ex quo illa ab aliis quiuscunq[ue] objectis diversis distinguitur.

§. 7.

Hoc *conscientium esse* est primum axioma, quod in mente nostra experimur. Illud nihil aliud est, quam actus, quo mens vel se ipsam ab objectis representatis vel hæc a se invicem distinguit.

§. 8.

Actus, quo mens objectum sibi quomodounque representat dicitur *perceptionis in genere sumta*.

§. 9.

Actus, quo mens perceptionis alicujus sibi conscientia est, a LEIBNITIO *apperceptio* dicitur. Cum ea, quæ in intellectu diversa sunt, diversimode representari debeant in imaginatione per symbola ad evitandam confusionem; apperceptio a perceptione nuda merito discernitur. Solum somnum adduxisse sufficiat, in quo quidem animæ perceptiones, minus tamen apperceptiones tribuenda veniunt.

§. 10.

Conscientia mentis nostra quidem significatione est distinctio sui a rebus & rerum representatarum a se invicem. (§. 7.) Apperceptio itaque ejusmodi distinctionem vel sui ab objectis representatis vel horum a se invicem involvit. (§. 9.) A 2 §. II.

§. II.

Perceptio copulata cum Conscientia sui vel rerum repräsentatarum dicitur *Cogitatio*, teste usu loquendi vulgari.

§. 12.

In cogitationis actu perceptio & apperception concurrunt. (§. II. 9.)

§. 13.

Quatenus mens percipiens distinguit vel se ab objectis repräsentatis vel hæc a se invicem, eatenus cogitat. (§. II. 7.)

§. 14.

Perceptionem & apperceptionem esse abstracta respectu cogitationis, ex collatione §§. II. 8. & 9. & ex idea abstracti clarum est.

§. 15.

Repräsentatio seu imago objecti, in perceptione occurrens, dicitur *idea* seu *notio*: Objecta ipsa repräsentata appellantur *ideata*.

§. 16.

Notio vel sufficit ad rem repräsentatam ab aliis objectis distinguendam, vel minus. Priori casu *notio clara*, posteriori *obscura* audit.

§. 17.

Applicari aptæ sunt hæc definitiones ad omnes ideas sensibus immediate haustas non minus quam ad eas, quæ in disciplinis eruditis nobis obveniunt.

§. 18.

Eadem definitiones & ad res, prima vice nobis occur-

occurrentes & ad eas, quæ nobis denuo fiunt obviae,
se extendit.

§. 19.

Qui terminos male applicat, virtutes cum vitiis
vel aliquod negotium cum negotiis diversis confun-
dit; is eorum terminorum, virtutum, vitiorum, il-
lius negotii ideam obscuram habere censetur. Hinc
is matrimonium conscientia obscure cognoscit, qui
illus cum matrimonio ad Thalac vel cum concubi-
natu confundit.

§. 20.

Si quis rem sibi oblatam ab aliis rebus vel
coexistentibus vel successivis distinguat, in illius
mente dubio procul aliquis character residet, ne-
cessere est, quo illam distinguit & ex quo illam ite-
rata vice recognoscit. Hanc notam characteristi-
cam anima vel sigillatim ac discretim sibi repræsen-
tat, vel minus. Priori casu notionem claram *di-
finctam*, altero vero *confusam* appello. Sic si quis
in emtione-venditione, cuius claram ideam habet,
translationem dominii a parte vendoris & deter-
minatam pecunia summam ab emtore vendori
solvendam sibi sigillatim repræsentet, ei distinctam
emtione-venditionis ideam tribuimus. Sed si quis
quidem norit, negotium aliquod obvium dici em-
tione-venditionem, notam vero illius charac-
teristicam adeo sibi sigillatim non repræsentet, ut il-
lam recensere posit aliis id postulantibus; ei no-
tionem illius negotii confusam adscribimus.

A 3

§. 21.

§. 21.

Eam ob causam notandam esse judico doctrinam de notionibus distinctis, ut, quid sit Naturæ lumen, cuius partem præcipuam Jus Naturale constituit, proprius inspicere possumus. Sic efficitur, ut illas Leges aeternas eo curatius indagare valeamus.

§. 22.

Per *lumen* in mundo externo obvium intelligimus illud, quod efficit, ut objecta externa circumjecta a se invicem distinguere valeamus. Et cum claræ & distinctæ idea in mente nostra sint ita comparatae, ut ea, quæ in aliquia idea totali comprehenduntur, a se invicem secernere possumus (§. 16. 20.); claritate & distinctione seu perspicuitate idearum *Lumen mentis* nostræ, ut nos illud consideramus, absolvi liquido constat. Hinc crescente cognitione rerum clara & distincta, crescat lumen mentis necesse est. Hinc patet, ex obscuritate idearum §. 16. indigata, *tenebras mentis* constare.

§. 23.

Notio distincta completa nuncupatur, quæ continet characterem rei perpetuum; *incompleta*, cuius nota rei characteristicæ est temporaria. Sic si quis dixerit, *mendacium* esse *falsoquium*; notio hæc mendacii incompleta est, quæ evadit in completam, si addideris verba: *conjunctionem cum danno alterius.*

§. 24.

§. 24.

Notiones compleæ nomine *definitionum* insinuantur.

§. 25.

Definitiones ad lumen mentis spectare, ex §§. 24. 23. 22. patet. Summam cautionem adhibendam nobis esse in definitionibus admittendis exinde patet, quia illæ per Systema formandum undulant & conclusiones afficiunt.

§. 26.

Sensus externus est facultas animæ percipiendi objecta externa, mutationem in organis sensoriis producentia. Facultas percipiendi mutationes animæ internas *sensus internus* vocatur. Perceptiones ejusmodi dicuntur *sensationes*. Notandum quod vocabulum *sensus* vel pro facultate vel pro organo sensorio, vel pro ipsâ perceptione sumatur.

§. 27.

Sensu plures aliae ideæ excitantur in nobis quam quæ requiruntur ad characterem rei discretivum, notionem distinctam constituentem. (§. 20.) Ille character e. gr. furis est quasi immersus & involutus innumeris ideis e. gr. ratione loci, temporis & aliarum circumstantiarum singularium, quæ omnes ideæ heterogeneæ in evolvendis definitiobibus separari debent a nota characteristica, paucioribus exprimi apta symbolis. Ex quo consequitur, ut sensus non ligillatim & discretim nobis characteres rerum repræsentent.

Ergo

Ergo representationes sensuales, qua tales, sunt confusa (§. 20.) Hue ille Canon: Confusa sentimus, distincta concipimus.

§. 28.

Ex collatione definitionum perceptionis, cogitationis & notionis patet, perceptionem & consequenter cogitationem a notione differre ut actum continentem a contento, quod ab illo idealiter separatum est. Eodem modo perceptionem distinctam ab idea distincta discernendam esse puto, cum alicujus rei, quam distincte percipimus, notionem confusam habere possumus. Sic si quis pecuniam adspiciat, argentum, moneta figuram, colorem, imaginem principis, ejus nominis litteras, cyfras, reliqua, sibi representare & consequenter in statu perceptionum distinctarum versari potest, cum tamen *pecunia* non habeat notionem distinctam, quæ est mensura pretiorum vulgarium universalis vel alia ejusmodi nota characteristicæ, a pluribus aliis ideis accidentalibus distincte perceptis separanda. Hinc a notionibus distinctis ad perceptiones distinctas valet quidem argumentatio, quæ tamen non est reciprocabilis.

§. 29.

Proinde fieri potest, ut sensus vel externus vel internus varia a se invicem discernibilia in aliquo objecto nobis represententur vividissime, teste exemplo §. 27. in medium prolati, atque adeo ad perceptiones rerum claras & distinctas perducantur.

Sed

Sed quatenus sensus singularia & individualia repræsentet, multasque ideas admisceat ideae characteristicæ, qua notio distincta est (§. 20.); etenim repræsentationes sensuales, qua tales, sunt confusa. Distinguamus ergo distinctum in perceptione & cogitatione obvium ab illo, quod notionem distinctam constituit,

Soli sensus ad alterum distinctum evolvendum non sufficiunt, sed intellectus accedere debet ad notionem distinctam ex perceptione distincta eruendam.

§. 30.

Hæc eam ob causam etiam adduxi, ut sciamus, quorū nobis in Jure N. concipiendō sit progrediendum. Subsistendum quippe nobis non est in statu perceptionum distinctarum, sed & laborandum, ut simul statum notionum distinctarum nanciscamur. Id quod in omnibus scientiis opus est,

§. 31.

Propositio præcedens in pluribus juris naturæ materiis demonstrandis usum habet.

§. 32.

Facultas reproducendi perceptiones rerum, olim sensibus obviarum vel alio modo cognitarum dicitur *imaginatio seu Phantasia*.

§. 33.

Quatenus itaque imaginatio ideas sensuales
B suppo-

supponat & ha confusæ sint (§. 26.); ipsæ repræsentationes imaginativæ confusæ sunt.

Huc accedit, quod imaginatio & que ac sensatio non solum characterem discretivum, sed cum innumeris aliis mixtum reproducat. (§. 20.)

§. 34.

Experiendo quotidie discimus, a sensu varias res vel simultaneas vel successivas coniunctim nobis repræsentari, atque adeo ob id eodem tempore in nobis nasci plures ideas inter se conjunctas. Porro novimus, quod si vel ope sensuum vel imaginatio-nis excitetur in nobis aliqua idea, qua olim cum aliis ideis vel affectibus certis copulata fuit, reliqua idex sociæ, quin & illi affectus in mente nostra nova vice cooriantur. Hoc phænomenon animæ, quod insignis usus est in omni philosophia, Legem imaginationis, vel associationem idearum, imaginum & affectuum appellamus, de qua, quantum constat, pri-mus egit IO. LOCKVS de intellectu humano L. II. cap. XXXIII.

§. 35.

Quantum conserat applicatio hujus phænomeni ad gratiam a natura probe distinguendam, S. R. BVDDEVIS in Institut. Theol. Moral. P. I. c. I. Sect. V. §. IX. egregie commonistravit.

§. 36.

Fieri solet, ut phantasia ideas reproductas di-versimode vel dividat vel componat, ita ut idex totali inde subortæ nullum extra mentem objectum respon-

respondeat. Ob quam operationem animæ *facultas singendi* tribuitur, ejusmodi vero idæ dicuntur *ſſiones*, quæ adeo nihil aliud sunt, quam idæ ex imaginaria & arbitraria combinatione rerum alias separatarum vel divisione rerum alias combinatarum ortæ, & quibus totalibus nullum extra mentem objectum respondeat. Huc referas centaurum, sphingem, hirco-cervum.

§. 37.

Contradiccio est simultanea unius eiusdemque rei affirmatio & negatio. Ut indolem contradictionis veræ penitus inspiciamus, illam casu dato illuminemus.

Idiomata veri Philosophi,

qui

- A) Admittit unicum Deum;
- B) Rationem existentiæ mundi in unico Deo querit;
- C) Perfectiones absolute summas Deo tribuit.

Idiomata Ebnici, qua

talis, qui

- a) Non admittit unicum Deum, plures enim deos statuit;
- b) Rationem existentiæ mundi non in unico Deo, sed in pluribus diis querit;
- c) Non perfectiones absolute summas, sed imperfectiones & imbecillitates humanas diis tribuit.

Si contuleris idiomata utriusque inter se, a tolleret

B 2

A,

A, b absorbebit B, & c destruet C. Sic si ponatur hæc propositio: *Philosophus est ethnicus*; positis ijsdem nec mutatis ideis, idiomata prædicati destruerent idiomata subjecti, atque adeo omnes ideaæ evanescerent & prorsus nulla idea remaneret. Ergo positis ideis subjecti & prædicati, propositio continet contradictionem veram, quæ degeneraret in spuriam, si aliam ideam vel ethnici vel philosophi formare volueris.

§. 38

Ea, quæ involvunt contradictionem, *impossibilitas*; quæ vero contradictionem nullam involvunt, *possibilitas* audiunt. Definitionem impossibilis sic evinco:

Principium contradictionis, quod ab omnibus admittitur, hæc propositio est: Impossibile est, idem simul esse & non esse. Ergo impossibile est illud, quod simul esse & non esse ponit. Tò esse affirmat, tò non esse negat. Ergo impossibile est illud, quod simul affirmatur & negatur. Simultanea ejusdem rei affirmatio & negatio dicitur contradictione (§. 37.) Ergo impossibile illud dicendum, quod involvit contradictionem.

§. 39.

Possibile & impossibile vel in se vel respective ad aliquod systema e. g. mundanum, considerari potest. Priori casu *possibilitas* & *impossibilitas* dicitur *interna*, quæ cum absolute coincidit; posteriori vero ea *externa* seu *extrinseca* seu *hypothetica* appellatur. Sic Academia Scientiarum a LEIBNITIO Vienna deli-

neata

neata & in tres classes, puta Litterariam, Mathematicam & Physicam divisa, est quidem possibilis, intrinsece talis; sed fieri potest, ut sit impossibilis, extrinsece spectata, respective nimurum ad nostrum mundum existentem accepta. Idem sentiendum de societate Recognoscentium universali, cuius delineationem sapientem & egregiam nobis dedit S. R. Dn. LANGIVS, Idsteiniensium Sacrorum Antistes.

§. 40.

Phantasix combinatio & divisio arbitraria est vel rerum inter se non pugnantium vel sibi invicem contradictentium. Ergo fictiones sunt vel possibles vel impossibilis (§. 38.) qua ultimæ vocantur chimeræ.

§. 41.

Concipere aliquam rem est illam sibi distincte representare. Et illud, quod est distincte representabile, dicitur conceptibile.

§. 42.

Ratio est id, unde aliquid concipitur. Principium est, quod in se continet rationem alterius. Principiatum est, quod habet rationem sui in altero. Sic si rō velle exspatiari ponas principiatum, representatione tempestatis serenæ potest esse ratio & anima ipsa erit principium.

§. 43.

Ratio sufficiens dicitur illa, qua posita sunt conceptibilia ea omnia, qua in aliqua re (existente)

B 3 depre-

deprehenduntur, seu, præter quam ad conceptibilitatem alicujus rei nihil aliud requiritur.

§. 44.

Nihil existit absque ratione sufficiente, cur potius sit quam non sit. Hæc propositio dicitur a LEIBNITIO principium rationis sufficientis seu convenientiae.

§. 45.

Si Phantasia combinet sibi invicem non contradicentia, hoc fieri potest vel cum ratione sufficiente vel minus. Hinc fictiones possibiles sunt vel principio rationis sufficientis conformes vel difformes. (§. 40. 44.) Dantur respubicae fictæ huc referenda.

§. 46.

Ex quibus per legitimam consequentiam possibilia fluunt, ea possibilia esse aliunde constat.

§. 47.

Ergo si ex fictione assumta juste argumentando possibilia deduxeris, ipsa quoque fictio possibilis sit necesse est. Hinc si denatur fictiones morales, ex quibus quædam officia & jura hominum possibilia deduci possint, illas esse possibiles nova ratione evincit. Porro si ponatur fictio, ex qua legitime concludendo derivantur impossibilia, fictio ipsa impossibilis haberi debet.

§. 48.

Datur in mente facultas, qua illa recognoscit, se ideas ab imaginatione reproductas olim habuisse, quæ memoria dicitur.

§. 49.

§. 49.

Attentio est mentis facultas se ex pluribus, quæ in aliqua re deprehenduntur, ita desigendi in uno, ut illius sibi mens magis conscientia sit, quam reliquorum. Hinc efficit attentio, ut una idea cum aliis copulata, plus claritatis nanciscatur quam reliqua. (§. 16.)

§. 50.

Eadem sunt quæ sibi mutuo possunt substitui, salvo omni respectu, ita ut perinde sit, ac si substitutio non fuisset facta.

§. 51.

Diversa sunt, quorum mutua substitutio mutationem producit.

§. 52.

Similia sunt, quorum ea, ex quibus aliqua res cognoscitur & quibus illa distinguitur ab aliis, sunt eadem. *Similitudo* est identitas characteris duarum rerum.

§. 53.

Dissimilitudo est diversitas characteris duarum rerum.

§. 54.

Cognitio reflexionis absolvitur attentione repetita per varias ideas partiales, ex quibus componitur idea totalis, qua nobis objectum aliquod representamus.

Huc spectat facultas comparandi & meditandi, qua similitudines & dissimilitudines rerum cognoscimus. (§. 52. 53.)

§. 55.

§. 55.

Notemus facultatem attendendi, reflectendi, comparandi eo magis, ut *prima natura homini cum brutis communia* distinguamus ab illis, quæ *homini propria* sunt, & quibus *jus naturæ*, quod *natura omnia animalia docuit a Jure N. humano*, ad quod concipiendum homo cognitione reflexiva aptus redditur.

§. 56.

Similitudo rerum est fundamentum specierum & generum eam. Hinc *notiones* dicuntur *generales* & *universales*, quæ similitudines rerum indigant. Et cum actus reflexus detegat similitudines ejusmodi (§. 54.), ille efficit, ut *notiones generales distinctas & definitiores* rerum eruamus. (§. 20. 24.) Hæc facultas formandi *notiones universales* nos a brutis atque adeo *naturam nostram a natura brutorum & per consequens jus naturæ*, quod *natura omnia animalia docuit, a Jure Naturæ humano distinguere*.

§. 57.

Homines auxilio actus reflexi observarunt similitudines rerum (§. 54.), quas signotenus separarunt, h. e. per impositionem terminorum vel aliorum symbolorum arbitrariorum. Sed cum similitudines rerum subministrent ideas *generales & universales* (§. 56.), adeoque & distinctas (§. 20.), homines usi sunt symbolis ad indigitandas *notiones generales & universales*. Quæ est ratio, cur Cel.

VVOLFFIVS

VVOLEFFIVS cognitionem rerum universalium, quas terminis aliisque symbolis exprimimus, vocaverit *symbolicam* seu *discurſam*.

§. 58.

Sensus & imaginatio turbant attentionem (§. 27.
33. 49.) & consequenter actum reflexum. (§. 54.)

§. 59.

In mente datur *facultas judicandi*, qua *nexus* vel *separationem* duarum vel plurium *idearum* nobis repräsentamus. Repräsentationes *nexus* vel *separationis* duarum vel plurium *idearum* *iudicia* appellantur.

§. 60.

Ratiocinari dicimur, cum ex duobus *judiciis* elicimus tertium, quod nuncupatur *collectivum* seu *discurſum judicium*. Repräsentatio ejusmodi *judicii* tertii, ex duobus aliis eruti, *ratiocinium* appellatur.

§. 61.

Facultatem mentis sibi distincte repräsentandi possibilia *intellectum* appellabimus. Notemus, hoc vocabulum sapientius sumi in sensu ampliori pro quaque facultate res cognoscendi, sive id fiat confusa sive distincta. Hoc pacto sensatio & imaginatio ad intellectum referuntur. Sed cum facultas distincta repräsentandi objecta ab illa prorsus differat, qua nobis res confuse repräsentamus, facultatem priorem peculiari termino circumscribendam esse patet ex regula superius §. 9. allata.

C

Quid

Quid sit intelligibile, ex definitione prævia patefecit.

§. 62.

Ex conceptu possibilitat̄ vel actualitat̄ aliquujus notionis vel judicij oritur certitudo cognitionis nostræ.

§. 63.

Deficiens repræsentatio possibilat̄ vel actualitat̄ notionum vel judiciorum parit incertitudinem cognitionis, alias dubia vocari solitæ, & in certam abeuntis, simul ac possibilat̄ vel actualitat̄ idæ animadverterimus.

§. 64.

Notiones vel judicia possibilia dicuntur logice verae, quæ vero impossibilitatem involvunt, logice falsa. Hinc notiones vel judicia, prout illæ istave vel contradictionem vel nullam pugnantiam continent, sunt vel falsa vel vera, logice talia. (§. 38.)

§. 65.

Experientia est cognitio, quam acquirimus reflectendo ad objecta, nobis a sensibus nostris oblata.

§. 66.

Sensus est vel externus vel internus. (§. 26.) Hinc experientia vel externa vel interna est. (§. 65.)

§. 67.

Sensus nobis repræsentat actualia seu existentia, quæ dicuntur res singulares. Experientia itaque versatur circa singularia. (§. 65.) Hinc ille, qui provocat ad experientiam, tenetur allegare casum quendam singularem seu specialem. §. 68

§. 68.

Cognitio acquisita per experientiam dicitur a posteriori hausta, & *judicia* inde formata *intuitiva* appellabimus, quæ sunt representationes phænomenorum seu mutationum, sensibus perviarum & conplexarum cum rebus. Fieri potest, ut ex ejusmodi *judiciis* intuitivis ratiocinando eruamus *judicia collectiva* (§. 60.) Confusio *judiciorum collectivorum* cum *judiciis intuitivis* dicitur *vitium subreptionis* a Celsio VVOLFFIO. Quod *vitium* committitur e.g. gr. ab illo, qui fluidum magneticum, a physicis alias cum ratione sufficiente admissum, ex experientia notum esse asseveraverit.

§. 69.

Experientia sunt rerum singularium. (§. 67.)
A rebus singularibus seu existentibus ad possibilitem earum tutissima valet consequentia. Ergo experientia sunt representationes rerum possibilium. Hinc experientia, cognitio a posteriori hausta, iudicia intuitiva (§. 68.) principiis veris (§. 64.), certis & indubitate (§. 62. 63.) annumerari solent.

Doctrina pravia & securitate de facultatibus anima, intimo sensui obvia, sunt experientiae atque adeo principia vera, certa & indubitata, quorum conclusiones legitimo modo & concatenatim formatæ æque vera, certæ & indubitatae sunt necesse est. (§. 46.)

§. 70.

habent rationem sufficientem. (§. 44.) Omnes itaque effectus physici vel eventus morales sub certis conditionibus vel circumstantiis contingunt, quæ conditions *requisita veritatis contingentis* vocantur. Si ponantur igitur eadem conditions in duobus phænomenis contingentibus, phænomena seu *casus similes* dicuntur (§. 52).

Hinc *similitudo casuum* est identitas circumstantiarum, ad casuum existentiam concurrentium. Ex quo perspicitur, quid sit *expectatio casuum similium*.

§. 71.

Cum effectus complures physici non minus quam morales & eorum conditions in sensu incurrant; ope experientia ejusmodi similitudinem casuum observare nobis datur. (§. 65. & 70.) Hinc illi, qui experientiae actiones suas attemperant, casuum similium expectatores sunt (§. 70.), idque cum successu, si ad circumstantias seu conditio-nes phænomenorum determinatas curate reflexe-rint. (§. 65.)

§. 72.

Ex §. 71. patet, quid sit *imitatio oculata* distin-guenda ab *imitatione coeca*, ad quam illud spectat: Duo cum faciunt idem non est idem. Huc refe-ras illud Horatianum: *O imitatores servum pecust!* Nec minus notemus locum SENECAE de vita beata Cap. I. Nihil magis præstandum est, quam ne pe-corum

corum ritu sequamur antecedentium gregem pergentes, non qua eundum est, sed qua itur, &c.

§. 73.

Nexus est illa rerum ad se invicem relatio, vi cuius altera continet rationem sufficientem alterius coëxistentis vel successivi. Hinc datur *nexus* vel *rerum simultanearum* vel *successivarum*. Quænam sint *connexa*, ex definitione prævia facile jucundum.

§. 74.

Demonstratio (*ἀπόδειξης*) est non interrupta catenatio seu connexio plurium ratiociniorum, in quibus nullæ præmissæ admittuntur, nisi quarum certitudinis antea introspectæ reminiscamur. Seu: *demonstratio* est non interruptus plurium syllogismorum nexus tamdiu continuandus, donec vel ascendiendo perveniamus ad ejusmodi prosyllogismos, in quibus præmissæ principia indubitate sunt vel descendendo delabamur in conclusionem, de cuius veritate queritur.

§. 75.

In demonstrando propositiones subsequentes rationem sufficientem habeant in propositionibus præviis necesse est. (§. 73. 74.)

§. 76.

In demonstrationibus propositiones ita coordinandæ sunt, ut sequentes ex præcedentibus conceptibiles (§. 75. 43.), adeoque distincte repræsentabiles sint. (§. 44.)

C 3

§. 77.

§. 77.

Experientiæ principiis demonstrandi merito
accensentur. (§. 74. 69.)

§. 78.

Scientia est habitus mentis deducendi con-
clusiones ex principiis indubitatis, idque nexus con-
catenato seu syllogistico.

§. 79.

Cognitio, quæ vel nimirum principiis non satis
certis vel nexus propositionum legitimo destituitur
vel utroque defectu laborat, dicitur *opinio*.

§. 80.

Scientia est cognitio demonstrativa. (§. 78. 74.)
Experientiæ sunt principia, in scientiis adhiberi
apta. (§. 77.)

§. 81.

Systema est complexus plurium possibilium in-
ter se connexorum. In systemate locum habet il-
Jud Hippocratis: *Σύστημα ιδεών*.

§. 82.

Scientiæ debent esse systemata. (§. 78. 81.) Et
cum Ius N. scientiis annumeretur, illud instar
systematis concipiendum. Unde nonnulli illud
catenam pluribus annulis similibus constantem ap-
pellarunt, teste III. GUNDLINGIO §. 1. c. 3. Ipr. Nat.

§. 83.

Invenire veritates est nihil aliud quam elicere
veritates incognitas ex quibusdam cognitis, idque
per syllogismos concatenatos. *Hus spectat ars her-
istica*

rifica, quæ est dexteritas incognitum ex cognito deducendi.

§. 84.

Veritates inēognitæ invēniendæ ex cognitis cūm hisce debent habere relationem. Ejusmodi relatio est similitudo, quæ cognito intercedit cūm incognito. Ex cognita itaque relatione vel similitudine rerum a cognito ad incognitum argumētari licet, quantum id ferat similitudo vel relatio eruta. Efficit itaque hæc similitudo, ut incognitum transmutari possit in cognitum.

§. 85.

Regula, vi cuius incognitum invēniendū in æquipollens aliquod cognitum transmutatur; principiū reductionis dicitur a Cel. vvolffio, qui primus foecundissimi hujus principii ideam distinctam cum publico communicavit.

§. 86.

Hoc principiō utimur in transītu a Jure Naturæ singulorum ad Jura Socialia & Gentium faciendo, quo facto jus Gentium æque ac Jus N. singulorum ad instar systematis & scientiæ (§. 8.) tractari potest. Evinci quippe potest, quamlibet societatem, vi definitionis, instar individui humani repræsentari posse ob similitudinem, quam inter humanum individuum & societatem quamcunq; adeoque & totum populum, reipublicæ systema constituentem, observamus. Jam taceo alios casus varios incognitos in Jure N. obvios, vi principii hujus

hujus reducibiles ad casus similes nobis cognitos
& jamjam demonstratos.

§. 87.

Equidem diffitendum non est, artem syllogisti-
cam esse remedium inveniendi, cum ex definitio-
nibus aliisque principiis, tanquam sumptionibus co-
gnitis incidere soleamus in conclusiones, antea
incognitas. Verum enim vero præclare monuit
Cel. vVOLFFIVS, inveniendis novis doctrinis non
sufficere solos syllogismos, qui præmissas cognitas
jamjam supponunt & qui adeo adhiberi non pos-
sunt, si vel utraque vel alterutra præmissarum de-
sistamur. Circumspectienda itaque inventoribus
fuerunt alia subsidia & artificia heuristica, quibus
nobis principia seu præmissæ subministrantur, &
quibus ope syllogismorum ad novas conclusiones
descendere possumus. Ad hæc artificia inventiva
summo jure referendum est principium reductio-
nis, cuius usu ex gr. hæc propositio eruta est: so-
cietas & per consequens respæblica representat in-
dividuum humanum. Hinc quicquid in Jure N.
singulorum cognovimus, illud ad quamlibet socie-
tatem compostam non minus quam simplicem,
adeoque ad totas gentes applicari potest, dummo-
do notemus, ex differentia specifica societatis &
reipæblicæ oriri conclusiones, societatibus & re-
bus publicis proprias.

§. 88.

Duce eodem principio reductionis inciderunt
veri

veri indagatores in *fictiones heuristicae* seu *doctrinales*, quarum ope veritates antehac incognitas concatenatim ratiocinando intellectui eruere datur. De earum indole & speciebus, in *Mathesi*, doctrina morali & J. N. & G. obviis, deque illas elicendi methodo egimus in *dissertatione de indole fictionum heuristicarum*.

§. 89.

In anima datur facultas similitudines rerum celeriter observandi, quæ dicitur *ingenium*. Quo abstrusioribus itaque similitudinibus elicendi aliquis aptus est, eo ingeniosorem illum esse constat.

§. 90.

Ad artem heuristicam, ad usum principii reductionis & ad *fictiones heuristicae* indagandas *ingenium* multum confert. (§. 83. 84. 85. 87. 88. 89.)

§. 91.

In inventis ergo novis examinandis & dijudicandis artifia ab usu ingenii non minus quam syllogismorum applicatione pendentia probe pensitanda sunt.

§. 92.

Dantur casus in commercio mundi apprime difficiles, ex quibus ope ingenii feliciter nos extricare possumus, præcipue si nobis res sit cum inimicis, ad quorum conatus malignos retinendos ingenium nobis consilium, tanquam remedium mitius, duriori præferendum, suppeditare solet. Quid in exequendis consiliis & in colenda prudenteria

D

dentalia

dentia præsentia ingenii nos juvet, experientia edocemur

§. 93.

Perspicientia nexus rerum possibilium dicitur *Ratio*. (die Vernuntiūt.) Huc quadrat locus in Cap. IV. L. I. offic. Cic. obvius: "Homo, quod *rationis* est "particeps, per quam consequentia cernit, causas "rerum videt, earumque progressus, & quasi antecesiones non ignorat, - - - & rebus præsentibus adjungit atque *annectit* futuras - - - Quibus ex verbis patet, definitionem rationis ab usū loquendi non ab ludere. Nec defunt alia loca autorum, quibus idem evincere possem. Et si vel ipsos casus speciales, ubi vocabulo *rationis* utimur, inspexeris, notam characteristicam indicatam deprehendes; si quis e. gr. ratione commensureret actiones in contrahendo matrimonio, in eligendo vitæ genere vel in suscipiendo quoconque alio negotio.

§. 94.

Notio *rationis* præcipuum usum habet, si demonstrare velimus, Jus N. esse dictamen *rationis*. Et cum *virtus philosophica* sit conformatio actionum ad ductum juris N., eandem ipsam esse habitum attemperandi actiones rationi præludenti, evincemus. Quam propositionem Cel. VVUCHERERVS pro axiomate virtutis jure assumit.

§. 95.

Ex notiones & propositiones, quæ impossibilia (§. 93.), atque adeo contradictoria (§. 38.) & ab-

& absurdia seu *ἄτοπα* (§. 2.) continent, e sphæra rationis eliminandæ sunt.

§. 96.

Formatio & examen systematum ab usu rationis pendent. (§. 81. 93.)

§. 97.

In sphæram rationis non nisi asserta demonstrata (§. 93. 74.), scientifica (§. 78.) aliis possibilibus non repugnantia & talia, quæ vel ex aliis possibilibus vel ex quibus alia possibilia concipi possunt, (§. 46.) recipienda esse clarum est.

§. 98.

Subest causa, eaque prægnans, cur ejusmodi corollaria interspergam, ne somnia, chimæras, judicia male cohærentia, figmenta absque ratione sufficiente assumta in sinum juris nature admittamus & disciplinam sanctam, quam a Deo auctore ortam esse loco convenienti demonstrabimus, coinquemus turpiter & adulteremus.

§. 99.

Quod cum aliis possibilibus vel veritatibus jamjam demonstratis connecti seu ex illis concipi potest, *rationi conforme* dicitur. (§. 93. 64. 73.)

§. 100.

Quod contradicit veritatibus jamjam cognitis & demonstratis, *rationi difforme* seu *ἀλογον* est. (§. 93.) Veram contradictionem intelligo, superius §. 37. adductam.

§. 101.

Sunt multa, quorum quidem nexum cum aliis veritatibus non introspicimus, quæ tamen nullam involvunt contradictionem, nec aliis veritatibus jamjam cognitis vere repugnant; ea sunt *supra rationis spheram*, cum iis, quæ rationi contraria sunt, non perperam confundenda. (§. 100. & s.)

§. 102.

Quæ ope rationis inspicimus, *a priori cognoscere* dicimur.

§. 103.

Qui perspicit nexus rerum possibilium, illæ rationes unius possibilis connexi in altero possibili obvias cognoscit (§. 73.) adeoque possibilia connexa a se invicem distinguit. Mens itaque ratione prædicta discernit possibilia connexa (§. 93.) & per consequens cognitione distincta possibilium gaudet.

A ratione itaque usus intellectus, vel stricte sumti, separari non potest (§. 61.). Quicquid itaque ratione h. e. a priori (§. 102.) attingi potest, illud est intelligibile.

§. 104.

Mens, solo sensuum auxilio, h. e. experientia utens, vel ultra illius terminos non adseendens, nexus rerum sensualium cum aliis veritatibus non introspicit (§. 65.). Lacus e. gr. rubescere interdum experiendo dilscimus, cuius in phænomeni observatione sola si acquiescimus, nexus illius cum causis

causis non inspicimus. Sic fit, ut physici gravitatem corporum, nudum phœnomenon in explicandis aliis doctrinis assumant. Ex quo patet, cur experientiam seu cognitionem a posteriori, rationi seu cognitioni a priori contradistinguere suerint philosophi. (§. 93. 102. 68.)

§. 105.

Quo major vel minor est perspicientia nexus rerum possibilium, eo major vel minor est vis rationis. Ubi quis plane nullum nexus veritatum introspicit, in illo plane nullam dari rationem clarescit. (§. 93.)

§. 106.

Si ad tenellam respiciamus atatem nostram, si consideremus homines loquela destitutos, si attenti simus ad eos, quos a brutis nutritos & educatos novimus, si tandem perpendamus, augmentum & amplificationem scientiarum ab incremento artis characteristica nimium quantum dependere; cognitionem symbolicam rationis cultui plurimum contulisse nemo inficias ibit. Conferri merentur casus, quos in CONNORII Evangelico Medici p. 133. & in historia Ac. Sc. Parisina Annis 1703. p. 22. seqq. non minus quam in Act. Er. Lips. Annis 1706. p. 366. relatos legimus.

§. 107.

Expectatio casuum similium ita se habet, ut videamur inspicere nexus rerum. (§. 107.) Et cum ratio sit perspicientia nexus rerum possibilium

D 3

(§. 131.),

(§. 131.) Cel. VVOLFFIVS *analogum rationis*, cuius mentionem fecerunt veteres, per expectationem casuum simillium distincte explicat.

§. 108.

Infiniti dantur casus, ubi in rerum nexum penetrare nobis non conceditur & qui adeo ita comparati sunt, ut deficiente rationis usu expectatione casuum simillium & consequenter analogo rationis secure uti possumus. (§. 71.)

§. 109.

Ex usu sensuum & imaginationis analogum rationis concipitur. (§. 107. 70. 26. 32. 41.) Et cum bruta sensibus & imaginatione gaudeant, illis analogum rationis non incongrue tribuitur.

§. 110.

In opinione vel principia sunt incerta (§. 79.) adeoque nescimus, an possibilia sint (§. 63.); vel nexus propositionum h.e. possibilium quorundam, non inspicimus. (§. 79.) Ergo opiniones oriuntur ex defectu rationis. (§. 93.)

§. 111.

Cognitio scientifica immutabilis, opinativa vero mutabilis est, idque rationis & scientiarum cultu. (§. 110.)

§. 112.

Jus N. est scientia & dictamen rationis adeoque systematis instar concipiendum. (§. 82.) Ergo a limite Juris N. opiniones sunt removendæ. (§. 110.)

§. 113.

§. 113.

Si nobis consciī simus incertitudinis principiorum vel deficientis seu hiantis eorum nexus, ejusmodi opinio nobis non nocet & parit *nudam persuasionem*, que opponitur *convictioni*, oriundā ex conscientia certitudinis principiorum eorumque nexus concatenati. Demonstrationes, scientiā, ratio pariunt convictionem. (§. 74. 78. 93.)

§. 114.

Opinio falsa, quam sovemus de certitudine cognitionis nostrā dicitur *vana persuasio*.

§. 115.

Judicium verum pro falso, vel falso pro vero habere appellatur *errare*. Error itaque est confusio judiciorum verorum cum falsis.

§. 116.

Qui habet possibile pro impossibili vel impossibile pro possibili, ille errat. (§. 115. 64.)

§. 117.

Qui confundit certum cum incerto, ille errat. (§. 116. 62. 63.)

§. 118.

Errorē evitamus, si nullam assertum pro vero admittamus, nisi quod notionibus distinctis & rationiis syllogistice concatenatedis superstructum est.

§. 119.

Si ex requisitis existentibus veritatis continentis, quae ad ejus existentiam concurrere debent (§. 70.) quādam tantum observaverimus & ab iis ad existen-

existentiam reliquorum requisitorum argumentemur, *cognitio nostra probabilitas* dicitur.

§. 120.

In probabilitate quæstio est de existentia rei alicujus. (§. 119.) Sed cum existentia præsupponat possibilitatem, omne probabile sit possibile necesse est.

§. 121.

A possibili ad existentiam non valet consequentia. Jam vero in probabilitate rei supponitur phænomeni existentia (§. 119.), ergo a nuda possibiliitate ad probabilitatem non valet argumentatio.

§. 122.

Argumentum ab analogia rerum depromptum in doctrina probabilium maximij momenti est.

§. 123.

Judicaturus de probabilitate alicujus phænomeni nosse debet, quæ requisita ad actuandum alijs quod possibile necessaria sint.

§. 124.

Perfectio est consensus in varietate. Si conserfas inter se perfectiones speciales reipublicæ, ædificii, horologii, foralitii, &c. similitudinem aliquam observabis, quæ generalem notionem perfectionis subministrat vi regularum Logicarum. Conferas §. 56. Notandum quod hæc & ejusmodi alij notiones in cibis specialibus resolvendæ sint in terminos specialiores.

§. 125.

§. 125.

Dantur consensus veri, dantur apparentes.
Hinc *perfectiones vel vera vel apparentes*.

§. 126.

Contradiccio in varietate est *imperfectio*. In horologio dantur innumera varia, ex quibus si ponatur unum, e. gr. motus rotæ alicujus, qui contradicit motibus aliarum partium in horologio obviarum, imperfectio oritur in horologio.

§. 127.

Contradiccio est vel vera vel apparens. Ergo *imperfectio vel vera vel apparens* est.

§. 128.

Perfectio apparens est imperfectio, imperfectio apparens est perfectio.

§. 129.

Consensus variorum efficit, ut illa concipi possint ex principio aliquo communī, unde quodlibet varium peculiarem determinationem suam nanciscitur atque unde adeo ratio variorum generalis & ultima petenda est. Sic in oculo varios humores, tunicas diversas & alia varia consentientia inter se & conspirantia observas. Clara & distincta objectorum, organum sensorum ferientium, delineatio, quæ sit in fundo oculi, est principium commune, rationem communem & ultimam centinens; ex qua oculi varia & eorum indoles & dispositio intelligenda. Illustrationis causa repreſentantes tibi perfectionem reipublicæ, horolo-

E

gii,

gii, & aliarum rerum, semper rationem aliquam ultimam deprehendes ob conspirationem variorum, rem perfectam ingredientium. Per rationem ultimam intelligo illam, in quam rationes particulares resolvuntur.

§. 130.

In ratione ultima si gradus concipi possint, in ipsa quoque perfectione gradus dari clarescit. Ratio ultima reipublicæ perfectæ est bonum publicum; sed hoc admittit gradus; perfectio itaque reipublicæ graduum capax est.

§. 131.

Cognitio intuitiva seu sensus perfectionis dicitur *voluptas*, quæ Gallis *le plaisir* nuncupatur. Conferatur definitio FELDENI, in *Tr. de Interpretatione p. 423.* obvia.

§. 132.

Perfectio est vel vera vel apparens. Hinc *voluptas* vel *vera* vel *apparens* seu *imaginaria* esse debet. (§. 131.)

§. 133.

Voluptas apparens nititur perfectione apparen-
ti seu erronea. (§. 132.) Jam cum fieri posse, ut
aliquis successu temporis errasse se cognoscat at-
que eo ipso perfectionis sensus, quo ille hactenus
gavisus est, evanescat & in sensu imperfectionis
degeneret; ipsa voluptas exspirabit & mutabitur
(§. 131.). Voluptas igitur apparens est mutabilis.

§. 134.

§. 134.

Qui certus & convictus est de cognitione sua, illi verendum non est, ne rem alio tempore sibi aliter repræsentet. Ergo si quis certus sit de perfectione, quam intuetur, illius repræsentatio respectu ejusdem perfectionis eadem manet & mutari nescit. Jam vero cum illa perfectio vera sit, de qua certi & convicti sumus, (§. 113. 62.) voluptas vera immutabilis sit & durabilis necesse est (§. 131.).

§. 135.

Tedium est sensus imperfectionis. Hanc mutationem nacantis gallicum illud, *le deplaisir*, optimè exprimit.

§. 136.

Cave ne habeas tedium pro nuda privatione voluptatis, cum illud positivi quiddam sit in anima. Privatio enim voluptatis locum habet, si nullam nos sentiamus perfectionem vel imperfectionem (§. 131.). Sed tedium oritur ex imperfectionis repræsentatione, quæ est positivi quiddam (§. 135.). Præterea notum est, & ex sequentibus patebit, tedium degenerare posse in aversationem & affectum vehementem, qui non minus ac illa positivi quiddam est. Sed illud, ex quo positiva consequuntur, positivum sit necesse est.

§. 137.

Tedium nititur vel imperfectione vera vel apparenti. Priori casu *tedium verum*, posteriori vero *apparens seu imaginarium* vocatur.

E 2

§. 138.

§. 138.

Tedium verum esse durable, apparens vero mutabile, mutatis mutandis ad imitationem (§. 133, 134) facile demonstrari potest.

§. 139.

Ex gradibus perfectionis vel imperfectionis non minus quam ex vividiori alterutrius repräsentatione gradus voluptatis vel tedium oriuntur (§. 131, 135.).

§. 140.

Voluptas & tedium oriuntur ex confusis perfectionum vel imperfectionum repräsentationibus (§. 131, 135. 27.).

§. 141.

Bonum est quod nos nostrumque statum perficit. *Bonitas* est studium alios perficiendi. Sic cultura scientiarum, virtutis studium, conversatio cum viris sapientibus, sanitas corporis habentur pro bonis.

§. 142.

Repräsentatio boni continet cognitionem perfectionis (§. 141.). Jam cum cognitio perfectionis excitet in nobis voluptatem (§ 131.); repräsentatio boni voluptatem in nobis excitare debet. Hinc naturaliter *bonum* est illud, quod vel voluptatem vel falso nihil tedium nobis affert.

§. 143.

Hinc *bonum verum* est, quo consequimur voluptatem immutabilem, seu, quod nūquam tedium procreat; *apparens*, quod nobis affert volupta-

Iuptatem mutabilem, quæ s̄epius in tedium degenerat.

§. 144.

Porro cum perfectio vel vera vel apprens fit (§. 125.), vel ob id bonum vel verum vel apprens seu imaginarium est (§. 141.).

§. 145.

Malum est quod nos nostrumque statum imperfectiorem reddit.

§. 146.

Repræsentatio mali continet cognitionem imperfectionis (§. 145.). Jam cum cognitio imperfectionis excitet in nobis tedium (§. 135.); repræsentatio mali tedium in nobis excitat debet. Hinc naturaliter *malum* est illud, quod tedium in nobis progenerat. *Malum* proinde *verum* est, quod tedium immutabile; *apprens*, quod tedium mutabile in nobis excitat.

§. 147.

Idea mali continet imperfectionem (§. 145.). Quæ cum vel vera vel apprens fit (§. 127.), *malum* vel *verum* vel *apprens* esse constat.

§. 148.

Et in perfectione & in imperfectione concepi possunt gradus (§. 130.). Hinc & bonum & malum gradus admittit (§. 141. 145.). Si quis itaque bonorum vel malorum gradus velit cognoscere, ei perfectionis vel imperfectionis gradus introspectiendi sunt.

L 3

§. 149.

§. 149.

Bonum minus involuit perfectionem minorem illa, quæ deprehenditur in bono majori. Sed perfectio minor est imperfectio comparativa ratione perfectionis majoris. E. Bonum minus continet imperfectionem comparativam. Quicquid imperfectionem comparativam continet, illud est malum comparativum (§. 145.).

Ergo bonum minus est malum comparativum ratione boni majoris. Huc quadrant III. THOMASI verba : "Bonum totius est verum bonum ; bonum partis, totum destruens, est verum malum seu bonum apprens. Quam propositionem, cuius eximium usum esse in ardua materia de collitione LL. officiorum & inde oriunda exceptione, in §. 87. c. I. Fund. J. N. & G. deprehendimus.

§. 150.

Malum minus continet imperfectionem minorem illa, quæ deprehenditur in malo majori. Imperfctio minor est perfectio comparativa ratione imperfectionis majoris. Ergo malum minus continet perfectionem comparativam. Quicquid continet perfectionem comparativam, illud est bonum comparativum. Ergo malum minus est bonum ratione mali majoris.

§. 151.

Huc spectat propositio axiomatica, eaque insignis momenti, qua Cel. noster LEHMANNVS in Trutina Europea §. LII. c. 2. utitur, & quæ hujus tenoris est:

est : incommodum minus quod majus sequitur commodum, non est incommodum, sed commo-
dum, h. e. malum minus, quod majus & eminen-
tius sequitur bonum, non est malum sed bonum.
Hæc idem Dn. auctor fusius uberiusque disputavit
in *philos. morali. L. I. c. III. Tract. II. sect. III. §. XII.*
seqq. & in observat. PVFENDORF. L. I. c. I. §. XVI. p. 55.
& c. V. p. 199. seqq.

§. 152.

Experientia nos edocet, mentem a voluptate
concepta sàpius progredi ad inclinationem ; id
quod etiam obtinere solet in tædio, a quo anima
ad inclinationem transit, nisi ea principiis obstet.
Fieri enim potest, ut illud, quod perfectum vel
imperfectum reputamus, ad nos nostrumque sta-
tum referamus, atque adeo pro bono vel malo
habeamus (§. 141.).

§. 153.

Bonum repræsentari potest vel ope solius sen-
sus vel auxilio intellectus, stricte sumti (§. 26. 61.).
Hinc & inclinatio & reclinatio duplicitis generis sunt.

§. 154.

Apperitus sensitivus est inclinatio mentis ad
objectum, a sensu tanquam bonum repræsentatum.
Veteribus quibusdam appellatur *appetus sensitivus*
concupisibilis. Vid. illustris THOMASIVS in der Ausübung
der Sittenlehre c. II. §. IX.

§. 155.

Aversatio sensitiva est reclinatio mentis ab ob-
jecto,

jecto, à sensu nobis tanquam malum repræsentato. Hæc aversatio a veteribus *appetitus sensitivus irascibilis* dicta est. Vid. illustris THOMASIVS l. c.

§. 156.

Appetitus sensitivi & aversationes sensitivæ oriuntur ex confusis nostro quidem sensu §. 27. ita dictis repræsentationibus bonorum vel malorum.

§. 157.

Et inclinationes & reclinaciones mentis gradus admittunt. Hinc in ipsis appetitibus & aversationibus sensitivis gradus concipimus.

§. 158.

Appetitus sensitivus vel aversatio sensitiva vehementior *affectus* dicitur.

§. 159.

Ex definitione affectus patet, illum duplicitis generis esse, inque *gratum* & *ingratum* recte dividi.

§. 160.

Affectus est appetitus vel aversatio intensior (§. 158.) Appetitus voluntatem & aversatio tedium supponit, (§. 154. 155. 170. 174. 161. 165.).

Affectus itaque *gratus* est voluntas vehementior, *ingratus* tedium intensius.

§. 161.

Quicquid locum habet in appetitu sensitivo & aversatione ejusdem generis generaliter, illud gradui eorum vehementiori competit necesse est, vi dicti de omni. Ergo affectus oriuntur ex multiplici bonorum vel malorum repræsentatione (§. 158.).

Hoc

Hoc corollarium in doctrina de limitibus defensio-
nis dijudicandis adhibebimus.

§. 162.

Experientia edocemur, cum affectu in men-
te orto conjunctam esse extraordinariam sanguinis
& fluidi nervae commotionem, a qua tanquam a
mechanico ad illum, tanquam ideale quid, in men-
te obvium concludere solemus.

§. 163.

Experientia nos edocet, dari in nobis *insti-*
nctus seu stimulus naturales, qui sunt appetitus sensitivi
& aversationis sensitivæ ejusmodi species, in
quibus cognitio boni vel mali vel obscura solum,
vel ita tenuiter clara in perceptione totali depre-
henditur, ut tamen non fundet conscientiam sui,
definitam superius §. 57. Conferas Cel. BVLFFINGERI
Dilucid. Phil. §. 292. Huc spectat stimulus curiositatis,
instinctus edendi, bibendi, se conservandi, & de-
fendendi vitam membraque corporis contra injuri-
rias & pericula externa, se restituendi in statum plena-
riæ libertatis. Porro huc referantur instinctus pro-
creandi sui simile, concubandi cum sexu altero,
stimulus libidinis, instinctus sobolem nutriendi,
educandi, conservandi & custodiendi &c.

§. 164.

Instinctus hos ad naturam nostram spectare
inferius patebit. Neque adeo eos in concipiendo
Jure Naturæ negligendos esse, ex materiis moinen-
tosis specialibus videbimus, dummodo notemus,

F

nobis,

nobis, rationis ductum sequentibus, liberum non esse, illos a natura connexos a se divellere. Quem nexus si introspiciamus & ad ejus Autorem sapientissimum referamus, naturam non erubescendam, sed venerandam esse cum HIERONIMO & LACTANTIO fatebimur.

§. 165.

Dominum, quod sensus, imaginatio & affectus perverso ordine exercent in mentem, dicitur *servitus moralis*. Neque enim hoc in statu actiones nostra penitus in potestate nostra sunt. Quid factu opus sit in eripiendo se ex statu servitutis moralis, ipsa illius definitio indicat.

§. 166.

Inclinatio mentis in objectum pro ratione boni, quod in eo distincte cognoscere nobis videmur, dicitur nostra quidem significacione *appetitus rationalis seu voluntas*.

§. 167.

Aversatio rationalis seu Noluntas eadem significacione est reclinatio mentis ab objecto pro ratione mali, quod in eo distincte cognoscere nobis videmur.

Noluntatem non esse nudam voluntatis privationem vel intermissionem, demonstrari potest eodem modo, quo idem de tadio evicimus (§. 136.).

§. 168.

Repræsentationes rerum distinctæ intellectui tribuuntur (§. 61.) Ergo appetitus rationalis seu voluntas.

voluntas & aversatio rationalis seu voluntas intellectum präludentem postulant (§. 166. 167.)

§. 169.

Iev. Vocabulum voluntatis ab aliis sumitur generaliter pro quavis facultate appetendi vel pro omnimentis inclinatione & reclinacione, quæ vel ex confusa vel ex distincta bonorum vel malorum representatione ortum trahit. Sed cum inclinatio vel reclinatio, ex jam dicta confusa boni vel mali representatione orta, diversa sit in intellectu ab inclinatione vel reclinacione ex distincta boni vel mali representatione oriunda; ad evitandam confusionem omnino par est, ut inclinationes vel reclinaciones posterioris generis symbolice discernamus ab inclinationibus & reclinacionibus prioris generis, illasque terminis appetituum vel aversationum rationalium seu voluntatis vel noluntatis indigitemus. Praterea libertas est axioma voluntatis. Jam cum distincta rerum cognitio a libertate mentis separari nesciat per inferius demonstrata; voluntatem pro inclinatione ex distincta boni representatione oriunda strictius sumi omnino conveniens est. Id quod de noluntate non minus valere debet.

§. 170.

Motiva sunt representationes bonorum vel malorum mentem determinantes.

§. 171.

Motiva sunt eorum, quæ nos perficiunt vel

F 2 imper-

imperfectos reddunt, repræsentationes, voluntatem nostram determinantes (§. 141. 145.).

§. 172.

Repræsentationes rerum sunt vel distinctæ vel confusæ. Hinc *motiva* vel *distincta* vel *confusa* sunt (§. 170.). Voluptatem igitur & tedium præsens & præteritum, nec minus appetitus & affectus omnes, quos aliqua res vel olim excitavit vel jam excitare in nobis solet, numero motivorum accenseri par est (§. 140. 156. 161.).

§. 173.

Adesse semper debet ratio sufficiens, cur appetamus vel aversemur, cur velimus, vel nolimus vel malimus (§. 44.), licet illæ rationes in actibus consuetudinarii sèpius abstrusa indagini sunt.

§. 174.

Appetitus, aversatio, voluntas vel noluntas ordine absque motivis præviis concipi non possunt (§. 166. 167. 170. 168. 154. 155.). Eadem propositio patet ex (§. 173. 170.). Huc referas illud: Ignoti nulla cupido.

§. 175.

Lex appetitus continetur hac propositione, veteribus jamjam frequentata: “Quicquid appetimus, illud appetimus sub ratione boni, & quicquid aversamur, illud aversamur sub ratione mali; seu: “Nihil nisi bona volumus, nil nisi mala nolumus, si vocabula voluntatis & noluntatis sumantur generaliter (§. 169.). Hæc lex appetitus patet ex (§§. 154.

(§§. 154. 155. 166. 167.) Data opera de hac quoque egit
CONRADVS HORNEIVS in *philos. moralis L. II. c. IV.*
§. VIII. seq.

§. 176.

Fieri potest, ut malum velle vel bonum nolle videamur; sed in quibusdam ejusmodi casibus malum sub specie boni & bonum sub specie mali nobis repräsentamus; quæ bona vel mala apparentia dicuntur (§. 143. 144. 147.). Idem contingere potest eo tempore, quo malum minus malo majori, vel bonum majus bono minori anteponimus. Evidem malum minus in se spectatum est malum (§. 145.) sed comparate consideratum est bonum ratione mali majoris, si nempe illud declinando hoc evitamus (§. 150.), & bonum minus, in se spectatum est bonum (§. 141.), sed comparative acceptum malum est ratione boni majoris, si illud adquirendo hoc perderemus (§. 149.). Qibus probe expensis evanescunt dubia, contra universalitatem legis appetitus formari solita.

§. 177.

Antequam accedimus ad doctrinam de libertate mentis, quid necessarium sit, & quid contingens, nobis pensandum est.

§. 178.

Necessarium absolute tale, ut nos concipimus, est illud, cuius oppositum involvit contradictionem, e. gr. veritates Arithmeticæ, Geometricæ, Algebraicæ, Logicæ, Ontologicæ maximam partem, ita

se habent, ut earum propositiones oppositæ involvent contradictionem. Sie si invertas regulas syllogisticas, rigorem demonstrandi, decalogi præcepta maximam partem, prodibunt propositiones contradictoria involventes, quales sunt: ex puris negativis aliquid sequitur; In prima figura major potest esse particularis; In demonstratione admitti possunt principia precaria & nexus propositionum minus concatenatus. Ex hisce aliisque exemplis innumeris perspicuum est, cur *necessitas absoluta* congrue dicatur *Mathematica, Geometrica, Arithmetica, Logica, Metaphysica seu Ontologica*.

§. 179.

Contingens eodem modo salutatur id, cuius oppositum non involvit contradictionem. Sic scriptio a sinistris ad dextram, ceremoniale in præcepto tertio decalogi, introductio dominiorum & independentium negotiorum, pretium rerum vulgare & eminens, methodus demonstrandi ascendendo a conclusione ad principia, lex numerandi decadica, dyadica, lingua particularis, e. gr. Germanica, numerus septenarius testium in condendo testamento & infinita alia ita sunt comparata, ut eorum oppositum non plane involvat contradictionem.

§. 180.

Necessarium, absolute tale, est illud, cuius oppositum est impossibile (§. 178. 38.). *Contingens* est,

est, cuius oppositum est etiam possibile seu compossible (§. 179. 38.).

§. 181.

Impossibile est illud, cuius opositum est necessarium (§. 180.).

§. 182.

Necessarium nostrum vel in se spectatur vel respective ad systema quoddam e. gr. mundanum. Illud vocatur *necessarium internum*, quod cum absolute tali conincidit (178.); hoc vero *necessarium externum* seu *extrinsecum* seu *hypotheticum*. Sic veritates, in §. 178. enumeratae, sunt necessariae in se, per se & in quocunque conceptibili rerum nexus; sed *necessitas*, in rebus §. 179. recensitis obvia, est tantum *hypothetica*, qua adeo contingentiam non tollit, ut potius in quocunque *necessarium hypothetice* tale notio contingentis applicari possit (§. 179.), cum semper oppositum *necessarii hypothetice* & *extrinsece* talis sit *composibile*.

§. 183.

Si contuleris notionem hypothetice *necessarii* cum notione absolute *necessarii*, diversitatem unus ab altero mecum agnoscet (§. 51.). Sic si quis dixerit, introductionem dominiorum esse hypotheticas *necessitatis*, huc nunquam degenerare potest in *necessitatem absolutam*, cum honorum communio, dominis opposita, permaneat semper compossibilis, qua oppositi *compossibilitas* *necessitati*

quidem

o. 184.

quidem absolutae e diametro repugnat (§. 180.), sed cum contingentia consistit per §. cit.

§. 184.

Necessitas hypothetica in mundo physico & morali deprehenditur. Et cum *necessitas hypothetica* nobis datur singulari sensu certitudo; illa non minus quam haec in *physicam* & *moralem* dispescitur; Quarum prior in praesenti cursu naturae, posterior in actionibus entium liberorum rationem habet.

§. 185.

Necessitatem seu certitudinem illam & *physicam* & *moralem* contingentia minus adversam esse patet ex §. 183.

§. 186.

Si attento actus nostros liberos speciales, ut quidem nos libertatem consideramus, e. gr. electionem alicujus vitae generis vel susceptionem cuiusdam negotii; deprehendimus in illis tria, a se invicem diversa.

a) indolem eorum actuum nos intelligimus, h. e. distincte cognoscimus (§ 61.);

b) eos non absolute necessarios sed contingentes esse observamus, quorum quippe actus oppositi & que possibles sunt (§ 180.);

c) representationes, quibus tanquam motivis utimur (§. 170.), in mente resident vel ex illa oriuntur; nec minus mens se ipsam vi propria ad rem, qua ipsi probatur, inclinat & ab ea, qua sibi displaceat, reclinat. Unde patet rationem actuum libero-

liberorum in ipsa mente contineri (§. 42.), ob quam rem illi nostro sensu *spontaneitas* tribuitur, quæ adeo nihil aliud est, quam facultas mentis se ipsam determinandi. Hinc eodem modo *actiones spontaneae* sunt, quarum ratio in ipsa mente continetur.

§. 187.

Requiritur itaque ad actum nostro sensu liberum per §. 186.

- a) intelligentia actus,
- b) illius contingentia,
- c) spontaneitas.

Libertas ergo mentis eodem sensu est facultas illius, vi spontaneitatis ex duabus vel pluribus rebus æque possibilibus eligendi illam, quæ sibi quam maxime placet.

§. 188.

Gradus libertatis ex gradibus intelligentiae & contingentiae dependent (§. 187.).

§. 189.

Respectu libertatis *necessitas* dividitur in *intrinsecam* & *extrinsecam*. Illa oritur, ubi non nisi ad unicum determinati sumus, seu ubi non nisi unus agendi modus deprehenditur; hæc vero datur, ubi extra nos aliquid obvium est, cui resistere non possumus. Utramque necessitatem respuit nostra libertas mentis. Contingentia actus necessitatem intrinsecam (§. 186. 178.) & spontaneitas extrinsecam pati non potest (§. 186.).

G

§. 190.

§. 190.

Motiva sunt repräsentationes bonorum vel malorum mentem determinantes (§. 170.). Sed ejusmodi repräsentationes & consequenter motiva non efficiunt, ut actus actui, ad quem suscipiendum mens se determinat, oppositus isque aequa possibilis, fiat impossibilis ; motiva igitur actum contingentem in absolute necessarium transmutare non possunt (§. 179.). Motiva proinde nostræ libertati non officiunt (§. 186.). Ponamus, /motiva adesse in aliquo, cur is academiam quandam aliis academiis präferat studiorum tractandorum gratia, ecquis dixerit, electionem alius academia compossibilem motivis ejusmodi mutatam fuisse in impossibilem, absolute talem ? Ex quibus omnibus patet, quod motiva actionem aliquam in se necessariam non efficiant.

§. 191.

Nec motiva actionem respectu nostri ita necessariam reddere solent, ut illam non possumus non exequi. Experiundo enim quotidie cognoscimus, quod, licet causa moventes sat graves adsint, quibus ad actum quandam liberum expediendum determinamur, in ipso tamen actu executionis oriuntur novæ boni vel mali repräsentationes, quibus vel ad actionis omissionem vel ad actum aliud plane contrarium effectui dandum commovemur. Quæ propositi mutatio non contingere, si motiva

motiva in nobis suborta actionem ratione nostri absolute necessariam efficerent.

§. 192.

Quatenus per §§. 189. & 190. motiva actionem aliquam neque in se, neque respectu nostri, vel in ipso articulo executionis, non absolute necessariam efficiant, menti a scholaisticis recte tribuitur *indifferentia exercitiū*. Indifferens enim anima per naturam deprehenditur ad agendum, agendum hoc vel isto modo.

§. 193.

Dantur motus corporis, qui a decreto voluntatis dependent, dantur alii, qui minus. Illi *motus corporis voluntarii*, hi *necessarii* seu *vitales* dicuntur. Huc spectat *regimen corporis*, quod anima tribuitur, quatenus illa libere decernit motus, quos corpus exequitur & qui contingentes sunt; cum alii motus illis oppositi vi structura corpore composibiles sint (§. 179.).

§. 194.

Actus liberi nostri ita sunt comparati, ut ex illis a nobis editis multæ cooriantur mutationes ratione status nostri tam interni quam externi. Hoc principium experientia maximi momenti est & dignissimum, quod indies etiam atque etiam poteretur.

§. 195.

Status, ex actibus liberis oriundi vel consen-
tiunt statibus præviis vel illis contradicunt, testo

experiencia. Priori casu status nostri perfecti, posteriori vero imperfecti sunt (§. 124. 126.). Ergo actus liberi vel perfectionem vel imperfectionem nostram promovent.

§. 196.

Status, quem nanciscimur actionibus nostris liberis, dicitur *moralis*. *Status moralis* est vel *perfectus* vel *imperfectus* (§. 195.). Et *actiones* ipsæ ejusmodi statum producentes, *morales* appellantur.

§. 197.

Actiones liberæ vel perfectionem nostram vel imperfectionem promovent (§. 195.). Ergo actiones liberæ sunt bonæ vel malæ (§. 141. 145.).

§. 198.

Actiones morales sunt vel bonæ vel malæ (§. 196. 197.).

§. 199.

Si quis itaque moralitatem, h. e. bonitatem vel pravitatem actionis, nostra & plurium aliorum sententia, dijudicare velit, ipsi inquirendum est, quasnam mutationes tam in statu interno quam externo producent & utrum status novus consequens statui antecedenti consentiat vel contradicat (§. 198. 195. 194.).

§. 200.

Actio libera nostro sensu est ita comparata, ut illam distincte cognoscamus (§. 186.). Cognitio distincta ad intellectum spectat (§. 61.). Ergo libertas nostræ mentis hac ratione ab intellectu dependet.

det. Hinc actio libera prælucente intellectu fieri debet. Et cum bruta intellectu destituantur, ad edendos actus liberos inepta sunt.

§. 201.

Mens libere agens distincte introspicit actiones liberas (§. 186.). Actiones liberae sunt vel bonaæ vel malaæ (§. 197.). Ergo mens libere agens perspicit distincte actiones bonaæ vel malaæ. Sed ex cognitione distincta boni & consequenter actionis bonaæ voluntas, (§. 166.), & ex representatione distincta actionis malaæ noluntas oritur (§. 167.); ergo mens, quatenus libere agit, voluntatem vel noluntatem habet. Ergo libertas agendi a voluntate inseparabilis est. conf. §. 169. Hinc actio libera voluntatis decretum requirit.

§. 202.

Illud quod rationem existentiaæ alicujus rei inse continet, ejus dicitur *causa*; illud cuius existentia ratio continetur in altero, *effectus* audit.

§. 203.

Inter causam & effectum datur nexus (§. 202.73.).

§. 204.

Ex actionibus liberis oriuntur mutationes, quæ sunt illarum, ceu causarum, effectus (§. 202.). Qui itaque distincte actionem liberam cognoscit, mutationes, adeoque effectus earum, nec minus neminem, qui est inter actiones & earum effectus (§. 203.) inspicit. Sed actiones & effectus earum possibilibus annumerantur (§. 38.), ergo qui distincte

G 3

actio-

actionem liberam cognoscit, nexus certorum possibilium introspicit. Ejusmodi facultas inspiciendi nexus possibilium dicitur ratio (§. 9.), qui igitur actionem liberam distincte sibi representat, ratione praeditus sit necesse est. Ergo mens libere agit, quatenus rationis usū pollet. Ergo sublata ratione, tollitur nostra libertas. Hinc ratio est fundatum illius libertatis & a libertate eadem usus rationis inseparabilis est. In quo itaque nulla ratio deprehenditur, in illo nulla datur libertas.

§. 205.

Ex §. 204. patet, cur voluntas dicatur appetitus rationalis, & noluntas aversatio rationalis (§. 166. 167.). A voluntate nimirum illa inseparabilis est libertas, qua cum rationis usu copulata est (§. 204.). Ergo a voluntate nostra ratio divelli non potest.

§. 206.

Nihil nisi bona cognita volumus, & nil nisi mala representata nolumus (§. 175.). Jam cum intellectus in suis representationibus cogi nequeat; inclinatio & reclinatio adeoque voluntas & noluntas coactionis omnis expers est. Dantur quidem casus, ubi voluntas videtur coacta, sed illi ita se habent, ut ab executione voluntatis aliquis tantum refranetur, salva voluntate seu inclinatione mentis.

§. 207.

Omnes facultates, quas hactenus a posteriori annotavimus, ad duas generales reduci possunt, quarum

quarum alteram *cognoscitivam*, alteram *appetitivam* vocabimus. Earum quilibet habet certas regulas, quibus conformiter agit. Sed cum illa regulæ, quibus attemperatur facultas cognoscitiva, ad Logicam spectent, & ex, quas observat facultas appetitiva, in philosophia morali tractari soleant; *Leges*, ex quibus vires mentis nostra dividari debent, *Logico-morales* commode salutantur.

§. 208. *Habitus acquiritur exercitio.*

§. 209. *Exercitium absolvitur crebriori actuum homogeneorum reiteratione.* Per actus homogeneos intelligo eos, in quorum uno deprehendimus, qua in altero observamus. Eiusmodi actus obvii sunt in exercitis saltatoriis, dighadiatoriis, musicis & infinitis aliis,

§. 210. *Habitus acquiritur crebriori actuum homogeneorum reiteratione* (§. 208 209.).

§. 211. *Ex exercitio oritur facilis seti promptitudo edendi actum aliquem breviori temporis spatio & minori opera gradu.*

§. 212. *Habitus est promptitudo acquisita crebriori actu- um homogeneorum repetitiōne* (§. 210. 211.).

§. 213. *Habitus agendi ex determinatione præterita dicitur consuetudo agendi.*

§. 214.

§. 214.

Per dispositionem naturalem intelligimus possibilitem agendi seu aptitudinem entis ad modos admittendos vi essentia sua.

§. 215.

Habitus supponit actualia (§. 212.). Ab actuallitate ad possibilitem agendi valet argumentatio. Ergo habitus requirit possibilitem agendi, adeoque & dispositionem naturalem (§. 214.). Hinc etiam *habitus* definitur per promptitudinem dispositioni naturali superadditam.

§. 216.

Ad habitum acquirendum requiruntur actus homogenei (§. 212.), qui sunt vel simplices vel ex hisce compositi.

§. 217.

Actus compositus supponit actus simplices (§. 216.).

§. 218.

Nemo feliciter exercet actum compositum nisi qui actus simpliciores sibi familiares reddiderit (§. 217.). Huc referas illud: non multa, sed multum. Hinc caveamus a pensis, vel nimis arduis vel nimis pufillis. Quam cautionem cum rationibus sufficientibus prescribit *Verulamius in sermonibus fidelibus*.

§. 219.

Experientia, natura & rationi conformis est regula: a simplicioribus initium est faciendum & inde procedendum ad magis composita (§. 218.). §. 220.

§. 220.

Actus simplices sunt expeditu faciliores actibus compositis. Hinc regula præcedens degenerat in hanc: A facilioribus pregrediendum ad diffi- cilia.

§. 221.

Habitus acquiritur crebriori actuum homogeneorum exercitio (§. 212.). Actus homogenei sunt vel simplices vel compositi (§. 216.). Ergo dantur habitus actuum homogeneorum tam simplicium quam compositorum.

§. 222.

Actus compositus supponit simplices (§. 217.). Habitus ergo actuum compositorum supponit habitus actuum simplicium.

§. 223.

Species habituum compositorum est habitus meditandi, qui constat ex simplicioribus habitibus, formandi quippe notiones distinctas, erudiendi propositiones & ratiocinias, nanciscendi experientias, concinnandi demonstrationes &c.

§. 224.

In considerando & acquirendo habitu compo- sito, ille est resolvendus in habitus simpliciores, donec pervenias ad habitus actuum simplicissimo- rum, unde fieri debet auspicium (§. 222. 219. & 220.).

§. 225.

Jam transeamus ad contemplationem *naturæ*, quam in genere sumtam dicunt nonnulli philosophi

H

movendi

movendi principium internum, unde res quælibet suam essentiam & operationes habet. Hanc definitionem assumit ILL. BOEHMERVS in *Tr. Juris Publ. Un. §. 3. c. 1. part. gen.* Nec minus idem Vir Celererrimus §. 4. cap. ej. *naturam hominis* definit per principium agendi intrinsecum, ex quo peculiares actiones, quæ propterea humanæ & morales vocantur, producuntur. De quibus notionibus jam meditemur, cum conceptum *Juris naturæ*, qui compositus est, formare non possumus, nisi terminum *Naturæ simpliciorem* evolverimus. Id quod non minus eam ob rem factu opus est, ne sphæram legum naturalium transfiliamus & μεταθεσιν εἰς ἄλλο γένος turpem committamus.

§. 226.

Cum ad *naturam humanam corporis* non minus quam *anima* *natura* spectet, consideratione corporis supersedere eo minus possumus, quo magis & ipsam differentiam, quæ est inter *anima* & corporis indolem, introspicere & determinare nobis dabitur.

§. 227.

Essentia nobis est *conceptus primus*, ex quo possum reddere rationes omnium eorum, quæ in aliqua re deprehenduntur. Notionem hanc convenire cum usu loquendi sic demonstro: Introspicere essentiam alicujus rei dicitur *perfectissima cognitio*. reddere rationes omnium eorum, quæ in aliqua re deprehenduntur itidem vocatur *perfectissima cognitio*. Quæ

Quæ conveniunt eidem tertio, conveniunt inter se.

Ergo τὸ introspicere essentiam alicujus rei convenit cum τῷ reddere rationes omnium eorum, quæ in aliqua re deprehenduntur. Qui vult reddere rationes ejusmodi, debet nosse conceptum aliquem primum seu principem, ex quo illæ pertainēt sunt. Ergo inspiciens essentiam rei debet habere conceptum primum, ex quo possumus reddere rationes omnium eorum, quæ in illa re deprehenduntur. Opus nobis est hæc notio in definitione naturæ evolvenda.

§. 228.

In omni ente dantur quædam, quæ unice & immediate ex essentia illius concipiuntur, & quæ nomine *prædicatorum rei primariorum seu attributorum* veniunt.

Fieri potest, ut in ente obvia sint, quæ non unice ex illius essentia sed & aliunde concipiuntur, & quæ *prædicata rei secundaria seu modi* audiunt.

§. 229.

Prædicata rerum primaria sunt ab essentia rei & a re ipsa inseparabilia. Id quod etiam valet de prædicatis secundariis, quatenus illa ex essentia pendet (§. 228.).

§. 230.

Dantur innumera mutationes in corpore, teste experientia.

§. 231.

Anima sui conscientia est (§. 6.), percipit (§. 7.), cogitat (§. 11.), format notiones (§. 16. seqq.) & definitiones (§. 24.), sentit (§. 26.), imaginatur (§. 32.), fingit (§. 36.), attenta est (§. 49.), reflectit (§. 54.), abstrahit & notiones generales format (§. 56.), iudicat (§. 59.), ratiocinatur (§. 60.), experitur (§. 65.), demonstrat (§. 74.), a cognitis ad incognita progrereditur (§. 83.), similitudines rerum velociter obseruat (§. 89.), nexus possibilium introspicit (§. 93.), voluptatem & tedium percipit (§. 131. 135.), appetit, aversatur, vult, non vult, mavult, (§. 154. 155. 166. 167.), & quæ sunt alia. Unde patet, innumeratas in anima dari mutationes & operationes, teste experientia.

§. 232.

Mutationes in corpore & in anima obvia debent habere rationem sufficientem (§. 44.).

§. 233.

Quidquid habet rationem sufficientem, illud habet principium (§. 42.). Ergo mutationes & corporis & animæ habent principium. Principium in anima obvium esse diversum a principio mutationum corporis ex sequentibus clarum fiet.

§. 234.

Mutationes & animæ & corporis sunt actuales. Principium ergo utriusque substantiæ, ex quo mutationes seu operationes pendent, actuosum sit necesse est. Ejusmodi itaque principium non nuda agendi

agendi possibilitate ontologica, quæ ad actuandam rem non sufficit, cum a possibilitate ad actualitatem argumentari non possumus, sed actuoso quodam conatu seu nisu agendi absolvitur, qui erumpit, nisi impedimentum quoddam obstet. Si tibi vocabulum conatus vel nisus displiceat, substituas aliud æquipollens. Sufficerit nos jam scire, operationes vel mutationes & animarum & corporum postulare principia actuosa, quorum contingentia cum demonstrari posse, ea non sunt entia a se sed potius ab Ente a se seu DEO ratione & essentia & existentiæ dependent, id quod in Theologia naturali evincitur.

§. 235.

Principium actuosum dicitur *vis* seu *virtus*. Non inconveniens est vocabulum vis, cum in infinitis casibus ad vires & animarum & corporum provocare soleamus, si quid nimirum viribus nostris vel proportionatum sit vel minus, quod vel in nostra potestate vel extra illam positum appellatur. Hinc jamjam veteres, teste vel solo Epiceto, inculcarunt, affectanda non esse, quæ extra nostram potestatem deprehenduntur, quæ aliter explicari non possunt, nisi per ea, quæ vires nostras transgrediuntur.

§. 236.

Si vellis principium actuosum explicare per conatum agendi (§. 234.), vires & corporis & animæ etiam conatus agendi sunt (§. 235.) atque ita com-

H 3
paratæ,

paratae, ut eas non solum a Deo diversas esse, sed etiam ratione non minus essentia quam existentia a Deo dependere, ex theologia naturali sciamus (§. 234.). Quo pacto a pluribus avi & antiquioris & recentioris nos separamus, qui vires, principia actuosa, naturas cum Deo & ente a se confuderunt.

§. 237.

Eiusmodi principium actuosum, in aliqua re existenti obvium, dicitur nobis *Natura illius in genere sumta.*

§. 238.

Natura illa rei constat vi activa, qua in illa deprehenditur (§. 237. 235.). Hinc etiam veteres per *naturam* intellexerunt vim activam, unde actiones alicujus entis pendent.

§. 239.

Natura rei alicujus (*finita*) conatu agendi absolvitur (§. 237. 234.).

§. 240.

Quicquid ex entis alicujus principio actuoso, vel vi activa vel conatu agendi conceptibile est, illud nobis *naturale* dicitur (§. 237. 238. 239.).

§. 241.

Vivere convenienter nature nobis perinde est ac vivere convenienter vel principio actuoso vel vi activa vel conatibus agendi illius entis (§. 237. 238. 239.).

§. 242.

§. 242.

In corpore datur

- 1) modus compositionis seu structura,
- 2) vis inertiae seu resistentiae,
- 3) vis activa seu motrix (§. 234. 235.).

Hæc tria in corpore semper coexistunt; ad evitandam tamen confusionem consultum est, ut illa idealiter a se invicem separemus.

§. 243.

Demonstrari potest, modum compositionis seu structuram esse cuiuscunque *compositi* adeoque & *corporis essentiam*, ut eam nos quidem concipimus.

§. 244.

Essentia corporis seu ejus structura cum vi inertiae sumta dicitur nobis *materia illius*, cuius intuitu corpus dicitur ens passivum.

§. 245.

Vis motrix seu activa, quæ corporibus inexsistit, dicitur nostro sensu *illus natura* (§. 238.).

§. 246.

Essentia, corporis ab ipsius natura hoc modo differt (§. 243. 245.).

§. 247.

Anima nostra sibi repræsentat mundum pro situ corporis sui teste experientia.

§. 248.

In anima datur principium facultatum, potentiarum & mutationum (§. 233.) & consequenter vis (§. 235.) eaque repræsentativa mundi (§. 247.), quæ constituit illius naturam (§. 238.).

§. 249.

§. 249.

Cum ex hac vi repräsentativa, nostra quidem sententia, omnium, quæ in anima dantur rationes concipi possint, vim hanc *essentiam anime*, ut hanc quidem concepimus, absolvere (§. 227.) credimus.

§. 250.

Animæ vis repräsentativa universi nostro sensu cum illius natura & essentia coincidit (§. 248. 249.) hæc tria itaque identificari & reciprocari possunt respectu animæ.

§. 251.

Ergo ea, quæ fluunt ex essentia animæ, etiam ex ejus natura derivari possunt, & vice versa (§. 250.). Ergo ea, quæ deducuntur ex essentia animæ, nostra sententia quoque ex ejus vi repräsentativa universi deduci possunt & vice versa (§. cit.). Ergo ea quæ concipiuntur ex natura animæ, etiam ex ejus vi repräsentativa concipi possunt & v. v. (§. cit.). Hinc naturalia & essentialia animæ coincidunt & reciprocabilia sunt.

§. 252.

Vivere convenienter naturæ animæ perinde nobis quidem est ac vivere convenienter vel essentia vel vi illius repräsentativæ (§. 251.). Inde perspicuum est, quid hac ratione sit vivere disconvenienter naturæ animæ seu contra ejus naturam.

§. 253.

Illæ normæ seu leges, quæ vel ex animæ essentia vel ex ejus vi repräsentativa concipi possunt, ad jus

ad jus N. humanum seu hominibus concessum spe-
rant (§. 251.).

§. 254.

Naturale Omne illud nostra sententia est *anima*,
quod vel ex ejus vi repræsentativa vel ex ejus es-
tentia concipi potest (§. 251.).

§. 255.

Dantur facultates, potentiaz, appetitus & in-
stinctus varii, (per §§. superiores), qui ex ejus vi
repræsentativa tanquam ex ejus essentia (§. 249.)
concipi possunt. Omnes itaque ejusmodi facul-
tates, potentiaz, appetitus & instinctus seu stimuli
inter naturalia animaz recte referuntur (§. 254.).
Hinc etiam ejusmodi facultates & potentiaz dicu-
tur animaz naturales & essentiales.

§. 256.

Essentia corporis ab ipsis natura differt (§ 246.).
Sed essentia animaz a natura illius non differt (§. 250.).
Ergo natura animaz differt a natura corporis.

§. 257.

Siquis velit essentiam rei aliquas cum vi activa
copulatam accipere pro *natura rei*, non repugna-
bimus, cum haec acceptio scopo nostro quam ma-
xime velificetur.

§. 258.

Admisso hoc significatu, omne illud dicen-
dum *naturale*, quod ex essentiis & viribus activis
rerum concipi potest.

I

§. 259.

§. 259.

Essentiam corporis nostra sententia structura illius absolvit (§. 243.). Posita ergo naturæ definitione, §. 257. allata, *naturam corporis* structura illius cum vi activa seu motrice copulata absolvit.

§. 260.

Quicquid itaque ex structuris corporum humanae & eorum viribus activis seu motricibus concipi potest, illud nobis *naturale* dicitur in *corpore humano*.

§. 261.

Admissa definitione naturæ §. 257. allata, essentia animæ cum ejus vi repræsentativa copulata constituit *naturam anime*. Sed essentia animæ cum ejus vi activa coincidit (§. 250.). Ergo natura animæ nostro sensu vel sola ejus essentia vel sola ipsius vi activa absolvitur. Quæ conclusio (§. 250.) jamjam demonstrata est.

Hinc si admiseris hanc alteram naturæ definitionem latiorem, ex illa §§. 251. 252. 253. 254. 255. etiam concipimus.

§. 262.

Lumen mentis, §. 22. definitum, dicitur etiam *naturale*, quatenus illud ex hac vi repræsentativa dependet.

§. 263.

§. 263.

In natura corporis concipiuntur duo diversa a se invicem, si admiserimus definitionem (§. 257.) prolatam, in natura vero animæ datur unica vis, quæ identificatur cum ipsis essentia (§. 249. 250.) Ergo vel ob id natura corporis a natura animæ differt. Quamcunque itaque ex definitionibus allatis assumseris, diversitatem hanc cognosces.

§. 264.

Naturale in corpore differt a naturali in anima (§. 263.).

§. 265.

Vis animæ repræsentativa seu ejus natura (§. 248. observat LL. Logico-morales (§. 207.) vis activa seu motrix corporis agit secundum nostra quidem cogitata juxta leges mechanicas, quod ultimum ex physicis patet. Jam cum Leges Logico-Morales differant toto cœlo a legibus Mechanicis; vis animæ seu ejus natura a vi corporis seu ab ejus natura toto cœlo differt.

En novam differentiam inter naturam corporis & animæ, quamcunque ex notionibus naturæ (§. 237. 257.) datis admittere volueris.

I 2

§. 266.

§. 266.

Naturæ humana nostro sensu vi repræsentativa animæ, structura corporis ejusque vi activa unitis inter se constat (§. 4. 259. 281.).

§. 267.

Natura itaque humana ex duabus naturis, a se quidem diversis, inter se tamen unitis, absolvitur. Id quod indicavi (§. 4.)

§. 268.

J. N. humanæ se extendit ad LL. ex corporis essentia seu structura, ex illius vi motrice & ex vi repræsentativa anima couceptibiles (§. 266.).

§. 269.

Attributa corporis ab ejus essentia sunt inseparabilia (§. 228.). Jam cum essentia corporis seu ejus structura ad naturam illius referenda sit (§. 259.); attributa corporis sunt ab ejus natura inseparabilia.

Quicquid itaque ex attributis corporis concepti potest, illud ab illius natura est inseparabile, & consequenter ipsius naturæ conveniens seu *naturale corpori est*.

Hæc propositio potest generalissime formari de eo, quod *naturale alicui rei est*.

§. 270.

§. 270.

LL. ex attributis corporis humani conceptibiles ad J. N. spectant (§. 269.)

Hæc propositio infervit dijudicandis casibus quibusdam, in moderamine inculpata tutela obviis e. gr. ratione regressus aggressi.

§. 271.

Attributa animæ ab ejus essentia sunt inseparabilia (§. 228.). Sed cum essentia illius naturam constituat (§. 249.); attributa animæ ab ejus natura sunt inseparabilia, adeoque ei naturalia. Quicquid itaque ex attributis animæ concipi potest, illud ex ejus natura conceptibile & consequenter *anima naturale* est.

§. 272.

Natura humana naturis animæ & corporis unitis absolvitur (§. 4.). Sed attributa animæ ab illius natura (§. 271.), & attributa corporis ab ejus natura (§. 269.) sunt inseparabilia. Ergo attributa animæ & corporis inter se unita a natura humana separari nesciunt & ex illa sunt conceptibilia.

§. 273.

Quicquid ex attributis animæ & corporis inter se unitis concipi potest, a natura humana separari non potest (§. 272.).

13

§. 274.

§. 274.

Normæ seu leges ex attributis animæ & corporis inter se unitis conceptibiles, a natura humana inseparabiles sunt (§. 273.).

§. 275.

Dantur facultates & potentiae in anima & corpore obviae, quæ eorum attributa constituunt. Quicquid ergo ex facultatibus & potentiis corporis & animæ in unione summis, concipi potest, illud a natura humana divelli non potest (§. 273.).

§. 276.

Quid sit lumen mentis naturale, ex §§. 271. & 275. novâ vice patet.

§. 277.

Normæ seu leges ex facultatibus & potentiis corporis & animæ in unione summis conceptibiles a natura humana separari nequeunt (§. 275.), & consequenter homini, quæ homini, *naturales* sunt.

§. 278.

Quænam pugnant cum natura rerum in genere ex §. 257.; cum natura corporis nostri ex §. 259. & 269.; cum natura mentis ex §. 261., 271., cum natura humana ex §§. 266., 273., 275. facile perspici potest.

§. 279.

Quid sit conuenienter vivere natura rerum in genere, ex §. 257.; naturæ corporis nostri, ex §. 259. 269.;

269.; naturæ animæ ex §. 261. 271.; naturæ humanae, ex §. 266., 273., 275. perspicuum est.

§. 280.

Omnis facultates & potentia mentis ad Leges Logico-Morales (§. 207.), & ea, quorum corpus capax est, ad Leges, quas saltim maxime Mechanicas admiseris, reduci possunt. Hinc *vivere naturæ humanae* convenienter perinde est ac vivere convenienter Legibus Logico-Morali-Mechanicis copulative sumitis (§. 275.).

§. 281.

Ad *prima naturæ homini* nostra sententia *cum brantis communia* referas sensationem (§. 26.), phantasiam (§. 32.), associationem imaginum & affectuum (§. 34.), memoriam (§. 48.), analogum rationis (§. 107.), appetitus sensitivos (§. 154.), affectus (§. 157.), instinctus & stimulos naturales, quorum mentionem feci (§. 163. 164.), spontaneitatem (§. 186.). Normæ, quæ ex hisce omnibus derivari possunt, spectant ad ita dictum Jus Naturæ, quod natura omnia animalia docuit & quod cadit in hominem, qua animal.

§. 282.

Primitus nature homini propriis annumeres actum reflectendi (§. 54.), *comparandi* (§. cit.), *ideas generales & definitiones formandi* (§. 56.), *judicandi* (§. 59.), *ratiocinandi* (§. 60.), *experiundi* (§. 69.), *demonstrandi* (§. 74.), *intellectum* (§. 61.), *rati-*
nem

nem (§. 93.), voluntatem (§. 166.), noluntatem (§. 167.), libertatem (§. 186. 187.).

Prædicatis hisce discrimen inter naturam animalē & rationalem seu humanam constituitur, & ex quibus adeo jus N. nostrum humanum concipitur, quod non in bruta sed in hominem, quā talem, cadit. conf. §. 55.

§. 283.

Si percurras facultates & potentias animæ, cohaſionem vel nexum in illis obſervabis, præcipue cum ex principio communi interno activo conceptibiles ſint. De qua cohaſione valebit, quod jamjam §. 164. de iſtinctibus naturalibus indicavimus. Quam copulam ſi quis, vel obſervaverit vel violaverit in actionibus ſuis, is *nature humanae convenienter vel inconvenienter vixisse* cendens eſt.

§. 284.

Natura humana & ejus facultates vel potentia, eaque, qua legitime argumentando inde deduci poſſunt, ab homine ſibi reliquo abstractione irreveniente abſque theologia naturali & que ac mathesis, phyſica, Logica, Ontologia cognosci poſſunt, quamvis hoc ipſo non negentur qua theologia naturalis proponit.

§. 285.

Ad naturam accedere potest cultura & ars, qua cum natura emula ſit, vestigiis natura attemperanda eſt.

§. 286.

EXERTICATIO II.

DE

OBLIGATIONE ET LEGE
 NATVRALI EIVSQVE
 PRINCIPIO ET
 ORIGINE.

§. 286.

Ius naturæ & gentium vel ex solius naturæ hominis aliarumque rerum contemplatione vel ex axiomatibus divinis vel ex utroque fonte derivare consueverunt sanctioris hujus disciplinæ commentatores.

§. 287.

Utrique methodo, ex duplice fonte, h̄vo præcedenti indicato, oriundæ statuendum est suum pretium. Methodus, qua ex immediata natura consideratione Juris naturalis veritates eruuntur, videtur facilior & cuivis homini, ratione prædicto & naturæ suæ cōscio, magis pervia & superabilis, ac tandem ita comparata, ut qui ob ignorantem Summi Numinis omnia jura se posse pedibus conculcare arbitrantur, alecti possint ad primos faltem honestatis & justitiae gradus observandos.

§. 288.

Altera methodus, qua insignis hæc disciplina idiomatibus divinitatis superfruitur, ex adscensu rationis ad Deum & ex relatione naturæ rerum ad ejus auctorem oritur.

K

oritur. Et cum jus naturæ sit dictamen rationis, hæc vero ens illud supremum ejusque perfectiones demonstrativa ratione cognoscari; homo in sphera rationis spectatus ad ultimam illarum legum, ex natura sua aliarumque rerum cognitam, originem penetrare potest. Quo facto nova in nobis cooruntur merita, quæ nos ad illud jus naturæ religiosius colendum determinare possunt.

§. 289.

Ex jure sermonis inferius explicando patebit, quantum valeant jura juranda. Quæ cum in jurante nullam efficaciam habeant vel ad deregendum verum, vel ad pacta sollicitius servanda, nisi ille de omnipræsencia & justitia Dei ultrice non minus quam renumeratoria convictus fit; nova ratio, eaque prægnans, nascitur, cui cognitio Numinis naturalis cum jure naturæ, ex sola natura humana elicito, sit combinanda. Eas proinde doctrinas jam indigitabimus, quæ & naturæ & inde cognoscendi juris originem divinam commonstrant. Inferius adducemus veritates ex quibus Dei justitia & renumeratoria & vindicativa elucebit. Hac ratione nobis innotescet, non solum obligationem & legem, alias mere naturalem, etiam divinam esse, sed & peculiare dari personæ divinae positivæ genus, rationi pervium. Inde patebit, utramque methodum feliciter combinari posse. Ut naturæ, ad DEVVM Autorem relate, nomen augustius est; ita leges Naturæ ad attributa divina revocatae illustiores & sublimiores efficiuntur.

§. 290.

Ex Theologia naturali constat, dari ens a se seu necessario existens, diversum ab animabus nostris & mundo corporeo, quod dicitur DEVVS (§. 928. 929. 939. 941. 945. 946. Metaph. WOLFF.)

§. 291.

§. 291.

Vires actives corporum ita esse comparatas, ut vires eis oppositæ nullam involvant contradictionem, patet ex Cosmologia generali, quam dedit WOLFFIVS. Exdem itaque vires corporum contingentes sunt (§. 179.). Jam cum ejusmodi vis activa corporis dicatus natura ipsius (§. 237.) & omnes vires activæ corporum coniunctim sumtæ constituant *naturam rerum seu mundi totius*; natura corporis vel natura rerum ens contingens est. Neque adeo natura & corporis & mundi corporei, universum spectati, ens necessarium seu ens a se, quod Deus dicitur, esse potest. id quod jam subindicavi (§. 234. 236.)

§. 292.

Neque naturæ rerum possunt esse particulæ decerpæ ex Divinitate, cum ens a se seu Deus sit ens simplicissimum, adeoque in partes resolvi nescium. Natura itaque rerum non potest esse orta ex Deo, tanquam ex causa materiali.

§. 293.

Neque desunt rationes, ex quibus evinci potest, vim animæ a DEO plane diversam esse. Novimus enim abunde, illius representationes pondere a situ corporis in universo & a constitutione organorum sensoriorum. Jam vero cum Deum esse ens independens aliunde constet, vis animæ a DEO toto cœlo differt. Cum porro vis hæc representativa animæ nostro conceptu ejus naturam absolvat (§. 248.); natura animæ a DEO diversissima est.

§. 294.

Thesis præcedens ex contingentí vi representativa mentis nostræ nova vice colligitur. Si mens ad seriem rerum, quam per plures annorum decursus sibi representavit, curatius reflectat; alias series rerum representabiles

biles atque adeo longe alias vires repräsentativas esse compositibiles facili negotio intelligit. Vis itaque animæ ens contingens est (§. 179.). Natura ergo animæ e contingentium numero sit necesse est (§. 248.). Jam cum Deus sit ens necessarium, natura mentis Deus esse non potest.

§. 295.

Eādem naturam animæ nostræ non esse particulam ex divinitate deceptam eodem, quem §. 292. adhibuimus, modo demonstrari potest.

§. 296.

Quod omnium possibilium, veritatum & essentiarum origo suo modo sit repetenda ex intellectu divino adeoque ex Deo ipso, patet ex metaphysicis. conf. §. 975.
976. MET. WOLFF. Hinc nisi Deus & intellectus divinus existeret, nullum possibile, nulla veritas, nullius rei essentia daretur. Proinde sibi eadem hypothesi impossibili, nulla scientia, philosophia & Matthesis nulla, neque adeo ullum Jus naturæ & Gentium daretur.

§. 297.

Essentia rerum sunt certa ratione ab intellectu divino & per consequens a DEO (§. 296.): hinc essentia animæ nostra ab intellectu divino, adeoque a deo ipso dependet. Sed cum essentia animæ cum ejus vi repräsentativa & ejusdem natura identificetur (§. 250.); illa vis repräsentativa, illa natura animæ ab intellectu divino, adeoque a Deo, non tanquam a causa materiali (§. 292.), sed efficiēte originem habet. Unde sequitur ut, si per hypothesin impossibilem nullus Deus esset, etiam nulla daretur animæ natura.

§. 298.

Omnis vires activæ e rerum possibilium numero sunt. Jam vero intellectus divinus est fons omnium possi-

possibilium (§. 296.) ; hinc si quis in consideranda rei natura solam vim activam spectaverit (§. 237.) ; intellectus divinus est fons omnium naturarum. Quæ conclusio eadem manebit, si vim activam rei cum ejus essentia combinatam appellare naturam velimus (§. 257.) ; cum essentiæ rerum eandem originem habeant (§. 296.).

§. 299.

Rationem sufficientem existentiarum omnium rerum ex voluntate Entis a se seu Dei repetendam esse, ex theologia naturali notum est. conf. §. 988. MET. WOLFF. Hinc etiam existentia naturarum omnium rerum a voluntate Dei efficacissima derivanda venit. Id quod ob universalitatem ad existentiam naturæ & corporis & animæ nostra applicari potest.

§. 300.

Cum doctrina de obligatione morali sit momentofa & per plures Juris naturæ articulos se diffundat ; sollicitos nos esse oportet de distincta obligationis notione eruenda. A singularibus itaque casibus, in quibus illo termino utimur, adscendamus ad illius ideam universalem. Res publica, quæ cives suos commovere vult ad fugienda furta, spolia, latrocinia, certamina singularia aliquæ ejusmodi delicta, representat legum transgressoribus suspendium, vivicomburium, capitis truncationem & alias ejusmodi penas. Pœnæ sunt species malorum. Hinc princeps in obligandis sibi subjectis mala representata connectit cum actionibus fugiendis. Sed cum representationes malorum, voluntatem nostram determinantes, motivis accentuantur (§. 170.) ; a principe motiva connectuntur cum actionibus, quas injungit civibus fugiendas. Si abstraxeris a principe & civibus, prodibit hæc notio universalis, quam debemus WOLFFIO : *Obligatio in genere est connexio motivorum cum actionibus.* Fecundam

dam esse hanc ideam, ex sequuturis obligationis speciebus & ex conclusionibus eruendis cognoscet.

§. 301.

Licet princeps, qua talis, in obligatione civili non nisi mali arbitraris representatis utatur, de quo inferius acturi sumus fusius & explicati; vocabulo tamen notiorum generali uti fas erit, cum bona aequa ac mala determinare mentem nostram soleant (§. 175.). Ipse Theocrator in decalogo aliquis locis sacrarum literarum innumeris malorum non solum, sed & bonorum mentionem fecit, quibus populum Israëliticum & genus humanum ad recti cultum & mafactorum detestationem obligare voluit. Dantur casus, ubi superior rationes praecetti nec velit, nec possit explicare sibi subjectis affi- quando ob rationem status sibi conscientiam; quibus tamen casibus nostra definitio minus repugnat, cum in illis sola imperantis voluntas sit subjectorum motivum actionis suscipienda vel omittenda, id quod paret vel ex timore oriundo ex idea imperantis, quippe qui habet jus praecipiendi ac deinde puniendi coniunctum cum potentia, vel ex amore, quo cives feruntur erga principem, cuius de voluntate publicum egregium amplificandi satis certi sunt. Amorem non minus, quam timorem, tanquam affectus referri inter motiva, ex §§. 158. 154. 155. 170. constat. Et licet principi placeat allegare prescripti rationes; in his tamen saltet non semper residet subjectorum omnium motivum actionis exequenda vel fugienda, cum fieri possit facile, ut paucis subjectis detur, introspicere legum rationes ex intima systematis civilis indole sepius repetendas. Proinde & in ejusmodi casibus motiva, quibus subjecti determinantur ad actus sibi prohibitos fugiendos, non nisi in voluntate imperantis latitare possunt. Conferas FFF. Tr. de I. N. & G. L. I. c. 6. §. 1. de qua

qua materia inferius plura dicendi locus nobis concedetur. Cur motivi vocabulo generaliori utamur, patet ex superioribus. Obligatio tendit ad flectendam voluntatem. Quia determinatio voluntatis absque representatione boni vel mali, adeoque absque motivis naturaliter & ordine concipi non potest (§. 173. 174. 170.).

§. 302.

a) Quia debiliora vel fortiora sunt motiva, eo debilior vel fortior est nostra obligatio.

b) Quot motiva adsum in aliquo actu vel expediendo vel omitendo, toruplicem obligationem in eodem deprehendi necesse est. Hinc vari dantur casus, ubi quis ad aliquid expediendum multiplici ratione obligatus nostro sensu plicatur.

c) Si in quodam actu concurrunt motiva diversa, a se invicem & distincta, in illo etiam diversae a se invicem & distincte concurrere debent obligationis species. Diversitatem motivorum dijudicabis ex diversitate representationum boni vel mali, voluntatem nostram determinantium (§. 170.). Quenam representationes boni vel mali diversae sint, ex §. 51. patebit. Exempli loco ob oculos tibi ponas duos homines, qui oderunt peccare, alterum ex formidine paenae, alterum ex honestatis vel pietatis amore. Hoc confessario in doctrina de jurejurando utemur.

d) Cum plura motiva nos determinare possint ad actionem unicam, illa conjunctim sumta constituant motivum totale quod constat ex pluribus motivis partialibus. Hinc etiam nostra obligatio totalis a partiali probe discernenda est.

e) Hinc uti ex quantitate motivorum (per coroll, a) hujus (vi), ita ex numero motivorum in unico actu concurrentium quantitas nostræ obligationis totalis astimanda

manda venit. Similem casum deprehendimus in quantitate iræ, ex numero vel quantitate affectuum sociorum estimanda.

f) Crescentibus, cestantibus, reviviscentibus motivis, crescit, cestat, revivisicit nostra obligatio.

g) Existentibus novis motivis in actu aliquo, proponitur nova obligatio. Corollarium hoc ad doctrinam de jurejurando applicabimus.

h) Ex collisione seu contradictione motivorum, oritur, nostra sententia, collisio obligationum.

i) Illud quod impedit, quo minus in alicuius mente excitari posit motivum, impedit etiam quo minus in ipso nascatur nostra obligatio.

k) Quidnam inspicere debeat judicaturus de alterius obligatione, vel eandem correcturus facile patet.

l) Si ponamus, dari homines, in quibus nulla boni vel mali representatio & per consequens nullum motivum, adeoque nec spes, nec metus excitari posit, ille nostro sensu obligari nescit. Huc spectat illud: *Mori qui sit, cogi, h. e. obligari nescit, vid. BEYERI delin. Jur. Germ. L. III. c. I. §. 33.* Anaxagoræ factum, huc respondens, ex historia notum est.

S. 303.

Demonstrations animum nostrum certum de veritate vel falsitate alicuius rei, adeoque convictum & immobilem reddunt. Hinc si motiva nitantur rationibus apodicticis, obligatio illa constantior esse debet (§. 300.). Quamnam obligationem motiva, argumentis probabilibus superstructa producant, ex indole rerum probabilem cum rebus demonstrativis collatarum facile constat.

§. 304.

Representationes bonorum vel malorum sunt vel vera vel falsæ seu erroneæ. Dantur itaque motiva vera, dantur

dantur erronæ seu fallæ (§. 170.). Hinc nostra obligatio vel *vera* vel *erronæ* est, quam posteriorem esse *spuriam*, inferius patebit.

§. 305.

Aliunde novimus, non nisi possibilia existentia redi posse. Hinc impossibilia, absolute talia ad existentiam transferri non possunt.

§. 306.

In obligatione motivum connectitur cum actione, (§. 300.), qua est res ad existentiam transferenda. Hinc actio debet esse possibilis. Impossibilium itaque, absolute talium, nulla datur obligatio (§. 305.).

§. 307.

Quæ ope virium animi, corporis atque status exteriori existentia dare possumus, ea in potestate nostra posita intelliguntur. *Quæ* secus se habent, extra nostram potestatem sunt. Huc referas ea, que ratione nostri naturaliter possibilia, distinguenda ab iis, quæ judicantur moraliter possibilia vel impossibilia, de quibus suo loco.

§. 308.

Quæ naturaliter sint in nostra potestate, vel minus ratione animæ & corporis, multiplici modo ex §. 254. 260. 269. 271. 273. 275. perspicimus.

§.. 309.

Commisso vel intermissio actionis a viribus animæ, corporis atque status externi dependet. Hinc obligatio requirit actiones, qua sunt in hominis obligandi potestate positæ (§. 307. 300.). Actiones proinde, quæ naturaliter sunt extra nostram potestatem, in sphera naturali obligationis impatiens sunt.

§. 310.

Actiones, quæ in potestate nostra positæ sunt, dicuntur libere ratione executionis. Obligatio itaque requirit actiones

nes

nes liberas, si modum illas exequendi spectaveris (§. 309.), adeoque se extendit ad motus corporis voluntarios (§. 193.).

§. 311.

Dantur actiones animæ non minus quam corporis, quæ quidem ex essentia & natura utriuslibet consequuntur, minus tamen potestati nostræ subsunt. Eiusmodi actiones dicuntur mere naturales, & actionibus liberis, §. 310. definitis, opponuntur. In ejusmodi actiones naturales non cadit obligatio (§. 309.).

§. 312.

In homine obligando per §. 300. cum actionibus connectuntur motiva, h. e. representationes bonorum vel malorum voluntatem determinantes (§. 170.). Jam cum representationes ad intellectum spectent (§. 61.), in subjecto obligando usus & intellectus & voluntatis requiritur. Hinc obligationis gradus gradu intellectus dimidiendus est. In quo itaque nullus datur usus intellectus, is obligari nescit. Neque adeo ille, qui aliquam actionem expediendam vel fugiendam pro ratione circumstantiam scire non potuit, ad eam obligatur. Et quæ impedit intellectus usum, obligationem impedire censenda sunt.

§. 313.

In rebus absolute necessariis ad unicum sumus determinati (§. 178. 180.). In illis itaque nulla datur electio, nec ullum voluntatis exercitium. Hinc res absolute necessariae obligationem respuant (§. 312.). Jam vero cum omnia sint vel necessaria vel contingentia, in rebus non nisi contingentibus obligatio locum habere potest.

§. 314.

Spes est voluptas concepta ex bono obtinendo. *Meritus* est tardium, quod percipimus ex malo futuro. Jam vero obligamur vel per bona, vel per mala representata (§. 300.), ergo

ergo vel per spem excitatam vel per metum nobis injetum obligari possumus. Huc referas definitionem Dn. THOMASII, quæ in F. I. N. G. §. 60. c. 4. L. I. traditur.

§. 315.

Obligari possumus vel per voluptatem vel per tedium (§. 300. 172.), adeoque vel per perfectiones vel per imperfectiones representatas (§. 131. 135.).

§. 316.

Obligatio requirit actus spontaneos (§. 300. 186. c), & libertatem mentis (§. 187. 312. 313.). Libertatem naturalem restringi posse obligatione, inferius patebit.

§. 317.

Auctor alicujus rei dicitur, cuius vel possibilitatis vel existentia, vel utriusque ratio in illo deprehenditur. *Autor actionis* appellatur is, cuius in voluntatis decreto illa existentia sua rationem habet. Hinc voluntas aetum decernens est illius principium (§. 42.). Autor proinde actionis est ille, cuius voluntas decernens est actionis principium. Homo itaque obligandus ita comparatus esse debet, ut pro autore actionis sua reputari posfit (§. 312.).

§. 318.

Si nexus motivi cum actionibus proxime sit intelligibilis ex natura nostra in se spectata, *obligatio* nuncupatur *naturalis*. Si nexus motivi cum actionibus dependeat ex arbitrio alicujus entis externi superioris, a natura nostra diversi, *obligatio positiva*, *arbitraria* & *externa* dici potest. Superior est vel *DEVIS* vel *homo*. Hinc ejus generis *obligatio posterior* est *vel divina vel humana*.

§. 319.

Obligatio positiva absque superioris voluntate conspici non potest (§. 318.).

§. 320.

In obligatione duo, a se distinguenda, occurunt,

L a
ens

ens nimirum obligans & subjectum obligandum, seu quod obligari se patitur. Hinc obligationem in *activam* & *passivam* commode dispesci posse liquet.

§. 321.

Aetius, cum quo connectitur motivum, vel expeditus est vel intermittendus. Unde nata est divisio obligationis in *affirmativam* & *negativam*.

§. 322.

De speciebus obligationis positivae loco convenienti agemus, solliciti jam de indole & origine augusta obligationis naturalis proprius inspicienda.

§. 323.

Mutationes, tanquam effectus, ex actibus libere suscepitis tanquam causis oriri solere §§. 194. & 204. subindicavimus. Vestigia magni hujus principii in scriptorum recentiorum non minus quam antiquiorum monumentis reperies. Huc spectant plures sapientiae & prudentiae regulae. Ejusmodi sunt:

- a) Semper tecum in suscipiendo actu cogites, quid inde sequuturum sit.
- b) Per quod quis peccat, per idem punitur & idem.
- c) Principiis obsta, sero medicina paratur.
- d) Mala ferunt. Fœcunda bonorum & malorum semina.
- e) Si quis semel consentiat in actum aliquem turpem, is altera vice data occastione celerius & minori cum repugnantia in actum ejusmodi consentiet.
- f) Deliberandum est diu, antequam aliquid suscipias.
- g) Minoris momenti si prius videtur actio ratione temporis praesentis, qua vero futurorum consecutariorum fecundissima est. Hinc historia dicitur theatrum prudentiae & sapientiae, quatentis ea nobis actiones hominum

num indigitat, ex quibus prognathæ sunt sèpius mutations gravissimæ. Felix est illa educatio, ubi huius axiomatica ratio habetur. Contra quod quantopere peccatum fuerit à Romanis, elegantissima Juvenalis Satyra XIV. L. V. testatur.

§. 324.

Quædam actionum liberorum consectaria concipi possunt vel ex modo compositionis nostri aliorumque corporum seu eorum essentia (§. 243.), vel ex eorum vi activa. Essentia & vis activa corporum constituit eorum naturam (§. 257.) Ergo actuum liberorum, quos motus corporis voluntarios vocavimus (§. 193.), consectaria ex naturis corporum concepibilia sunt adeoque ex illis descendunt. Actuum liberorum quorundam consectaria possunt perspicere ex attributis & potentis animæ. Jam cum ea omnia, quæ ex attributis & potentis animæ concipi possunt, sint naturalia ratione animæ (§. 271.); quorundam actuum liberorum, consectaria ex natura animæ sunt concepibilia adeoque ex illa descendunt.

§. 325.

Dantur actuum liberorum consectaria, quæ ex natura humana sunt concepibilia, adeoque ex illa descendunt (§. 324. 273. 275.).

§. 326.

Naturâ humanâ cum actionibus liberis copulata & connexa quædam consectaria sunt (§. 73. 325.).

§. 327.

Consectaria actuum nostrorum liberorum tendunt vel ad perfectionem vel ad imperfectionem nostram (§. 124. 126.) adeoque vel bona vel mala sunt (§. 141. 145.). Ergo naturâ humanâ in se spæciatâ cum actionibus nostris liberis bona vel mala quædam corollaria copulata sunt (§. 326.), ob quæ actiones ipsæ liberae vel bona vel mala dicuntur. Et cum

L. 3
conse-

consectaria illa ordine ab actionibus separari non possint, ipsa honestas vel pravitas, adeoque moralitas nostro quidem conceptu ab actionibus liberis inseparabilis judicatur. Quam ob rationem ipsa ejusmodi *actiones per se & natura sua bona vel mala* nuncupari possunt eisdemque tribuitur moralitas *intrinseca*, quatenus bonitas vel pravitas ex earum indole naturali cognoscitur. Conferas B. GODEFREDI OLEARII Tr. Germ. de Mesia p. 464. 465. Verba Viri insignis haec sunt: *So seynd denn ja die Pflichten welche das Christenthum erfordert, der Menschlichen Natur so anständig, so vortheilhaftig und eines jeden besondern Beſten so wohl als dem gemeinen so gemäß und gleichförmig, daß wenn wir auch keine Absicht auf die Religion und den Gott dadurch zuleitenden Dienſt haben wolten, wenn wir die Belohnung und Bestrafung eines zukünftigen Lebens nicht vor Augen hätten, wenn uns Gott dieselben nicht besonders aufgelegt und anbefohlen, so würde doch die gesunde Vernunft dieselben zur Förderung unserer zeitlichen Wohlthat von uns erfordern &c.* E contrario moralitas *actionis extrinseca* audit, quæ rationem in arbitrio imperantis habet. Tò morale precepti tertii decalogi ad moralitatem *intrinsecam*, tò ceremoniale vero ad *extrinsecam* spectat. Illud est absolute necessarium, immutabile & indispensabile; hoc vero contingens, mutabile & dispensabile est.

§. 328.

Naturæ rerum tam ratione possibilitatis quam actuatitatis à Deo dependent (§. 297. 298. 299.). Jam cum natura humana, in se spectata, cum actionibus liberis bona vel mala corollaria copulata sint (§. 327.); DEVs per naturam humanam, ad fe, tanquam illius autorem, relata bona vel mala *consectaria* cum actionibus humanis copulavit. Summum proinde Numen fons & origo est moralitatis actionum *intrinsecarum*.

§. 329.

§. 329.

Bona & mala actionum corollaria sunt motiva voluntatis & noluntatis (§. 170.) Naturā igitur cum actionibus liberis, quae sunt per se bona vel mala, motiva sunt copulata (§. 327.). Hinc nostro sensu naturā obligamur ad actiones per se honestas expediendas & per se turpes fugiendas (§. 300.).

§. 330.

Deus per naturam humanaam certa motiva connexuit cum actibus hominum liberis (§. 328. 170.) adeoque per eandem nos obligat ad actiones per se bonas exequendas. Obligatio proinde naturalis est etiam divina (§. 322.). Hinc vox nature vox Dei audit. Unde porro patet, quod vivere convenienter natura idem sit ac vivere convenienter nutui divino.

§. 331.

Bonum minus præstans est malum comparativum ratione boni præstatoris, eo ipso amittendi (§. 149.). Jam vero cum natura nos obliget ad evitanda mala (329. §.) etiam illa nos obligare debet ad evitandum bonum minus præstans, adeoque ad bonum præstantius, bono inferiori præferendum.

§. 332.

Ex §vo 150. & 329. eodem modo demonstratur, naturam nos obligare ad malum minus malo majori præferendum. Conf. §. 302. Aliam demonstrationem videbis in WOLFF. doctr. mot. §. 10.

§. 333.

Obligatio naturalis est etiam divina (§. 330.). Hinc Deus nos obligat ad bonum majus bono minori & ad malum minus malo majori præferendum (§. 332. 333.).

§. 334.

Neque Deus neque natura nos obligat vel ad mala ample-

amplectenda vel ad bona fugienda, vel ad malum maius minori vel ad bonum minus majori preferendum (329. 330. 331. 332. 333.). Unde patet, obligationem erroneam neque naturalem neque divinam, sed spuriam esse. Confer. §. 304.

§. 335.

Malum totius est verum malum, malum partis, totum conservans vel augens, est verum bonum atque sic malum apparet (§. 150. 146.)

§. 336.

DEVS & natura nostro sensu nos obligant ad bonum totius bono partis, totum destruenti; nec minus ad malum partis, totum conservans vel augens malo totius preferendum (§. 333. 331. 332. 149. 335.). Modus argumentandi, quo usi sumus §. 334, etiam hic adhiberi potest.

§. 337.

DEVS & natura nos obligant ad incommodum, quod maius sequitur commodum, perpetuendum & preferendum commode, quod majora sequuntur incommoda (§. 151. 331. 332. 333.). Eadem argumentatio, quam adhibuimus §. 334, etiam ad hanc propositionem applicari potest.

§. 338.

Ex precedentibus facile dijudicari possunt haec propositiones, philosophis quibusdam antiquioribus jamjam frequentatae;

Ea voluptas, qua aut majorem pellit voluptatem, aut graviorem molestiam parit, fugienda.

Ea molestia, qua aut majorem avertit molestiam aut uberiorem voluptatem creat, amplectenda.

§. 339.

Ponas duo remedia, quibus in defensione nostri contra inimicos uti possumus & quorum alterum altero mitius est,

est, ex præmisitis doctrinis facile perspicitur, prius remedium posteriori præferendum esse. Id quod in jure defensionis, inferius evolvendo, locum habet.

§. 340.

Natura saepius dicto sensu nos obligat ad facienda ea, quæ nos perficiunt & ad fugienda, quæ nos imperficiiores reddunt (§. 329, 331.). Unde nascitur hæc regula generalis, cui actiones liberas attemperare obligamur & quam debemus WOLFFIO.

Fac ea, que te statumque tuum perfectiorem efficiunt;
omittit ea, que te statumque imperfectiorem reddunt.

§. 341.

Amplificationem gloriæ summi NVMINIS & studium perfcientiæ alios homines a nostra perfectione vera separari non posse, suo loco demonstrabimus.

§. 342.

Si quis velit cognoscere, utrum actio data nos perfectiores, an imperfectiores efficiat;

1) attentus sit ad mutationes, ex actione posita oriundas & vel mentem, vel corpus vel statum externum afficientes (§. 194.),

2) examinet, utrum status ex actione resultans antecedenti statui vel respondeat, vel contradicat (§. 124, 126.).

§. 343.

Omnis actiones liberæ vel nos perficiunt, vel imperfectiores reddunt (§. 310, 194, 195.). Ad actiones utriusque generis cum regula §. 340. demonstrata applicari posuit, nec ulla actio detur, quæ non ad alterutrum actionis genus spectet; ea se ad omnes actiones liberas extendit.

§. 344.

Regula seu norma est propositio, cui certa varia vel coëxistentia vel successiva accommodantur. Varia ipsa ejusmodi vocantur normata seu normanda.

M

§. 345.

§. 345.

Eiusmodi regulæ seu normæ jam antiquitus dictæ sunt leges, generalissime sumptæ, vid. MARTINII *Lexic. phil. volv. tex. n. 1. iac. THOMASII differt. de potest. legislatoria* §. 8. Et cum dèntur propositiones generales, quibus actiones & motus corporum mundi & partialium & totalium attemperantur; indagatores rerum naturalium inciderunt in *leges corporum seu physicas*. Huc referas LL. seu *jura poli*, à Keplerio detecta, leges motus & mechanicas, hydrostaticas, refractionis & innumeræ alias. Eadem ratione mathesios puræ cultores eruerunt *leges numerandi Dyadicæ, Tetracticæ, decadicæ, progressionis & serierum infinitarum*. In facultatibus animæ observarunt Psychologi *legem imaginationis* (§. 34.), appetitus (175.) & alias. Sic in animali, qua tali, annotantur motus & actiones, certis attemperatax propositionibꝫ, quæ occasione dederunt naturali legi & juri, quod natura omnia animalia docuit, & ex primis naturæ, homini cum brutis communibus, (§. 28.) derivandum. Tandem in homine, qua tali deprehenditur facultas edendi actiones liberas (§. 310.), quibus ille felicitatem vel infelicitatem suam aliorumque promovere potest, & quæ non minus ad propositiones quasdam generales, præcipue ex primis naturæ homini propriis (§. 282.) eliciendas, conformandæ sunt.

§. 346.

Inde nascuntur regulæ, quibus homo actiones liberas attemperare obligatur, & quæ dicuntur *leges morales*, quatenus ex legibus physicis aliisque, quarum §. præcedenti mentionem fecimus, contradistinguantur non folium, sed & se non nisi ad actiones liberas, morales appellari solitas (§. 310. 196.) extendant.

§. 347.

Notemus hic, nomen generis s̄æpe speciei, præstimum

tim excellentiori peculiariter adhaerescere, id quod monuit GROTIUS §. 3. C. I. L. i. de I. B. & P.

§. 348.

Lex seu jus est propositio obligatoria (§. 346. 344.).

§. 349.

Obligatio est vel naturalis vel positiva, quæ posterior deinceps in divinam & humanam dividitur (§. 318.). Hinc leges, in mundo morali considerate, sunt vel *naturales* vel *positive* & hæc vel *divine* vel *humanae* (§. 346.). Diversitatem legum ex diversitate obligationis oriri, facile intelligitur.

§. 350.

Lex *naturalis* est norma, cui actiones liberas ductu naturæ attemperare obligamus.

§. 351.

Lex seu jus naturale sumitur vel generalissime pro quavis norma morali; vel specialiter pro normis, quibus officia aliis debita accommodari debent; vel specialissime pro illis regulis, quibus non nisi in officiis necessitatis alteri præstandis utimur & ad quas adimplendas alter me invitum in statu naturali per bellum & in statu civili per processum compellere potest. Hoc jus Naturæ strictissime sumtum alias dicitur Jus Belli & Pacis, in controversiis hominum & populorum ventilandis & dirimendis adhiberi solitum. Ultimum hoc jus, de quo delineando nos in primis solliciti sumus, probe discernendum est à legibus naturæ sublimioribus, quarum observatio amori, humanitati, verecundia & pietati nostræ relinquitur. Sed cum ejusmodi discriminis rationem habere non possumus, nisi indolem officiorum à se invicem discernendorum, proprius inspiciamus; attingendi nobis sunt fontes, cuilibet speciei officiorum proprii, qui tamen omnes ex fonte communi concipi possunt.

M 2

§. 352.

§. 352.

Propositio, §. 340. demonstrata, ejusmodi regula est, cui actiones liberas ductu naturae attemperare obligamur; ergo illa propositio seu illud principium est lex naturalis (§. 350.).

§. 353.

Principium aequalitatis alicuius discipline dicitur propositio, quæ continet rationes omnium propositionum, in illa disciplina obvenientium (§. 42.). Unde patet, quod principium aequalitatis juris Naturæ fit propositio, quæ continet rationes omnium casuum in jure Naturæ obviorum. Jam vero propositio §. 340. demonstrata ad omnes actiones liberas se extendit (§. 343.); eadem ergo propositio rationes omnium casuum in sphera juris Naturæ obviorum continet, atque sic principium aequalitatis Juris Nat. est. Idem principium esse verum, certum & indubitatum ex §. §. 62, 63, 64. & ex analysi demonstrationis, qua illud nititur, clarescit.

§. 354.

Bonitas vel pravitas ab actionibus liberis inseparabilis (327), adeoque immutabilis est. Jus Naturæ aëtus per se bonos præcipit & eos, qui per se turpes sunt, prohibet (§. 352.), ergo Jus Nat. est immutabile.

§. 355.

Qui in hac disciplina omnia revocant ad convenientiam actuum cum natura, eorum sententiam defendi posse, ex §. §. 340, 124. intellectu facile est.

§. 356.

Ob copulam, quæ est inter actiones liberas & earum consequentia, illa dicuntur bona vel mala (§. 197.). Ad dijudicandam itaque honestatem vel pravitatem actionum liberarum requiritur perspicientia nexus, qui est inter actiones & earum consequentia. Actiones liberae & earum

earum conſectaria pofibilibus rebus annumerantur (§. 38.); ad investigationem ergo moralitatis actionum requiritur perſpicientia nexus rerum pofibilium. Quæ cum ratio dicatur (§. 93.), rationis vis nos condocet, quæ actiones fint bona, quæ malæ.

§. 357.

Quæ §. precedenti de ratione demonstrata funt, non minus applicanda veniunt ad analogum rationis h. e. ad expectationem caſuum ſimilium (§. 107. 108.). Eiusmodi expectatione caſuum ſimilium experientia tribuenda (§. 71.); experientia itaque nos condocet bonitatem vel pravitatem actionum liberarum.

§. 358.

Jus Nat. actiones bonaſ p̄cipit & malas prohibet (§. 352.). Ratio itaque & experientia fūt magistra juris Naturæ (§. 356. 357.). Qui proinde vivit convenienter rationi & experientiæ, juri naturæ convenienter agit.

§. 359.

Vox rationis est vox naturæ (§. 358.) adeoque & vox DEI (330.)

§. 360.

Quam necessarius fit juris Nat. cultori rationis cultus & experientiæ, ex §. 359. patet. Neque inde minus conſtat, juris naturæ incrementa ab rationis & experientiæ regularum amplificatione dependere. Et quoisque ſe extendunt ratio & experientia in dijudicanda moralitate actionum, eosque patet jus naturæ humanum. Et cum ſtudium historicum experientiam noſtrā nimium quantum amplificare poſit, illius utilitas in colendo jure Naturæ manifestissima eft.

§. 361.

Obligatio naturalis eft etiam divina (§. 330.). Leges proinde naturales fūt etiam divinæ (349. 350.) Hinc

M 3

propo-

propositio §. 340. demonstrata pro lege divina iure summo habetur (§. 352.). Unde facile est ad intelligendum, DEVUM esse Legis N. auctorem (§. 317.).

§. 362.

Consecutarium bonum, tanquam motivum, cum actione libera expedienda connexum *præmium*; consecutarium malum, tanquam motivum cum actione libera fugienda copulatum *pœna* dicitur, quam GROTIUS per malum passionis, quod infingitur ob malum actionis, definit.

§. 363.

Connexionem præmiorum vel pœnarum cum actionibus liberis esse obligationem, ex §§. 300. 362. intelligitur.

§. 364.

Consequens actionis vel ex ipsa natura immediate vel ex arbitrio imperantis concipi potest. Hinc *pœna* non minus quam *præmia* vel *naturalia* vel *positiva* seu *arbitraria* sunt (§. 362.). Et cum superior vel DEVS vel homo sit, *pœna* & *præmia positiva in divina & humana* despescuntur.

§. 365.

Corollaria vel bona vel mala, quæ naturâ huiusmodi cum actionibus liberis copulata deprehenduntur, ab ipso DEO cum iisdem actionibus per naturam conjuncta esse demonstravimus (§. 368.). Pœna itaque & *præmia naturalia etiam divina esse distincte cognoscimus* (§. 364.).

§. 366.

Actiones per se bona præmiis naturalibus & actiones per se male pœnis naturalibus iisque divinis stipantur (§. 327. 364. 365.).

§. 367.

Voluptas prædominans *gaudium*, tedium vero prædominans dicitur *tristitia*.

§. 368.

§. 368.

Felicitas philosophica est status gaudii durabilis. *In-*
felicitas vero status tristitiae duraturæ appellatur.

§. 369.

Lex naturalis præcipit actiones, quibus perfectio-
 nes nostræ, eaque veræ promoventur (§. 352. 334.). Hinc
 eadem lex eo tendit, ut progrediamur ab una perfe-
 ctione vera ad novas. Qui itaque juri naturali obtem-
 perat, in eo nascitur voluptas vera & increvens (§. 131.),
 adeoque & gaudium (§. 367.), idque durabile. Jam
 vero cum status gaudii durabilis dicatur felicitas (§. 368.),
 legis naturalis cultus nos reddit felices.

§. 370.

Pari ratione demonstrari potest, violationem juris
 N. nos reddere infelices (§. 352. 135. 367. 368.).

§. 371.

Habitus actiones liberas attemperandi legibus na-
 turalibus *virtus philosophica*, & habitus actiones liberas di-
 rigendi contra leges naturales *vitium* dicitur.

§. 372.

Leges naturales sunt divinæ (§. 361.). Virtus itaque
 philosophica est habitus attemperandi actiones liberas
 certis legibus divinis (§. 371.).

§. 373.

Virtus est habitus se statumque suum perficiendi
 (§. 371. 352.), & amplificandi felicitatem suam (§. 369.).

§. 374.

Vitium est habitus se statumque suum imperfected-
 rem efficiendi (§. 371. 352.), & promovendi infelicitatem
 suam (§. 370.).

§. 375.

Distinguis felicitatem (§. 368.) a fortuna prospera
 & infelicitatem (§. cit.) ab infortunio. Per fortunam in-
 telligi-

telligimus nexus causarum in nostram perfectionem vel imperfectionem tendentium, quem prævidere in nostra potestate situm non est.

§. 376.

Virtutem juxta mentem Cel. WYCHERERI esse conformatiōnē actionū ad dūctū rationis, patet ex §. 371. 358. Conferas §. 94. Dicatur in prælectionib⁹ de methodo proficiendi ex aliorum doctorum virorum scriptis.

§. 377.

Notemus jam hanc catenam moralem. Felicitas supponit virtutem (§. 373.), virtus libertatem (§. 371.) libertas rationem & intellectum (§. 204. 186.), intellectus actum reflexum (§. 61. 54.), & actus reflexus attentionem (§. 49.) Quæ si contuleris cum §. 282, felicitatem ex primis natura homini propriis derivandam esse perspicias. Nec minus ex hisce intelligentes & cordatores viri cognoscent debuisse nos in prima exercitatione esse fusiores eique intexere plures Metaphysica articulos, quos ex sat celebri systemate WOLFFII, quem veneramus, grata mente depromtos esse, non est, cur prolixè commemoremus.

§. 378.

Virtus est habitus se statumque suum perficiendi (§. 373.). Cultus ergo virtutis cum intensiori voluptate copulatus est (§. 131.). Eodem modo perspicitur, vita tædii stipari & doloribus (§. 374. 135.). De lege itaque naturali, de virtute & vito philosophico accipiendus non est locus, in pastore fido equitis GVARINI obvius: *Se 'l peccar' è si dolce, e 'l non peccar' si necessario; ò troppo imperfetta natura, che repugni alla legge: ò troppo dura legge, che la natura offendì.* Ejusdem operis autorem ingeniosissimum a nostra thesi non fuisse alienum, ultima in hoc dramate verba testantur: *Nor è sana ogni gioia, nè mal ciò che 'l annoia. Quello è vero gioire, che nasce da virtù dopo il soffrire.*

§. 379.

EXERCITATIO III.
DE
IMPV TATIONE.

§. 379.

VT ideam imputationis distinctam efformare possumus, representemus nobis casum singularem, in quo imputationis vocabulo utimur, & qualem hunc esse novimus, si quis ita argumentetur:

Titius violavit maiestatem principis.

Qui violat maiestatem principis, is hac vel illa poena afficiendus.

Ergo, Titius hac vel illa poena afficiendus est.

§. 380.

Ex hoc & ejusmodi infinitis aliis exemplis observamus ratiocinium, cuius minor factum Titii, major ipsam legem & conclusio applicationem legis ad factum representat. In conclusione præmissam alteram ad alteram applicari, patet ex logicis.

§. 381.

Hinc nonnulli recte *imputationem in genere* definunt per applicationem legis ad factum. Imputatio in significatu stricto sumta ex gradatione & diversitate legum & officiorum determinabitur.

§. 382.

Facta sunt vel propria, vel aliena. Applicatio legis ad facta propria dicitur *conscientia*. Hæc proinde est species imputationis (§. 381.). Unde patet, *imputationem in conscientiam & imputationem in specie dictam partiri posse*.

N

§. 383.

§. 383.

Imputans sollicitus esse debet de eruendo facto, antequam ille legem ad illud feliciter applicare posse (§. 381.). Per factum intelligimus actionem humanam sub certis circumstantiis singularibus, pro legis ratione necessariis, consideratam. Sub termino facti *actiones & commissivas & omisivas* comprehendimus, quarum utrumque legi vel convenient vel repugnant.

§. 384.

Variantibus circumstantiis singularibus, pro legis ratione necessariis, variatur factum (§. 383.) & imputatio (§. 381.). Emergentibus novis circumstantiis, ad quas sensus legis se extendit, emergit nova facti & imputationis ratio. Huc referas illud: *Minima circumstantia sepius variat rem.*

§. 385.

Quamdiu factum ignoratur, ipsa imputatio suspenditur (§. 381.). Hinc actores causarum forensium praecipue facti speciem exponunt judici, addito petito, quod in ratiocinio imputatorio est conclusio. Nec minus ipsi judices & jureconsulti sententiam suam pronunciant, quantum acta & probata illud permittant. Quousque enim ipsis nota sunt circumstantiae, eo usque patet imputatio. Unde facile perspicitur, sententiazationem facti vel legi contrariam ipso jure nullam & injustam esse.

§. 386.

Nec minus patet, imputationem suspendendam esse, si legis sensus adhuc dubius fuerit (§. 381.).

§. 387.

In imputatione questiones facti a questionibus juris sunt probe discriminanda (§. 381.)

§. 388.

§. 388.

Ratio legis est id, ex quo ea concipitur (§. 42.). Et cum concipere aliquid sit distincte illud cognoscere (§. 41.), ratio legis est id, ex quo illa distincte cognosci potest. Ea quæ rationes legum in se continent, dicuntur *principia legum* (§. 42.). Ratio legis illius anima appellatur.

§. 389.

Imputans ratiocinatur (§. 380.). Qui legitime vult ratiocinari, præter minorem intelligat, h. e., distincte cognoscatur (§. 61.) majorem sumptionem necessæ est. Sed in imputatione major est lex (§. 380.), imputans distincte cognoscere debet legem. Imputans ergo introspicere debet id, ex quo lex concipitur (§. 41.), id quod cum dicatur ratio legis (§. 388.), imputanti rationes legis cognitæ sint necessæ est.

§. 390.

Quo penitus itaque aliquis rationes legum, & ea consequenti earum principia (§. 388.) introspicerit, ea curatiorem se gerere poterit in imputatione.

§. 391.

Explicare propositionem aliquam nihil aliud est quam illam clare & distincte repræsentare. Et cum leges sint propositiones (§. 348.), explicare dicitur *legem*, qui eam clare & distincte repræsentare potest.

§. 392.

In imputatione legitima imputans legem distincte cognoscit (§. 389.), h. e. eam scit distincte repræsentare. Imputans ergo ejusmodi debet nosse explicare legem (§. 391.).

§. 393.

Habitus leges explicandi dicitur *juris-scientia* seu *jurisperitia*. N 2 §. 394.

§. 394.

Habitus dextre applicandi leges ad facta in vita humana obvenientia *juris prudentia* audit.

Dicatur in transcurso de differentia, quam nonnulli inter peritiam seu scientiam, consultationem & prudentiam juris constituant.

§. 395.

Jurisprudentia est habitus applicandi leges ad facta (§. 394.). Applicatio legis ad facta est imputatio (§. 381.) jurisprudenti ergo habitus imputandi competit. Imputans debet scire explicare legem (§. 392.), jurisprudenti ergo competit habitus explicandi leges atque adeo juris scientia (§. 393.).

§. 396.

Jurisprudentia naturalis est habitus applicandi leges naturales ad facta humana (§. 394.). Eam præponere juris naturalis scientiam, patet ex §. 395.

§. 397.

Leges sunt propositiones generales (§. 346.). Facta humana sunt casus singulares (§. 383.). Applicatio igitur legum ad facta est applicatio propositionum generalium ad casus singulares, seu redutio casuum singularium ad propositiones universales. Ejusmodi applicatio fit vel descendendo a lege introspecta ad factum, vel ascendendo a facto ad legem. Priori casu termini legis generales sunt resolvendi in terminos singulares; posteriori vero termini factorum singulares sunt commutandi cum terminis legum generalioribus. Ejusmodi descendens a lege ad factum & ascensum a facto ad legem sibi vindicat jurisprudentia (§. 394.).

§. 398.

Explicare mentem alterius ex ejus sermone diciatur *interpretari*. Interpretatio itaque est clara & distincta repræ-

repräsentatio mentis alterius, ex ejus sermone eruenda (§. 391.).

§. 399.

Sermo alterius præponit ideas, ab illo, qui eo usus est, cum terminis combinatas. Alias sermo fini suo repugnaret.

§. 400.

Interpres debet rationem habere idearum, ab auctore interpretando cum terminis combinatarum (§. 398. 399.).

§. 401.

Linguæ Autoris interpretandi, nec minus materia, de qua sermo est, probe gnarum esse debere interpretem, patet ex §. 398.

§. 402.

Si autoris alicujus mens per se clara & distincta sit, non est, cur illa clara & distincta efficiatur ab interprete. Hinc *interpretatio* a nonnullis definitur strictius per explicationem alterius sermonis dubii. Quo sensu interpretari est id, quod circa orationem incognitum, aut non satis cognitum est, cognitum facere, quam definitionem dedit FELDENVS.

§. 403.

Ideas, quas interpres alias combinare suavit cum terminis, non debet ille intexere operi explicando (§. 399.), nisi is velit affingere verbis sensum, a mente auctoris prorsus alienum.

§. 404.

Plura de interpretatione generalia afferre nolo, cum ejus doctrina ad Logicam spectet. Reliqua, quæ juri-consulto interpreti observanda veniunt, vel ad leges positivas explicandas vel ad doctrinam pactorum spe-stant.

N 3

§. 405.

§. 405.

Jure-consultus in applicandis legibus positivis ad facta interpretandi dexteritate pollere debet (§. 349. 398.).

§. 406.

Jureconsultus interpres clare & distincte scit representare mentem, ex sermone legislatoris eruendam (§. 398. 405.). Nec minus ei observanda sunt, quæ §§. 400. 401. 402. 403. in medium prolatæ sunt, si pro autore interpretando legislatorem ponas.

§. 407.

Lex naturalis est propositio obligatoria naturalis (§. 348. 349.). Obligatio naturalis est nexus motivi, h. e. boni vel mali conlectarii naturalis cum actione (§. 318.). Lex proinde naturalis est propositio representans conlectarium bonum vel malum naturale. Ob conlectaria ejusmodi naturalia ipsis actionibus bonitas vel pravitas intrinseca tribuitur (§. 327.), quæ species sunt moralitatis intrinsecæ (§. cit.). Lex igitur naturalis est propositio representans moralitatem. h. e. ut nos quidem putamus, bonitatem vel pravitatem intrinsecam actionum.

§. 408.

Lex positiva est propositio obligatoria arbitraria (§. 348. 349.). Obligatio positiva est nexus motivi, h. e. conlectarii boni vel mali ejusque arbitrarii (§. 318.). Lex proinde positiva est propositio representans conlectarium bonum vel malum arbitriatum. Ob conlectaria ejusmodi arbitriaria actionibus tribuitur bonitas vel pravitas extrinseca (§. 327.), quæ species sunt moralitatis extrinsecæ actionum. Lex igitur positiva est propositio representans bonitatem vel pravitatem h. e. moralitatem externam actionis.

§. 409.

Omnis lex est vel naturalis vel positiva (§. 349.). Jam cum utraque sit propositio representans moralitatem actionis.

actionis (§. 407. 408.); omnis lex est propositio representans moralitatem actionum.

§. 410.

Hinc moralitas actionum ex harum relatione ad legem recte estimatur. Cujus ergo actionis relatio ad legem demonstrari non potest, illius moralitas nondum est evicta. Et quæ actio ita est comparata, ut eam ad nullam legem referri posse constet, ea omnis moralitas expers est.

§. 411.

Annotemus duplicum fontem moralitatis, ex diverso considerandi modo oriundam. Moralitas enim actionum vel referatur ad conselectaria earum, vel ad legem, conselectariam representantem.

§. 412.

Ex §. 409. patet, cur *actio bona* dici posit ea, quæ legi conformis, & *mala*, quæ legi contraria est. Et cum leges sint vel naturales vel positivæ, hæc vero vel divinæ vel humanae (§. 349.); dantur *actions naturaliter bona*, legi naturali convenientes, distinguenda ab actibus, quorum bonitas vel pravitas ab arbitrio vel divino vel humano dependet. Ad *actus* ultimi generis referuntur illi, qui *civilius vel boni vel mali* sunt, de quibus inferius dicensi locus erit.

§. 413.

Nec difficile est ad judicandum, *actus* rationi legi convenientes esse *bona*, *mala* vero, qui eidem repugnant.

§. 414.

Imputatio est applicatio legis ad facta singularia (§. 381.). Lex est propositio representans moralitatem actionis (§. 407.). Imputatio ergo est applicatio propositionis representantis moralitatem actionis ad facta singularia.

gularia. Sed illa applicatio ad facta deprehenditur in conclusione syllogismi, ab imputante formati (§. 380.), imputatio ergo absolvitur syllogismi conclusione, quæ moralitatem actionis singularis representat. Jam cum conclusio dicatur iudicium collectivum (§. 60.); *imputatio est iudicium collectivum de moralitate actionum.*

§. 415.

Hinc *actiones morales* ipse appellantur *imputabiles*. Unde adeo sequitur, actionem moralitatis expertem pro imputabili haberi non posse. Nec minus exinde clarum est, quod moralitas actionis ab ejus imputabilitate separari nesciat. Utor vocabulo imputabilitatis, quippe quo ipse. Cel. *VVALCHIVS* usus est in der *Einführung in die Philosophie* p. 336.

§. 416.

Conscientiam esse iudicium collectivum de moralitate actionum propriarum latum, patet ex §§. 382. 414.). Et cum conscientia sit species imputationis (§. 382.), ad eam applicanda veniunt, quæ ex idea imputationis generali deduci possunt.

§. 417.

Pro diversitate moralitatis, variant imputatio & conscientia (§. 414. 416.) Hinc datur conscientia, quæ ex moralitate objectiva seu intrinseca originem ducit (§. 327.) & quæ est infini gradus, & a qua nec illi liberare se possunt, qui bonitatem vel pravitatem actionum non nisi ex earum consequentibus estimant, minus solliciti de inspicienda origine augusta moralitatis objectivæ, §. 328. demonstrata. Qui vel prorsus non vel non exacte satis ad perspicendas veritates Methaphysicas, aut si malueris, theologiz naturalis se applicuerunt, nec aliunde de attributis divinis se convinci passi sunt, neque tamen intellectus & rationis usu destitutos se sentiunt; illi hunc gradum

gradum conscientiæ admittere coguntur, atque adeo omnem omnino conscientiæ ideam pro chimera & iudicio vulgi insulso eo minus venditare possunt, quo minus judicium de effectibus nostrarum actionum liberarum & ex consequenti de earum moralitate formatum chimæris accenseri potest. Id quod nova ratione patet, si demonstraverimus in subsequentibus, dari leges conscientiæ, easque dictamina rationis esse æque ac naturæ jura.

§. 418.

Meritum 1) & bene & male factum, 2) ipsum actionis moralis consequens denotat. Effectus vel consequentia actionum mala dicuntur *demerita*. Unde sit, ut morbus, suspendium, dignitas, laus, contemtus, fustigatio, aliaque bona vel mala externa non minus quam interna meritis hominum annumerentur. Sic voluptas vera & gaudium perenne virtutis præmium vel meritum, tedium è diverso, tristitia, poenitentia & morsus conscientiæ vitiorum merita sunt. Consequens actionis est vel bonum vel malum. Hinc præmium & poena sunt species meriti (§. 362.).

§. 419.

Notemus, merita strictius etiam accipi pro consequentiis actionum, quibus legibus nostro sensu strictè dictis ultra earum præscripti mensuram satisfactum est, & demerita pro consequentibus actionum, quibus leges strictè violatae sunt. Nec minus ipsæ ejusmodi actiones meritorum nomine veniunt.

§. 420.

Si sequamur significatum meriti strictiore, actiones nullo merito, sed impunitate tantum dignæ censentur, quibus legum strictiorum mensura adimplera est. Et cum actus amoris & beneficia leges strictius sumtas

O
transcen-

transcendant, ea vi hujus acceptationis meritoria existimantur.

§. 421.

In sphæra morali concipiimus *forum externum* seu *humanum* distinguendum à *foro interno*, quod & *tribunal rationis* & *forum conscientia* vocatur. Et cum vox rationis sit *vox DEI* (§. 359.), nec minus demonstrari posit, dictamina conscientiæ & rationis eadem esse; *tribunal rationis*, *forum internum* seu *conscientia* ad *forum diuinum* seu *poli recte* referuntur. In rebus publicis & in *foro externo* innumeræ actiones impunitæ vel irremuneratae manent, quæ tamen in *foro interno* & *divino* vel *præmiis* afficiuntur vel poenis, adeoque merito dignæ existimantur, præcipue cum evincere possumus, nullam actionem in sphæra naturali impunitam vel irremuneratam permanituram, si ad ideam systematis divini reflexerimus. Proinde notiones meriti, demeriti, præmii, & poenæ ita formandas sunt, ut ea non minus ad *forum conscientiæ* quam ad *forum externum* applicari possint, licet definitio meriti, poenæ vel *præmii* ex idea reipublice novas nancisci debeat determinationes, quibus illi casus, ubi imputatio, poena & merita, in sphæra civili spectata, locum habent, separantur ab eis, quæ subjectorum conscientiæ & eorum dictamini rationis relinquuntur. Hinc in *foro humano* multa dantur nec præcepta, nec prohibita, sed permissa tantum, quæ tamen in *foro interno* & *conscientia* præcepta vel interdicta concipiuntur. Hinc multi dantur in *republica* actus indifferentes, quos in *foro conscientia* tales non esse notum est.

§. 422.

Bonitas & pravitas actionum efficit, ut illis meritum tribuatur (§. 418.). Meritum itaque non nisi in bo-

nas vel pravas actiones cadere censetur. Quæcunque ergo de actionibus moralibus valent, ea ad earum merita applicanda sunt. Hinc *promeruisse* dicitur, qui normæ conscientia sciens volensque perfecit actionem, quæ sunt verba beati E. GERHARDI, in §. 28. c. IV. l. I. i. N. occurrence.

§. 423.

Judicium de bonitate vel pravitate actionum est judicium de earum merito (§. 422.). Sed judicium de bonitate vel pravitate actionum est imputatio (§. 414.), imputatio itaque est judicium de merito actionis, atque adeo de ejus premio vel poena (418.). Meritum proinde continet rationem, cur aliqua actio pro imputabili habeatur (§. 42.), idque in foro vel externo vel conscientia. Imputatio civilis est judicium de merito actionis, in sphera civili spectante.

§. 424.

Gradus est quantitas alicujus rei intensæ determinabilis per quantitatatem alijs rei intensæ homogeneæ. *Intensum* opponitur *extenso*. Hoc in compositis, illud in rebus compositionis expertibus locum habet.

§. 425.

Gradus sunt species quantorum (§. 424.).

§. 426.

In quo dato majus & minus concipio, ibi concipio quantum.

§. 427.

Metiri seu *mensurare* est nihil aliud quam quantitatem aliquam pro unitate assumere ac aliarum rerum homogenearum rationem ad eandem determinare. Quantitas pro unitate assumta dicitur *mensura*. Mensuram itaque homogeneam esse mensurato clarum est.

O 2

§. 428.

§. 428.

Quantitas, qua res ad relationem inter se adeo-
que ad dimensionem recipiendam aptæ redduntur dici-
tur pretium seu valor.

§. 429.

Gradus sunt species quantorum (§. 425.) Quidquid
competit generi, competit speciebus. Ergo quicquid
predicatur de quanto, etiam de gradibus rerum predi-
candum est. Jam cum in re, qua quantitatem admit-
tit, majus & minus concipi possint (§. 426.) in rebus,
qua admittunt gradus, majus & minus a nobis possunt
concipi.

§. 430.

In bonitate vel pravitate actionum & ex conse-
quenti in earum moralitate concipimus majus & minus,
adeoque & quantum (§. 426.), idque intensum, cum mo-
ralitas actionum rebus intensis annumeranda sit (§. 424.).

§. 431.

Minorem bonitatem vel pravitatem actionum pos-
sumus assumere pro unitate, ac majoris bonitatis vel
pravitatis rationem ad eandem determinare. Moralitas
proinde actionum dimensionis (§. 427.), pretii & vale-
ris, (§. 428.) capax est.

§. 432.

Unde concipere nobis datur, cur actiones morales
proportionem admittere possint. Nec minus inde con-
cipitur dari quantitates morales, quas in meditatione
peculiaris de imputatione, parti XXXVI. GVNDLINGIA-
NORVM inserta, graviter vindictatas deprehendimus.

§. 433.

In moralitate actionum concipimus quantum in-
tensum (§. 430.), determinabile per quantum inten-
sum homogeneum (§. 431.). In moralitate itaque actionum
concipimus gradus (§. 424.).

§. 434.

§. 434.

Actioni ob ejus moralitatem tribuitur meritum (§. 422.). Sed cum in moralitate actionum concipientur gradus (§. 432.), in merito actionis etiam gradus admittendi sunt.

§. 435.

In moralitate actionum concipimus gradus (§. 432.). Jam cum actionum convenientia cum lege & earum ab eadem deflexio moralitatem illarum constitutat (§. 412.); in actionum cum lege convenientia & in earum ab eadem deflexione gradus concipiuntur.

§. 436.

Imputans judicat de moralitate actionum (§. 414.), de earum merito (§. 423.), de disconvenientia vel convenientia earum cum lege (§. 414. 410.) Imputanti itaque gradus moralitatis actionum, earum meriti, disconvenientia vel convenientia cum lege aestimandi veniunt (§. 433. 434. 435.).

§. 437.

Aestimatio graduum alicuius rei est species commensuracionis (§. 424. 427.). Aestimatio itaque graduum moralitatis, meriti, disconvenientia vel convenientia actionis cum lege est commensuracionis species. Hinc imputanti (§. 436.) & jurisconsulto (§. 395.) tribuitur facultas commensurandi moralitatem, merita, demerita actionis, nec non ejus disconvenientia vel convenientia cum lege. Conferas meditationem GYNDLINGIANAM §. 432. citatam.

§. 438.

Fortuna est nexus causarum, certum effectum in statu nostro producentium, quem pravidere non potuimus (§. 375.). Ergo res meret fortunæ non sunt in nostra potestate (§. 307.), atque ita comparatae, ut illæ, in

O 3

se spe-

se spectatæ, non possint pro consuetariis actionum librarum reputari (§. 3°). Huc referas res *inevitabiles*, ad quorum existentiam impedientiam vires nostræ non sufficiunt.

§. 439.
In res mera fortuna non cadit meritum, atque adeo nec premium nec poena (§. 438. 418.), nec ex consequenti imputabilitas (§. 423.). Delictum ergo fortunæ implicat.

§. 440.
Imputatio nimitur ratiocinio (§. 380.). Quod cum sit vel verum vel falsum; *imputatio* vel *vera* vel *erronea* seu *spuria* esse debet. Que divisio etiam ad conscientiam applicari potest (§. 382.).

§. 441.
Imputatio recta nimitur ratiocinio vero (§. 440.); quod requirit principia vera & eorum nexum legitimum. In imputatione itaque recta imputans non solum premissis veris, sed & dexteritate legitime copulandi principia cum conclusione instrutus sit necesse est. Hinc in imputatione recta veritas & legis & facti requiritur.

§. 442.
In imputatione recta requiritur legis veritas (§. 441.). Leges sunt propositiones (§. 346.), in veritate propositionum inspicienda adhibendas esse notiones distinctas ex Logicis constat; in imputatione ergo recta opus est distinctis notionibus terminorum legis, eorumque determinationum, si quas in lege deprehenderis (§. 20.). Si quis ejusmodi terminorum legis definitionibus destitutus fuerit, à rite applicanda lege ad factum facile aberrare poterit.

§. 443.
Imputatio recta nimitur ratiocinio vero (§. 440.); quod est vel demonstrativum vel probabile. *Imputatio* itaque

itaque *recta* vel *certa* vel *probabilis* est. Quid sit *imputatio incerta* seu *dubia* ex §. 63. patet.

§. 444.

Quæ §. 441., 442., 443. de imputatione adducta sunt, ad conscientiam rectam applicanda sunt (§. 445.).

§. 445.

Qui provocat ad conscientiam, ad iudicium, quod de moralitate actionum tult, & ad principia, ex quibus illud prognatum est, provocat (§. 416.). Sed cum ejus iudicia erronæ esse possint, provocans ad suam conscientiam ægre ferre non potest examen, ad quod revocant alii & principia & ratiocinium.

§. 446.

Judicium de pravitate actionis propriæ & ex consequenti conscientia (§. 416.) excitat in nobis sensus imperfectionis (§. 145.) & tedium (§. 135.), quæ pro grādu indignitatis actus multiplicia & vehementia esse possint. Hinc nulla poena major carnificina conscientiarum his in terris esse iudicatur. Huic referas Ciceronis verba: „Malæ cogitationes conscientiaque animum terrent, hæ sunt impiorum aspidæ & domestica furor, quæ dies non, etesque poenas a sceleribus repetunt.

§. 447.

Iudicium de bonitate nostrarum actionum suscitat in nobis sensus perfectionum (§. 141.) & voluptatem multiplicem (§. 121.), eandemque sèpius intensorem proportione gradus, quem in actione bona apprehendimus. Eiusmodi iudicium ad conscientiam spectat (§. 416.). Dantur itaque castis, in quibus conscientia efficit, ut voluptate & gaudio (§. 367.) perfundantur.

§. 448.

Voluptas, tedium, tristitia, gaudium motivis annumerantur (§. 172.). Conscientia cum actionibus liberas

beris quibusdam voluptatem & gaudium (§. 447.), cum aliis tedium & tristitiam copulavit (§. 446.); conscientia ergo cum actionibus liberis motiva quedam connexit.

§. 449.

Quicquid motiva cum actionibus copulat, illud nostra significatione nos obligare dicitur (§. 300.). Conscientia ergo nos obligat ad actus bonos exequendos & ad malos fugiendos. (§. 448.).

§. 450.

Conscientia nos obligat ad actus, qui nos nostrumque statum perficiunt, edendos, & ad eos fugiendos, qui nos statusque nostros externos imperfectos efficiunt (§. 449.).

§. 451.

Conscientia est judicium (§. 416.), idque obligatorium (§. 450.). Judicium obligatorium est lex (§. 348.). Ergo dantur leges conscientiae.

§. 452.

Dantur leges conscientiae (§. 451.) quæ nos obligant ad nos perficiendos (§. 459.) Jam vero leges Naturæ etiam nos obligant ad nos perficiendos (§. 352.), leges ergo conscientiae & leges Naturæ in eodem tertio convenient. Quæ convenient in eodem tertio, convenient inter se; leges proinde conscientiae & leges Naturæ inter se convenient. Quæ convenient inter se, eorum alterum potest substitui in locum alterius. Hinc leges conscientiae in locum legum naturæ substitui possunt. Quorum alterum in locum alterius substitui potest, eas sunt eadem (§. 50.), leges ergo conscientiae & leges Naturæ sunt eadem. Quæ sunt eadem, eorum nomina identificari possunt. Nomina itaque legum Naturæ & conscientiae possunt identificari. Leges ergo conscientiae sunt leges Naturæ.

§. 453.

§. 453.

Dantur effectus ex actionibus nostris liberis oriundi, & ad nostram perfectionem imperfectionemve tendentes (§. 194. 114. 126.). Ob ejusmodi effectus moralitas actionibus tribuitur (§. 327.). Qui itaque judicat de bonitate & pravitate & ex consequenti de moralitate actionum, ille perspicit effectus ex illis oriundos.

§. 454.

Inter causam & effectum datur nexus (§. 203.). Nexus itaque inter actiones liberas & earum effectus datur. Qui proinde introspicit effectus ex actionibus oriundos, ille introspicit nexus actionum earumque effectuum. Jam vero qui judicat de moralitate actionum, ille introspicit effectus ex actionibus oriundos (§. 413.), judicans ergo de moralitate actionum introspicit nexus actionum & earum effectuum.

§. 455.

Actiones liberas & earum effectus possibilibus annumerantur (§. 38.). Nexus ergo actionum liberarum & earum effectuum est nexus quarundam possibilium. Qui itaque introspicit nexus actionum liberarum & earum effectuum, is introspicit nexus quarundam possibilium. Jam vero cum ille, qui judicat de moralitate actionum, etiam introspicat nexus actionum & earum effectuum (§. 454.); is qui judicat de moralitate actionum, introspicere etiam debet nexus rerum quarundam possibilium.

§. 456.

Qui nexus rerum possibilium perspicit, is ratione praeditus est (§. 93.). Jam vero cum ille, qui judicat de moralitate actionum, etiam introspicat nexus rerum quarundam possibilium (§. 455.); is, qui judicat de moralitate actionum, debet esse ratione praeditus. Judicium ergo de moralitate actionum est dictamen rationis.

P

§. 457.

§. 457.

Imputatio est dictamen rationis (§. 456. 414.)

§. 458.

Conscientia est dictamen rationis (§. 416. 456.). Eadem propositio etiam fluit ex §. 557. 382. Leges proinde conscientiae congrue vocantur dictamina rationis.

§. 459.

Imputatio & conscientia erronea seu falsa est spuria (§. 440.) Hinc non nisi imputatio & conscientia recta sibi vindicat praedicatum dictaminis rationis. Imputationem erroneam esse spuriam patet ex superioribus. Quo enim pacto demonstrari potest, obligationem erroneam non esse naturalem, cum natura nostra neque ad bona apparentia, quae mala sunt (§. 143.), amplectenda, neque ad mala apparentia, quae bona sunt (§. 147.) fugienda nos obliget (§. 334.); eodem etiam modo evinci potest, imputationem erroneam non esse naturalem, h.e. conformem legibus naturalibus.

§. 460.

In quo dantur dictamina rationis respectu actuum suscipiendorum vel susceptorum, ille admittere debet leges conscientiae naturalis (§. 458.). Conf. §. 417.

§. 461.

Qui agit contra dictamina rationis, contra leges conscientiae agere censetur. Et crescente dictamine rationis respectu actuum suscipiendorum, crescit conscientia gradus (§. 458.).

§. 462.

Leges conscientiae sunt dictamina rationis (§. 458.). Leges naturae sunt leges conscientiae (§. 452.), leges ergo naturae sunt dictamina rationis.

§. 463.

Ratio ad prima naturae homini propria pertinet (§. 282.).

(§. 282.). Conscientia itaque & iura naturæ ex primis natura homini propriis h. e. ex natura rationali derivanda sunt (§. 458. 462.). Conferas ultima verba §. 282.

§. 464.

Vox conscientiæ est vox rationis (§. 458.). Vox rationis est vox naturæ (§. 359.). Vox ergo conscientiæ est vox naturæ, adeoque & DEI (§. 330.).

§. 465.

Quousque se extendit ratio in actibus liberis suscipiens vel susceptis, eousque se extendit lex conscientiæ & jus naturæ. Inferius patebit, forum externum eosque se non extenderet, quo se extendit dictamen rationis & ex consequenti jus conscientiæ. Forum proinde externum foro conscientiæ sublimiori & sanctiori contradistinguitur.

§. 466.

Fusiorem conscientiæ tractationem sibi vindicat ethica, ex qua nobis nonnulla sunt delibanda interdum, ut gradationem imputationis, conscientiæ, officiorum, nec minus diversitatem fori externi ab interno introspicere possumus.

§. 467.

Syllogismus demonstrativus exigit præmissas inducias. In sylligismo imputantis major est lex & minor est factum (§. 380.), ergo in imputatione & conscientia certa lex indubitate veritatis & factum liquidum requiruntur (§. 443. 444.).

§. 468.

In ratiocinio probabili vel utraque vel alterutra præmissarum probabilis est. Formam ratiocinii probabilis diversam a forma demonstrativi non agnoscimus. Ergo imputatio probabilis a legis vel facti verisimilitudine vel ab utriusque probabilitate dependet.

P 2

§. 469.

§. 469.

In imputatione ponitur factum sub circumstantiis singularibus consideratum (§. 38.). Hinc in imputatione queritur de existentia facti, quæ ponit ejus possibilitem. Si quis proinde in casu dato circumstantiarum contradictionem, §. 37. definitam, demonstrare posse, is in eodem casu adhuc nullum adesse factum imputabile ostendit (§. 38.). Ejusmodi facta impossibilia non esse probabilitia patet ex §. 120.

§. 470.

Sola facti possibilitas vel in se (§. 38.), vel respectu virium alicuius individui (§. 307.) considerata, ad probabilitatem illius non sufficit (§. 121.). In facto probabiliti exiguntur actus quidam seu indicia, a quorum existentia, quæ nobis innotescit, ad reliquorum facti requisitorum existentiam argumentari licet (§. 119.). Conferas §. 123. Propositiones probabiles referuntur ad *conjecturas*, artem proinde conjectandi in materiis, imputationem concerentibus, maximi momenti esse cognoscimus.

§. 471.

Ardua res est doctrina probabilium, cujus majorem accusationem iamiam desiderarunt vii summi in probabilitatis gradibus exactius determinandis.

§. 472.

Imputatio nititur ratiocinio (§. 380.). In quo cum peccari posse vel contra formam, vel contra materiam, in imputatione morali duplex vitium committi posse liquido constat, e. gr. Si quis ita argumentetur: Titius est haereticus. Haeretico non est servanda fides. Ergo &c. contra materiam peccasse imputans dicitur.

§. 473.

Contra materiam syllogismus peccare dicitur, cuius vel major vel minor vel utraque præmissarum fuerit falla.

falsa. Sed in imputatione major propositio est lex, minor est factum, de quo queritur (§. 380.); imputans ergo, si materiam spectaveris, vel legis applicandæ vel facti imputandi vel utriusque respectu errare potest.

§. 474.

Judicium collectivum erroneous de moralitate actionis latum dicitur *imputatio erronea*, in qua error juris ab errore facti, & uterique ab erronea juris ad facta applicatione juris ad facta probe discernendus venit (§. 472. 433.). Error legis ex §. 115. 346. definiri potest. Errorem facti imputandi committit, qui in circumstantiis singularris, pro ratione legis necessariis, errat (§. 383.

§. 475.

Quousque aliquis obligatus est nosse leges & facta pro ratione officii, eousque tenetur evitare ignorantiam & errorem juris & facti. Quam ignorantiam, quem error evitare vel in alicuius potestate fuit, vel minus (§. 307.); prior ignorancia vel error vincibilis, posterior vero invincibilis dicitur.

§. 476.

Actio legibus conformanda dicitur *officium*. Lex est propositio obligatoria (§. 348.). Officium itaque est actio, quam exequi vel intermittere obligamus. Hinc officium est actio, quæ cum obligatione connexa est.

§. 477.

Unde patet, cur *obligatio*, eaque *passiva* (§. 320.) dicatur *officium*.

§. 478.

Imputatio est applicatio legis ad facta singularia (§. 381.). Lex est propositio obligatoria (§. 348.). Ergo imputatio est applicatio propositionis obligatorix ad factum singulare. Hinc in facto alicui imputando eo semper respiciendum, utrum ille ad suscipiendum vel omittendum obligari potuerit. P 3 §. 479.

§. 479.

Officium concipitur ex lege (§. 476. 346. 41.). Hinc officiorum rationes continentur in lege (§. 42.). In quo itaque casu nulla datur lex, ille officii impatiens est & ab obligatione passiva immunis.

§. 480.

Lex se refert ad officium, ut principium ad principiatum (§. 42. 479.). Si sumatur obligatio pro officio (§. 477.), lex se refert ad obligationem, ut principium ad principiatum. Et cum effectus sit principiatum (§. 202. 42.), factum est, ut alias obligatio dicatur effectus legis. Idem inferius evincemus de jure, pro facultate sumto.

§. 481.

Leges praescribunt officia (§. 346. 476.) & obligationes (§. 477.). Applicatio igitur legis ad facta singularia atque adeo imputatio (§. 381.) est applicatio obligationis ad facta. Hinc in facto aliqui imputando eo semper responsum, utrum ille ad suscipiendum vel omittendum illud fuerit obligatus. Videmus itaque, candem propositionem, quae §. 478. demonstrata est, posse evinci, si vocabulum obligationis pro officio sumserimus (§. 477.).

§. 482.

Actus, in quem nulla cadit obligatio, active vel passive sumta, ille non habetur pro imputabili (§. 478. 481.).

§. 483.

Actio libera, h. e. in potestate nostra existens (§. 310.), cuius suscepitio legi non repugnat, moraliter possibilis; actio libera, cuius suscepitio legi contradicit, moraliter impossibilis dicitur.

§. 484.

Actus moraliter possibilis vel impossibilis preponit actum, qui non solum in se (§. 38.), sed & ratione viuum nostrarum (§. 307. 308.) possibilis est (§. 483.).

§. 485.

§. 485.

Fieri itaque potest, ut aliquis actus, in se quidem & ratione virium nostrarum possibilis, moraliter tamen impossibilis sit. Et qui actus vel in se, vel respectu vi-
rium nostrarum impossibilis est, moraliter possibilis fieri non potest (§. 484.).

§. 486.

Obligamur ad actiones liberas legibus non repu-
gnantes (§. 446.). Ad actiones proinde liberas, morali-
ter possibilis obligamur (§. 484.).

§. 487.

In obligatione morali requiritur actio 1) in se, 2)
naturaliter, 3) moraliter possibilis (§. 486. 484.).

§. 488.

Quæcunque actio moraliter possibilis non est, ad
eam non obligamur (§. 486. 487.). Actio moraliter impos-
sibilis non est actio moraliter possibilis (§. 484.); ergo
ad actionem moraliter impossibilem non obligamur.

§. 489.

Libertas, quam §. 186. 187. definitivimus, interna, &
qua §. 310. adumbrata est, externa congrue vocatur B.
SCHILTERO aliisque. Utramque sibi vindicat obligatio
(§. 316. 310.) & ex consequenti imputatio (§. 478 481.).
Idem libertatis internæ, §. 186. 187. adductæ, Cel. TREVE-
RVS, Professor Helmstadiensis in nota I. ad §. XII. c. I.
PVFEND, de O. H. C. ob rationes momentosas admisit.

§. 490.

Neque adeo illi falluntur, qui libertatem pro im-
putationis basi habuerunt, quibus annumeres R. MAIMO-
NIDEM, id quod testatur III. GVNDLINGIVS §. 4. Medi-
tationis de imputatione, §. 432. citata, cuius ex fecun-
ditate multum me proficisse fatetur. Conf. Cel. SYRBII,
§. 9. c. 4. I. N. G.

§. 491.

§. 491.

§. 491.

Necesitas & intrinseca & extrinseca contradicit libertati (§. 489.), obligationi (§. 489.) & imputabilitati (§. 489.). Actiones ex necessitate extrinseca profectæ dicuntur *invitæ per violentiam*.

§. 492.

Quicunque actus obligationem moralem respuit, imputari nequit (§. 478. 481.). Hinc nulla locum habet imputatio in rebus absolute impossibilibus (§. 306.), in actionibus, quæ physice & naturaliter impossibles sunt (§. 309.), & quæ moraliter in potestate nostra non existunt (§. 488.). Nec in actionibus mere naturalibus (§. 311.), nec in actionibus hominis, qui intellectu & voluntatis usū definitus est, quod quidem ad forum attinet humanum (§. 312.), nec in rebus absolute necessariis (§. 313.) imputatio concipitur.

§. 493.

Tò meum, tuum, nostrum morale ut distinctius paucilo nobis repræsentemus, genesin actus moralis expendamus curatius. Memint me olim audire ex ore B. GODOFREDI OLEARII locum Augustini, quoad sensum huc redientem: Primo oritur cogitatio objecti, cogitationem delectatio, delectationem propositum, propositum actus, actum conjectudo, conjectudinem necessitas (moralis) & necessitatem desperatio sequitur. Ad quam catenam moralem, quam genesin peccati ob oculos nobis ponit, & quæ mutatis mutandis ad quemcumque actum moralem ejusque corollaria applicari potest, nec minus adeo contingens est (§. 179.), jam reflectamus. Conferas genesin actus moralis, quam dedit B. IACOBVS THOMASIVS in Tab. XXIX. Philos. Pract.

§. 494.

Innumeræ objectorum & actionum ideaæ in nobis cooruntur. Nuda retum & actionum liberarum repræsentatio moralitatis nihil continet.

§. 495.

§. 495.

Actiones & alia objecta repräsentata nobis videntur vel perfecta vel imperfecta (§. 124. 126.), adeoque in anima nostra voluptatem vel tedium progenerant (§. 131. 135.).

§. 496.

Sed fieri potest, ut aliqua actio nobis primo illius aspectu videatur perfecta, quam propius consideratam imperfectam deprehendimus. Frequentius itaque sit, ut voluptas ex prima rei representatione suborta sit imaginaria (§. 132.), & in tedium acerbum sepius degeneret (§. 133.). Id quod etiam mutatis mutandis de tedio imaginario valebit, quod atque voluptas fucata, mutabile est (§. 138.) & cum voluptrate facile commutari potest. Utrumque ratio cognoscit & experientia multiplex comprobatur.

§. 497.

Voluptas apprens ad sectandam imperfectionem nos stimulare (§. 132. 128.), & tedium imaginarium a perfectione vera nos refranare (§. 137. 128.), atque utrumque in consequentia sepius funesta nos conjicere potest. Jam cum ad evitandas imperfectiones & consequendas perfectiones obligemur (§. 340.); voluptas & tedium apprens sunt fugienda. Conferas §. 338. 337.

§. 498.

Primi proinde voluptatis & tedi sensus sollicitius examinandi sunt, idque usu intellectus, rationis & experientiae (§. 61. 93. 65.), utrum nitantur perfectione vera, an apparente (§. 119. 342.). Quo facto voluptas vel tedium apprens interturbatur & supprimitur.

§. 499.

Quibusque itaque usu intellectus & rationis, vel ope experientiae in potestate nostra situm sit, representationes perfectionum vel imperfectionum erroneas & falsas

intro-

introspicere, eosque efficere possumus, ut sensus perfectionis apparentis degeneret in sensum imperfectionis, atque ut sensus imperfectionis fucatae in sensum perfectionis abeat (§. 128.). Quo facto voluptatis & tedium apparentis sensus, quos capere possumus ex legis, quæ nobis innonuit, vel violatione vel adimptione, evanescunt (§. 131. 135.), atque adeo nec ad imperfectiones sectandas nec ad perfectiones fugiendas, quod utrumque legibus repugnat (§. 340.), nos ultius stimulare possunt (§. 132. 128. 137. 128.). Cui primo somiti, quibus principiis si quis hoc casu non restiterit, cum obstat tamen illis potuisset, idque usu vel intellectus, vel rationis vel analogi rationis (§. 61. 93. 65. 107. 108.) ; is sibi ipsi imputet consequentia & incommoda, inde oriri solita, eaque vel naturalia vel ab arbitrio superioris pendentia. Cognoscimus itaque voluptatis seu delectationis & tedium imputabilitatem, si forum internum & rationis tribunal spectaveris (§. 421.), quatenus quippe in potestate nostra possumus fit, reflexere ad primum voluptatis vel tedium sensum in nobis subnatum & ex idea perfectionis subiectum. Eiusmodi reflexionis neglectionem esse culposam, atque adeo imputabilem, inferius patebit.

§. 500.

Si fiat, ut objectum, perfectum vel imperfectum nobis visum, ad nos nostrumque statum externum referamus, illoque nos perfici vel imperfectos effici intelligamus ; illud pro bono vel malo habemus (§. 141. 145.).

§. 501.

Aliquam actionem pro bona habere dicitur approbare actionem & reprobare eam est nihil aliud, quam pro mala eam habere. Utrumque actum esse speciem judicii de moralitate rerum lati, pater ex §. 59. 60. 156. 198. Judicium ejusmodi potest ferri vel ante actum vel post illum.

Hinc

Hinc approbationem & reprobationem in antecedentem & consequētiā partī solent moralium doctores. De priori specie jam loquimur.

§. 502.

Si fiat, ut objectum, perfectum nobis visum, ad nos nostrumque statum externum referamus, illoque nos perfici, vel imperfectos reddi existemus, illud approbamus vel reprobamus (§. 501. 141. 145.).

§. 503.

Bonum vel malum est vel verum vel apparet (§. 143. 144. 146. 147.). Hinc approbatio & reprobatio actionis vel recta vel erronea est (§. 501.), quæ posterior est vel vincibilis vel invincibilis, quatenus eam evitare in nostra potestate possum est, minusve.

§. 504.

Imputatio & ex consequenti, conscientia est actus approbandi vel reprobandi actionem (§. 501. 414. 416.).

§. 505.

Ex representatione boni oritur inclinatio mentis, quæ appetitus vel voluntas dicitur (§. 154. 166.); ex representatione mali reclinatio mentis nascitur, quam vocamus aversationem vel noluntatem (§. 155. 167.). Et inclinatio & reclinatio mentis per conatum vel nifsum explicari possunt. Priori enim casu anima tendit ad perceptionem prævisam existentiaz reddendam, posteriori vero ea concinitur impedire, ne perceptio præfigurata existentiam nanciscatur.

§. 506.

Affectus est inclinatio vel reclinatio mentis intensior (§. 158. 154. 155.). Affectus ergo sunt nifsum fortiores, quibus mens ad agendum determinatur (§. 505.). Hinc experiendo discimus, homines affectibus agitatos vehementiori conatu moveri ad existentiam rei prævisa vel promovendam vel impediendam.

Q. 2

§. 507.

§. 507.

Dantur ejusmodi mentis nifus agendi, qui erumpunt, & nisi impediatur, ad actum externum ruunt, idque ope membrorum corporis, ob unionem, quæ animæ cum corpore intercedit & quæ experientia ipsa comprobatur. Quales actus externi corporis voluntarii dicuntur (§. 193.), quippe qui consecuti non fuissent, nisi mentis destinatio seu voluntas prævia extitisset.

§. 508.

In philosophia practica, adeoque & in ejus partibus requiritur ejusmodi conatus, qui ad actum vel existentia reddendum vel ab eadem suspendendum sufficit, & qui efficax dicitur, contradistinguendus conati mentis ineffici, qui ad actum vel producendum vel ab existentia refrenandum non sufficit. Et cum voluntas sit mentis conatus agendi (§. 505.), illa etiam in simplicem seu inefficacem & efficacem dividitur. Dicatur in prelectionibus de cognitione viva, quæ voluntatem efficacem producit.

Voluntas agendi efficax dicitur propositum agendi seu proaresis seu intentio stricte dicta; propositum ergo seu proaresis conatus mentis est, qui nisi impediatur, erumpit, h.e., efficit, ut existat aliquid, nisi impedimentum obstat, idque usi membrorum corporis, ob unionem, quæ animæ cum corpore intercedit (§. 507.) & ob regimen corporis, quod animæ tribuitur (§. 193.).

§. 510.

Objectum representatum in perceptione prævisa, quam anima vel existentia reddere vel cuius existentiam impediare conatur, vocatur finis e. g. princeps Iesu, qui molitur bellum, alteri imperanti radenti inferendum, representat sibi perceptionem, ex statu hostilitatum futuro oriundam, in qua continetur belli idea, quæ principis illius finis est.

§. 511.

§. 511.

Perceptione prævisa existentia reddenda requiriit alias perceptiones prævias, prius effectui dandas, quam illa actum consequi posfit. Ejusmodi perceptiones prævæ dicuntur *remedia*, quæ adeo sunt ea, in quibus continentur rationes existentia finis (§. 510.).

§. 512.

Existentia finis absque existentia remediorum concepti non potest (§. 510. 511. 42.).

§. 513.

Voluntas est conatus agendi (§. 505.). Hinc voluntas semper ad fines, & si efficax fuerit, ad eos existentia reddendos contendere (§. 510. 508.), ad remediaque effectui danda proclivis dicitur (§. 512.).

§. 514.

Si voluntas alicujus ita comparata sit, ut ad fines sibi præpositos, ad remediaque ad illos ducentia existentia reddenda non contendat, illa voluntas efficax non est (§. 513.).

§. 515.

Impedimentum est id, in quo confinetur *ratio*, cur remedia existentiam consequi non posfit, seu est id, quod existentia remediorum contradicit.

§. 516.

Impedimentum existentia finis reptignat (§. 515. 512.).

§. 517.

Nisi removaantur impedimenta, neque remedia, neque fines præpositi ad actum transferri possunt (§. 516. 515.).

§. 518.

Voluntas efficax tendit ad removenda impedimenta, quæ remedia & finis existentiam remorari possunt (§. 513. 517.). Si ponas voluntatem, ad removendum impedimentum non proclivem, ad actuandam rem non sufficit, atque ita efficax non est (§. 508.).

Q3

§. 519.

§. 519.

Si remotio impedimentorum sit contradictoria, ea impossibilis in se est (§. 38.); si ea viribus nostris repugnet, respectu earum h. e. naturaliter impossibilis est (§. 307.). Et si impedimentum viribus nostris superari posset, ejusmodi impedimenta remotio est naturaliter possibilis (§. cit.) & actio hac ratione libera (§. 310.).

§. 520.

Voluntas efficax tendit ad actum (§. 508.). Actus preponit possibilitatem internam & externam (§. 305. 307. 39.). Voluntas ergo efficax tendit ad actuandam rem, qua & in se & respectu volentis virium possibilius est.

§. 521.

Voluntas efficax ad impossibilia, vel in se, vel respectu virium agentis talia, actuanda non sufficit (§. 320.).

§. 522.

Voluntas efficax tendit ad finis & remediorum possibilium existentiam promovendam, nec minus ad impedimenta superata possibilia removenda (§. 513. 518. 519. 520.).

§. 523.

Voluntati efficaci finium, remediorum & impedimenti removendi impossibilitas externa non minus quam interna repugnat (§. 513. 519. 521.).

§. 524.

Ex amplitudine finis possibilis, ex remediorum possibilium numero & gravitate, ex gradu difficultatis removendi impedimenti vincibilis, gradus voluntatis efficacis dijudicandi sunt (§. 424. 522.).

§. 525.

Homini, qui voluntate efficaci in aliquo negotio dato agitur, circumspectio sunt remedia & obitacula, horumque removendorum modus investigandus est (§. 513. 518.).

§. 526.

§. 526.

Dantur infinita negotia humana, quæ sine quodam concursu externo causarum vel physicarum vel moralium in mundo obviarum expediri non possunt. Ejusmodi concursus, qua *occasio* dicitur, vel accedente nostra opera & industria vel citra illam contingere potest. Posterior concursus, qui fortuna audit (§. 375.) a nobis agere violentibus expectandus est, prior vero excitari potest. Hinc ipsa *occasio* in *expectandam & suscitandam* dividi solet. Administratores rerum publicarum, duces bellici, aliqui de felicitate externa vel conservanda vel amplificanda solliciti occasionem, ultero se præsentatam, arripunt non solum, sed illam etiam ductu rationis & ope expectationis castum similium elicunt (§. 70. 71.).

§. 527.

Occasio agendi remedii annumeranda est (§. 511. 526.).

§. 528.

Homo voluntate efficaci ductus ad remedia efficiendi danda pronus est (§. 513.). Jam cum occasio agenti e numero remediiorum sit (§. 527.); homo voluntate efficaci ductus occasionem non solum expectabit, verum de ea etiam viribus propriis suscitanda sollicitus erit (§. 526.),

§. 529.

A continua representatione finis, ab indagatione & usu remediiorum, a cura removendi obstacula, ab expectatione occasionis, ab ejusque excitanda sollicitudine ad conatum mentis seu voluntatem efficacem secure argumentari licet (§. 513. 525. 518. 526.). Nec minus inde patet, unde gradus conatum efficacium dijudicari & astimari possint.

§. 530.

A deficiente representatione finis, ab incuria & non usu

usu remediōrum, ad finem ducentium, a deficiente sollicitudine observandi & removendi obstacula, quæ existentiam finis & remediōrum suspendere possunt, a neglegētione occasiōnis nobis oblatæ ad defecūtum conatus mentis seu voluntatis efficacis argumentari possumus. (§. 513. 525. 518. 526.).

§. 531.

Propositum agendi seu proxēsis est voluntas efficax (§. 509.). Quæ itaque hactenus de voluntate efficace demonstravimus, ea etiam de proposito agendi seu proxēsi intelligenda sunt.

§. 532.

Lex est norma, cui actiones attemperandæ sunt, idque sub repræsentatione boni vel mali (§. 346. 170.). Proinde aut actio legi attemperanda, aut malum subveniendum, saltem bono nobis carentum est.

§. 533.

Qui actiones legi accommodat, ille vel bonum repræsentatum consequitur vel malum cum actione prohibita copulatum evitat. (§. 532.).

§. 534.

Qui bonum vult consequi, quod a lege connexum est cum actione, vel qui vult evitare malum, à lege cum actione prohibita conjunctum, ille tenetur actiones à lege imperatas exequi vel omittere (§. 532.).

§. 535.

Siquis nolit attemperare actiones legi, is debet vel malum perpetui vel bono privari (§. 532.).

§. 536.

Violare legem is dicitur, qui actiones liberas legi sibi præscriptæ non attemperat. In violatione legum actionis libertas externa non minus quam interna respicienda est (§. 489.).

§. 537.

§. 537.

Violanti legem vel malum perpetiendum vel bono, a lege cum actione conjunctio, carendum est (§. 536. 532.).

§. 538.

Leges repräsentant illis, quibus ex latæ sunt, bona vel mala, ut illi actiones suas eis attemperent (§. 532.). Repräsentatio bonorum appetitum seu voluntatem (§. 154. 166.), repräsentatio malorum aversationem seu noluntatem (§. 155. 167.) in nobis excitat; leges ergo intendunt excitare in eis, quibus illæ datae sunt, voluntatem legibus attemperandi actiones & eas violandi aversationem.

§. 539.

Actiones legibus attemperandæ ita comparatae sunt, ut vel existentiam nancisci, vel ab eadem reprimi debent. Leges ergo postulant voluntatem, actionibus vel existentia reddendis vel ab eadem suspendendis sufficien tem (§. 538.). Ejusmodi voluntas dicitur efficax, ex cognitione viva progeneranda, (§. 508.), leges ergo in eis, quibus illæ prescriptæ sunt, cognitionem vivam & inde descendenter voluntatem efficacem, eis conformiter agendi, requirunt. Quæcunque itaque cum voluntate efficaci connexa sunt, ea leges contendere judicandæ sunt.

§. 540.

Leges exigunt in illis, quibus ex datæ sunt, conatum efficacem (§. 539. 508.), h. e. propositum eis convenienter agendi (§. 509.).

§. 541.

Leges exigunt, ut illi, quibus ex prescriptæ sunt, sibi repräsentatas actiones, tanquam fines (§. 510), existentia reddant, vel illas ab eadem suspendant, & remedia suscipiant quibus illæ vel effectui dari, vel ab existentia

stentia reprimi possint (§. 540. 513.), nec minus impedimenta, quibus actionum repräsentatarum & remediorum existentia suspenditur, removeant (§. 518.), occasione mense que agendi arripiant vel eam fuscitare contendant (§. 528.).

§. 542.

Eiusmodi actionum repräsentatarum, ceu finium, ejusmodi remediorum & modorum, quibus removeri impedimenta debent, possibilitem & internam & externam requiri, patet ex §. 522. 539.

§. 543.

Ad actiones, tanquam fines, ad remedia, ad impedimentorum remotionem, quorum omnium impossibilitas externa non minus quam interna evinci potest, leges se extenderi non possunt (§. 523. 539.).

§. 544.

Usus virium nostrarum aliarumque rerum expediendo operi sufficientium dicitur *diligentia*.

§. 545.

Conatus animæ seu voluntas efficax seu propositum agendi cum usu virium nostrarum aliarumque rerum expediendo operi sufficientium conjunctus est (§. 508. 509. 507. 234.).

§. 546.

Leges exigunt in illis, quibus ex prescriptæ sunt, voluntatem animæ efficacem eis convenienter vivendi (§. 539.), adeoque & usum virium nostrarum aliarumque rerum, expediendis actionibus sufficientium (§. 545.), & ex consequenti diligentiam (§. 544.). Jam cum actiones, legibus convenienter expediendæ, dicantur officia (§. 476.), leges requirunt usum virium nostrarum aliarumque rerum explendis officiis nostris sufficientium, qui dicitur *diligentia debita seu legitima*.

§. 547.

§. 547.

Non usus indeliberatus virium nostrarum aliarumque rerum, explendo officio sufficientium, negligentia seu culpa audit. Non-usus deliberatus voluntarius virium nostrarum aliarumque rerum, officio explendo sufficientium malitia seu dolus, seu proxeris frictio sic dicta appellatur. Et cum usus deliberatus virium nostrarum aliarumque rerum officiis nostris contrarius, qui etiam abusus virium dicitur, sit non-usus deliberatus virium nostrarum aliarumque rerum explendo officio sufficientium; usus deliberatus virium nostrarum aliarumque rerum officio nostro contrarius est species malitia seu proxerios. In quo casu nullum locum habet officium, in illo nulla diligentia (§. 546.). Nulla culpa, nec ullus dolus iocum habere potest. Dicatur in praelectionibus de culpa negligentia & versatia.

§. 548.

Nolle & velle distinguamus a casu, ubi velle & nolle intermittimus, cum tamen velle vel nolle debuimus & potuissemus.

§. 549.

Qui praeditus est viribus internis & externis, explendo officio sufficientibus, quibus tamen non utitur, is voluntate efficaci non fertur legibus convenienter agendi (§. 545.), atque ita moraliter non vult actiones attemperare legi. Ipsi proinde vel malum perpetendum, vel bono, a lege representato, carendum est (§. 535.), & ex consequenti vel poena tribuenda vel premium denegandum (§. 362.). Ejusmodi itaque non-usus virium nostrarum aliarumque rerum, explendo officio sufficientium, vel præmio indignus, vel poena, adeoque & merito (§. 418.) dignus, & imputabilis (§. 423.) censetur.

§. 550.

Actus liberi, ex diligentia debita agentis profecti,

R 2

vel

vel bono, a lege repräsentato, h. e. præmio (§. 362.) digni, vel a malo faltem, h. e. a poena immunes (§. cit.) censentur. Actus ergo liberi, ex diligentia debita agentis profecti meritum nanciscuntur (§. 48.) & imputabiles sunt (§. 423.).

§. 551.

Actus culposi & dolosi seu malitiosi imputabiles sunt (§. 547. 549.). Demonstratio patet ex genere culpæ & malitiae.

§. 552.

Qui actus imputabiles non sunt, illi culpæ, vel doli seu malitiae impatiens sunt (§. 551.). Conferas §. 492.

§. 553.

Ex §. §. 546. 547. intellectu facile est, culpam esse omissionem indeliberatam diligentiae debitæ.

§. 554.

In usu & non-usu virium nostrarum majus & minus & ex consequenti quantum (§. 426.), idque intensum (§. 424.), adeoque & gradus (§. 424.) concipiuntur. Hinc in diligentia debita (§. 546.), in culpa & malitia (§. 547.) dantur gradus & commensuratio locum habet (§. 427.).

§. 555.

Dantur officia & negotia, quæ summum, dantur alia, quæ medium, dantur alia, quæ infimum diligentiae gradum postulant.

§. 556.

Hinc & ipsa neglegētio indeliberata diligentiae debitæ seu culpa (§. 553.) diversos nanciscitur gradus.

§. 557.

Usus virium nostrarum aliarumque rerum, explendo officio sufficientium cum voluntate efficaci conjunctus est (§. 545.). Quousque itaque patet voluntas efficax,

ficax, eousque se extendit diligentia debita (§. 546.), culpa & malitia (§. 547.).

§. 558.

Diligentia debita, culpa & malitia ratio haberi potest respectu finis, existentiae reddendi, intuitu remedium expediendorum & impedimentorum removendorum nec minus occasionis expectandæ vel eliciendæ (§. 557. 513. 514. 518. 520. 522. 524. 525. 528. 529. 530. 531.).

§. 559.

Quorsum voluntas efficax se non extendit, eo nec diligentia debita, nec culpa, nec proæresis extendenda est (§. 557.). Huc referas §§. 521. 523.

§. 560.

Cui ergo occasio agendi citra suam culpam deest, illi non imputatur, quod non egerit. Sunt verba III. PV-FENDORFFII, quæ §. 22. c. I. de O. H. & C. deprehenduntur. Legi meretur nota, quam huic §. adjecit. Cel. TREVERVS.

§. 561.

Ex §. 547. erui potest similitudo & dissimilitudo culpa & dolii. In utroque casu non usum virium nostrarum aliarumque rerum, explendo officio sufficien-
tium, & ex consequenti defectum voluntatis efficacis,
legi convenienter vivendi deprehendimus. In culpa cum
non-usus virium sit indeliberatus, in ea observatur ad
minimum voluntas simplex officio satisfaciendi (§. 508.),
quam ne in eo quidem, qui dolose agit, conspicimus.
Præter defectum voluntatis simplicis in homine doloso
datur conatus seu voluntas efficax violandi legem & in-
de descendens officium. Quia voluntas perversa ita est
comparata, ut vel externe non agendo effectum legi
contrarium nasci patiatur, quem tamen cohibere &
potuisse & debuisse, vel externe agendo effectum legi &
officio

officio repugnarem producat. In utroque casu malitiosus homo non utitur viribus, explendo officio sufficientibus, idque ex destinato consilio, quod in eo, qui culposè agit, non offenditur. In proæredi itaque maligna longe plura, quæ legibus repugnant, deprehenduntur, quam in homine culpam committente. Hinc in actu proæretico longe major pravitatis & imputabilitatis gradus datur quam in culpoſo (§. 412. 414.). Unde & ejusmodi actiones severius puniri mereuntur (§. 362.) in rebus publicis, idque ob majus periculum & incommodum, quod inde vel securitati & felicitati communī vel tranquillitatī privatorum accidere potest.

§. 562.

Omnis actus morales, juxta moralitatem intrinsecam considerati, vel boni vel mali sunt (§. 198. 327.). Omnes actus, juxta moralitatem extrinsecam spectati, vel legi convenientiunt, vel non convenientiunt, adeoque etiam vel boni vel mali sunt (§. 327. 412.). Ergo omnes omnino actus morales vel boni vel mali sunt.

§. 563.

Omnis actus mali legibus non convenientiunt (§. 412.) & ex vincibili defectu voluntatis efficacis, eis convenienter vivendi (§. 539.), ususque virium, explenda legi sufficientium (§. 545.), hoc est, ex superabili ejusmodi non-usu virium proficiuntur. Qui non-usus ex animo vel deliberato vel indeliberato descendit, atque ita vel in dolum, vel in culpam abit (§. 547.); omnes itaque actus mali vel dolosi vel culposi sunt.

§. 564.

Explatio officiorum ex diligentia debita concipiatur (§. 546.). Officia sunt actiones legibus conformes (§. 476.), & quæ bona dicuntur (§. 412.) explatio itaque officiorum producit existentiam actuum bonorum. Existencia

stentia ergo actuum bonorum ex diligentia debita & consequenter ex usu virium nostrarum aliarumque rerum, illi existentiae sufficientium, concipitur (§. 546.). Iusmodi usus virium ex voluntate efficaci legibus convenienter agendi descendit (§. 545.); existentia proinde actuum bonorum ex voluntate efficaci legibus convenienter agendi descendit. Actus ergo boni ad voluntatem hominis efficacem referendi sunt.

§. 565.

Actus culposi & dolosi ex non-usu virium, implendo officio sufficientium, descendunt (§. 547. Iusmodi non-usus virium oritur ex vincibili defectu voluntatis efficacis (§. 545.), quam lex a nobis, ei satisfacturis exigit (§. 539.). Actus itaque culposi & dolosi, adeoque & omnes actus mali (§. 563.) ad voluntatem hominis efficacem, legi convenienter agendi, sunt referendi.

§. 566.

Actus & boni & mali (§. 567. 565.), & ex consequenti omnes actus morales (§. 562.) ad voluntatem efficacem, legi convenienter vivendi, referri debent.

§. 567.

Actionis, cuius existentia vel non existentia ad nostram voluntatem efficacem referri debet, *autores* vel *causae* dicimus (§. 202.).

§. 568.

Actus moralis, h. e., boni vel mali, adeoque & culposi non minus quam malitiosi autores seu causae sumus (§. 566. 567.).

§. 569.

Actus imputabiles sunt actus morales (§. 415.). Actus itaque imputabiles ad voluntatem efficacem, legi convenienter vivendi, referri debent (§. 566.) atque ita comparati sunt, ut pro earum autoribus & causis habeamur.

beamur (§. 368.). Unde concipimus definitionem, quam Cel. SYRBIVS de imputatione dedit §. 9. c. 4. J. N. & G., quod in *Nexu Doctrinae Philosophiae* exposuit.

§. 570.

Actio imputabilis non judicatur, cuius existentia vel non existentia ad nostram voluntatem efficacem referri non potest (§. 569. 567.).

§. 571.

Dantur actus, quorum existentia vel non existentia ad plurimum voluntatem efficacem referri debet. Plures ejusmodi homines *actionis con-autores seu concusse* appellantur (§. 567.). Quo casu actus pluribus imputatur (§. 569.), idque vel divisi, vel pro indiviso.

§. 572.

Voluntas efficax, ad legem relata, est causa, principium & fons imputabilitatis actionum (§. §. 569. 570. 42.). Removeas, vel ponas voluntatem efficacem, ad exceptionem legis relatae, removebis vel pones imputabilitatem actionis. Siquid ita se habeat ut vel eo posito alterum existentiam nanciscatur, vel eo cessante alterum etiam cesseat, nisi impedimentum obstat; illud pro alterius causa proxima summo jure haberur.

§. 573.

Pro diversitate cauvarum variant actionum autores (§. 567.) & earum imputatio (§. 569.). Datur causa principalis, minus principalis, aque principalis, solitaria, socia, physica, moralis, qua & similes cauvarum species in imputationis doctrina utilitatis plurimum habent.

§. 574.

Dantur *motus corporis nostri*, ab hujus facultate locomotiva proxime pendentes, quorum existentia ad nostram voluntatem efficacem referri debet, & qui *volutarii* vocantur (§. 195.), quorumque nos autores vel causa dicimur

dicimur (§. 567.) Ejusmodi motus corporis voluntarii vi
§. 566. *actiones morales seu liberae, eaque physicae*, earumque *cau-*
se physicae homines ipsi appellari sueverunt. Actiones mora-
les physicae vocantur etiam *actiones morales externe*, quæ *actio-*
nibus moralibus internis contradistinguntur. Dantur motus
corporum aliorum, quorum existentia ad nostram volunta-
tem efficacem referri debet, & quorum intuitu nos *causa*
morales, *nar̄* ἐξοχὴν sic dicere audimus. Hinc quæ quis fa-
cit per alium, per seipse fecisse putandus est. *Species causa*
moralis indicant hi versiculi:

Jusso, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstante, non manifestans.

Conf. §. 27. C. I. PVF. de O. H. & C. & §. 8 c. V. Phil. Mor-
SCHILTERI. Nec difficulter judicare possumus, quo casu
facta aliena nobis imputari non possint.

§. 575.

Actiones morales & imputabiles ad voluntatem effi-
caciem, legi convenienter vivendi, referuntur (§. 566.) Jam
cum voluntas præponat intellectum praluentem (§. 168.)
& utraque facultas ad primâ naturâ, homini propria, spe-
cient (§. 282.) concipiuntur, cur nonnulli non nisi actio-
nem humanam, ex primis naturâ homini propriis deri-
vandam, moralitatis & imputabilitatis capacem esse existi-
ment.

§. 576.

Ea, quæ ex solis primis naturâ, homini cum brutis
communibus dependent, moralitatem & imputabilitatem
nesciunt (§. 575, 281.) Hinc instinctus & stimuli naturales,
in se spectati, in foro humanae rationis imputabiles non
sunt (§. 281.) Quatenus vero illi voluntatis efficacis impe-
rio subsunt, eatenus eorum usus & abusus imputabilis exi-
stuntur. (§. 569.)

S

§. 577.

§. 577.

Ex §. 569. patet, cur ante imputationem actualē ventilanda sit quæstio, an voluntas mea vel tua ad actionis alicujus existentiam concurrerit, seu an actio ad voluntatem nostram efficacem referri possit.

§. 578.

Error & ignoraritia vincibilis imputari possunt (§. 551. 473.) Unde patet, quo casu *actio invita per ignorantiam seu culpabilis*. Nec minus inde judicare possumus, quam imputatio & conscientia erronea imputationem patiatur.

§. 579.

Actio ex metu majoris mali evitandi, vel spe boni majoris consequendi vel alia aliqua urgente necessitate commissa dicitur alias *actio invita per violentiam seu coactionem secundum quid*, distinguenda ab *actione invita per violentiam seu coactionem, απλως sumtam*, & §. 491. allatam. *Actiones prioris generis appellantur etiam mixta*. Exemplo sint mercatores, in periculo naufragii mercium jacturam facientes. De *invito* conferas Tab. XI. Phil. Pr. B. IAC. THOMASII, & Cap. IX. in *Præceptis Ethicis B. BALTH. WILLII*, Theologi Bremensis.

§. 580.

Actio metu coacta ex mali, nobis representato oriuntur (§. 579. 314.) Mala representata annumerantur motivis (§. 170.), quæ hoc casu efficiunt, ut nolimus aliquam rem (§. 167.). *Actio itaque metu coacta ex noluntate efficaci proficitur*. Si vocabulum voluntatis generaliter sumatur pro inclinatione & reclinazione mentis seu noluntate (§. 169.), *actio metu coacta voluntaria est & imputabilis* (§. 569.)

§. 581.

Quæ §. 568. de conatu & voluntate efficaci dicta sunt, actiam mutatis mutandis de mentis renisu & noluntate efficaci.

effaci intelligenda sunt. Et quo modo demonstravimus, leges in illis, quibus ex p̄script̄e sunt, exigere voluntatem efficacem, eis convenienter agendi (§. 339), eodem etiam pacto patet, eas requirere in homine, cui ex daz̄e sunt, noluntatem seu renisum efficacem, eis disconvenienter vivendi. Uti itaque illi actus morales & imputabiles sunt, qui ad voluntatem efficacem, legibus convenienter agendi referuntur (§. 566, 569); ita & illi actus pro moralibus & imputari aptis habendi, qui ad noluntatem seu renisum efficacem, legibus disconvenienter vivendi, referri debent. Proinde & hac ratione actiones metu coacte morales & imputabiles sunt censenda.

§. 582.

Qui ex metu agit vel actionem intermittit, is sibi representat duo mala, quorum alterum altero maius est. Priori casu actio suscipienda, in se spectata, sibi videtur mala seu incommoda, posteriori vero actionis omissionem, in se spectatam, malam judicat. Utroque casu aliud malum perpetuum agenti vel agere intermittent p̄ponitur (§. 314.) cui tanquam majori malo actionem vel commissivam vel omissionem, ceu malum minus p̄fert. Qui itaque ex metu vel agit vel actionem intermittit, is malum minus p̄fert majori. Jam cum malum minus sit bonum ratione mali majoris (§. 150); qui ex metu agit, in eo ratione mali majoris excitatur boni representatio & ex consequenti voluntas efficax (§. 508.) Sed actio ex metu profecta est actio coacta (§. 579.); actis itaque metu coacta ex voluntate efficaci enascitur, atque ita moralis est & imputari potest (§. 566, 569.) Huc referas §. 43. c. 4. Jpr. Nat. Illustris GUNDLINGII, ubi nostra positio non minus evincitur quam vivide illustratur. Salva lege appetitus malum, quod minus alio malo nobis videtur, arripere nos posse, patet ex §. 176.

§. 2

§. 583.

§. 583.

Si dicatur voluntas coactionis expers, vocabulum coactionis sumitur pro necessitate extrinseca (§. 206. 189.) seu pro vi externa. Unde & actiones invitae per violentiam absolute sumtam voluntaria non sunt (§. 491.) Sed si coactio pro inclinatione vel reclamatione mentis ex metu oriunda accipiatur (§. 579.), coactio cum voluntate vel noluntate hominis consistere potest. (§. 166. 167. 169.) Hunc significatum si sequamur, coactam voluntatem etiam voluntatem esse h. e. non implicare (§. 38), clarissimum est.

§. 584.

Coactionem ultimi generis voluntati non repugnare, ex mentis libertate, qua voluntatis praedictum primarium est (§. 201, 228), nova ratione diiudicari potest. Ejusmodi enim coactio duo ad minimum eligibilia requirit (§. 579. 382.), actionem quippe imperatam & mali representati perspiciem. Quae itaque eligendi facultas cum contingenti ponat (§. 179), ea mentis libertati (§. 186. 187.) & consequenter voluntati non contradicit (§. 201).

§. 585.

Quoniam coactio sit justa, ex doctrina de justitia parabit. Dantur nimirum casus, ubi Iesus de se in statum plenaria libertatis restituendo atque adeo de circumscribendo & limitando aggressore sollicitus est, propositis ei conditionibus durioribus, quibus eligibilium plurium numerus intuitu laudentis coarctatur, qualem coactionem justam esse inferius explicabimus. Sufficerit nobis jam multiplici ratione demonstrasse, actiones metu coactas esse voluntariorum species, & ab imputabilitate minus alienas. Multi, immo plurimi imperio civili subjecti dantur, qui formidine præter oderunt peccare, atque ita meta coacti actiones quasdam vel expediunt vel intermitunt.

§. 586.

§. 586.

Voluntas seu conatus efficax legi præscriptæ vel convenienter vel disconvenienter vivendi concipitur in se imputabilis, licet ob impedimentum externum ad actum descendere non possit. (§. 572.) Unde inferius judicabimus, eum, qui, spredo conscientiae dictamine, ad jurandum se obtulit, in foro saltē interno perjurium commississe, si et ad jurisjurandi præstationem admissus non fuerit. Hinc conatus, qui in foro rationis imputationi subjectus est, in foro humano puniri meritus censemur, si sufficientia indica, unde ad conatum delinquendi concludi potest, adfuerint, & gravitas rei id exegerit. Vide B. SCHILTERI Phil. Mor. p. 166, 165, 292. Ponas vero conatum efficacem, in se spectatum, adeoque nōrum consummatum in foro interno imputari nescium esse, non conciperemus, cur res publica conatum delinquendi efficacem, e. gr. in crimen perduelionis, ulla pena coercere possit. Forum externum subordinatum esse foro interno sublimiori, ex inferius dicendis patebit.

§. 587.

Ex reiteratione actuum moralium habitus & consuetudines. (§. 212, 213.) progenerantur. De harum & illorum imputabilitate judicium facile ferri potest ex præcedentibus.

§. 588.

Quibus casibus affectus, & ea, quæ inde orta esse constat, imputationem patiantur, itidem decisum facillimum est. Siquis primis voluptatis & tediis sensibus non
obst.

§ 3

obstiterit, quibus tamen resistere potuisset, & inde ad appetitum & affectum prolapsus fuerit (§. 152. 158.); ei omnino affectus imputantur (§. 499.)

§. 589.

Ex §. 570. patet, defectus naturales nobis imputari non posse. Id quod etiam de bonis, nobis a benigna natura tributis, intelligendum est.

§. 590.

Defectus virium, qui a nobis non dependet & ob quem actio vel commissiva vel omisiva physice & naturaliter impossibilis est, (§. 307. 308.) dicitur *impotentia naturalis*, quæ distinguenda venit ab impossibilitate absoluta (§. 38.)

§. 591.

Impotentia naturalis actiones legi naturali conformiter instituendi appellatur *infirmitas humana*. Hæc est discriminanda ab illa infirmitate, quæ descendit ex defectu vi-
tium, cuius nosmetipſi autores seu cauſe sumus (§. 567.), & qui non minus quam ipſa inde descendens infirmitas in sphæra morali imputationi obnoxia est. (§. 569.)

§. 592.

Aetius ex infirmitate humana ortus imputationem re-
spuit (§. 570. 591. 590.)

§. 593.

Notus est canon: *cauſa cauſa est etiam cauſa cauſati*. Actiones nostræ liberæ ita se habent, ut ex iis, tanquam causis, multæ mutationes tanquam effectus & ratione no-
stræ & aliorum cooriri possint. (§. 323.) Jam cum actionum libe-

liberarum, h. e. moralium (§. 196. 310.) causæ seu autores sumus (§. 568.); omnium effectuum seu consequentium, ex illis oriundorum causa & autores sumus existimandi. Ejusmodi proinde effectus imputabiles sunt. (§. 569.)

§. 594.

Siquis proinde sit causa vulneris, cuius mensura non datur, ei tribuantur, quæ inde concipiuntur consequentia.

§. 595.

Ea, quæ ex nostro affectu superibili oriuntur, nobis imputari possunt. (§. 586. 593.)

§. 596.

Cum causa causæ sit causa causatorum; causa moralis *καὶ ἡ οἰκονόμη* dicta (§. 575), quæ est causa seu auxtrix voluntatis in aliis excitata, & inde ortorum motuum corporis alterius (§. 567), est etiam causa seu auxtrix omnium effectuum externorum, inde pendentium, qui adeo ei, qui causa moralis est, imputantur (§. 569.).

§. 597.

Si quis proinde ab altero ad affectum ex improviso concitatus, atque ita ejus animus valde perturbatus fuerit, alter omnium inde pendentium effectuum externorum autor habetur, cui illi merito imputantur. (§. 569.)

§. 598.

Somnus est status perceptionum obscurarum, confusarum & inordinatarum. *Somnium* est status perceptuum clararum, distinctarum sed inordinatarum.

§. 599.

§. 599.

Cum somnis sit status obscuritatis & confusionis (§. 598); homo in somno intellectus uisu (§. 61.) & voluntate destituitur. (§. 168.) Hinc ejus actiones neque ad voluntatem efficacem referri, neque adeo ipsi in foro humano imputari possunt. (§. 569.) Jam cum is, qui non est causa cause, minus esse possit causa causati; effectus ex ejusmodi actionibus prognati nobis, somno nondum prorsus solutis, non imputantur. Quo casu nobis hominis somno exciti actiones & inde pendentia consequentia tribuantur, judicatu facillimum est. Si quis anima in somno nullam operationem tribuere velit, hominis, in somnum profusi, actus multo minus imputationem patiuntur.

§. 600.

Quibus casibus somnia imputationem, in foro saltem interno patientur. ex §. 598. & ex doctrinis praecedentibus diiudicandum est.

§. 601.

De actionibus furiosi, mente capti, summe ebrii, cuius ebrietas involuntaria est, ad iram ab aliis concitati, infantis, hominis a brutis nutriti & educati, judicium haud difficile est.

§. 602.

In prælectionibus genesis actuum moralium & imputabilium, §. 493. subindicata, ex praecedentibus ostendetur.

§. 603.

EXERCITATIO IV.
DE
OFFICIIS HOMINVM NA-
TVRALIBVS, EORVMQVE DISCRI-
MINE ET GRADATIONE.

§. 603.

IN eo jam sumus, ut adumbremus ex principio generali §. 352. demonstrato, officiorum naturalium species. Et cum idem principium amplificationem perfectionis nostra, quæ composita est, obtentu possibilem nobis inculcat; in compositis vero perfectionibus consequendis sèpius suscipienda sit exceptio; paucas positio-nes præmittam instituto nostro velificantes.

§. 604.

Ordo est similitudo variorum in uno. Similitudinis ejusmodi defectus *confusio* audit. Illustrentur hæ no- tiones ordine vel confusione, quem, vel quam in repu- blica, in studiis, in deambulatione solenni, in bibliotheca deprehendimus.

§. 605.

Ubi datur similitudo variorum, ibi deprehenditur propositio generalis, cui illa varia attemperantur (§. 52. 56. 59.). Ergo in omni ordine datur propositio genera- lis, cui varia, quæ unum constituunt, attemperantur. (§. 604.) jam cum ejusmodi propositio, cui certa varia accommodantur, regula dicatur (§. 344.), in omni ordi- ne dantur regulæ.

T

§. 606.

§. 606.

In omni perfectione datur ratio ultima , ad quam varia inter se conspirantia se referunt (§. 129.), & in qua adeo similitudo ejusmodi variorum residet (§. 52.). Hinc in omni perfectione datur ordo (§. 604.)

§. 607.

Consensus plurium perfectionum partialium dicitur *perfectio composita*, sive compositionis rationis, sive realis. (§. 124.)

§. 608.

In omni perfectione datur ordo (§. 606.), sed in omni ordine conspicuntur regulæ (§. 605.). Ergo in omni perfectione dantur regulæ.

§. 609.

Fieri facile potest , ut perfectiones partiales , ex quibus nascitur perfectio composita , sibi invicem contradictant. Quo casu, cum quilibet perfectio partialis gaudet suis regulis (§. 608.), ipsarum regularum contradictione oriri debet. Illustrentur hæc modo urbem irregulariter muniendi.

§. 610.

Contradictoria non sunt compossibilia (§. 38.), adeoque & coexistentiam nancisci non possunt , cum existentia possibilitatem rei præstruat. Regulæ itaque sibi invicem repugnantes simul observari non possunt in omni extensione. Hinc *contradiccio seu collisio regularum* ex observatione regularum simultanea eaque contradictoria oritur.

§. 611.

Regularum sibi invicem contradicentium altera, pro ratione repugnantia, alteri cedere seu negligi debet.

Negle-

Neglectio regulæ pugnantis cum aliis regulis (concurrentibus) dicitur *exceptio a regula*. Hinc exceptio ex collisione regularum oritur.

§. 612.

In formatione & obtentione perfectionis compositæ latitat ratio sufficiens, cur regularum collisio oriatur, (§. 609. 610.) & cur suscipiatur exceptio a regula (§. 611.). Hinc suscipienda est exceptio, quantum id posulet vel permittat perfectio totalis.

§. 613.

Si perfectio totalis ita comparata sit, ut ex illius consecutione vel conservatione nulla concipiatur regularum collisio, hoc casu nulla opus est exceptione (§. 612.) seu exceptio frustranea est.

§. 614.

Perfectio major est preferenda perfectioni minori (§. 332, & 333). Perfectio composita seu totalis est perfectio major perfectione partis (§. 130.). Perfectio igitur composita est preferenda perfectioni partis. Si itaque perfectio partis contradicit perfectioni totius, perfectio partis est negligenda. Quo casu regula, quam exposcit perfectio partis, est negligenda ob perfectionem integrum. Proinde hoc casu fiat exceptio a parte (§. 611.), & pereat pars, ne pereat integrum.

§. 615.

Si conservatio partis non repugnet conservationi integrum, nulla ratio adest, cur parti sit pereundum (§. 613.).

§. 616.

Exceptio a regula est hypothetice necessaria (§. 182, 611.). Cessantibus conditionibus, ob quas locum habet exceptio, hæc ipsa cessat.

T 2

§. 617.

§. 617.

In rebus absolute necessariis nulla concipitur exceptio (§. 178, 611.).

§. 618.

In casibus hypothetice necessariis adstrictus sum conditionibus certis (§. 182.), quibus, si regula quædam contradicat, illam negligere cogor. Ejusmodi regula dicitur lex (§. 345.), necessitas ergo nullam habere legem judicatur.

§. 619.

Dantur perfections compositæ, quæ absque exceptionis susceptione obtineri non possunt.

§. 620.

In detegenda exceptione opus est, ut perfectionem compositam in perfections particulares resolvamus, quamlibet perfectionem partialem distincte cognoscamus, perfections partiales inter se comparemus, & earum tandem contradictionem cum perfectione totali eruamus.

§. 621.

Officium est actio libera legibus conformanda (§. 476.). Ex diversitate itaque legum oritur differentia officiorum. Et cum dentur leges naturales (§. 352.), officia naturalia concipimus, quæ sunt actiones legibus naturalibus conformandæ.

§. 622.

Actiones, quas homo intuitu sui ipsius suscipere tenetur ad ductum legum naturalium, vocantur officia erga se naturalia.

§. 623.

Experientia nos condocet, dari perfections animæ, quæ contingunt, si mutationes a corporibꝫ externis in organis sensoriis nostri corporis producantur.

§. 624.

§. 624.

Neque minus nobis expertis notæ sunt perceptiones animæ ingratæ, quæ copulatæ sunt cum solutione continui in corporum nostrorum membris suborta. Quales perceptiones solutionis continui corporis nostri jamjam veteribus dolores dictæ sunt.

§. 625.

Porro notum est teste eadem experientia, crescente vel decrescente corporis robore, mentis quoque vigorem crescere vel decrescere in iis operationibus, in quibus ex aliorum mente animus agit cum corpore.

§. 626.

Superius subindicavimus, dari motus corporis a voluntate animæ pendentes, & qui non subsequuntur, si nervi vel ligati vel dissecti, vel si partes carnosæ rescissæ fuerint.

§. 627.

Ex §. 623, 624, 625, 626, 162, 163. abunde patet, cur arctissimum anime cum corpore vinculum tribuatur, quod abstrahendo ab omni hypothesi nunc concipimus consensum perceptionum animæ cum quibusdam mutationibus in corpore & quorundam corporis motuum cum arbitrio animæ.

§. 628.

Homo nec ex sola anima, nec ex solo corpore, sed ex utriusque substantiæ unione constat (§. 627.). Hinc perfectiones hominis & ad corpus & ad animam respiciunt.

§. 629.

Perfectio itaque hominis absolvitur perfectionibus animæ & corporis inter se connexis (§. 628.).

T 3

§. 630

§. 630.

Perfectio hominis est perfectio composita. (§. 629. 607.)

§. 631.

In corpore humano omnia membra inter se sunt copulata. Iam cum quodlibet organum sua gaudeat perfectione, perfectiones organorum corporis partiales inter se copulatae sunt & constituant perfectionem aliquam compositam seu totalem (§. 607.).

§. 632.

In perficiendo corpore & colenda anima homo aliis hominibus & pluribus rebus externis indiget. Hominem itaque oportet esse sollicitum de conciliando sibi aliorum hominum auxilio & de acquirendis rebus variis, que cultui corporis & animæ, conjunctim sumtorum inserviunt. Relatio hominis ad alios homines & ad res externas varias mutationes in ipso producentes, ejus *status externus* dicitur. Perfectio itaque corporis & cultus animæ statum quandam externum exigit.

§. 633.

Homo in se excolendo & perficiendo sollicitus esse debet de statu externo, qui perfectionem corporis & animæ promovet & amplificat (§. 632.) & qui adeo cum cultu corporis & animæ consentire debet.

§. 634.

Homo in se perficiendo de status externi perfectio ne adipiscenda sollicitus esse debet, quantum possibile est. (§. 633. 124.)

§. 635.

Hactenus tantum cognovimus leges naturales eo tendere, ut homo actiones in suam dirigat perfectionem (§. 352.). Quæ cum sit composita (§. 630.), ex perfectione-

ctionibus corporis & animæ (§. 629.) ; leges naturales eo tendunt, ut homo de promovenda perfectione & corporis & animæ in unione sumtorum , sollicitus sit. Sed cum utraque perfectio perfectionem status externi exigat (§ 634.) ; leges naturales nobis injungunt curam perficiendi statum nostrum externum.

§. 636.

Leges naturales sunt species legum divinarum (§. 330.). Quicquid itaque de legibus naturalibus demonstrabimus, id omne etiam legibus quibusdam divitiis adscribendum existimemus. Paulo inferius evincemus, Deum velle, ut homines actiones suas legibus naturalibus attemperent.

§. 637.

Deus nos obligat per naturam ad perfectionem corporis, animæ & status externi promovendam (§. 635, 636.)

§. 638.

Ex §. 622, 635. patet, triplex dari officium naturale erga nosmet ipsos , vel ratione animæ, vel corporis, vel status externi perficiendi. Nec minus clarum est , officiorum ergo nos & ex consequenti legum naturalium exceptionem cum intensiori mentis voluptate copulatam esse (§. 622, 131.).

§. 639.

Si sumatur obligatio pro officio (§. 477.) de obligatione naturali valebunt , quæ §. 638. demonstrata sunt. Id quod etiam de obligatione naturali activa intelligendum.

§. 640.

Ex praecedentibus patet, effugienda homini esse ea omnia, quæ animam, corpus & statum illius externum imperfectiorem efficiunt.

§. 641.

§. 641.

Officia erga nos naturalia triplicis generis sunt inter se connexa (§. 638, 635.). Ea proinde, si fieri possit, a se invicem separanda non sunt. Hinc si quis non nisi de perficiendo corpore & statu externo laboraverit, negligetis animæ perfectionibus, quarum tamen amplificatio in ejus potestate sit; is officiis erga se naturalibus se satisficeret non existimet.

§. 642.

Tribus speciebus officiorum erga nos naturalium §. 638. indicatis, respondent tres species bonorum. Quæcunque enim statum mentis internum perfectiorem redundat, bona animæ; quibus rebus status corporis perfectior fit, bona corporis; quibus status externus perficitur, bona fortuna sunt (§. 141.). Hinc obligati sumus ad acquirendā bona & animæ & corporis & fortunæ (§. 638, 639.).

§. 643.

Tribus bonorum speciebus opponuntur malorum tres species, mala quippe mentis, mala corporis & mala fortunæ, quorum definitiones vi §. 145. & 642. formari possunt. Homiini evitanda esse omnia ejusmodi mala patet, ex §. 640.

§. 644.

Homo natura obligatus est ad cognoscenda, quæ bona, quæ mala (§. 329, 642, 643.), quæ sint bona vel mala majora, quæ minora (§. 331, 332.), quæ sint bona vel mala totius vel partium (§. 336.). Referas huc, quæ de incommodorum, voluptatis & molestiarum conjectariis §. 337, 338. dicta. Unde non minus patet, defecatum cognitionis h. e. ignorantiam bonorum vel malorum omnibus viribus esse fugiendam. Quæ §. 475. de ignorantia vincibili & invincibili dicta sunt, huc applicanda veniunt.

§. 645.

§. 645.

Officium est actio, quæ cum obligatione copulata est (§. 476). Quicquid in doctrina de obligatione jamjam deduximus, ad officia in genere, adeoque & ad officia erga nos naturalia, tanquam eorum species, applicanda veniunt. In quibus itaque actibus locum habet obligatio, in illas etiam cadere officium potest. Et qui actus obligationis ullius impatiens sunt, ei omnem officii naturalis vel expletionem vel violationem & ex consequenti diligentiam legitimam, culpm & malitiam omnem (§. 546, 547.), nec minus omnem imputabilitatem respuunt (§. 478.).

§. 646.

In anima dantur plures facultates, quas in exercitatione prima delineavimus & quarum quælibet perfici & amplificari potest. Ejusmodi animæ perfectiones sunt imaginationis & memoriae vigor, profunditas & acumen intellectus, soliditas in formandis ratiociniis, ingenii velocitas, rationis vis, ars heuristica, experiundi dexteritas, scientia, sapientia, prudentia, ingenii præsentia, voluntas emendata, dominium in sensationem, imaginationem & affectus, & quæ sunt aliæ mentis dotes, ad quas omnes sibi pro virili comparandas homo obligatus est (§. 635.).

§. 647.

Officia naturalia sunt actiones dictamini vel rationis vel experientiae, ex qua analogum rationis nascitur, conformandæ (§. 621, 462, 358.). Id quod etiam de officiis erga nosmet ipsos naturalibus, tanquam eorum speciebus præcipue intelligendum (§. 622.). Satisfacturus itaque officiis naturalibus de acquirenda & amplificanda ratione, nec minus de experientiarum legibus indagandis & applicandis sollicitus esse debet.

§. 648.

Ratio præcipuum intellectus gradum præponit (§. 93, 61.). Perfectio intellectus complectitur cum primis tres perfectiones, in formandis quippe notionibus primis (§. 56.), in iudiciis deducendis (§. 59.) & in ratiociniis eliciendis (§. 60.). Hinc rationis perfectio profunditate & acumine intellectus & soliditate nititur. Quæ perfectiones cum postulent memoriam felicem, imaginatorem vividam & fœcundam, nec minus insignem attentionis & reflexionis gradum; harum facultatum cultura ad excitandum & dilatandum rationis usum atque ad cognoscenda & implenda officia naturalia necessaria est (§. 647.).

§. 649.

Homo tenetur ad perficiendam voluntatem (§. 646, & 635.). Voluntatis perfectio est consensus appetitum & aversationum (§. 124, 167.), si vocabulum voluntatis generaliter ita sumere velimus, ut illud noluntatem sub se comprehendant (§. 169.).

§. 650.

Bona vera sunt, quibus semper consequimur voluntatem, nunquam taedium (§. 143.). Bona igitur vera ipsa sunt hac ratione immutabilia. Appetitus ergo bonorum verorum sunt immutabiles, & qui adeo in aversationem non degenerant, nec ex consequenti sibi repugnare possunt, quin potius inter se consentire debent. Oritur itaque consensus appetitum, si illi vera bona sectantur.

§. 651.

Mala vera sunt, quibus semper consequimur tedium (§. 146.). Mala igitur vera ipsa sunt hac ratione immutabilia. Aversationes ergo malorum verorum sunt immutabiles, & quæ adeo in appetitus non degenerant, nec

nec ex consequenti sibi repugnare possunt, quin potius inter se consentire debent. Oritur itaque consensus aver-
sationum, si eae ad vera mala evitanda vel tollenda tendant.

§. 652.

Voluntatis perfectio ab solvitur consensu appetitum & aversionum (§. 649.). Jam cum appetitum, qui vera bona sectantur & aversionum, quae ad vera mala removenda connituntur, consensus oriantur (§. 650, 651.); voluntatis perfectio eo tendit, ut appetamus vera bona, & quae mala vera sunt, aversemur. Et cum mala minora sint bona ratione malorum majorum, & bona minora sint mala ratione bonorum majorum, eadem voluntatis perfectio requirit, ut bonum praestantius minori bono & malum minus majori preferamus.

§. 653.

Voluntatis perfectio exigit, ut bonum totius præ-
ramus bono partis, totum destruenti vel debilitanti; nec minus ut malum partis, totum conservans vel augens, an-
teponatur malo totius (§. 149, 335, 652.).

§. 654.

Voluntas perfecta eligit incommoda minora, quae
majora sequuntur commoda, præ commodis, quae ejusmo-
di commodis eminentioribus non stipantur, vel quibus
vehementiora insequuntur incommoda (§. 150, 652.).

§. 655.

Voluntas perfecta effugiet voluptatem, quae aut ma-
jorem pellit voluptatem, aut graviorem parit molestiam;
nec minus eadem voluntas dolores vel molestias, quae aut
majorem avertunt molestiam, aut uberiorem creant vo-
luptatem, amplectetur (§. 338, 652.).

V 2

§. 656.

§. 656.

Voluntatis nostræ perfectionem, quam §. 652, 653,
654, 655. descripsimus, esse naturæ & nutui divino con-
venientem patet ex §. 333, 334, 336, 337.

§. 657.

Quæ voluntas sit imperfecta, & quæ naturæ & nutui
divino adversetur, ad imitationem §. 649, 650, 651, 652,
653, 654, 655. & ex §. 126. facile determinari potest.

§. 658.

LL. naturales depositunt voluntatis emendationem
(§. 646.). Sed cum eadem eriam exigant voluntatem effi-
cacem (§. 539.), voluntas emendata etiam efficax esse
debet.

§. 659.

Voluntas efficax præponit cognitionem boni vel
mali (§. 166, 167.) quæ voluntatem determinat ad actum
erumpentem, nisi impediatur (§. 508.). Voluntas efficax
producitur ex cognitione boni vel mali, quæ voluntatem
nostram ad actum commovet, eumque erumpentem, nisi
is impediatur. Sed ejusmodi cognitio dicitur viva, volun-
tas itaque efficax producitur a cognitione viva. Id quod
indicavi §. 508.

§. 660.

Cognitio viva oritur vel ex nuda persuasione seu op-
inione (§. 79, 113.) vel ex convictione (§. 113.) Sed in
priori casu cognitio viva facile potest mutari in mortuam
cognitionem, quæ voluntatem ad actum non commovet. Id
quod in posteriori casu verendum non est.

§. 661.

Voluntas emendata efficax esse debet (§. 658.) Sed
voluntas efficax producitur ex cognitione viva (§. 659.),
volun-

voluntas ergo emendanda præstruit cognitionem vivam. Sed cum emendatio voluntatis eo tendere debeat, ut appetamus vera bona & quæ mala vera sunt, aversemur (§. 652.); voluntas emendanda cognitionem vivam & bonorum & malorum eorumque verorum præponit. Quæcum ad intellectum referenda sit (§. 61.), voluntatis perfectio præponit intellectus emendationem in cognoscendo vero bono & vero malo, in examinandis perfectionibus & imperfectionibus. Conf. §. 496, 497, 498, 499.

§. 662.

De modo perficiendi utramque facultatem fusius agitur in logicis & ethicis. Conf. Wolffii doctrinam moralem de officiis erga intellectum & voluntatem.

§. 663.

Dicatur in transcurso de stimulo naturali curiositatis & admirationis, ad colendum intellectum multum tribuente.

§. 664.

Leges naturales eo tendunt, ut homo de perfectio-
ne corporis promovenda sollicitus sit (§ 635.). Quæ cum
absque vita consistere non possit, in ea conservanda nobis
omnis opera & cura ponenda est.

§. 665.

Hinc natura obligamur eo desplicere, ne pereamus.

§. 666.

Malum incertum est malum minus malo certo. Er-
go jactura boni cuiusdam incerta est malum minus jactu-
ra boni ejusdem certâ. Ergo periculum boni cuiusdam
amittendi incertum est præferendum periculo ejusdem boni
certo (§. 332, 333.).

V 3

§. 667.

§. 667.

Hic probe animadverti meretur instinctus naturalis se conservandi in quovis animali obvius. Nec minus hic loci notandi sunt affectus, quibus animal ad securitatem suam tuendam concitatur, idque præcipue in casibus, ubi periculum in mora, nec incertum deprehenditur, & ubi ratiocinio locus non relinquitur. Qui casus ita sunt comparati, ut in iis ne Turcæ quidem fato suo se committant, quippe qui pericula certa ab incertis distinguuntur & non nisi in iis, qua posterioris sunt generis, inexorabili necessitatibus, perfectionibus alias divinis repugnanti, se concredere solent,

§. 668.

Nobis proinde pro virili evitanda sunt omnia, quibus in periculum vitae conjicimur.

§. 669.

Perfectio corporis est consensus partium illius (§. 124.). Sed partium quælibet gaudet suis functionibus, *perfectio* itaque corporis consensu functionum membrorum illius absolvitur. *Imperfectio corporis* est contradic̄tio functionum membrorum illius (§. 126.). Naturalis *perfectio* corporis dicitur *sanitas*, naturalis vero illius *imperfectio* ejus *agrotatio* appellatur. Leges naturales eo tendunt, ut homo de conservanda corporis integritate & sanitate sollicitus sit (§. 635.).

§. 670.

Unde non minus patet, evitanda nobis esse omnia, quæ efficiunt, ut corporis membra in morbos incidant (§. 669.).

§. 671.

Dantur motus & habitus, qui corpori possunt concilia-

ciliari, & quos corporis robur & valetudo & securitas mentisque perfectio requirunt. Ad ejusmodi motus suscipiendos & ad habitus tales sibi comparandos hominem proportione circumstantiarum & vitae generis obligatum est patet ex §. 669.

§. 672.

Perfectio corporis cum sit perfectio partialis perfectionis compositæ humanæ, illa cum perfectione animæ conspirare debet (§. 629, 630, 607.). Hinc eo dispicendum, ut sit mens sana in corpore sano (§. 669.). Eadem curam exigit regimen corporis, quod animæ competere §. 193. indicavimus.

§. 673.

Systema est complexus plurium possibilium inter se connexorum (§. 81.) Corpus ergo non solum in se, sed & in unione cum anima systema & microcosmum in sistema majori seu macrocosmo format.

§. 674.

Connexa sunt, quorum unum varium habet rationem in reliquis variis (§. 73.). Dantur nexus necessarii, dantur contingentes (§. 178, 179.). Nexus necessarium deprehendimus in veritatibus logicis, Ontologicis, Arithmeticis, Geometricis. Nexus, quos in toto nostro mundo, in partibus nostri corporis, in imperiis & rebus publicis, in negotiis hominum, ex dominiorum introductione subortis &c. deprehenduntur, ex numero continguum sunt.

§. 675.

Dantur systemata necessaria, dantur contingentia (§. 81, 674.). Structura corporis nostri ita est comparata, ut machi-

machinæ illi oppositæ nullam contradictionem involvant.
Systema itaque corporis nostriest contingens. (§. 179.)

§. 676.

Perfectio corporis est composita, quæ ex perfectiō-
nibus partium illius nascitur (§. 631.) & quam adeo nan-
cisci non possumus, nisi integritas & perfectio partium
conservetur.

§. 677.

Obligamur ad perfectionem corporis totalem con-
servandam & augendam (§. 635, 631.). Iam cum perfectio
corporis totalis ab integritate & perfectione partium de-
pendeat (§. 676.) ; omnis nobis navanda opera est, ut
organa corporis in statu naturali conserventur, nobisque
evitandi sunt casus, quibus illa imperfectiora redduntur,
& quibus nos usū organorum vel organis ipsis privamur.
Nullum adeo periculum , physice vel moraliter evitatu
possibile, nobis subeundum est, ubi corporis membra vel
mutilari vel amitti possunt.

§. 678.

Violatio minor juris naturæ est præferenda violatio-
ni illius majori (§. 332, 333.).

§. 679.

Bonum totius corporis est verum bonum corporis,
bonum partis, torum corpus deftruens vel debilitans, est
verum malum seu bonum apparet (§. 149.). Unde de-
pendet decisio casuum , in quibus ad partem corporis ab-
scindendam a Deo per naturam obligamur (§. 336.).

§. 680.

Si regula , cuius ad mensuram conservanda est pars
corporis, repugnet regulæ, vi cuius conservanda est totius
corporis perfectio, oritur exceptio (§. 611.), quæ est su-
scipien-

scipienda, quantum id postuleret perfectio corporis totalis (§. 612.). Unde nova ratione patet propositionis præcedentis veritas.

§. 681.

In quibus casibus vel dolores ex partibus corporis oriundi sint perpetiendi, vel voluptas, ex usu partium corporis subnascens, fugienda sit, idque nutu divino & duce natura, ex §. 338. judicandum est.

§. 682.

Mutatio in uno connexorum suborta afficit reliqua connexa (§. 73.) & totum Systema, nisi mutationis progressus impediatur. Dato proinde uno in systemate, sequuntur plura. Hinc mutatio in parte corporis suborta reliquias illius partes & totum corpus, quin & ipsam animam afficit (§. 673.)

§. 683.

Mutationes in una corporis parte subnatæ producunt novas mutationes in reliquis illius partibus, adeoque in corpore sua nanciscuntur consectaria, quæ vel ad integratatem vel ad imperfectionem corporis tendunt.

§. 684.

Natura obligamur ad evitandas illas mutationes partium corporis, quæ ad illius imperfectionem tendunt, & ad efficiendas mutationes, quæ illius integratatem & perfectionem vel conservant vel adaugent (§. 683, 635.). Et quo magis mutationes ejusmodi promovent vel perfectionem vel imperfectionem corporis, eo magis vel sectandæ vel devitandæ sunt.

§. 685.

Leges naturales hactenus nos obligant, ut nos statuimque nostrum externum perficiamus (§. 352.) Perse-

X

ctio

ctio nostri statusque externi copulata est cum voluptatis in bonam partem acceptæ sensu (§. 131.) Leges ergo naturales nos obligant ad eligendam vitæ transactionem cum voluptatis illius sensu copulatam. Illud, quod voluptatem in nobis progignit, dicitur *jucundum*. Leges ergo naturales nos obligant ad jucundam & commodam vitæ transactionem consecrandam.

§. 686.

Quod jucundum sit verum, quod apparet, patet ex notione voluptatis veræ & apparentis (§. 132.) Et cum natura nos obliget ad veram perfectionem & ex consequenti ad voluptatem sinceram (§. 334, 132.) Leges naturales ad jucundum sincerum sectandum nos stimulant.

§. 687.

Leges naturales nos obligant ad imperfectionem nostram statusque nostri (§. 352.) & ex consequenti *vitam tardiis plenam* (§. 135.) h. e. *miseram* & *incommode* fui-
giendam.

§. 688.

Necessaria & commoda vitæ transactio exigit plures res externas ad victum, ad amictum, ad habitationem, sanitati proficuum, ad recreationem animi innoxiam & corporis refectionem spectantes. De quibus omnibus sibi comparandis hominem oportere esse sollicitum, patet ex præcedentibus.

§. 689.

Amor est dispositio capiendi voluptatem ex alicujus felicitate. *Odium* est dispositio mentis capiendi voluptatem ex alicujus infelicitate. Gradus utriusque affectus ex eorum definitionibus patent.

§. 690.

§. 690.

Voluptas & ex consequenti amor erga alios (§. 689.) est actio magis naturalis neque adeo libera (§. 311, 310.) Ad amorem itaque erga alios nemo se ipsum invitum cogere potest.

§. 691.

Ad quæ inviti cogimur, ea pro malis reputamus (§. 579.) Mala aversamur (§. 155, 167.) Ergo ad quæ ita cogimur, ea aversamur. Quæ aversamur, ex iis tædium capimus (§. 146.), adeoque nullam voluptatem. Ergo ad quæ cogimur, ea non amamus (§. 689.). Ergo amor non potest extorqueri. Eadem propositio codem, quo demonstrata est præcedens, modo demonstrari potest.

§. 692.

Amoris actus sunt bona (§. 689. & 141.) Bonum malum non est (§. 141, 145). Quod malum non est, ad illud vi cogi non possum (§. 579.), seu illud nobis non potest obtrudi. Ergo actus amoris, qua tales, nobis obtrudi non possunt.

§. 693.

Qui nos amat, nobis *amicus*; qui nos odit, nobis *inimicus* dicitur. Adamicitiam nemo cogi potest (§. 691.) De amicis & inimicis internis jam loquimur. Amicitia & inimicitia interna gradus ex gradibus amoris & odii dependent.

§. 694.

Ad simulandum amorem vel odium cogi possumus. (§. 689, 579.).

§. 695.

LL. naturales eo tendunt, ut ab una perfectione ad novam (§. 352.), adeoque ab una voluptate recta ad novam (§. 131.), & ex consequenti ad voluptatem incre-

scentem, h. e. ad statum gaudii durabilis (§. 367.) progrediamur. Qui status cum dicatur felicitas (§. 368.) ; LL. naturales eo tendunt , ut promoveamus felicitatem nostram. Vivere convenienter naturæ idem est ac vivere feliciter.

§. 696.

Ad cultum legum naturalium obligamur (§. 352.). sed cultus earum legum nos reddit felices (§. 369.), ad felicitatem ergo nostram promovendam obligamur.

§. 697.

LL. naturales eo tendunt , ut felicitatem nostram promoveamus (§. 696.) sed promovere felicitatem nostram non possumus, nisi illam contempleremur. Ex contemplatione seu ex intuitu felicitatis nostræ oritur voluptas, eaque intensior (§. 368, 131.). LL. ergo naturales eo tendunt , ut contempleremur nostram felicitatem, atque ita ex illa voluptatem capiamus. Sed voluptas hausta ex felicitate nostra dicitur *amor nostri* seu *Philavtia* sensu bono accepta, (§. 689.); LL. igitur naturales eo nos stimulant, ut amemus nosmet ipsos. Hic amor nostri nutui divino & rationi conveniens est (§. 361, 462.).

§. 698.

Amor sui s. Philavtia, in omni animali obvia, miratu dignos producit effectus. Animalia, qua talia, non nisi confuse illum amorem sui sequuntur in se conservando; sed idem *amor fit oculatus*, si accesserit ei rationis usus, & qui contradistinguendus est *amori cœco*, rationis distaminis minus attemperato.

§. 699.

Vivis in systemate mundano cum aliis hominibus, a quorum auxilio vel quam plures perfectiones tibi comparatu

paratu impossibiles, vel majores perfectionum jamjam adeptarum gradus dependent. Jam cum ea tibi facienda sint, quae te statumque tuum perfectiorem efficiunt (§. 340.) eo tibi dispiciendum, ut alii te perficere connitantur. Sed ab aliis ejusmodi nisum te perficiendi non expectabis, nisi velint te perfectiorem efficere (§. 505.); eo contendas, ut alii velint tuam perfectionem. Jam cum nihil appetamus, nisi sub ratione boni (§. 175.); alii, quos ad perficiendum te commovere cupis, perfectionem tuam pro bono, h. e., pro ea re, qua se ipsos perfici existimant (141.), reputare debent. Proinde ita te perficias, ut & alii se abs te perfici intelligent. Dirigas ergo actiones tuas in aliorum hominum non minus quam in tuam perfectiōnem. conf. §. 341.

§. 700.

Aliam demonstrationem studii alios perficiendi dedit Cel. Thümmigius in Institut.. Phil. Wolffianæ, quam ex consensu actionum naturalium & liberarum, quarum mentionem §. 311. fecimus, solide eruit.

§. 701.

Studium alios perficiendi præstruit voluntatem efficacem eos perfectiores efficiendi. Hinc perfectio aliorum nobis reputanda venit pro bono (§. 175.), h. e. pro eare, qua nos ipsi perficimur (§. 141.). Natura proinde rationali obligamur ad capiendam voluptatem intensam ex aliorum statu, quo illi magis magisque perficiuntur (§. 131.) & quo consequenter multiplici voluptate (§. cit.) & gaudio durabili perfunduntur (367.). Status gaudii durabilis dicitur felicitas (§. 368.). Natura igitur rationali obligamur ad capiendam voluptatem ex aliorum felicitate. Iam cum voluptas, quam ex aliorum felicitate percipimus

amor dicatur (§. 689.) alios homines amandos esse, li-
quido constat.

§. 702.

Ex studio nos perficiendi concepimus rationes amo-
ris erga nos (§. 697.) & studii alios homines perficiendi
(§. 699.). Et cum ex studio aliorum perficiendorum
concipiamus amorem erga alios (§. 701.); amor nostri &
amor erga alios commune principium habent, studium
quippe nos perficiendi (§. 42).

§. 703.

Examore sui rationali concepimus amorem erga alios
(§. 701.). Amor ergo ordinatus incipit a se ipso. Amor
sui ordinatus est mensura seu norma amoris erga alios
(§. 344.)

§. 704.

Vive convenienter perfectionibus tuis (§. 352.) &
aliorum (§. 699.)

§. 705.

Qui nos amant, ex felicitate nostra voluptatem ca-
piunt (§. 689.) Hæc voluptas ipsos stimulabit, ut felici-
tatem nostram ipso factō promoveant. Amore itaque alio-
rum felicitas nostra auctiōr fit. Iam cum duce lege natu-
rali major felicitatis gradus præferendus sit gradui minori
(§. 331, 333); LL. naturales eo tendunt, ut de aliorum
erga nos amore solliciti simus.

§. 706.

Qui nos odio prosequitur, ex nostra infelicitate vo-
luptatem capit (§. 689.). Hæc voluptas ipsum stimulabit,
ut ipso factō nos reddat infelices, atque ita felicitatis no-
stræ cursum impeditiorem efficiat, vel saltem tantum feli-
citati nostræ non addat, quantum tamen addere possit,

Iam

Iam cum evitanda nobis sint, quæ felicitati nostræ contraria sunt (§. 695.) ; devitanda etiam odia aliorum, quantum id quidem fieri possit. Hinc & inimicitia aliorum sunt evitanda vel saltem emollienda (§. 693.) *Emollire inimicum* significat efficere, ut major gradus odii, quo nos prosequitur, abeat in gradum minorem. Ad emolliendum inimicum etiam eo magis obligamur, quo magis malum minus sit præferendum majori (§. 332.) Huc spectat illud Gallorum: *Il faut regagner son ennemi.* Dicatur in transcurso de casibus ubi aliorum amicitia paratu vel eorum inimicitia evitatu moraliter impossibilis sint. Dantur haud pauci, quorum benevolentiam nobis conciliare non possumus, quam violatione legum naturalium.

§. 707.

Amor est conatus efficax isque vehemens promovendi alterius felicitatem (§. 689, 158, 154, 505, 508.) Odium est conatus efficax, isque vehemens promovendi alterius infelicitatem (§. 689, 158, 155, 505, 508.)

§. 708.

In amico datur conatus efficax, isque vehemens, promovendi felicitatem nostram. In inimico obvius est conatus efficax isque vehemens, promovendi infelicitatem nostram (§. 693, 707.)

§. 709.

Qui alios amat, ex eorum felicitate (§. 689.) h. e. ex eorum statu gaudii durabilis (§. 368.) voluptatem capit.

§. 710.

Gaudium est voluptas intensior (§. 367, 160.) Qui alios amat, ex aliorum voluptate intensiori, eademque durabili, voluptatem intensam capit (§. 709.)

§. 711.

§. 711.

Qui *alios amat ex sensu majori perfectionum, quo illi fruuntur, voluptatem intensorem percipit* (§. 710, 131.)

§. 712.

Qui *nos amat, is vult nostram felicitatem* (§. 689.) *eamque considerat tanquam bonum* (175.) *Qui itaque nos amat, felicitatem nostram reputare debet pro eo, quo is statusque ipsius perficitur* (§. 141.) & *quo consequenter in eo excitatur voluptatis intensioris, ejusque durabilis sensus.* (§. 131.) *Voluptas intensior dicitur gaudium* (§. 367.) *Qui proinde nos amat, felicitatem nostram pro ejusmodi re habete debet, qua in ipso status gaudii durabilis h. e. felicitas ejus* (§. 368.) *excitari potest.* *Si itaque velis, ut alii te ament, efficiendum tibi est, ut illi felicitatem suam ex tua felicitate progigni vel saltem amplificari cognoscant.* *Sed de aliorum felicitate promouenda sollicitus non eris, nisi velis eam amplificare* (§. 508.) *Hinc & tibi aliorum felicitas censenda est pro bono* (§. 175.) *quo nimur magis magisque perfici possis* (§. 141.) *Hac ratione capienda tibi est voluptas ex aliorum felicitate* (§. 131.) & *ex consequenti aliis amare ipsa natura obligaberis* (§. 689.) *Si velis itaque amari ab aliis, eos ipsos ames.* *Et cum LL. naturales & ex consequenti LL. rationis* (§. 462.) & *divinæ* (§. 361.) *te commoveant, ut aliorum amorem tibi compares;* *Deus, natura & ratio exigunt, ut alios homines ames.* *Inferius in doctrina de pio naturali novum motivum, ex illustratione gloriae divinae oriundum, nanciscemur, quo ad amandos alios commoveri possumus.* *Licet §. 701. hanc propositionem jamjam demonstrauerimus, hanc tamen demonstrationem etiam addere volui, cum amor erga alios sit maximi momenti, id quod paulo inferius*

ferius magis patebit reflectamus ad illud Terentianum:
Homines sumus & nihil humani a nobis alienum esse pu-
temus.

§. 713.

Dirigas actiones tuas non minus in aliorum quam in
tuam perfectionem. Fluit hæc propositio, quam jamjam
§. 699. demonstravimus, ex §. præcedenti. Virtus itaque
naturalis nostro sensu est habitus & nostram & aliorum
perfectionem promovendi. (§. 371.)

§. 714.

Alios odiſſe naturæ rationali, ejus legibus, rationi &
legibus divinis repugnat. (§. 712.) Amor enim & odium
sibi e diametro contradicunt. Si ad alterum ex duobus
sibi invicem contradicentibus sectandum obligor, ad alte-
rum fugiendum teneor.

§. 715.

Officia erga alios naturalia sunt actus, quos homo
ductu juris naturalis intuitu aliorum suscipere obligatur.
Officia erga alios cum officiis erga nosmet ipsos eadem es-
se patet ex §§. 50. & 699. Iam etiam concipimus, quæ
sit obligatio erga alios naturalis, si vocabulum obligationis
sumatur pro officio (§. 476.)

§. 716.

Huc referas brocardica: *quod tibi vis fieri, alteri
feceris. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris;* quæ duæ
leges naturales dictamina rationis sunt (§. 462.) atque adeo
non nisi ab illo, qui gaudet conscientia recta (§. 440.)
cui soli dictamen rationis competit (§. 459.) ad casus ob-
venientes applicari possunt. *Qui agit ex conscientia erro-
nea, ex judicio falso de moralitate actionis propriæ* (§. 440.)
neque adeo ex dictamine rationis, quod judicium verum
est

est (§. 93, 64.), neque tandem juri naturali convenienter agere censetur (§. 462.)

§. 717.

Officium erga alios vertitur in alterius vel corpore vel anima vel statu externo perficiendo (§. 715, 634.)

§. 718.

Officia erga nos sunt mensura officiorum erga alios (§. 715, 716.) Hinc officia erga alios non sunt potiora officiis erga nos. Ipse servator mundi idem indicat hisce verbis: Ames alios tuæ sortis æque ac temet ipsum. Unde sponte fluit, quod alii homines nec minus nec magis amandi sint, ac nosmet ipsi nos amamus.

§. 719.

Hinc si oriatur collisio inter officia erga nos & erga alios, exceptio ita est facienda, ut officia erga nos præferantur officiis erga alios (§. 610, 611, 612.).

§. 720.

Juvare alterum est nihil aliud, quam alterum virium nostrarum participem facere in consequendo aliquo proposito.

§. 721.

Obligamur aliorum felicitatem promovere (§. 712.). Id quod aliter fieri non potest, nisi ut eos virium nostrarum participes faciamus in consequenda felicitate. Ergo obligamur juvare alios de felicitate sua conservanda & amplificanda studiosos (§. 720.).

§. 722.

Si quid sit, quod homo usu suarum virium adipisci potest, non est, cur illud expectet ab usu virium aliorum seu ab aliorum auxilio (§. 720.). Hoc casu obligati non sumus, ipsi procurare illud, quod studio proprio procura rare

rare libi potest. Nemini vires a natura, ejusque auctore
frustra concessa sunt.

§. 723.

E diverso si quæ occurrant, quæ ad alterius felici-
tatem præmovendam spectant, & quibus consequendis pa-
res non deprehenduntur illius vires, obligati sumus con-
currere in ejus auxilium, idque pro ratione virium, quæ
nobis vel a natura vel ope artis contigerunt.

§. 724.

In auxilio alteri ferendo respiciendum est ad vires ad-
jutoris (§. 723.). Auxilium ergo alteri ferendum in nostra
debet esse potestate possumus (§. 307.) atque adeo non solum
in se, sed & naturaliter possibile (§. cit.)

§. 725.

Is, cui auxilium fertur & adjutor conspirant in uno
eodemque fine (§. 510, 720.) Ob hanc mutuam conspira-
tionem uterque repræsentant unicam personam.

§. 726.

Nec minus ob eandem identitatem finis vires auxi-
liatrices & vires alterius, cui adjumento sumus, copulandæ
inter se & connectendæ sunt ad consecutionem finis atque
adeo ut vis communis & unica considerandæ.

§. 727.

Unitas personarum & virium sunt è numero fictio-
num moralium hevristicarum (§. 36, 88). Ejusmodi fictio-
nes, quarum plures in progressu nostræ disciplinæ occur-
runt, adhiberi possunt tanquam præmissæ, quarum ope
filum systematis promoveri potest. Conf. §. 83, 84. usque
ad §. 91.

§. 728.

Officia erga alios non sunt potiora officiis erga nos
Y 2
(§. 718.)

(§. 718.) Proximi sumus nobis met ipsi. Hinc auxilium alteri ferendum repugnare minus debet expletioni officiorum erga nos (§. 718.)

§. 729.

Si itaque posueris vires auxiliatrices , vel solas , vel cum viribus auxiliandi copulatas , impares conservationi tuæ non minus quam alterius ; leges naturales te non obligant ad adjumentum alteri ferendum , quippe quod in periculum pereundi misereve vivendi te conjiciet .

§. 730.

Ad actiones moraliter impossibilis non obligamur (§. 488.). Nulla itaque datur obligatio ad auxilium alteri ferendum , quod moraliter impossibile est . Huc referas verba : Quæ facta lœdunt , pietatem existimationem , verecundiam , & ut generaliter dixerim , contra bonos mores sunt , ea nec facere nos posse credendum est . Si quis e. gr. commissione perjurii alterum a perpessione poenæ gravioris promeritæ vel alius mali liberare possit , vel si quis ab alio in auxilium vocetur in supprimendo innocentem , ut taceam jam alios ejusmodi casus ; hujuscemodi auxilium moraliter impossibile & obligationis impatiens est .

§. 731.

Si alter , cui dextram porrigit , tibi resistat , vires tamen tuæ ita se habeant , ut ejus renisum superare ipsumque salva tua salute ex periculo gravi eripere vel ab actione pernitenda repellere possis , ejusmodi auxilium legibus naturalibus convenit . Nec difficultis erit casus inversi resolutio .

§. 732.

Jam disquiramus , quænam ex officiis erga alios extorsionem violentam patientur , quænam minus : Ex §§. 665, 687. patet , leges naturales velle , ut eo dispiciat homo ,

mo, ne pereat, neve misere vivat. Ergo si detur extorsio officiorum erga alios, qua denegata & remota pereundum nobis, vel saltem misere vivendum esset, illa extorsio officiorum nobis ab aliis praestandorum legi naturali & consequenter rationis dictamini (§. 462.) conveniens esset. Sed si ejusmodi officiorum extorsio efficeret, ut periremus vel saltem misere viveremus, illa legi naturali & rationi contradiceret (§§. cit.).

§. 733.

Dantur officia erga alios, quæ nobis injungunt, ut perfectiones & bona, quibus alter jamjam instrutus est, ei intacta (§. 699, 717.) relinquamus. Ponas nobis ademtam esse a lege naturali facultatem cogendi alterum invitum ad horum officiorum præstationem, vel pereundum nobis vel minimum misere vivendum esset. Hoc itaque casu coactionem vel extorsionem juri naturali consentaneam esse patet ex §. 732.

§. 734.

Eiusmodi officia erga alios *necessitatis* dicuntur, ad quæ præstanta remedio efficaci alter invitus cogi potest. Eadem etiam dici merentur *officia stricta & perfecta*. Hinc *obligatio*, pro tali officio sumta (§. 477.), etiam *perfecta & externa* appellatur.

§. 735.

Dantur officia aliis exhibenda, quæ eo tendant, ut perfectiones vel earum gradus maiores, quibus alios destitutos cognoscimus, eis omni nisu procuremus (§ 699, 717.). Des aliis licentiam extorquendi ab aliis ejusmodi officiorum genera, denuo hominibus vel pereundum vel misere vivendum esset, idque ob infinita litigia & disceptationes, quibus distraheremur. Hoc itaque casu extorsio

officiorum erga alios juri naturali & rationis dictamini repugnat (§. 732.).

§. 736.

Eiusmodi *officia erga alios commoditatis* appellantur, ad quæ præstanda remedio efficaci alter invitus cogi non potest. Et cum illa ex solo amore, extorqueri nescio (§. 691.) proficiunt possint (§. 689, 699.), ea etiam *officia amoris, amicitiae* (§. 693.), *humanitatis imperfecta* dicuntur, quippe quæ alterius amori, humanitati, honestati, pudori, religioni & conscientiae relinquentur. Humanitas & studium aliis placendi ad actus plures se extendit, quam ad illos, ad quos committendos vel omittendos alter cogi potest. Per pudorem intelligimus affectum oriundum ex relatione actionum nostrarum turpium quarumcunque ad virorum cordatorum & ratione pollentium judicium. Honestas animi interna etiam latius patet, quam ad officia necessitatis. Id quod etiam de religione & conscientia affirmandum,

§. 737.

Si sumseris obligationem pro officio (§. 476.); officium amoris & humanitatis *obligatio imperfecta & interna* appellatur.

§. 738.

Jam etiam nanciscimur ideam *fori externi & humani*, quod non nisi officia necessitatis complectitur. Hinc & *imputatio*, quatenus ad eadem officia extenditur, *externa & humana* nuncupatur. Ipsiæ *Leges & officia*, quæ in hoc foro admittuntur *externa & stricte sumta* appellantur. E diverso ad *forum internum* officia amoris referuntur. Et cum ratio & pius naturale præter officia necessitatis, nobis etiam amoris officia inculcat, idem *forum internum* dicitur *tribunal rationis & poli*,
nec

nec minus *conscientia*, generaliter sumta pro judicio quo-
vis de moralitate actionum nostrarum quacunque natu-
rali lato.

§. 739.

Si separaveris officia necessitatis ab omnibus officiis
erga alios rationi perviis, remanent officia amoris & hu-
manitatis, licet is, qui ex amore agit acerrimus cultor sit
officiorum stricte dictorum & infimi gradus, quippe quæ
ab aliis, qui charitatem ac honestatem nullam gestant sub
pectore, nonnisi ex metu incommodorum adimplentur.

§. 740.

Auxilium aliis ferendum est officium amoris & hu-
manitatis (§. 739, 721.)

§. 741.

In foro externo non semper attendimus, quo prin-
cipio interno ductus alter officio necessitatis satisficerit.
Contenti esse debemus, illa nobis ab altero exhibita esse.
Fieri enim potest, ut alius ex pietate, alius ex honestate
& virtute interna, alius ex metu malorum & incommo-
dorum prævisorum, alius ex spe utilitatis propriæ seu ex
rationibus politicis, alius ex bonitate ingenii naturali egerit.

§. 742.

Qui promptus est ad officia amoris nobis præstanda,
ille etiam officiis necessitatis nobis exhibendis paratus est.
(§. 736, 739, 734.). Sed fieri potest, ut aliquis quidem
stimulañte metu promptus esse possit ad officia necessitatis,
aliis exhibenda, minus tamen paratus deprehendatur ad
officia amoris adimplenda (§§. cit.).

§. 743.

Ulteriusque generis officia erga alios sunt officia ra-
tionis (§. 462, 699, 716, 734, 736.). Licet aliquis satis-
fecerit

fecerit officiis necessitatis, officia tamen amoris violaverit, non omnibus officiis erga alios, a ratione dictatis satisficisse existimandus est.

§. 744.

Actus ex solo amore erga alios profluentes dicuntur *beneficia*.

§. 745.

Alii amandi sunt (§. 701, 712.) Hinc ad alios beneficiis afficiendos obligamur (§. 744.), idque in foro interno (§. 738.) Porro cum beneficia sint officia amoris, ea officia necessitatis non sunt (§. 734, 691.), neque nobis ab altero obrudi possunt (§. 692.) Quæ valent etiam de auxilio aliis ferendo (§. 740)

§. 746.

Amor erga benefactores dicitur *animus gratus*. Obligatio duplex hic oritur & generalis, ex amore erga omnes homines oriunda, & specialis, ex beneficiis in nos collatis progerneranda. Licet itaque *homines ingrati*, qui vel vacui sunt ab omni amore erga benefactores, vel odio erga illos feruntur, omnium turpisimi habeantur in foro interno; animus tamen gratus pro officio necessitatis non reputatur (§. 734, 691.)

§. 747.

Complexum omnium earum rerum, quibus alter jamjam instructus est, & in quibus ejus felicitas interna & externa vertitur, vocabimus *Suum*. Quod etiam definiri potest per complexum omnium bonorum, quibus aliquis instructus est. Quid sit *alienum*, facile patet. In definiendo Suo sequor *Grotium*, encomio meo majorem, qui §. 2. L. II. de J. B. P. terminum nostrum ita explicat: *Natura homini suum est vita, non quidem ad perdendum, sed ad*
enfuso-

custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo SVVM cuique sit &c. hucusque Grotius.

§. 748.

Bona sunt vel vera vel imaginaria (§. 142, 143.). Quam divisionem etiam felicitas admittit. Ad utrumque bonorum vel felicitatis genus, minimum opinione hominum, π suum se extendit. Nec minus huc referas bona corporis, animæ & status externi (§. 642.)

§. 749.

Res, quibus alter jamjam instructus est, vel a natura pendent, vel ope artis seu ejus factō sibi comparata sunt. Hinc suum est vel connatum vel *acquisitum*, quæ divisio in loco prævio Grotiano etiam indicata est. Ad suum connotatum referas vitam, corpus, membra, virginitatem, libertatem naturalem &c. De suo acquisito inferius agemus.

§. 750.

Relinquas alteri quascunque res, quibus eum instrutum jamjam deprehendis (§. 733.). Omnium illarum rerum complexus dicitur suum (§. 747.). Suum ergo cuique tribuas.

§. 751.

Qui suum cuique tribuit, abstinet ab alieno (§. 747.) Abstineas ergo ab alieno (750) conf. §. 8. Prol. Grot. de J. B. P., nec minus §. 44., ubi verba sequentia præcipue hoc quadrant: *Injustitia non aliam naturam habet quam alieni usurpationem.*

§. 752.

Lex stricte dicta vel potius necessitatis est illa, ad cuius custodiā alii nos externe cogere possunt. Legi huic opponitur *consilium* quod est norma agendi, ab altero

Z

mīhi

mihi data , ad quam tamen exequendam ille me externe co-
gere non potest.

§. 753.

Legis naturalis pars , ad quam custodiendam alii nos
externe cogere possunt , dicitur quibusdam *Lex naturalis
strictè dicta , jus naturale externum , jus mundi.*

§. 754.

Ex idea officiorum erga alios , quæ coactionem pa-
tiuntur , & quæ necessitatis dicuntur , incidimus in hanc
propositionem : *Ne turbemus nos invicem in usu eorum
bonorum , quibus quemque jamjam instructum depreben-
dimus , & in quibus quisque felicitatem suam verti existi-
mat* (§. 733.) . Hæc propositio est principium juris illius
naturalis strictè dicti (§. 753) . Ex hac positione rō suum
cuique (§. 750) & ex hoc abstinentiam alieni prona con-
sequientia derivavimus (§. 751.) . Quicquid itaque ex rō
suum cuique ad mensuram notionis §. 747. determinatae ,
& ex abstinentia alieni concipiems , illud ad sphæram ju-
ris naturalis externi pertinere manifestum est. Eadem
nostram propositionem fundamentalem quilibet admittere
debet , licet usque ad principium legis naturalis generale
§. 340. 699. allatum , retrogredi nolit. Quilibet enim ,
qui sui non plane oblitus est , non vult perire , nec misere
vivere. Jam cum violatio propositionis nostra fundamenta-
lis sit connexa vel cum interitu nostro vel cum misera
vitæ transactione (§. 733.) , de veritate ejusdem principii
dubitari non potest.

§. 755.

Nec dubitandum est , quin idem nostrum principium
adæquatum sit in sphæra juris illius naturalis externi. Omnia
enim officia erga alios naturalia redeunt ad hanc proposi-
tionem :

tionem: Amis alios, seu, dirigas actiones tuas in aliorum perfectiones. Hoc principium continet nec plura, nec pauciora officia, quam quæ aliis in foro rationis exhibenda sunt. Sed cum ex eodem principio profluant etiam officia, ad quæ observanda alterum externe cogere non possumus (§. 735.); opus est regula, qua officia, quæ coactio-nem nesciunt, separantur ab officiis infimi gradus, quæ coactio-nem patiuntur. Jam cum nostra propositione officia externa separari possint ab officiis reliquis, quæ extorsio-nem non patiuntur; eam esse principium juris stricti na-turalis adæquatum jure existimo.

§. 756.

Cum nomen generis sape speciei, præsertim strictiori adhærescat (§. 347.); factum est ut non nisi jura stricta legum nomine ab haud paucis insigniantur. Quam senten-tiam amplecti non erubescimus, si vocabulum legis non nisi ad forum externum seu humanum referamus, in quo quippe leges & jura ita concipienda sunt, ut adhiberi pos-sint in diiudicandis hominum controversiis, qua occurruunt in illis casibus, ubi alter ad mensuram officii sui adimplen-dam cogi possit.

§. 757.

Lex naturalis externa dictamen rationis est (§. 732.) quoque itaque ratio adscendit in concipiendis illis legi-bus naturalibus, ad quarum custodiam alii nos cogere pos-sunt, eousque leges naturales externæ patent (§. 753.).

§. 758.

Consilia in foro externo nos non obligant (§. 752., 738.), sed in foro interno nos obligare possunt (§. 738.).

§. 759.

Si substraxeris leges naturales nostras stricte dictas a

Z 2
legi-

legibus reliquis naturalibus, remanent illæ, quæ in foro externo naturali non nisi consilia sunt (§. 754, 699, 735, 752.) ; quæ tamen in foro interno & divino leges permanent. §. 738.). Signanter dixi, quod reliquæ leges naturales in foro externo naturali non nisi consilia sint, cum facile fieri possit, ut quædam ex iisdem in foro externo civili legis habitum induant; de qua re inferius.

§. 760.

Leges naturales stricte sic dictæ sunt leges divinæ (§. 361.), si ad eam originem spectaveris. Inferius in doctrina de Pio naturali evincemus, easdem esse divinas leges, si illarum custodia ad voluntatem divinam referatur.

§. 761.

Actio, cuius commissio vel intermissio à lege stricta nobis injungitur dicitur officium stricte dictum seu externum ac necessitatis (§. 476.) seu obligatio stricta & externa (§. 477.) quid sit officium stricte dictum naturale, quid obligatio stricta naturalis, facile patet. Conf. §. 734.

§. 762.

Officium strictum naturale est actio, ad quam suscipienda vel omittendam alter me cogere potest (§. 761. 753).

§. 763.

Officia naturalia stricte dicta ultra custodiā r̄ suum cuique non sunt extendā (§. 761. 754.)

§. 764.

Læsio stricte dicta est actio officiis erga alios stricte dictis repugnans, dicitur etiam læsio externa, nec minus *injuria*, quæ contradistinguitur læsioni internæ, quæ est actio officiis amoris contraria.

§. 765.

Læsiones sunt actiones LL. stricte dictis repugnantes
(§. 764.)

(§. 764. 761.) quæ itaque actiones LL. stricte dictis non re-pugnant, læsiones non sunt.

§. 766.

Auxilia, aliis ferenda, non sunt officia nostra stricte dicta (§. 745.). Si quis itaque recusaverit auxilium, alteri ferendum, is eum non lädit (§. 764.). Animum ingratum qua talem, non esse læsionem, patet ex §§. 746. 764.

§. 767.

Qui violat τὸ suum cuique seu abstinentiam alieni, alterum lädit externe & perfecte (§. 765. 754.).

§. 768.

Nemo est lädendus (§. 750. 767.).

§. 769.

Malum ortum ex læsione externa dicitur *damnum*, item *injuria*. Damnum esse malum ortum ex violatione τοῦ suum cuique, patet ex §. 767. Et mala ex violatione τοῦ suum cuique haud oriunda, damna non sunt.

§. 770.

Nemini damna inferenda (§. 768. 769.).

§. 771.

Mala ex læsione nata sunt damna (§. 769.) Jam cum læsio sit violatio officii stricte dicti (§. 764.), mala ex violatione officii stricti subnata sunt damna. Sed violatio officiorum amoris non est violatio officii stricti (§. 736. 762.), mala igitur, ex violatione officiorum amoris & consequenter ex recusatione auxillii aliis ferendi (§. 740.) orta, non sunt damna.

§. 772.

Facultas seu libertas agendi a lege stricta nobis concessa dicitur *jus*, die *Befugniß*, das *Recht*, die *Macht*. Vocabulum juris hic sumitur pro *attributo persona*.

§. 773.

§. 773.

Jus hoc concipitur ex lege stricta (§. 772. 41) Hinc talium jurium rationes continentur in lege stricta (§. 42.) In quo itaque casu nulla datur lex stricta , in illo ad eius generis jus provocare non possumus. Hinc *jus imperfetum* nostro sensu non datur, quippe quod extra sphæram legum stricte dictarum cadere a quibusdam admittitur.

§. 774.

Lex stricta se refert ad jus illud, ut principium ad principiarum (§. 42. 773.). Et cum effectus sit principiatum (§. 202. 42.); factum est, ut jus illud dicatur effectus Legis strictæ. Eodem modo demonstrari potest, quod obli-gatio perfecta sit effectus legis strictæ (§. 761.) Conf. §. 480.

§. 775.

Jus copulatum est cum facultate cogendi alterum, ut officio nobis debito satisfaciat (§. 772. 752.) Cum jure ergo nostro in genere connexum est jus cogendi alterum ad officii stricti custodiam §. 772.

§. 776.

Jus cogendi (Zwangrecht) est facultas utendi malo externo, quod aptum est ad compescendum eum, qui officio, a lege stricta illi injuncto, non vult satisfacere. (§. 579. 772.)

§. 777.

Jus naturale (die natürliche Befugniß) est facultas seu libertas agendi nobis a lege naturali stricte dicta concessa. Omnia jura naturalia sunt perfecta (§. 773.) neque adeo-dantur nostro sensu jura naturalia imperfecta,

§. 778.

Jus naturale & obligatio stricta naturalis sunt effectus LL. naturalium stricte dictarum (§. 774.) Nec minus perspicimus, provocantem in foro externo ad jus naturale quod-

quoddam, teneri allegare legem aliquam naturalem stricte sumtam (§. 773.) Clarum etiam est, cum jure naturali conjunctum esse *jus cogendi naturale* (§ 775.), quod est facultas utendi malo externo ad compescendum eum, qui nos turbat in fruitione ejus, quod nostrum est. (§. 754.) Hinc iura naturalia, ultra costidam *ts* suum cuique non sunt extendenda.

§. 779.

Iura naturalia sunt jura divina (§. 760. 777.) idque ratione originis. Paulo inferius quoque concipiems, usum iurium naturalium voluntati divinæ conformem esse.

§. 780.

In quo casu concipitur officium strictum seu obligatio stricta, in illo etiam alteri ius nascitur (§. 761. 762. 775.)

§. 781.

Ex lege naturali stricta descendit ius conservandi illud, quod nostrum est (§. 754. 774.) Jam cum nostrum sit vel connatum vel quæsitum (§. 749.), *jus naturale* est vel *connatum* vel *acquisitum*.

§. 782.

Lex naturalis stricta eo tendit, ne turbemur in eo, quod nostrum est (§. 754.) Unde oritur ius eo dispiciendi, ne turbemur in eo, quod nostrum est (§. 777.), ne lædamur (§. 767.) & ne nobis damna inferantur (§. 769.)

§. 783.

Nec minus ex §§. 778. 782. concipimus *jus naturale* cogendi alterum invitum, ut id, quod nostrum est, nobis tribuat, ne nos lædat & ne nobis damna inferat.

§. 784.

Qui ita utitur jure suo, legibus stricte dictis conuenienter agit (§. 772.) Exercitium itaque juris nostri est actio legi-

legibus strictis non repugnans & ex consequenti læsio seu injuria non est (§. 764.) Hinc qui utitur jure suo, nemini facit injuriam.

§. 785.

Exercitium juris nostri ratione aliorum arbitrio nostro relinquitur (§. 772.) Leges ergo nostræ strictæ nos non cogunt, ut persequamur jus, nobis solis indultum. Si quis itaque jus suum non prosequatur, leges nostras strictæ dictas non violat, licet is reliquas leges, sibi conservationem sui inculcantes violare possit. Qui proinde jure suo non utitur, in foro quidem externo non peccat, fieri tamen potest, ut coram tribunal rationis tueri senon possit (§. 738.)

§. 786.

Jura naturalia, nobis competentia, ad id, quod nostrum est, respiciunt (§. 747.)

§. 787.

Jura, pro attributis persona sumta, ad id, quod nostrum est, referenda sunt (§. 786.) Ergo qui violat jura nostra, nos lædit (§. 767.) Hinc & is nos lædere existimatur, qui nos impedit, quo minus jure nostro uti possumus.

§. 788.

Si forum internum spectaveris (§. 738.), leges naturales deposita a nobis voluntatem efficacem (§. 539.) perfectionem vel felicitatem & nostram & aliorum promovendi (§. 699. 695. 712.), præponunt nobis eandem perfectionem vel felicitatem nostram promovendam, tanquam finem (§. 514. 541.), nobisque injungunt custodiām officiorum (§. cit.) tanquam remedium (§. 511.), quo adhibito finis ille existentiam nancisci possit; nec minus

nus eadem a nobis exigunt, ut arripiamus, quin & excitemus occasionem nos aliosque perficiendi (§. cit.) atque ut impedimenta removeamus, quibus a consequendis nostris aliorumque perfectionibus detineri possumus (§. cit.). Eadem leges naturales generaliter sumtæ exposcunt, ut in promovenda nostra aliorumque felicitate viribus nostris utamur, atque ita in illa amplificanda adhibeamus diligentiam debitam (§. 546.), quam si neglexerimus, culposi sumus (§. 547.) idque in foro interno (§. 738.).

§. 789.

Habitus formandi finem ultimum & eligendi remedia, quibus, tanquam finibus particularibus, inter se conexis finis totalis obtineri possit, dicitur *sapientia*.

§. 790.

Fieri potest, ut fines particulares a sapiente inter se connectendi sibi invicem contradicant. Quilibet finis particularis gaudet regula sua (§. 344. 510.). Ex contradictione igitur finium particularium oritur collisio regulorum (§. 610.), quaē efficit, ut a sapiente suscipi debeat exceptio (§. 611.). ob consecutionem finis totalis sibi propositi (§. 789.).

§. 791.

Dantur casus, ubi neglectio exceptionis est contra sapientiam (§. 790.)

§. 792.

Leges naturales, in genere sumtæ, a nobis exposcent cultum sapientiae (§. 788, 789.). Nec difficilis erit conceptu definitio Leibnitii, *sapientiam* per scientiam felicitatis explicantis. A qua notione non ablutit idea, quam format Thomasius de *sapientia*, cuius notam characteristicam in cognitione viva veri boni posuit. Utramque

Aa

defi-

definitionem systemati innectere possumus, si ex noti-
nibus terminorum, definitiones ingredientium, legitime
concludere velimus. Id quod prelectionibus refervo.

§. 793.

Bonitas erga alios est studium alios perficiendi (§. 141.)
Ad quam colendam legibus naturalibus, generaliter sumis,
obligamur (§. 699.).

§. 794.

Benignus erga alios vult alios perficere (§. 793.) &
ex consequenti aliorum perfectionem sibi tanquam bo-
num repräsentat (§. 166.) Hinc benignus erga alios vo-
luptatem capit ex aliorum perfectionibus (§. 142.) & ex
statu in quo alii voluptate intensiori (§. 131.) & gaudio (§.
367) fruuntur. Qui proinde benignus est erga alios, volunta-
tem ex eorum felicitate percipit (§. 368.) Benignus ergo
erga alios amore eosdem complectitur (§. 689.). Be-
nignitas itaque officium amoris est (§. 736.), & extorsio-
nis impatiens (§. 691.)

§. 795.

Qui minus benignus est erga nos, is officia stricta
erga alios non violat (§. 794, 762.), neque adeo nos læ-
dit (§. 764.) neque nobis damna infert (§. 769.) Idem vio-
lat obligationem non nisi nostro sensu dictam internam &
imperfectam (§. 736.).

§. 796.

Benignus ea omnia observat, quæ ex amore erga alios
derivari possunt (§. 794.).

§. 797.

Qui suum cuique tribuit, *iustus in foro externo di-*
citur. Hinc *justitia externa* est virtus suum cuique tri-
buendi. Ob hanc justitiam externam homini *virtus vel*
bonitas externa tribuitur. *Quid sit iustus externe talis vel*
injuri-

injustitia seu turpitudo externa facile patet. Ipsiſ actionibus tribuitur; etiam iustitia externa, prout illæ LL. nostris stricte dictis convenient. Nec difficultis disquisitio est, an dentur actiones indifferentes in foro externo. Dantur actiones humanæ, quæ a legibus nostris stricte dictis neque præcipiuntur, neque prohibentur, sed cujusque arbitrio relinquuntur. Ponas, quædam pacta a quibusdam legibus nostris strictis non esse prohibita, a nostro arbitrio pendebit, paciscine velimus, an secus. Ejusmodi susceptio actus partiti indifferens est in sphæra illarum legum strictarum. Sed si pactus fuerim cum aliquo de aliqua re licita, in arbitrio meo amplius non est situm, utrum convento stare velim, nec nec, de quo inferius.

§. 798.

Nexus bonitatis cum sapientia *iustitia interna* appellatur. Ad agitandam hanc iustitiam obligamur (§. 793, 792.). Obligatio ad iustitiam hanc internam exercendam est imperfecta, si forum externum spectaveris (§. 794.).

§. 799.

Expendi hic potest *iustitia universalis*, que custodia est omnium legum & virtutes omnes complectitur, distinguenda ab *iustitia particulari*, quæ est virtus suum cuique tribuens, quam definitionem Simonides dedit. Huc referas Grotii *iustitia divisionem* in *attributricem* & *expletricem*. Prior exigit ea, quæ voluntatis & officii interni magis sunt, quam necessitatis; posterior vero est virtus suum cuique tribuens.

§. 800.

Huc referas §. XXII. Elementorum Jur. Civ. Cel. Heineccii. Verba ejus haec sunt: qui iustitiam attributricem colit, honeste vivit: qui expletricem, neminem latit, & suum cuique tribuit.

Aa 2

§. 801.

§. 801.

Justus, in foro utroque consideratus, neminem laedit (§. 797, 798, 742, 764.). Qui ergo alterum laedit, iniustus in foro utroque est; qui alterum non laedit, injustus in foro externo non est (§. 797, 767.), is tamen esse potest talis in foro interno, (§. 798.).

§. 802.

Quæcunque benignitas, adeoque & amor erga alios (§. 794.) a nobis exequenda exigit, ea omnia ab iusto, interne tali, expedienda veniunt. (§. 742.).

§. 803.

Iusto, interne tali, leges stricte dictæ cur dentur, opus fere non esse videtur (§. 798, 754.).

§. 804.

Ad justitiam quidem externam, minus tamen ad internam observandam alii cogi possunt. (§. 797, 754, 798.).

§. 805.

Reflectatur ad verba Ciceronis, quæ c. 28. L. I. de Off. deprehenduntur. *Est autem, inquit Tullius, quod differat, in hominum ratione habenda, inter iustitiam & verecundiam. Justitiae partes sunt, non violare homines; Verecundie, non offendere, in quo maxime perspicitur vis decori.*

§. 806.

Status hominum se invicem externe non laudentium dicitur *pax* (externa). *Bellum* est status hominum, qui conatu efficaci sibi invicem inferendi mala feruntur. *Grotii* definitio hæc est: *Bellum* est status per vim certantium, qua tales sunt. Status pacis dicitur etiam *felicitas externa*.

§. 807.

Pax atque adeo *felicitas externa* datur inter homines, suum

suum cuique tribuentes (§. 806.767.) & ex consequenti officia necessitatis non violantes (§. 754.734.)

§. 808.

Nemo est lædendus (§. 768.); colas ergo pacem (§. 806.).

§. 809.

Jus naturale bellum aliis inferendi (*das Waffen-Recht*) est facultas legibus naturalibus convenienter arripiendi statum, quo serimur conatu efficaci, aliis mala inferendi (§. 777.806.)

§. 810.

LL. naturales, quibus negotia belli & pacis attempare obligamur dicuntur *Jus Belli & Pacis*, si vocabulum juris pro lege sumatur.

§. 811.

Propositio §. 754. demonstrata est principium Juris Belli & Pacis (§. 810, 806.).

§. 812.

Restat, ut pium naturale delineemus, quantum id quidem institutum nostrum permiserit. Præmittemus itaque nonnullas propositiones, tanquam lem mata, ex theologia naturali desumpta, & quibus in formanda idea pii naturalis carere non possumus.

§. 813.

Notum est ex Theologia naturali, Deum pollere intellectu infinito & voluntate perfectissima.

§. 814.

Ex eadem disciplina sanctiori constat, Deum esse summe bonum & sapientissimum, adeoque & justissimum (§. 798.).

Aa 318. §. 815.

§. 815.

Porro ex iisdem doctrinis Metaphysicis notum est, Summum Numen eum in finem produxisse hunc mundum, ut in eo adumbratae & expressae deprehendantur ejus perfectiones summæ.

§. 816.

Adumbratio perfectionum divinarum, in mundo obvia, facit ad illustrationem glorie divinae. Voluit itaque Deus, ut mundus, ab ipso ex nihilo productus, gloriam ipsius illustraret §. 815.

§. 817.

Illustratio gloriae divinae in condendo & conservando mundo est finis ultimus (§. 815.), ad cuius consecutionem fines particulares inter se complicati requiruntur. Sed notum est ex theologia naturali, phoenomena mundana esse fines particulares divinos. Deus ergo usus est phoenomenis mundanis ad nominis sui gloriam illustrandam.

§. 818.

Phænominis mundi existentis antumerantur consecutaria, ex actionibus hominum liberis oriunda. Summum itaque Numen usus est consecutaria cum actionibus hominum liberis copulatis tanquam finibus particularibus, ad gloriam suam illustrandam (§. 817.).

§. 819.

Consecutaria cum actionibus hominum liberis copulata, ex essentia & natura humana, aliarumque rerum oriuntur (§. 325.). Deus itaque, qui illa consecutaria actionum prævidit, usus est essentia & natura humana rerumque aliarum, tanquam finibus particularibus ad illustrandam gloriam suam (§. 818.)

§. 820.

§. 820.

Ob consecaria ejusmodi , cum actionibus hominum liberis copulata , tribuitur actionibus ipsis nostro sensu bonitas vel pravitas , quam objectivam appellant (§. 327.). Summum itaque Numen tali moralitate actionum intrinseca , tanquam fine particulari , usus est ad illustrandam gloriam suam (§. 318.)

§. 821.

Fines particulares connexi sunt cum fine ultimo seu totali ; moralitas ergo actionum intrinseca cum illustratione gloriæ divinæ copulata est (§. 820.).

§. 822.

Leges , ex moralitate actionum liberarum intrinseca derivari solitæ , cum illustratione gloriæ divinæ copulatae sunt (§. 821.). Sed eadem leges sunt naturales (§. 352, 699, 754) , leges ergo naturales cum illustratione gloriæ divinæ connexæ sunt.

§. 823.

Custodia legum naturalium cum illustratione gloriæ divinæ copulata est . Violatio legum naturalium illustrationi gloriæ divinæ repugnat (§. 822.).

§. 824.

Agnoscant mecum lectores , si velint , sanctitatem legum naturalium (§. 822.).

§. 825.

Vult Deus , ut illustrent homines gloriam ipsius ; (§. 816.) velit ergo idem Numen sanctissimum necesse est , ut Leges naturales religiose custodiamus (§. 823.).

§. 826.

Perspicuum itaque est , totius juris Naturæ custodiam ex voluntate divina derivari posse , si ratio cum contemplatione

tione naturæ aliarumque rerum, in mundo obviarum, copulaverit cultum theologiae naturalis.

§. 827.

Hinc adimpleti omnium officiorum & jurium naturalium usus ex voluntate divina derivari possunt. Unde ejusmodi iura etiam *divina* appellari merentur.

§. 828.

Custodia juris naturalis est remedium felicitatis nostræ aliorumque hominum consequenda (§. 369, 699, 754, 511.). Amplificatio itaque felicitatis nostræ aliorumque copulata est cum illustratione gloriae divinæ (§. 823.) & consequenter voluntati divinæ consentanea est. (§. 816.).

§. 829.

Ex §. præcedenti patet, conservationem felicitatis seu pacis externæ voluntati divinæ conformem esse (§. 806.). Hinc jus belli est jus divinum (§. 810.), quo præcipue utuntur principes in rebus publicis sibi commissis contra populos alias aggressores defendendis.

§. 830.

Ex Metaphysicis patet, Deum velle & suas & mundi & hominum perfectiones. Ergo & vult remedia, quibus perfectiones generis humani promoveri possunt. Jam cum custodia LL. naturalium perfectiones nostras conservet & amplificet (§. 352, 699, 754.); nova ratione concipimus, velle Deum, ut Leges naturales custodiamus.

§. 831.

Vult Deus nostras perfectiones (§. 830.) & ex consequenti nostram felicitatem externam non minus quam internam (§. 368, 131, 367.). Unde patet, quod nolit, ut pereamus vel misere & calamitose vivamus. Jam cum pereundem nobis sit vel misere vivendum, h.e. cum genus huma-

humanum perpetuum funus futurum sit, nisi dentur LL-
ad quarum custodiā alter cogi possit, (§. 733.) h. e. nisi
LL. strictæ & jura conciperentur (§. 752.); nova ratione
patet, jus belli esse jus divinum (§. 810.).

§. 832.

Cultus juris naturalis cum summæ voluptatis sensu
conunctus est. (§. 369.) Jam cum illustratio gloriæ divinæ
copulata sit cum custodia legum naturalium (§. 823.), am-
plificatio gloriæ divinæ cum insigni voluptate copulata esse
debet.

§. 833.

Voluptas motivis annumeratur (§. 172.). Et quo
major voluptas, eo fortius est motivum, quo mens ad a-
gendū determinari possit. Et cum illustratio gloriæ divi-
næ copulata sit cum voluptate summa (§. 832.); cum eadē
nominis divini illustratione motivum fortissimum copula-
tum est. Datur itaque obligatio fortissima ad illustrandam
Dei gloriam (§. 300.).

§. 834.

Ponas hominem de perfectionibus divinis ex theolo-
gia naturali esse convictum, ejusmodi convictio eum sum-
ma perfundet voluptate (§. 131.), cuius majora concipi-
mus incrementa, cognitioni huic perfectionum divina-
rum si accesserit studium easdem actionibus suis adumbrandi
h. e. illustratio gloriæ summi Numinis (§. 816.). Nova lita-
que ratione concipimus motiva (§. 172.) adeoque & obliga-
tionem naturalem (§. 300.) ad gloriam summi Numinis
illustrandam.

§. 835.

Qui illustrat gloriam divinam actionibus suis, is vivit
convenienter perfectionibus divinis (§. 816.). Jam cum
obligati simus ad amplificandam gloriam divinam (§. 832.,

B b

§34.)

834.), perfectionibus divinis , h.e., naturæ divinæ (§. 269.) convenienter nobis vivendum est, h.e. dirigendæ sunt actiones nostræ in perfectionum divinarum amplificationem.

§. 836.

Cultus Dei dicitur *religio*. *Cultus alicujus entis* oriatur ex iudicio de illius perfectionibus lato. Religio itaque iudicium de perfectionibus divinis conceptum præstruit. Jam cum judicia mentis extorsionem nefciant, religio ipsa vel hanc ob causam coactionis impatiens est.

§. 837.

Judicia sunt vel vera vel falsa. Hinc cultus (§. 836.) & ex consequenti religio (§. cit.) vel vera vel falsa esse potest

§. 838.

Habitus attemperandi actiones suas illustrationi gloriae divinae dicitur *pietas*.

§. 839.

Pium naturale absolvitur cognitione viva axiomaticum divinorum rationi perviorum (§. 508, 838, 816.).

§. 840.

Pium naturale theologiam & religionem naturalem præstruit (§. 839.).

§. 841.

In actionibus pii hominis perfectiones divinæ adumbratae deprehenduntur (§. 838, 816.).

§. 842.

Cultus pietatis naturalis cum singulari voluptatis sensu copulatus est, (838, 834, 832.).

§. 843.

Obligatio naturalis ad colendam pietatem naturalem patet ex §. 833.

§. 844.

Notemus, quod ex theologia naturali oriatur nova

nova obligatio custodiæ juris naturæ (§. 826, 302. litera g.).

§. 845.

Cultus moralitatis actionum intrinsecæ illustrationi gloriae divinae (§. 821.) atque adeo pietati (§. 838.) conveniens est.

§. 846.

Pius observat moralitatem actionum intrinsecam, legesque naturales inde descendentes (845.) & suam aliorumque felicitatem amplificat (§. 695. 701.).

§. 847.

Ad colendam internam pietatem nemo externa coactione cogi potest (§. 840, 836.).

§. 848.

Qui peccat contra pius naturale, in *foro poli peccasse* dicitur. *Forum hoc internum* dicitur & *foro externo* contradistinguitur (§. 738.).

§. 849.

Jus belli non est contra pius naturale (§. 827. 838.).

§. 850.

Pietas cum custodia juris naturalis, in omni extensione sumti, copulata est (§. 846.). Qui proinde violat leges naturales, & pius naturale violat.

§. 851.

Virtus naturalis latius sumta est habitus attemporandi actiones legibus naturalibus (§. 371.) & ex consequenti nos aliosque perficiendi (699.) nec minus illustrandi gloriam divinam (§. 823.) & vivendi conformiter voluntati (§. 825.) aliisque perfectionibus divinis (§. 835.).

§. 852.

Virtus naturalis est habitus rationi convenienter agendi (§. 371, 462.). Jam vero ratio dictat studium se alios-

Bb 2

que

que perficiendi (§. 699.), nec minus illustrandi gloriam divinam (§. 816.), & vivendi conformiter voluntati aliquisque perfectionibus divinis (§. 825, 816.) Unde nova vice patet propositio præcedentis §phi.

§. 853.

Virtus est habitus vivendi convenienter perfectionibus rerum (§. 852.).

§. 854.

Animadversio perfectionis in aliqua re efficit, ut illi tribuamus pulchritudinem seu decus. Cum perfectiones sint vel verae vel apparentes (§. 125.); pulchritudo est vel vera vel imaginaria.

§. 855.

Si alii animadvertant perfectiones in nostris actionibus liberis, oritur pulchrum seu decus actionum humana-
rum (§. 854.).

§. 856.

Nisi alii animadvertant perfectiones tuarum actionum, ipsis non tribuent decus (§. 855.). Unde novum motivum oritur, quo stimulari possimus ad alios perficiendos, ut perfectiones actionum nostrarum introspicere atque inde ad nos amandos, felicitatemque nostram promovendam commoveantur (§. 689.).

§. 857.

Custodia legum naturalium, in omni extensione sumtarum, efficit actiones nostras perfectas, (§. 352.). Si proinde alii animadvertant in nobis custodiam LL. naturalium, in omni extensione sumtarum, tribuitur actionibus decus seu decorum (§. 855.).

§. 858.

Habitus legibus naturalibus convenienter vivendi diciatur virtus philosophica (§. 371.). Hinc si alii in aliis virrum

tem

tem ejusmodi animadvertant, eorum actionibus tribuitur decorum, (§. 857.)

§. 859.

Virtus est habitus dictamini rationis convenienter vivendi (§. 371. 462.) Si itaque in aliorum actionibus observaverimus convenientiam actionum cum dictamine rationis, eis tribuitur decus. (§. 857.)

§. 860.

Qui satisfacit virtuti naturali, in omni extensione summa, mensuram officiorum naturalium erga Deum, erga se, erga alios, eorumque amoris non minus quam strictae legis adimpleat (§. 851. 736. 734.) Ergo rō decet ad omnia officia naturalia se extendit. (§. 858.)

§. 861.

Quæ legibus stricte dictis non repugnant, ea *licita in foro externo* dicuntur.

§. 862.

Licuum est, quod vetitum non est a Legibus quippe stricte dictis (§. 861.)

§. 863.

Quæcunque actiones a legibus stricte dictis nec prohibentur, nec præcipiuntur, etiam *actiones indifferentes* appellantur in *foro externo*. Nec minus patet, actiones indifferentes in eodem foro nec pro bonis nec pro malis haberi (§. 412.)

§. 864.

Quæ actiones indifferentes sunt in *foro externo*, in *foro interno* tales non sunt. (§. 863. 738.)

§. 865.

Actus indifferentes in *foro externo* sunt liciti in eadem sphera (§. 863. 861.)

Bb 3

§. 866.

§. 866.

Quæ legibus naturalibus stricte dictis non repugnant, ea licere in *foco externo naturali* dicuntur (§. 861.) Inferius patebit, quænam in *foco civili* licita sint.

§. 867.

In *foco externo naturali* ob violationem officiorum amoris non datur controversia (§. 738. 736.) Hinc neglectus officiorum amoris legibus nostris naturalibus strictis non statim repugnat (§. 753.) Ergo perfserre debemus in *foco externo* neglectum officiorum amoris (§. 866.) Iam cum id, quod officiis amoris conyenit, deceat (§. 860.), in *foco externo* licent multa, quæ non decent in *foco interno*. Hinc non omne, quod licet (in *foco externo*), decet (in *foco interno*.)

§. 868.

Licetum hac ratione aliquid potest esse in *foco externo*, quod illicitum est in *foco interno* (§. 867.)

§. 869.

Perfserre debemus in *foco externo*, si quis violat *justitiam internam* (§. 867. 798.), cuius tamen cultus ad *actuum decus respicit* (§. 860.)

§. 870.

Qui non nisi legibus strictis satisfacit, officiis amoris posthabitis, is non ex virtutis internæ studio, sed ex solo metu incommodorum peccare odit (§. 851. 734. 314.) Hinc ejusmodi homines in *foco externo* quidem pro bonis, saltem pro non malis habentur (§. 412.), in *foco vero interno* maxili existimandi (§. 412. 738.)

§. 871.

Fieri potest, ut aliquis sit *justissimus* in *foco externo*, qui tamen sit *injustissimus*, si forum internum spectaveris. Ponas te ditissimum sumere a pauperculo usuras, a republica per-

permislas, justus es externe & civiliter, cum tamen in foro conscientiae sis injustissimus. Sic victor justus potest esse in foro externo, licet victo conditiones aequo duriores prescriperit, quo facto injustus est in foro interno.

§. 872.

Qui non nisi ex metu legibus strictis convenienter vivit, is cessante metu illas pedibus conculcabit. Cessante motivo, cessat obligatio (§. 302. f.)

§. 873.

Hinc si nobis res sit cum hominibus, philanthropia vacuis, non aliter quam metu, hoc est, representatione malorum in officio stricto eos continebimus.

§. 874.

Si respiciamus ad ea, quae hactenus a nobis pertractata sunt, principia officiorum diversorum naturalium determinare, eaque ad principium generale reducere possumus. Sed annotemus hic diversos significatus juris naturalis, §. 351. subindicatos. Conf. c. 2. Part. III. Hist. Litter. Cel. Stollii.

§. 875.

Vive convenienter perfectionibus divinis, seu, illustres gloriam summi Numinis constituit *principium PII NATVLIS* (§. 835. 841.)

§. 876.

Vive convenienter perfectionibus tuis assumi potest pro principio honesti, paulo strictius sumti.

§. 877.

Huic principio conveniens est amplificatio felicitatis tui (§. 695.), a qua non ablidit rationalis naturae nostrae congruens, quae Lucæ Opalenii principium, est. Huc referas conservationem nostri, amorem nostri seu philavtiam, sensu bono acceptam, quam nonnulli juris naturae doctores fundamenti loco posuerunt. Conf. §. 697.

§. 878.

§. 878.

Principium juris naturalis strictius sumti (§. 351.) absolvitur hac propositione: *vive convenienter perfectio-* nibus aliorum hominum (§. 699.) unde omnia officia erga alios derivari possunt.

§. 879.

Principium officiorum amoris seu decori, strictius sumti huc reddit: Ames alios seu aliorum felicitatem amplifices atque actuam. (§. 701. 709. seqq.) Huc referas *Thomasi* propositionem; quod tibi vis fieri, alteri feceris. (§. 716.) Nec minus huc quadrat benevolentia *Cumberlandi*.

§. 880.

Principium iusti, strictissime sumti & in dijudicandis controversiis hominum adhiberi solitum hoc est: suum cuique tribuas (§. 750.), idque juxta definitionem *ts* suum, §. 747. satis determinatam. Eundem finem habet *Gundlin-* *gii* cultus pacis externae (§. 808.), quorsum tendit *Bæmeri* principium in introductione in Ius PUBL. Universale §. 37. explicatum,

§. 881.

Si tandem a determinationibus specialibus, quæ in principiis §. 875, 876, 878. commemoratis occurront, abstraxeris, prodibit principium totius philosophiae practice seu *juris naturalis*, generalissime sumti & quod hujus tenoris est: *Vive convenienter perfectionibus rerum.* Quæ faciliter negotio commutari potest in hanc positionem: *Vive convenienter naturæ rerum.* De quibus tamen omnibus in ipsis prælectionibus nostris explicati & fusius acturi sumus.

EXER-

EXERCITATIO V.
DE
IVRE LAESI IN LAEDEN-
TEM CONNATO IN STATV
NATVRALI.

§. 882.

Homo capax est plurium limitationum, quæ, si ratio-
ne existentia determinantur, ejus *statum* efficiunt.
Limitationes vel in ejus anima, vel in corpore, vel
in rebus extra eum positis & ipsum affidentibus deprehen-
duntur. Totupliciter itaque etiam status hominis conside-
rari potest.

§. 883.

Dantur limitationes & mutationes ex actionibus ho-
minum liberis oriundæ. Unde *status* eorum *moralis* pro-
gignitur, quem indicavi §. 196.

§. 884.

Homines in mundo morali possunt considerari 1) tan-
quam individua extra societatem quamcunque, 2) in socie-
tatis simplicibus, 3) in societate composita, qualis familia
est, 4) in societate maxime composita, quæ *res publica* est.

§. 885.

In quolibet casuum præriorum homo nanciscitur cer-
tas limitationes actuales & ex consequenti certos status.
(§. 882.)

§. 886.

Limitationes hominis sunt vel *interne*, quæ se referunt
Cc ad

ad animam ipsius, vel *externae*, quæ spectant ad corpus & res externas in macrocosmo, cuius ille pars est, obvias. Hinc *status hominis est vel externus vel internus* (§. 882.)

§. 887.

Limitationes hominis, ex sola animalitate ejus oriundæ, constituant *statum*, quem appellant *animalem*, contradistinguendum *statui hominis naturali*, quem producunt illius limitationes, ex natura humana concipiendæ. Prima naturæ homini cum brutis communia (§. 281.) *naturam animalem*, & prima naturæ homini propria (§. 282.) *naturam ejus rationalem* constituunt, quæ natura utraque *naturam humanam* efficiunt.

§. 888.

Limitationes, quibus circumscriptus est homo individuus in systemate mundano, vel à sola natura seu nativitate, vel ex ejus facto accidente dependent. Piores limites *statum hominis individui mere naturalem seu connatum*, posteriores vero *adscitum* illius *statum* efficiunt. Inferius patebit, qua ratione homines pactio vel alio facto suo, pacto æquiparari solito vel pacto æquivalente novos status induere possint. Nostra jam interest, indolem *status mere naturalis* paulo proprius considerare, qua disquisitione in securitis doctrinis expendendis carere non possumus.

§. 889.

Ex mente Puffendorffii

Status est $\left\{ \begin{array}{l} \text{Naturalis, qui opponitur vel bestiali,} \\ \text{vel sociali, vel civili.} \end{array} \right.$
Adventitius

quam status divisionem clariorem reddidit III. *Thomassius*
 C. 2. L. 1. Instit. Ipr. div., idque hanc ratione:

Status

Status vel

{ Naturalis. Hic vel

{ naturalis vel

{ socialis. Hic

{ Naturalis

{ civilis. Hic

{ Naturalis

{ adventitius

Belluinus.

Status naturalis, quatenus civili opponitur, dividi potest in *absolutum & hypotheticum*. Prior mere naturalis est & omnibus hominibus communis, posterior certam conditionem adventitiam & passionem præponit.

§. 890.

Homines in statu naturali considerantur, prout illi a natura provenerunt, h. e. quæ animalia, quæ anima rationali prædicta sunt, h. e.; quæ homines. Homo est idea generalis, quæ præponit similitudinem (§. 56.). Homines proinde in statu naturali viventes, tanquam congeneres, juxta similitudinem ipsorum considerantur. Si spectemus similitudinem rerum, ad earum quantum non respicimus (§. 52.426.) In hominibus ergo, in statu naturali viventibus, eorum quantum non attenditur.

§. 891.

Quantum est vel extensum vel intensum (§. 424.426), quod posterius etiam quantum virtutis seu virium seu dynamicum seu graduum appellatur. In homine quantum ad ejus vel corpus vel mentem vel statum externum refertur. Bona & corporis & animæ & status externi quantum admittunt. Nullum ex hisce quantorum & magnitudinis generibus in statu naturali ad computationem revocatur. (§. 890.)

Cc 2

§. 892.

§. 892.

Identitas quantitatis duarum rerum *æqualitas*, diversitas illius dicitur *inæqualitas*.

§. 893.

Status hominum naturalis non est status *inæqualitatis* (§. 890. 891. 892.)

§. 894.

In hominibus in statu naturali viventibus eorum quantum non attenditur (§. 890.) Licet proinde in illis, sub hac hypothesi consideratis, deprehendatur majus vel minus; utrumlibet tamen æque consideratur, ac si non adesset. Ergo idem quantum in hominibus in eodem statu viventibus, ponitur (§. 50). Finguntur itaque homines in statu naturali viventes, esse ejusdem quantitatis. Status proinde naturalis singitur esse status *æqualitatis* (§. 892.) Distinguimus itaque *æqualitatem & inæqualitatem in internam & externam*, quæ posterior sola in foro externo consideratur.

Hic deprehenditur idem ratiocinium, quo utemur inferius de rebus deperditis, quæ singuntur esse nullius.

§. 895.

Eadem *æqualitas* omnimoda est, cum a quoconque quantitatis genere in statu naturali præscindere fas sit. (§. 891.)

§. 896.

Imperium est jus aliis præscribendi facienda, coniunctum cum coactione externa, quæ contranitenti (refractorio) expectanda est. Ejusmodi præscriptum imperantis dicitur *mandatum seu iussum*, quod est species *legis stricte dictæ* (§. 751.)

§. 897.

Qui imperium in alterum habet, dicitur ejus *superior*.

Qui

Qui obligatus est imperio alterius actiones suas attemperare, *ei subiectus is esse existimatur*. Subjectionis species est *servitus*, quæ est status, quo quis alterius imperio actiones suas omnimode tenetur attemperare. Hinc & servitus subje^ctio omnimoda audit.

§. 898.

Status imperii est status inæqualitatis (§. 896. 892.) Status ergo hominum naturalis non est status imperii (§. 893), id quod etiam ex §. 894. patet.

§. 899.

Thesin præcedentem etiam hac ratione demon- stramus:

Si ponas in statu hominum individuorum naturali alij cuius hominis imperium in aliorum, potestati ejus subjicendorum, perniciem & infelicitatem tendere, in cursu felicitatis illi turbarentur. Jam cum felicitas nostra ad id, quod nostrum est, spectet (§. 747), ejusmodi affectione imperii violaretur id, quod nostrum est, atque adeo laederemur (§. 767.) Hoc itaque casu imperium locum habere non potest. (§. 768.) Si quis ex hominibus in eodem statu imperium in alios affectaret ex obtentu vel etiam ex vero studio promovendi eorum felicitatem, actus ejusmodi imperii esset actus ex amore profectus. (§. 689) & beneficium (§. 744.) Quod cum nemini obtrudi possit, (§. 745.) vel in hoc casu imperium locum invenire non potest.

In statu ergo naturali alter in alterum imperium affectare non potest. Hinc in eodem statu nullus datur homo superior (§. 897.) status ergo naturalis est status paritatis seu æqualis, si imperium spectaveris, seu, ut Ill. Gundlingii stylutar, homines in statu naturali viventes communè imperium habent.

Cc 3

§. 900.

§. 900.

Datur quantum ordinis, dignitatis & eminentie citra imperium. Neque hoc considerari meretur ab hominibus, in statu naturali degentibus (§. 891.), qui adeo & aequales sunt ratione dignitatis & ordinis (§. 892.) & quorum adeo nullus jure $\pi\zeta\sigma\delta\gamma\alpha$ s seu prærogativo gaudere existimat.

§. 901.

Unde facile patet, cur non descendere possimus in eorum sententiam, quibus placuit aliis præ aliis, in statu naturali viventibus, tribuere jus præcedentiae non minus quam acquirendi imperii, vel ob eorum majorem fortunarum copiam, vel ob insigniorem artis, virtutis, eruditionis, potentiae gradum, vel ob sexum, vel ob ingenium solertius & sagacius, vel ob religionem purorem vel ob remotorem gentis antiquitatem, majoremve ejus celebritatem, vel ob civitatis formam excellentiorem, quæ omnia in hoc statu in censum non deducuntur (§. .) Conf. Ill. Gundlingii J. N. §. 8. 26. 27. 28. 29. seqq. cap. 5.

§. 902.

Ex sola itaque natura neque imperii, neque, quam vocant, præcedentiae jura cum repeti non possint, nihil restat nisi factum alterius obligatorium, causas imperii vel $\tau\pi\zeta\pi\zeta\delta\gamma\alpha$ s justificas continens, & ad alterius vel lassionem vel passionem rediens, de quo tamen inferius.

§. 903.

Nec minus ex doctrina de conventionibus patebit, pactum esse promissum acceptatum ab altero. Unde facile est ad judicandum, possessionem solam, unilaterali facto acquisitam, alteri nihil juris prærogativi dare. Conf. Ill. Gundlingii J. N. G. c. V. §. XXXI.

§. 904.

§. 904.

In statu naturali homines eadem jura connata, easdem obligationes connatas habent. (§. 895.) Id quod etiam de modis acquirendi jura & obligationes valebit, de quo suo loco.

§. 905.

Quo jure quis velit uti contra me in statu naturali, eodem & ego uti possum contra illum (§. 904). Ponas te velle frui jure me laedendi, violandi id, quod meum est, me interficiendi, vulnerandi, me infamem reddendi, turbandi me in exercitu religionis, me ad religionem, quam tu profiteris, cogendi; ponas, ut breviter me expediam, te velle uti jure turbandi me in cursu felicitatis meæ, habebo & ego jus tibi faciendi eadem. Sic ipse munimenta securitatis & felicitatis suæ quilibet destrueret, sic viveremus in bello omnium contra omnes continuo, & sic genus humanum abiret in fenus perpetuum. Si itaque nolis vivere in ejusmodi statu turbulentissimo, & nolle debebis vti jure laedendi & violandi alios. Sufficerit tetigisse aliud genus demonstrandi palmaria juris naturæ capita

§. 906.

Aequalitas & paritas externa ratione imperii non minus quam *τῆς προδηλωτῆς* ex statu, in quo homines, quæ tales, a natura & ab ejus autore (§. 298. 299.) collocantur, descendit (§. 898-899. 894. 900. 890.), & ex consequenti ad id, quod nostrum connatum dicitur, pertinet. (§. 749.)

§. 907.

Qui in statu naturali ejusmodi æqualitatem & paritatem aliorum externam violat, & suum cuique violat (§. 906.) & ex consequenti alios in eodem statu laedit (§. 767.)

§. 908.

§. 908.

In eodem statu nullus datur homo superior (§. 898.
897.) nec ullus alteri subjectus. (§. cit.) Neque adeo servitu-
tem a sola nativitate pendentem concipimus. (§. cit.)

§. 909.

Independentia actionum nostrarum ab alterius imperio
dicitur *Libertas*. Dependens ab altero aliquid dicitur,
cujus rationes ab altero petendae sunt. Quid sit *independens*
ab altero, facile intelligitur. Quid sit *dependentia* vel *in-*
dependentia actionum nostrarum ab alterius imperio, non
minus patet ex §. 896.

§. 910.

Independentia actionum alicuius ab alterius imperio
dicitur etiam *libertas externa, respectu imperii*.

§. 911.

Quatenus actionum nostrarum rationes ex imperio &
arbitrio (§. 896.) alterius repetendae non sunt, catenus ejus-
modi libertate gaudemus (909. 910.)

§. 912.

Libertas naturalis est independentia actionum no-
strarum ab imperio humano.

§. 913.

Independentia actionum nostrarum ab alterius imperio
Subjectio audit.

§. 914.

Independentia vel dependentia actionum habent suos
gradus §. 909. 424.) Subjectio itaque & libertas gradibus
suis gaudent (§. 910. 913.) Quo major ergo vel minor est
gradus independentia actionum alicuius ab imperio huma-
no, eo major vel minor est gradus ejus libertatis natu-
ralis.

§. 915.

§. 915.

Status naturalis est status æqualitatis omnimodæ ratione imperii (§. 893.) Homines ergo in eodem statu viventes gaudent independentia summa actionum ab imperio humano (§. 909.)

§. 916.

Status hominum singularium mere naturalis est status libertatis (§. 908. 912.), ejusdemque summæ (§. 915.)

§. 917.

In statu mere naturali hominum singularium nullum datur imperium humanum (§. 908). In ejusmodi itaque statu actiones independentes sunt ab alterius hominis imperio, earumque adeo rationes ex nullius hominis arbitrio sunt derivandæ (§. 896). Hinc in ejusmodi statu mere naturali actionum rationes non nisi ex nostro arbitrio repetendæ sunt. Quilibet proinde in hoc statu est arbiter actionum suarum, neque adeo ulli tenetur reddere rationes actionum suarum, nisi Deo & conscientiæ (§. 848. 738.)

§. 918.

In eodem statu nullus datur judex homo, neque adeo ullum iudicium admittendum, ubi alter ab altero expectare teneatur sententiam rei controversæ decisoriam. (§. 917.)

§. 919.

In statu naturali nullus datur homo superior (§. 908). Nullus itaque in eodem statu tanquam superior alteri potest repræsentare malum, connum cum illius actionibus fugiendis vel expediendis. Quod malum si dicatur *pæna, sibi etius dicta*, in eodem statu nemo alterum punire potest.

§. 920.

Status licentia est ille, quo quis leges naturales striatæ dictas violare potest.

Dd

§. 921.

§. 921.

In statu naturali, de quo nobis sermo est, individuali, quilibet tenuerit in foro externo suum cuique tribuere (§. 750.), neque ita impune violare potest leges naturales stricte dictas. (§. 754.) Status itaque naturalis individualis non est status licentiae (§. 920.) Conf. §. 17. 18. c. 3. Iur. N. Gundlingii. Neque homines in ejusmodi statu viventes soluti esse possunt a legibus reliquis, rationi perviis, neque adeo a custodia officiorum amoris, si forum internum spectaveris (§. 738.)

§. 922.

Perdurat aliquid, quod existentiam suam ab uno momento ad momenta nova continuat, seu cuius existentia ab uno momento ad momenta temporis nova porrigitur.

§. 923.

Quicquid perdurat, in illo detur perdurable necesse est.

§. 924.

Si qua res nancisci debeat limitationes, ejus existentia ab uno momento ad nova momenta protendenda est, donec ea limitationes facta fuerit. *Existentia itaque limitationum alicujus rei a coexistentia ipsius rei separari nescit.*

§. 925.

Existentia continua limitationum alicujus rei a coexistentia continuata illius dependet. (§. 924.)

§. 926.

Res limitanda requirit, ut res ipsa perduret (§. 924.)

§. 927.

Perduratio limitationum rei præponit perdurationem rei ipsius (§. 925. 922.)

§. 928.

A perduratione limitationum rei ad perdurationem rei simultaneam secure concludimus (§. 927.)

§. 929.

§. 929.

Limitationes præponunt rem limitatam vel limitandam. Hinc qui vult concipere, h.e. distincte cognoscere (§. 41.) limitationes alicujus rei, ipsi perspectum etiam esse debet limitatum.

§. 930.

Intereunte re, intereant omnes ejus limitationes necessariae est. (§. 927.)

§. 931.

Ab interitu limitationum alicujus rei ad interitum illius non valet consequentia.

§. 932.

Licet res aliqua patiatur limitationes, rei tamen ipsi intereundum non est. (§. 931.)

§. 933.

Cui non nisi jus limitandi aliquam rem competit, illi non competit jus ipsam rem destruendi (931.)

§. 934.

Cui competit jus rem aliquam destruendi, eidem & competit jus tollendi omnes ejus limitationes (§. 930.)

§. 935.

Aliqua res finita potest existere sub diversis limitationibus. Sic Majestas potest existere sub diversis modificatiōnibus. In Monarchia majestas aliter existit, quam in Aristocracia, in Dyarchia &c.

§. 936.

Licet aliqua res amittat limitationes suas & novas nanciscatur, rei tamen ipsi intereundum non est. (§. 931.)

§. 937.

Licet libertas naturalis patiatur limitationes, ipsa tamen libertas non interit vel tollitur. (§. 932.) Ex inferius

Dd 2

dicen-

dicendis patebit libertatem naturalem circumscribi posse nostro facto, e. g. pactione.

§. 938.

Quicquid de limitationibus rerum & rebus limitandis demonstravimus, ad libertatem naturalem limitandam & ejus limitationes applicanda veniunt. Quicquid enim competit generi, & speciei competere debet. Eandem doctrinam in iuribus, obligationibus & negotiis limitatis vel limitandis insignis usus esse, inferius patebit.

§. 939.

Concipiuntur facta hominum individuorum, quæ efficiunt, ut illi fortiantur limitationes novas, statum adventitium producentes (§. 888.) & omnem omnino independentiam actionum ab imperio, & ex consequenti libertatem naturalem omnem plane tollentes (§. 910.) Id quod fieri solet, si redigatur homo in statum servitutis plenariae (§. 897.) §. 940.

Si dentur facta, e. gr. pactiones, quibus quidem pars independentia actionum nostrarum ab imperio humano tollitur, reliqua independentia ejusmodi parte manente salva; eadem independencia atque ita libertas naturalis (§. 912.) non nisi circumscriptitur & limitatur. Quo casu libertas naturalis non tollitur (§. 932.). Hanc propositionem ad hominem, in systemate civili viventem, applicabimus.

§. 941.

Fieri potest & debet, ut homines in statu naturali individuali viventes, ductum rationis sequantur & ad minimum officiorum externorum mensuram, idque saltem ad certum temporis spatium, adimpleant. Status itaque naturalis individualis potest & debet esse status hominum se invicem externe non laudentium (§. 764.), & ex consequenti status pacis

pacis externæ (§. 806). Si itaque fiat, ut homines in statu naturali viventes conatu efficaci sibi invicem inferendi mala ferantur, contingenter ac perperam id fieri cognoscimus (§. 179). Status ergo naturalis individualis adeoque & libertatis summae (§. 916.) contingenter tantum & ex consequenti, non in se, sed per accidens, & perperam est status belli (§. 806), si homines extra limites a ratione constitutos profiliant & non nisi affectibus indulgeant. Quod ipse non negat Hobbesius. Conf. §. 19. c. 3. J. N. Gundlingii.

S. 942.

Licet itaque inficiandum non sit, statum mere naturalem contingenter tantum esse statum belli; attamen si spectaveris tantam multitudinem hominum, qui diversa indole prædicti sunt, qui, maximam partem, libidini, ambitioni, avaritiae, aliisque affectibus, dominantibus indulgent, & qui vix poenis civilibus in officio externo contineri possunt; si, inquam, statum hominum probe pensaveris, prout is fuit a tot retro sæculis & adhuc existit, miseranda profecto & deploranda esset nostra conditio, si vivendum nobis omnibus foret in statu mere naturali. Tollas mente civitates, tollas per præcisionem magistratum ejus loci, ubi vivis vel ad mensem; ponas nobis reliquam esse naturalem libertatem ejus, quod cuique facere liberet; incides in statum, ubi summa imis miscerentur, & qui a bello omnium contra omnes non longe distaret (§. 872). Id quod efficit, ut veneranda nobis sit in rebus publicis eatumque rectoribus diuina providentia.

S. 943.

Licet non existat, nec pro conditione hominum optandus sit (§. 942.) status mere naturalis universalis, in nostra tamen præcipue disciplina non negligenda venit illius status

Dd 3

con-

contemplatio, cum res publicæ independentes in ejusmodi statu vivant, nec nobis, in civitate viventibus, non omnis prorsus libertas naturalis ademta sit (§. 937. seqq.), nec deficiant casus, ubi media in civitate in statum mere naturalem recidamus, id quod vel sola defensio violenta testatur. Præterea status civitatis ipsius non nisi status naturalis limitatus est, cuius adeo distinctam non formabis notionem, nisi id, quod limitatum in illo deprehendimus, penitus inspicias (§. 929.). Quæ omnia tantum jam tetigisse sufficerit, ne quis contemplationem status naturalis pro supervacanea habeat.

§. 944.

Libertas naturalis est status æqualitatis omnimodæ, ratione imperii (§. 915). Æqualitas, ratione imperii, ad id, quod naturaliter eorum est, qui vivunt in statu naturali pertinet (§. 906.); libertas ergo naturalis ad illud, quod naturaliter eorum est, qui in statu naturali individuali vivunt, spectare jure existimatur (§. 749.). Jam cum suum cuique sit tribuendum (§. 750); eorum, qui in statu naturali individuali vivunt, libertas naturalis nec destruenda nec constringenda est, si prescideris ab eorum facto interveniente, quo alter jus nanciscitur vel extinguendi vel coarctandi alterius libertatem naturalem, de quo tamen inferius.

§. 945.

Præmissa doctrina de statu mere naturali conserimus nos ad contemplanda officia de non lœdendis aliis in eodem statu, idque ante pacta. Characterem distinctivum lœsiōnis & damni §. 764. 769. iamiam tetigimus, cui nobis inhærendum erit. Strictissimam acceptiōnem horum duorum terminorum postulat nostra disciplina, licet ignotum non sit, damnum etiam sumi generalius pro quovis detimento, vel abs.

absque accidente lāsione. Hinc nos loqui de *damno iuris dato*, per se patet.

§. 946.

Qui violat nō suum cuique, alterum lādit (§. 767.) & mala ex lāsione orta, *damna dicuntur* (§. 769). Hinc species variæ lāsionum & *damnorum ex speciebus eorum*, quæ ad id, quod nostrum est, pertinent, determinandæ veniunt.

§. 947.

Si dentur officia erga alios stricta, quorum custodia usum virium nostrarum aliarumque rerum requirit, ejusmodi usus virium dicitur *diligentia debita, in foro externo considerata* (§. 546, 738), quæ adeo nihil aliud est, quam usus virium nostrarum aliarumque rerum explendis officiis, stricte dictis, sufficientium.

§. 948.

Diligentia debita in foro externo ultra officium strictum non est extendenda (§. 947.)

§. 949.

Non-usus indeliberatus virium nostrarum explendo officio stricte dicto sufficientium dicitur *culpa stricte dicta*. Non-usus deliberatus virium nostrarum, officio stricto explendo sufficientium, *malitia seu dolus in foro externo appellatur* (§. 547). Usus deliberatum virium nostrarum, officio stricto explendo contrarium esse *dolum, stricte sumptum*, patet ex §. 547.

§. 950.

Hæc species vel culpa vel dolus ultra mensuram officii stricti non est extendenda (§. 949). Quæcumque ergo culpa vel malitia ex officio, stricte dicto, derivari non potest, illa culpa vel malitia in foro externo pro tali non habetur.

§. 951.

§. 951.

Quibus casibus leges strictae nos obligent ad diligen-
tiam debitam, ad fugiendam culpam & malitiam ex §§. 947.
949. clarum est.

§. 952.

Culpa stricte dicta est non-usus indeliberatus virium
nostrarum, suum cuique tribuendo sufficientium. Dolus,
strictè sumptus, est non-usus deliberatus virium nostrarum,
suum cuique tribuendo sufficientium. Species doli ejus-
modi est usus deliberatus virium nostrarum, & suum cuique
violans (§. 763. 949.)

§. 953.

Si fieri possit, ut non-usu vel indeliberato vel delibera-
to virium nostrarum, suum cuique tribuendo sufficientium,
id quod alterius est, violemus, dantur omnino lassiones &
consequenter damna culposa & dolosa (§. 952. 767. 769.)

§. 954.

Læsio est actio officii erga alios, stricte dictis, repugnans
(§. 764). Quinam itaque actus culposi vel dolosi sint lă-
siones patet ex §. 951. Nec minus intelligimus, quānam
lassiones & damna dolosa, quānam culposa dici mereantur.

§. 955.

Oriri dicitur aliquid ex alio, quod se refert ad aliud, ut
effectus ad causam efficientem.

§. 956.

Damnum est malum nobis ortum ex violatione ejus,
quod nostrum est (§. 769), damnum ergo malum est, quod
se refert ad violationem & nostrum, ut effectus ad causam
efficientem (§. 955), eamque vel physicam vel moralem, vel
principalem, vel minus principalem, vel solitariam vel so-
ciam vel quamvis aliam causæ finita speciem.

§. 957.

§. 957.

Damnum est malum, cuius existentia ratio querenda in eo, quod vel qui violat nostrum, seu, quod vel qui turbat alterum in eo, quod ejus est. (§. 202. & 956.)

§. 958.

Mala, quorum existentia ratio reprehenditur in bruto, in mente capro, in furioso & hominibus intellectu & ratione destitutis, id quod nostrum est, violentibus vel violaturis, damna sunt, quoconque nomine ea venire siveverint (§. 957.) Huc referas Romanorum pauperiem.

§. 959.

Dantur lassiones & damna, quae in subiecto laedente vel laesivo intellectum & rationis usum non præponunt (§. 958.) Hinc concipiuntur damna, quae neque culposa neque dolosa sunt (§. 953.)

§. 960.

Unde patet, quod iuris scriptores cum ratione sufficien-
te *actiones injusias* distinguant *etiam agere injusias*, quod ultimum non nisi in homines usu rationis pollentes cadere admittitur. Hinc injuste nemo agit, nisi qui scit se agere.

§. 961.

Malum, cuius existentia ratio non reprehenditur in alterius violatione *etiam nostrum*, pro damno, vel nobis ab altero illato vel inferendo reputari non potest. (§. 957.)

§. 962.

Malum, quod nostra culpa sentimus, seu cuius existentia ratio in nobis met ipsi occurrit, damnum hactenus de-
scriptum non est (§. 961.)

§. 963.

Dantur lassiones & damna immediata & mediata.
Priora à nobis tanquam causis physicis, posteriora vero

Eē

à no-

à nobis tanquam causis moralibus orta sunt. (§. 767. 769.
574.)

§. 964. Fieri potest, ut plures ad damnum alteri illatum totale concurrerint. Quo casu vel innotescit, quinam ex illis causa sit damni partialis vel minus. Unde ejusmodi *damnum à pluribus illatum vel per actus dividuas vel per actus individuos seu communes nobis afferri potest.*

§. 965.

Iustus usus ejus, quod nostrum est, in foro externo is dicendus est, quo non violatur & suum cuique (§. 797). Usus injustus eorum, que ad nostrum pertinent; in foro externo is nuncupatur, quo id, quod alterius est, violatur. (§. cit.)

§. 966.

Quis sit usus iustus vel injustus ejus, quod nostrum est, in foro interno patet ex §. 798.

§. 967.

Ejus, quod nostrum est, verus usus, virtuti naturali latius sumitae conveniens, justitiae externae non solum, sed & officiis erga Deum, erga nos & erga alios quibuscumque minus repugnare debet. (§. 851) Sed alter ad ejusmodi usum verum eorum, quæ ejus sunt, in statu naturali ab aliis cogi non potest. (§. 736. 847.) Referas hoc, quod non omne, quod licet, deceat. (§. 867.)

§. 968.

Ejus, quod nostrum est, verus usus, rationi conveniens, est is, qui legibus naturalibus, generaliter sumitis, non repugnat (§. 351. 967.) Ejusmodi usum verum esse coactionis impatiemtē, ex §. 967. repetendum est.

§. 969.

Si quis eo, quod ejus est, ita uti velit, ut violetur, quod nostrum

nostrum est; ejusmodi usus laesio est. (§. 764.) & injustus in
foco externo (§. 801.) & quem adeo vi repellere possumus
(§. 804.)

§. 970.

Si quis eo, quod ejus est, vel ita utatur, vel uti velit, ut
non violetur, quod nostrum est; ejusmodi usus laesio non est
(§. 767), neque adeo injustus in foco externo (§. 801.) &
quem ex consequenti vi refranare non possumus (§. 804).
Juxta hanc explicationem & determinationem vera est pro-
positio: *qui utitur res sua, nemini facit injuriam.* Nec
minus hoc referas: *qui utitur iure suo, nemini facit injuriam.*
conf. §. 784.

§. 971.

Actio injusta ea est, qua violantur leges stricte dictæ
(§. 797.) & consequenter officia stricta (§. 761.) Jam cum
laesiones sint actiones officiis erga alios strictis repugnantes
(§. 764.), laesiones dicuntur etiam actiones injustæ.

§. 972.

Malum ortum ex laesione est damnum (§. 769). Laesio
est actio injusta (§. 971.), Malum ergo, ortum ex actione
injusta, damnum est.

§. 973.

Malum, alteri ortum ex actione nostra injusta, damnum
est (§. 972). Quicquid itaque mali aliis oritur ex actionibus
nostris haut injustis, illud nostra sententia damnum non est.
Facta legitima & justa haut injusta sunt, malum ergo, alteri
ex nostro facto legitimo vel justo natum, damnum non est.
Hinc nos conservando ordine, nemini damna inferimus.

§. 974.

Vires vel corporis vel animæ vel à statu externo nostro
pendentes ad id, quod nostrum est, pertinent. Quibus ca-

Ee 2 sibus

sibus usum virium nostrarum alter impedire possit, vel minus, patet ex §§. 969. 970.

§. 975.

Jura naturalia ultra custodiam $\pi\acute{s}$ suum cuique non sunt extendenda (§. 778). Si quid ergo detur, quod non est in numero eorum, quae nostra sunt, ad id nobis non competit ius naturale, stricto sensu dictum.

§. 976.

Ad quocunque nobis non competit jus naturale, illud non est in numero eorum, quae naturaliter nostra sunt. (§. 778)

§. 977.

Si quis alteri intercipiat aliquid, ad quod ei non competit jus naturale, is ei aliquid intercipit, quod non est in numero eorum quae ejus sunt in statu naturali (§. 976.) & ex consequenti $\pi\acute{s}$ suum cuique non violat, nec alterum laedit (§. 767), neque adeo ipsi damna infert in eodem statu (§. 769). *Interceptio ergo ejus, ad quod alteri in statu naturali nullum jus competit, damnum non est in eodem statu.*

§. 978.

Unius incrementum potest esse alterius decrementum ejusmodi, quod pro laesione haberi non potest (§. 977).

§. 979.

Quousque se extendit id, quod nostrum est naturaliter, eosque se extendunt jura nostra naturalia (§. 778). Si quid ergo deprehendatur, quod est in numero eorum, quae nostra sunt naturaliter, ad id nobis competit ius naturale.

§. 980.

Ad quocunque nobis in statu naturali competit jus naturale, illud est in numero eorum, quae naturaliter nostra sunt (§. 778.)

§. 981.

§. 981.

Interceptio ejus, ad quod alteri in statu naturali jus competit, damnum est in eodem statu. Ejusmodi *damnum* dicitur *directe* datum à *Grotio* L. II. c. XXI. §. 10. de I. B. P.

§. 982.

Si dentur jura, quæ nituntur certis conditionibus, ea pendent, vel cessant, pendentibus vel cessantibus conditionibus.

§. 983.

Damnum in consequiam venire GROTIUS dicitur, quo sit, ut quis non habeat, quod alioqui habiturus fuisset, cessante scilicet conditione, sine qua ius non habebat. Conf. locum Grotianum §. 981. allegatum. Ejusmodi *damnum improprie tale* dicitur (§. 982. 977).

§. 984.

Commissio vel omisso actus indifferentis lassio non est (§. 863. 767.), neque adeo inde damnum alteri subnasci potest (§. 769), licet malum vel incommodum ei in utrolibet casu suboriri possit. Fieri sepius solet, ut unius incrementum ex ejus factio indifferenti & lictio (§. 865.) prognatum, sit alterius decrementum, quod damnum in foro saltem extero dici non meretur, licet ob neglectum officiorum amoris erga alios in foro interno frequentius peccetur. Ob cultum pacis externæ perseverare debemus, si alii actiones attemperent proverbio : *quilibet pro se.*

§. 985.

Multo magis caveas, ne mala ex custodia officii nostri vel ex actionibus, iustitiæ internæ (§. 789.) attemperatis, alteri suboriunda pro damnis nostro sensu dictis habeas.

§. 986.

In lassione aestimanda non solum damnum, immediate

Ee 3

illa-

illatum, sed & conlectaria mala, inde prognata vel progeneranda, nobis tanquam damna spectanda veniunt. Causa enim causæ est etiam causa causati, lœsiones ergo, quæ sunt causæ damnorum immediate illatorum, sunt etiam causæ conlectariorum malorum, ex illis damnis provenientium. Hinc ejusmodi conlectaria mala merito pro damnis habentur (§. 769). Huc spectat divisio *damni in positivum s. emergens & privativum seu lucrum cessans.*

§. 987.

Dantur damna præsentia, quæ, in se spectata, levioris momenti esse solent, sed quæ ratione malorum novorum inde secuturorum, graviora fieri possunt (§. 986.).

§. 988.

Malum ex mero casu nobis subortum, pro damno nostro venditari non potest (§. 375. 961.) Hinc *damnum casuale* est plane aliud & damnum spuriū. De casu mero loquimur. Si casum culpa vel dolus præcesserit, aliter pronunciandum, de quo suo loco.

§. 989.

Læsiones ad mensuram datæ dicuntur, quæ ad quantum determinatum ex proposito lœdantis inferri possunt. Et cum gradus sint quanta (§. 425.), læsiones ad certum gradum iisdem læsionibus accententur. Quænam sint *lesiones*, que ad mensuram non dentur, facile intelligitur. Læsiones prioris generis sunt vulnera.

§. 990.

Reparatur laeso damnum, si is à lœdente vel ab alio ejus nomine recipit tantum, quantum sibi ab eo, quod ejus est, subtractum esse intelligitur. Hinc & reparare damnum nihil aliud est, quam efficere, ut malum ortum ex læsione, h. c., ex violatione *re*suum cuique, cesseret (§. 769.).

§. 991.

§. 991.

Quæ dama sint reparabilia, quæ irreparabilia, ex §. 990 perspicitur. Reparari potest damnum vel redditione rei ablatæ vel dando æquipollens. Prior modus restitutio, alter satisfactio à nonnullis dicitur.

§. 992.

Damna, quæ ad mensuram dantur, ex intentione lædentis reparabilia sunt, ea vero, quæ ad mensuram non dantur, fieri possunt irreparabilia citra intentionem lædentis (§. 989. 990.)

§. 993.

Reparatio damni pro diversis læsionum speciebus variat (§. 769.), & ultra quantitatem damni non est extenda (§. 990.) Hinc reparatio damni debet esse proportionata damno ipso.

§. 994.

In damnis concipimus plus & minus, & ex consequenti quantum (§. 426.)

§. 995.

Si minus quoddam damnum possit assumi tanquam unitas, cuius relatio ad aliud damnum homogeneum possit exprimi; datur commensuratio damnorum (§. 427.) & ejus valoris aestimatio (§. 428.)

§. 996.

Damna illata reparare obligamur. Ponamus enim, aliquem non teneri damna aliis data reparare, non obligatur efficere, ut malum ortum ex læsione cesseret (§. 990.) & ex consequenti iure gauderet aliis inferendi mala, ex læsione oriunda, h. e. damna (§. 769), quod contradicit §. 770. Ergo damna illata sunt reparanda.

§. 997.

§. 997.

Præmissis hisce doctrinis generalibus de læsionibus & inde oriundis damnis, contemplemur peculiarem speciem læsionis, quæ intuitu famæ & contemptus hominibus, in statu naturali viuentibus, ante pacta subnasci potest.

§. 998.

Valor nobis ortus ex iudicio aliorum de gradu moralitatis actionum nostrarum, dicitur *existimatio in genere*, quæ vel bona, vel mala audit, prout iudicium de honestate vel in-honestate actionum nostrarum fertur.

§. 999.

Existimatio utriusque generis oritur ex imputatione
(§. 998. 414.)

§. 1000.

Valor, nobis ortus ex iudicio aliorum de gradu infimo honestatis nostræ, appellatur *existimatio simplex s. fama*. Valor, nobis ortus ex iudicio aliorum de honestatis nostræ gradu, qui infimo major est, *existimationis intensiva, intentæ seu auctæ nomine* venit.

A defectu gradus infimi ad defectum gradus majoris valet consequentia, sed non vice versa.

Hinc à defectu existimationis simplicis ad defectum existimationis intentæ valet consequentia, sed non vice versa.

§. 1001.

Infimus honestatis gradus homini tribuitur, qui aliis intacta relinquit, quibus illi vel à natura dotati vel quæ sibi ope virium suarum seu artis beneficio compararunt. Hinc infimus honestatis gradus custodia & suum cuique absolvitur
(§. 750.)

§. 1002.

Existimatio simplex est valor, nobis ortus ex iudicio aliorum

aliorum de custodia nostra *n*n*s* suum cuique (§. 1000. 1001.)
seu de abstinentia nostra alieni (§. 751.)

§. 1003.

Existimatio simplex est valor, nobis ortus ex iudicio,
quod ab aliis fertur, de iustitia s. honestate s. virtute externas.
de iustitia expletrice nostra (§. 797. 799. 1002.)

§. 1004.

Hinc in existimatione simplici non nisi ad ejusmodi
modum vivendi respicimus, ubi quis neminem laedit (§. 1002.
767.) & nemini damnum vel injuriam assert. (§. 769.)

§. 1005.

Nec minus concipimus, cur per *simplicem existimatio-*
nem intelligatur ea, quæ ad hominum communem vivendi
modum comparatur.

§. 1006.

Homines, in statu naturali viventes, æquales sunt rati-
one dignitatis (§. 900.) & ex consequenti eodem valore
fruuntur. Hinc iidem ejusdem seu æqualis existimationis
sunt (§. 998). Existimatio est vel intensiva, vel simplex
(§. 1000.) Prior præponit intensiorem gradum honestatis
(§. cit.) & consequenter quantum majus (§. 424.), quod æ-
qualitatibus naturali repugnat (§. 894. 892.). Homines igitur
in statu naturali non possunt esse æquales respectu existima-
tionis intensiva. Remanet ergo nulla alia existimatio, quam
simplex, quæ in omnibus in eodem statu existentibus, æqua-
lis esse recte ponitur.

§. 1007.

Cum existimatio simplex oriatur ex iudicio de gradu
infimo honestatis nostræ ab aliis lato (§. 1000), existimatio
simplex seu fama est infimus existimationis gradus, quo amissio
seu, omnis omnino existimatio & fama amittitur. Jactura

Ff

seu

seu amissio existimationis simplicis in commercio mundi efficit infamiam.

§. 1008.

Cum infamis amittat existimationem simplicem (§. 1007.), omni valore, omni numero in commercio humano privatur (§. 1000.)

§. 1009.

Qui amittit existimationem simplicem, infimum existimationis gradum (§. 1007.) & ex consequenti omne quantum in commercio humano perdit (§. 425.). Eadem propositio patet ex §. 1008.

§. 1010.

Qui amittit existimationem simplicem in commercio humano, is omne quantum in eodem commercio (§. 1009) & ex consequenti omnem identitatem quantitatis perdit (§. 50). Jam cum identitas quantitatis æqualitatem efficit (§. 892), is, qui amittit existimationem simplicem in commercio humano, statum æqualitatis amittit.

§. 1011.

Infamis factus æqualitatem (§. 1007. 1010) & ex consequenti æqualia iura connata, æquales obligationes connatas perdit.

§. 1012.

Qui inæqualis non est aliis, pro infami reputari non potest. (§. 1011.) Homines, si solam eorum naturam spectaveris, inæquales non sunt aliis (§. 893), homines ergo, si solam eorum naturam spectaveris, infames esse non possunt. *Natura proinde sola nemo in famis efficitur.*

§. 1013.

Idea, de alterius perfectionibus concepta & signis expressis declarata dicitur *Laus*, quæ adeo nihil aliud est, quam usl

judicium symbolicum de alterius perfectionibus latum. Judicium est vel verum vel falsum. Hinc laus in veram & imaginariam dispeicitur. Dantur etiam judicia opinativa. Ex quo fit, ut detur laus, ab opinione aliorum dependens. Huc referas opinionem de alterius excellentia, quam alii laudis vel honoris nomine insigniunt.

S. 1014.

Judicium symbolicum de alterius imperfectione latum dicitur *contemptus*. Et perfectiones & imperfectiones duplices generis sunt. Aliæ considerantur in foro externo, ad alias in eadem sphæra non attenditur. Illas *perfectiones vel imperfectiones externas*, hascè vero *internas* appellare possumus.

Judicium symbolicum de alterius imperfectionibus externis latum, nobis dicitur *contemptus externus*. Si itaque forum exterrnum spectaveris, in contemnendo altero, ei tribuimus *imperfectiones externas*, in foro quippe externo considerari solitas.

S. 1015.

Dantur gradus imperfectionum & perfectionum moralium (§. 148.) unde enascuntur gradus laudis & contemptus (§. 1014. 1013.)

Qui non nisi infimum honestatis & virtutis gradum, seu officia necessitatis adimpleret, *infimum perfectionis moralis gradum*; qui, præter officia necessitatis, officiis etiam sublimioribus sibi & aliis debitibus satisfacit, *medium perfectionis moralis gradum*; qui præter officia necessitatis aliaque sibi & aliis ex dictamine rationis debita, mensuram pii naturalis adimpleret, *summum perfectionis moralis gradum* in foro morali generatim sumto nanciscitur. Unde patet, quod ei, qui ne infimo quidem honestatis gradui satisfacit, vel qui inf-

Ff 2

mum

num illum gradum insigniter violat, *summus imperfectionis moralis gradus* tribuatur in eodem foro.

§. 1016.

Insignis violatio infimi gradus honestatis est gradus *summus imperfectionis in sphæra morali generatim spectata*, unde summus contemptus alterius in eadem oritur (§. 1015.)

§. 1017.

Vi paragaphi præcedentis ex insigni violatione *et si* suum cuique, ex conculatione iustitiae expleticis (§. 799.), ex pruritu alios laedendi (§. 767.), & consequenter ex insigni violatione pacis externæ (§. 806.) oritur contemptus summus, quo alter dignus censetur in sphæra morali generatim spectata.

§. 1018.

In foro externo plerunque non nisi ad infimum honestatis gradum reflectitur (§. 738.). Ob solam proinde insignem violationem illius infimi honestatis gradus seu ob solam insignem turpitudinem externam (§. 797.) in eodem foro jure aliquis contemnitur, seu contemtu, qui summus est in tota sphæra morali (§. 1016), premitur.

Loquimur de contemptu, quem quis in foro externo mereri dicitur. Sed cum in eadem sphæra jura ita concipienda sint, ne litigia multiplicantur in infinitum, qua multiplicatione pax externa nimium quantum turbaretur; omnino perspicimus nova vice, cur non ob quamvis violationem infimi honestatis gradus aliquis contemptu externo dignus censeatur, & cur non nisi insignis improbitas pro causa contemptus externi justifica haberri debeat. Ponas, homines contemptum in foro externo mereri ob quamvis vel & ob mediocrem violationem *et si* suum cuique h. e. infimi gradus hone-

honestatis, quantitus contemtorum numerus in foro externo existeret?

§. 1019.

Licet itaque aliquis non nisi infimo honestatis gradui satisfacere sueverit, reliquis officiis, sublimioribus neglectis, contemtu tamen dignus in foro externo naturali plerumque non habetur (§. 1018); cum neglegcio officiorum sublimiorum culpam in foro tantum interno mereatur (§. 738.)

§. 1020.

Contemtus justus in foro externo est judicium symbolicum de alterius insigni violatione infimi gradus honestatis (§. 1017.) Sed cum ejusmodi violatio sit summa imperfectionio in sphera morali (§. 1015), contemtus justus in foro externo est judicium symbolicum latum de alterius imperfectione morali summa, & consequenter de ejus valore & quanto morali nullo. Quem itaque juste contemnimus in foro externo, eum pro inaequali ex merito habemus (§. 892.)

§. 1021.

Qui non nisi infimo honestatis gradui satisfacit, is non ex virtutis internæ studio, sed ex solo metu incommodorum & poenarum peccare odit (§. 870). Qui cum in foro interno habeatur pro malo (§. cit.), nihil perfectionis moralis, atque adeo laudis nihil (§. 1013.) & decus nullum (§. 855.) in eodem foro ei tribuitur.

§. 1022.

Nec in foro externo is, qui non nisi infimo honestatis gradui satisfacit, laudem meretur. Notum est illud: Si omnia feceritis, quæ debiti vestri sunt, inutiles servi estis.

§. 1023.

Qui non nisi infimo honestatis gradui satisfacit, nec laudem in utroque foro (§. 1021. 1022), nec contemtum in

Ff 3 foro

foro externo meretur (§. 1019). Eidem itaque nec meritum, nec demeritum, strictius sumtum, in eodem foro, tri-
bui facile patet. Conf. §§. 418. 419. 420.

§. 1024.

In sola quippe custodia infimi honestatis gradus nihil perfectionis moralis seu meriti deprehenditur. Actionibus, ultra infimum honestatis gradum ascendentibus meri-
tum, actionibus infra eundem gradum descendantibus deme-
ritum tribuitur. Unde clarum est, demerita esse quantitates nihilo morali minores. Nec difficile est ad intelligendum, custodiā solam infimi honestatis gradus meritis & demeri-
tis interjacere.

§. 1025.

In foro externo plerumque non nisi ad infimum hone-
statis gradum reflexitur (§. 738). Homines itaque infimum honestatis gradum non insigniter violantes, seu qui communi-
niter boni sunt, in foro externo eundem gradum, & conse-
quenter idem quantum externum habent (§. 425.) atque ad-
eo sibi invicem externe æquales sunt (§. 892.)

§. 1026.

Qui alios, infimum honestatis gradum non violantes,
contemnit externe, is eis imperfectiones externas (§. 1014.)
& consequenter inæqualitatem externam tribuit (§. 892.
894.) Jam cum is, qui infimum honestatis gradum non vio-
lat, seu, qui communiter bonus est, sit externe æqualis aliis
(§. 1025.) ; qui alios, infimum honestatis gradum non vio-
lantes, contemnit, is externe æquali inæqualitatem externam
tribuit, seu æqualitatem externam eripit. Qui proinde alios,
infimum honestatis gradum non violantes, contemnit, co-
rum æqualitatis externæ jus infringit, eosque ex consequenti
lædit perfecte. (§. 907.) Contemptus itaque ejusmodi est læ-
dio,

fio. Nemo ergo, qui infimum honestatis gradum non violat, est contemnendus (§. 768.)

§. 1027.

Hinc mala, ex ejusmodi contemtu nostri nobis orta, damna sunt (§. 1026.)

§. 1028.

Cave, ne habeas in foro externo præ contemtu tui, si alter tibi nec verbis, nec factis tribuat perfectiones, in te conspicuas (§. 1014), si nec laudet te, (§. 1012.) neque adeo estimationem tuam intendat (§. 1000.), neque ita tuae virtuti eximiae decus impertiat (§. 855.), qui in re eum existimes peccare contra officia humanitatis, que in foro externo stricte non postulantur (§. 738.)

§. 1029.

In statu naturali nemo ob solam paupertatem, ob stupiditatem, ob religionis diversitatem, ob morum inelegantiā & ruditatem, ob sexum, quem sequiorem vocant, ob virtutis internæ defectum, ob formam reipublicæ imperfectionem, ob deficientem antiquitatem & celebritatem gentis, ob minorem potentiam contemtu dignus censendus est (§. 1026.)

§. 1030.

Qui sibi in commercio mundi majus quantum tribuit, quam par est, *superbus* dicitur. *Quis modestus* sit, qui superbo opponitur, per se patet. Hinc qui sese præ ceteris æquilibus effert vel etiam superiores temere proculit, superbū se gerit.

§. 1031.

Superbia, quæ violat æqualitatem externam (§. 894.) è numero læsionum est (§. 907.), & consequenter in foro externo vitanda venit (768.). Datur *superbia*, quæ nō suum cuique

cuique non violat, & quæ pro læsione reputanda non venit
(\\$. 907.)

§. 1032.

Superbia & contemptus sese manifestant vel verbis vel factis. In hac disciplina de opere externo, non de affectu solo alios contemnendi sermo est. Conf. §. 12. c. 5. I. N. Gundlingii. Verba & facta omnia, contemnum indicantia lege naturali prohibita esse, facile patet,

§. 1033.

Qui alios contemnit, in ipsis excitat tædia (1014. 135.), quæ facile degenerare possunt in odium (§. 689.). *Quod* cum evitandum nobis sit maximopere (§. 706.), causam sat moventem cognoscimus, cur a contemnendis aliis abstinere debeamus. Unde obligationem internam de non contemnendis aliis perspicimus (§. 300.)

§. 1034.

Infamia est amissio existimationis simplicis (§. 1007). Sed existimatio simplex oritur ex judicio aliorum de gradu infimo honestatis nostra (§. 1000.), de custodia nostra ~~et~~ suum cuique (§. 1002.), de abstinentia nostra alieni (§. 751.) de justitia nostra expretrice (§. 1003.), de abstinentia nostra à læsionibus (§. 1004.) damnisque inferendis (§. cit.) & de nostro pacis externæ cultu (§. 806.). Hinc infamia alicujus nascitur ex judicio aliorum de ejus contemtu vel infimi honestatis gradus, de ejus nisi violandi ~~et~~ suum cuique, de ejus conculcatione justitia expretricis, de pruritu alias lædendi, damnisque afficiendi, & ex consequenti de conatu ejus efficaci pacem externam turbandi. Unde patet, quod insignis improbitas seu insignis injustitia, stricte sumta (§. 797.) sit causa infamie alteri inurendæ justifica. Conf. Gundlingii I. N. G. §. XIX. c. V.

§. 1035.

§. 1035.

Ponas homines ob quasvis, vel haud mediocres lœsiōnes & injurias infamia dignos censerī, pars vix novillionesima remaneret, quæ infamiam non meritura esset, & quæ ab infamium grege brevi tempore deglutiretur.

§. 1036.

Injūstitia insiḡnis diiudicanda est ex factis, insigniter improbis, in quibus adeo ratio infamiae iustifica quārenda est (§. 1034). Neque igitur quodvis vitium populari & communi existimationi, quam simplicem superius diximus, obesse creditur. Quæ verba ultima Gundlingii sunt.

§. 1037.

Facta præponunt voluntatem efficacem (§. 508.) Ratio itaque infamiae iustifica latitare debet in voluntate alterius efficaci insigniter improba (§. 1036.) & consequenter in dolo ejus seu malitia (§. 547.)

§. 1038.

Qui infamia dignus censetur, contemtum externum jure meretur (§. 1034. 1018.)

§. 1039.

Unde patet, an contemtus externus & infamia in statu libertatis naturalis oriri possint. Nec, judice Gundlingio, dubitandum, Turcas, Mauros, gentesque latrociniis vacantes, ac piraticas civitates merito cum coeteris contemni ac nihili fieri. Sunt verba viri illuſtris §. 24. c. 5. de I. N. G.

§. 1040.

Infamia oritur ex imputatione (§. 1007. 999.) & ex consequenti factum imputabile præponit. Sed facta aliena, quæ talia, nobis non imputantur (§. 569.); facta ergo aliena infamiam efficere non possunt.

Gg

§. 1041.

§. 1041.

Solus animus ingratus læsio externa non est (§. 766.), qui adeo infamia in foro externo non notatur (§. 1034.) licet vitium animi ingrati in foro interno sit turpissimum.

§. 1042.

Cessante insigni improbitate morum, cessat infamia facti (§. 1034.) Jam cum cesserit illa improbitas, emendato vita genere, ipsa *infamia, quæ facti dicitur*, expirat. In tota hac materia notemus, quod, ut nemo fiat repente turpissimus, ita & nemo facile fiat repente honestissimus. Huc referas: qui semel (insigniter) malus, semper præsumitur talis, donec probetur contrarium. Reflectendum hic nobis est ad rationem, qua habitus & consuetudines contrahantur (§. 208. seqq.) Ex qua doctrina non minus patet, quo modo disuescamus habitibus contractis.

§. 1043.

In amplificanda felicitate nostra evitanda nobis sunt odia aliorum (§. 706.) Obligamur proinde naturā, eo contendere, ne alii aliorum odia in nos concident, & ne alii alios nobis inimicos reddant (§. 693.) Considerari hīc loci meretur, quod homines plurimum hominibus & prosint & obseruent. Cic. Off. c. V. l. I.

§. 1044.

Qui nos odit, tedium capit ex nostra felicitate (§. 689.) Hinc in eo desigendæ sunt curæ nostræ, ne alii efficiant, ut alii tedium ex nostra felicitate capiant (§. 1043.)

§. 1045.

Ponas, quod alii, cum quibus tibi vivendum est, iudicent, actionibus tuis inesse turpitudinem externam, illi iudicabunt, te violasse tuum cuique (§. 797.), & ex consequenti te alios læsisse (§. 767.), malisque affecisse (§. 769). Sub iisdem

dem conditionibus iidem existimabunt, ferri te voluntate efficace alios laedendi (§. 508.) eosque mactandi malis & incommodis, nisi impediatur conatus tuus, quo minus is erumpat (§. 507.). Sub hac hypothesi ponas, te esse vel furorum felicem, illi ex tua felicitate vel praesenti vel futura capient tedium & tristitiam (§. 135. 367.) & sic fieri, ut te odio prosequantur (§. 689.). Si qui itaque iudicent, turpitudinem externam inesse actionibus tuis, illi te prosequentur odio. Jam cum aliorum odia effugienda sint (§. 699.), efficiendum tibi est, ne actiones turpitudine externa commaculentur. Nostra itaque maximopere interest, impedire quo minus infamia notemur (§. 1034.) Hinc omnia si perdas, famam servare memento.

§. 1046.

Si qui iudicent, turpitudinem externam inesse actionibus tuis, ii te prosequentur odio (§. 1045.) & ex consequenti tacium & tristitiam capient ex tua felicitate (§. 689.) atque adeo cursum felicitatis tuae interturbabunt (§. 506. 507.) Infamia itaque est impedimentum nostrae felicitatis (§. 515.)

§. 1047.

Qui se ipsum infamia dignum efficit, is munimenta felicitatis suae ipse destruit (§. 1046.)

§. 1048.

Crudelis est in se ipsum, qui famam neglit (§. 1046.)

§. 1049.

Famam & existimationem bonam esse instrumentum nostrae felicitatis externae, ad modum §. 1046. demonstrari potest.

§. 1050.

Fama seu existimatio bona ad illud, quod nostrum na-

Gg 2 turale

turale & connatum dicitur, respicit (§. 1049. 747. 749.)
Hinc violatio famæ est læsio (§. 767.)

§. 1051.

Obligamur in foro externo alterius famam intactam &
illæsam relinquere (§. 1050. 738.)

§. 1052.

Justus, vel externe talis; alterius famam non violat
(§. 797. 1050.)

§. 1053.

Qui famam nostram minuit, is violat $\tau\delta$ suum cuique
(§. 1050.) & ex consequenti nos lædit (§. 767.) nec minus
damnum nobis infert (§. 769.) atque adeo injuste agit in foro
externo (§. 797.)

§. 1054.

Infamia præponit factum insigniter improbum
(§. 1036.). Quæ facti sunt, probanda veniunt. Quamdiu
itaque non confitet, aliquem commississe actus turpes, causa
nulla subest, cur non salva maneat alterius fama. Huc refe-
ras illud: Quilibet præsumitur bonus (communiter talis),
donec proberetur contrarium. Id, quo nascitur meritum vel
demeritum, probatione indigere, patet ex §. 1024. & aliis
huc spectantibus doctrinis.

§. 1055.

Qui alterius famam minuit dolo malo, is propriam fa-
mam violat (§. 1053. 547. 1034.)

§. 1056.

Efficere, ut alter existimationem intensivam, quam
meretur, nanciscatur, vel ut illa conservetur, augeatur & am-
plificetur, officii nostri stricti non est (§. 763. 1000.)

§. 1057.

Obligamur ad aliorum felicitatem promovendam
(§. 721.).

(§. 721.) Jam cum existimatio bona sit instrumentum nostræ felicitatis (1049.); obligamur etiam ad alterius famam, jamjam sibi acquisitam, conservandam, eamque contra obtructatores defendendam, augendamque proratione meritorum alterius. Sed ejusmodi conservatio, auctio & amplificatio alterius famæ amori & humanitati nostræ relinquenda veniunt (§. 740.)

§. 1058.

Si quis alterum in conservanda ipsius fama minus juverit, multo tamen minus de illius amplificatione & defensione fuerit sollicitus, ejusmodi actiones omissivæ læsionibus perficitis, minimum stricte, dictis annumerandæ non sunt. (§. 766. 1057.)

§. 1059.

Fieri potest, ut, qui alterum communiter probum contemnit externe, ejus famam minuat & conterat. (§. 1020. 1000.) Unde nova vice concipimus, quo casu contemnitus externus sit læsio perfecta (§. 1050.)

§. 1060.

Falsiloquium est sermo diversus a cogitationis nostris. Falsiloquium conjunctum cum damno alterius dicitur *mendacium*. Hoc fugiendum esse patet ex §. 770.

§. 1061.

Falsiloquium conjunctum cum damno alterius est mendacium (§. 1060.). Damnum est malum ortum ex læsione (§. 769.), mendacium ergo ejusmodi falsiloquium est, quod cum læsione conjunctum est.

§. 1062.

Mendacium est falsiloquium cum læsione (§. 1061.), & ex consequenti cum violatione ^{et} suum cuique (§. 767.) copulatum.

Gg 3

§. 1063.

§. 1063.

Violatio jurium nostrorum est læsio (§. 787), falsiloquium ergo coniunctum cum violatione juris nostri est mendacium (§. 1061.)

§. 1064.

Dantur falsiloquia, quæ cum damno alterius non coniuncta sunt (§. 1060.), & quæ adeo mendaciorum nomine non veniunt (§. cit.)

§. 1065.

Simulatio vel dissimulatio est actus motivis nostris consuetis singularibus contradicens. Alias earum discrimen ex primitur hoc versiculo: *qua non sunt, simulo; qua sunt, ea dissimulantur.* Dantur propositiones, bona vel mala representantes, eaque generales, & ex consequenti motiva generalia, quibus homo e. gr. avarus, omnes actiones attemperare solet. Dantur casus singulares, in quos incidit ejusmodi avarus, & ubi adest motivum ipsi consuetum singulare, quod eum stimulare possit ad sordidum & turpe lucrum facendum. Sed fieri potest, ut à poena usurariæ pravitatis vel à jactura lucri majoris futuri vel à causa alia movente determinetur ad actum, motivo illi consueto singulari repugnantem, qui simulatus est.

§. 1066.

Falsiloquia, sine quibus pro circumstantiarum ratione nos aliosve conservare non possumus, ita comparata sunt, ut conservationem nostram aliorumque promoveant. Jam cum obligemur ad conservationem nostri aliorumque (§. 695. 699.); ejusmodi falsiloquia præcepta non minus quam licita esse debent in foro interno. Id quod etiam affirmandum de simulationibus (§. 1065.), æquivocationibus, reservationibus, quas dicunt, mentalibus. Sic falsiloquii,

smu-

simulationibus, æquivocationibus, reservationibus mentalibus uti possumus, si nobis res sit cum iratis, infantibus, garris, dolosis, ægrotis, inimicis, & si alii remedii destitutissimus. In ejusmodi casibus [malum] minus præferendum, majori (§. 332. 334.)

§. 1067.

Falsiloquia, quibus alteri tribuimus ejusmodi dictum factumve commentitium, quo id, quod ejus est, violatur, læsiones sunt (§. 767.)

§. 1068.

Dantur falsiloquia, quibus alteri ejusmodi dictum factumve commentitium dolo malo tribuimus, quod ejus famam violat. Quæ falsiloquia læsiones sunt (§. 1067. 1050). Referas hoc libellos famosos.

§. 1069.

Simulations, dissimulations, reservationes mentales, quibus nō suum cuique non violatur, læsiones externæ non sunt (767.)

§. 1070.

Libelli satyrici sunt, ubi virtus hominum, generatim spectata, ad absurdum reducuntur. Ejusmodi scripta læsionibus & consequenter libellis famosis haud accensentur (§. 767. 1068.)

§. 1071.

Veritas (manifesta) non est læsio vel injuria (§. 767.) Loquimur de statu naturali, qui distinguendus est à statu civili, ubi veritas, in judicio probata, læsio vel injuria non est.

§. 1072.

Datur bonum iucundum, quod ad id, quod nostrum est, pertinet (§. 747.) Qui itaque alterum in fruitione illius boni turbat vel ei illud eripit, eum lædit (§. 767.)

1073.

§. 1073.

Bonum jucundum ad id, quod nostrum est, pertinet (§. 747.) Sed, si quid occurrat, quod est e numero eorum, quae nostra sunt naturaliter, ad id nobis competit ius naturale (§. 979). Datur itaque *jus jucundi naturale*.

§. 1074.

Si quis bonum jucundum ita segetur vel eodem ita frui velit, ut non turbetur id, quod nostrum est, ejusmodi consecratio vel fruitio illius jucundi læsio non est (§. 767.)

§. 1075.

Nechic queritur, utrum jucundum alterius sit verum, an imaginarium, an sibi ipsi detrimentosum. In statu naturali tibi non competit jus de moralitate jucundi aliorum ita judicandi, ut alter in tuo judicio, ut ut verissimo, acquiescere, illudque jucundum, quantumvis spurium, mittere obligatus sit (§. 918.) Conferas §. 917. De jucundi moralitate sublimiori, ad forum internum spectante §. 685. seqq. pro ratione scopi nostri egimus. Nobis abstinentum esse a turbandis aliis in fruitione iucundi vel imaginarii, de hoc nos monet proverbium patrium: *Man muß die Bäuren nicht in ihrer Kürmeß stöhren.*

§. 1076.

Conferas ea, quae de usu rerum nostrarum & justo & injusto §. 965. seqq. diximus, & quae etiam hoc applicanda veniunt. Nec minus legi cumprimis meretur B. *Ephraimi Gerbardi*, Professoris Aldorfini I. N. L. 2. c. 8. de læsione boni iucundi.

§. 1077.

Virginitas ad id, quod virginis est, pertinet (§. 747). Defloratio itaque virginitatis (violenta) est læsio (§. 767.)

§. 1078.

§. 1078.

Si quid occurrat, quod est ē numero eorum, quæ no-
stra sunt naturaliter, ad id nobis competit jus naturale (§. 979.)
Datur itaque virginī *jus virginitatis connatum* (§. 1077.)

§. 1079.

Datur in lādente obligatio damnum reparandi (§. 696),
cui respondet jus lāsi ad adigendum lādentem, ut reparat
damnum (§. 780.) Hoc jus lāso competere dicunt in insi-
nitum, hoc est donec ipsi ratione damni illati satisfactum
fuerit.

§. 1080.

In statum plenaria securitatis nos contra alium rede-
gisse dicimur, si illum eo reduxerimus, ut nocere nobis non
possit, licet quam maxime velit.

§. 1081.

Datur nobis jus connatum eo dispiciendi, ne nobis
damna inferantur (§. 782.) Hinc secundum multos jure gau-
demus connato redigendi nos contra alterum nos lāsurum
in statum plenaria securitatis (§. 1080.)

§. 1082.

Adigere alterum ad reparationem damni est finis qui-
dam (§. 510.), ad quem obtinendum lāso jus datur (§. 1079.)
Jam cum existentia finis absque existentia remediorum con-
cipi non possit (§. 512.), lāso competit jus utendi remediis,
quibus lādentem ad reparationem damni adigere valeat.
Notus est canon: qui habet jus ad finem, ad remedia arripi-
enda jus habere debet.

§. 1083.

Ex §§. 1081. 510. 512. eodem modo démonstrari
potest, nobis competere jus utendi remediis, quibus nos in
statum plenaria securitatis redigere possimus.

Hh

§. 1084.

§. 1084.

Remedia debent esse proportionata fini obtinendo (§. 510. 511.) Læso itaque competit jus utendi remediis proportionatis existentia reparationis damni (§. 1082.) Id quod etiam de remediis intelligendum, quibus lædendus ut potest ad se in statum plenariae libertatis restituendum (1083.)

§. 1085.

Nisi removeantur impedimenta, neque remedia, neque fines propositi ad actum transferri possunt (§. 517.) Qui proinde habet jus transferendi finem aliquem ad actum & arripiendi remedia fini consequendo proportionata, habeat necesse est & jus, removendi impedimenta.

§. 1086.

Læso competit jus removendi impedimenta, quæ sibi in obtinenda reparatione damni & in usu remediorum obiciuntur (§. 1085. 1079. 1084.) Id quod etiam valebit de lædendo, sollicito de se in statum plenariae securitatis restituendo (§. 1084. 1081.)

§. 1087.

Occasio agendi remediis annumeranda est (§. 527.) Læso itaque competit jus arripiendi vel suscitandi occasionem, qua damni reparationem nancisci possit (§. 1082. 526.) Idem intelligendum de eo, qui cogitat de se in statum plenariae securitatis restituendo (§. 1083.)

§. 1088.

Remedia proportionata, ad quæ arripienda laeso vellædendo jus competit (§. 1084.) Sunt vel mitiora, vel duriora. Si remedium mitius non sufficiat reparationi damnorum nobis illatorum, vel securitati plenariae consequenda, læsus vel lædendus ad dur ius remedium recurrere potest. Hoc enim casu

casu remedium mitius proportionatum non est fini obti-
nendo.

§. 1089.

Remediis ejusmodi durioribus annumerandum est
bellum, cuius sufficiendi jus competit laeso, vel laedendo si re-
medium mitius non sufficiat reparacioni damni facti conse-
quendae vel declinationi malorum imminentium (§. 1088),
& cuius causam justificam solam esse laisionem jam demon-
strabimus,

§. 1090.

Jus naturale bellum alii inferendi est facultas legibus
naturalibus convenienter arripiendi statum, quo conatus effi-
caci ferimur, alii mala inferendi (§. 809.) Ergo jus belli na-
turale est facultas legibus naturalibus convenienter arripien-
di statum, quo quis alterum cogit (§. 579.) Jus proinde bel-
li naturale est jus alios cogendi naturale. Quod cum non
detur nobis à legibus naturalibus nisi contra eum, qui nos
turbat in ejus fruitione, quod nostrum est (§. 778.), jus belli
naturale nobis non datur à LL. naturalibus, nisi contra viola-
torem ejus, quod nostrum est.

§. 1091.

Susceptio belli ob solam violationem ejus, quod no-
strum est majorisque momenti, est actio legibus naturali-
bus conformis (§. 1090.) & ex consequenti justa (§. 797.)

§. 1092.

Causa itaque justa belli sufficiendi nulla esse alia potest
nisi violatio ~~et~~ suum cuique (§. 1091.) Jam cum violatio
ejusmodi dicatur laeso seu injuria (§. 764.), causa belli justifi-
ca, quæ efficit, ut bellum habeatur pro justo, sola laeso stricte
dicta est. Conf. Grotii §. 4. c. 2. L. III. Huc quadrant ver-
ba Phædrina: illis revertor hostis, qui me laeserant. Nec
minus

minus patet, cur in hoc argumento & *vis & metus a justitia armorum* denominentur.

§. 1093.

Bellum, quod absque intuitu l*äsionis suscipitur, justum non est* (§. 1092.) Et *cāusa belli*, quā l*äsione non nimirū, minus justifica appellatur*. Bella, quā absque intuitu l*äsionis suscipiuntur latrocinia dicuntur*.

§. 1094.

Cum quibus (publice) bellum gerimus, *hostes* (äusserliche Feinde) & qui nobiscum in pace externa vivunt *non-hostes* seu *amici in foro externo spectati* (äusserliche Freunde) dicuntur. Qui factis belli causis innocentes opprimunt, *latrones* audiunt (§. 1093.) & titulo hostis indigni existimantur.

§. 1095.

Unde patet, cur gentes infamia dignæ, non pro hostibus, sed pro latronibus habentur (§. 1094. 1007. 1034. 1036.)

§. 1096.

Cum quibus ita vivimus, ut alter alterum non lacerat externe, illi reputandi pro non-hostibus seu pro amicis externis (§. 1094. 806.)

§. 1097.

Cum quo ita vivimus, ut is tribuat nobis, quod nostrum est, is non-hostis seu amicus externus censetur (§. 1096. 767.)

§. 1098.

Ex cuius actionibus justitia externa & expletrix elucet, eum pro amico externo habere fas est (§. 1097. 797. 799.)

§. 1099.

Licet quis justitiae internæ, & ex consequenti benignitatis

tatis (§. 798.) & amoris erga nos (§. 794.) adeoque & amicitiae internæ (§. 693.) expers sit, si justitiam colat externam (§. 1098.) ; is pro amico tamen in foro externo seu pro non-hoste habendus est.

§. 1100.

Hinc aliquis nobis minus amicus vel inimicus esse potest, qui tamen est amicus externus seu non-hostis (§. 1099. 693.) Fieri enim potest, ut aliquis corde premet odium, & ex consequenti inimicitiam (§. 693.), eamque in actus externos ob varias causas erumpere non patiatur. Distinguendus est, qui nobis minus amicus est, ab eo, qui inimicus nobis censetur, cum dentur, qui nos neque amant, neque oderunt. Neuter ex hisce cum ad nos laedendos proclivis non sit, pro hoste habetur. (§. 1094.)

§. 1101.

Hostis alterius est is, qui conatu efficaci ei inferendi mala commovet (§. 1094. 806.)

§. 1102.

Odium est affectus & ex consequenti aversatio vehementior (158.), quæ, nisi impediatur, erumpit in actus externos (§. 508.) Hinc odium, adeoque & inimicitia alterius (§. 693.) ad actus externos, nostræ felicitati infestos (§. 689) prolabitur, nisi ea impediatur. Hinc inimicus semper fit hostis, nisi is quidem impedimento quadam refranetur. (§. 1101.)

§. 1103.

Hinc in statu in primis naturali homini eo dispiciendum, ut media in pace semper cogitet de armis, quibus instructus metum incutere possit inimicis, & ut sollicitus sit de parando sibi auxilio aliorum, quo fultus par sit periculo-propellendo.

Hh 3

§. 1104.

§. 1104.

In conatu certandi lædendus vel læsus non minus quam aggressor hostis dicitur (§. 1094.) Etsi lædendus cum aggressore certare nolit, hostis non est, (§. cit.), quia hoc casu nullum datur bellum (§. 806.)

§. 1005.

Si fiat, ut invagus in defensione sui non ex odio lædantis vel læsuri agat; invagus quidem hostis est aggressoris (§. 1094.), minus tamen ei inimicus (§. 693.) *Huc referas brocardicum: Der Sache Feind, der Persohn Freund.* Discrimen hoc Curtius l. 7. c. 10. §. 8. adnotavit, ubi Sogdiani captivi Alexandro victori sic respondisse commemorantur: nunquam se inimicos ei, sed bello lacefitos, hostes fuisse.

§. 1106.

Cum odium & consequenter inimicitia (§. 693.) ab hoste, ejusque actibus suscipiendis separatu vel impossibilis, vel minimum apprime difficilis videatur; odium, ejusque conjectaria, in nobis non minus quam in adversariis aliisque oriri solita, paulo propius consideremus. Si corollaria, quibus stipatur odium adversus inimicos & hostes, inimica nobis met ipsi & funesta deprehendantur, & si è contrario nobis non minus quam aliis magis prospicere valeamus ab odio adversus alios vacui, consequentia utriusque generis vehementius nos commovebunt admittenda, vel saltem ad temperanda odia, quæ in animo nostro subotiri possunt.

§. 1107.

Dominium odii coniicit nos in servitutem moralem (§. 165), quæ status est summæ confusionis, & in qua defevimus in nosmet ipsos, quamque nos rationis usu privare experimur. Judicia, ex odio profecta, perversa sunt & nos determinant ad arripienda remedia justo duriora & nobis sa-
pius

pius ipsis oppido nociva. Nisi compescere scias odium, aliosque affectus socios, adversarii, cum quo tibi res est, petulantiae liberiori te tanquam mancipium committis & frequentius ad actus pudendos & poenitendos delapsus vires ipsius adauges minuisque robur tuum. Hinc & ipsi adversarii sagaciores & maligni omnibus viribus eo contendunt, ut nos ad iram concitent, probe gnari, nos affectu turbulentio jactatos præcipiti imperu ruere in perniciem nostram. In statu mentis perturbato, in quem nos affectus coniiciunt, vel nulla vel admodum infirma datur defensio sui. In consiliis & actionibus hominis, qui affectibus occæcari se patitur, deprehendimus systema, in quo sequuntur plura absurdâ dato uno, & in cuius conditorem quadrant verba:

Destruit, edificat, mutat quadrata rotundis.

§. 1108.

Ex quibus sat patebit, odium erga inimicos & hostes nobis met ipsis oppido detrimentosum atque adeo ita comparatum esse, ut amplificatio ipsius utilitatis nostræ externæ, regulis politicis attemperanda, nos determinare possit & debet, ad odium erga inimicos omni, quo fieri potest, modo in nobis supremendum. Plures causas easque prægnantes, ob quas animus ab odio liberandus est, doctrinæ subsequentes nobis suppeditabunt.

§. 1109.

Cum lesio vel presens vel futura seu imminens sit, & inde damnum vel factum vel infectum dicatur (§. 769), duplum concipiemos causam belli justificam (§. 1092), nimirum læsionem vel illatam vel adhuc nobis perferendam seu imminentem.

§. 1110.

Si alteri nos læsuro malum violentum eo animo infer-

re

re connitamur, ut læsionem imminentem à nobis avertere possimus, nos defendere dicimur, quatenus hic terminus artius sumatur.

§. 1111.

Ex jure connato cogendi alterum nos læsurum, ne ab illo lædamur (§. 783.) concipimus jus connatum, alteri nos læsuro malum violentum inferendi eo animo, ut læsionem imminentem à nobis avertamus (§. 579.) Concipimus itaque ius connatum belli, lādendo competens contra invasorem (§. 809.) & quod alias dicitur jus connatum defensionis violentiae, strictius sumtæ (§. 1110.)

§. 1112.

Defensio sui violenta cum sit bellum (§. 1111.), ejusmodi defensionis causa justifica nulla alia nisi læsio esse paret (§. 1092.) Eadem causam esse læsionem imminentem, patet ex §. 1111.

§. 1113.

Læsio imminens est vel certo certa vel probabiliter talis. Ad læsionem probabiliter imminentem requiruntur indicia, a quorum existentia ad alterius conatum nos lāden- di efficacem haud temere argumentamur (§. 109.)

§. 1114.

Jus defensionis locum habet contra nos læsurum (§. 1111.) & ex consequenti contra eum, qui conatu fertur efficaci nos lādendi (§. 508.) Ad ejusmodi conatum ab indaga- tione & usu remediorum, a cura removendi obstacula, ab ex- pectatione occasionis, ab ejusque excitandæ sollicitudine se- cure concludimus (§. 529.) Jus itaq; defensionis locum habet contra alterum, in quo animadvertisimus indagationem & usum remediorum, quibus malignum propositum in actum mittere

mittere connitur, curam removendi obstacula, expectationem occasionis nos lædendi, & ejus excitandæ follicitudinem.

§. III 5.

Ad læsionem imminentem primus læsionis seu aggressionis actus referendus est. Jam cum jus defensionis nobis detur ad læsionem imminentem a nobis avertendam (§. III 3.), defensor sui non obligatur primum aggressionis actum expectare. Ex jure itaque defensionis concipimus *ius preventionis*.

§. III 6.

Defensor est lædendus (III 10.) Hinc defensori competit jus arripiendi remedia violenta, quæ proportionata sunt læsioni imminentia se avertendæ (§. 1084.) Remedia proinde de defensionis proportionata esse debent modo eripiendi se periculo, cui defensor obnoxium se sentit. Mala proinde, quibus defensor uti velit ad propulsanda mala, sibi ab aggressore præparata, proportionata esse debent propulsationi periculi, in quod lædendus conjectum se deprehendit.

§. III 7.

Ponas remedium, quod est æquale seu proportionatum propulsationi periculi, sed inæquale remedio, quo aggressor utitur ad te lædendum; ponas aliud remedium, quod quidem est æquale remedio, quo invasor in te violando uti velit, sed minus proportionatum propulsando periculo, jure gaudes arripiendi prius remedium, quod est proportionatum propulsationi periculorum, licet illud sit inæquale remedio invasoris (§. III 6.)

§. III 8.

Ponas porro malum, quod est æquale seu proportionatum propulsationi malorum, quæ tibi aggressor vult infligere,

ii

gere, sed inæquale iisdem malis; ponas aliud malum, quod quidem est æquale malis, tibi ab invasore expectandis, sed minus proportionatum malis iisdem propulsandis, jure gaudes arripiendi prius malum, quod est proportionatum propulsationi malorum, licet illud iisdem malis, tibi alias subeundis, sit minus proportionatum (§. 1116.)

§. 1119.

Dantur casus quam plures in civitate & exercitu obvenientes, ubi poenæ seu mala, quæ infliguntur delinquentibus, non cum malis, a delinquentibus profectis & in se spectatis, sed cum periculo salutis & securitatis publica comparanda veniunt. Quæ proportio inter poenam suspendii & rapam, a milite ablatam & in se spectatam? sed justitiam legum militarium concipies, si factum militis cum periculo, in quod a violatione mandati coniicitur exercitus, comparaveris. Veritas hujus §. tanquam corollarium ex paragrapo præcedenti derivatur.

§. 1120.

Malum ex defensione nostri aliis nos læsuris subnatum, damnum non est (§. 962.) Eadem propositio potest concipi ex §. 985. Hinc nos defendendo nemini iniuriam facimus, neminem lædimus (§. 769.) Hinc defensio non est aggressio (offensio.)

§. 1121.

Ratio defensionis violentæ deprehenditur in necessitate propulsandi læsionem imminentem (§. 42. 1110.), in quam necessitatem cum nos conjiciat invasor ob læsionem imminentem, ab eo dependentem; ratio defensionis violentæ susceptæ deprehenditur in invasore (§. 42.) Invasor itaque est causa susceptionis defensionis violentæ (§. 202.) Ponas ipsa nostri defensione violari id, quod nostrum est, ex defen-

defensione oritur violatio ejus, quod nostrum est (§. 955.) Jam cum causa causæ sit etiam causa causati, invasor est causa ejusdem violationis ejus, quod nostrum est. Hoc proinde casu ipse invasor violat id, quod nostrum est (§. 202.) Mala ex ejusmodi violatione orta sunt damna (§. 769.), quæ ab invasore reparanda veniunt (§. 996.) Mala ergo ex defensione nostri violenta nobis subnata, damna sunt, ab invasore reparanda. Hinc facile est ad intelligendum, defensionem nostri violentam a reparatione damni & à satisfactio- ne esse distinguidam (§. 990. 991.)

§. 1122.

Nec minus inde patet, cur defensio violenta, in rebus publicis contra aggressorem suscepta separanda sit a satisfactio- ne ad poenam.

§. 1123.

Malum, tertio ex defensione nostri violenta subnatum, esse damnum non a nobis, sed ab invasore reparandum, eodem modo demonstrari potest, quo thesis §. 1121.) evi- eta est.

§. 1124.

Cum defensio stricte dicta sit species belli (§. 1110. 806), dantur bella, quæ sunt defensiva, & quæ opponuntur bellis of- fensivis, quæ geruntur a stricte dictis laedentibus, vel a laesu- ris aliis.

§. 1125.

Bellum, quod geritur ab ejus generis laedente vel la- suo, justum non est (§. 1093.) Bellum ergo offensivum iu- stum non est. (§. 1124.) Conf. Ill. Gundlingii J.N.G. c. IX. §. VI.

§. 1126.

Si ad justitiam armorum respicias, de qua nos loqui- mur, facile nobis largieris, nullum bellum offensivum posse

II 2

esse

esse iustum per demonstrata. Sed si velimus *bellum offensivum* sumere pro eo, quo quis prius altero gladium evaginata edicit, illud pronunciandum est iustum ratione laeti vel laedendi, cum §. III 5. demonstraverimus præventionis iustitiam, quo casu præviens, cum laetus vel laedendus sit, nunquam evasurus est aggressor, nec is, quem prævenimus, dici impetus meretur. Defensor enim sui, qua talem, non oportere expectare primum iustum, evicimus (§. III 5.)

§. 1127.

Bellum suscipi potest vel ad reparationem damni consequandam, vel ad laisionem imminentem a nobis avertendam. (§. 1092. 1109. 1089.) Bellum itaque eo tendit, vel ut damni illati existentia cesset (§. 990), hoc est, ut laesio evanescat, vel ne laesio imminentis existentiam nanciscatur. In utroque igitur casu susceptio belli eō tendere debet, ut belligerantes perveniant in ejusmodi statum, ubi laesiones cessant, & ubi alter alterum non laedit: Ejusmodi status dicitur pax & tranquillitas externa (§. 806.); bellum non alium in finem arripiendum est, quam ut pax vel firmetur vel reconcilietur.

§. 1128.

Unde perspicimus, bellum esse remedium pacis firmandæ vel reconciliandæ, tanquam finis obtinendi (§. 510. 511.) Hinc licet quis media in pace de armis cogitare posit & debeat (§. 1103.), ejusmodi tamen studium armorum ad pacem externam conservandam & amplificandam comparatum esse debet.

§. 1129.

Sic medio in bello de pace tanquam illius fine, & media in pace de bello, tanquam de remedio extremo illius conservandæ cogitandum est.

§. 1129.

§. 1130.

Cessante causa, cessat effectus. Cessante causa belli iustifica, cessat belli iustitia. Jam cum læsio sit causa belli iustifica (§. 1092.), cessante læsione cessat iustitia belli. Hinc cessante læsione imminente, cessat defensionis iustitia (§. 1112.) & cessante læsione illata, cessat iustitia belli, ob damnum factum suscipiendo vel suscepiti. Jam cum læsio imminens cesseat, si lædendo cautio damni infecti praestita fuerit, vel si lædendus alio modo in statum plenariae libertatis se redegerit (§. 1080); hoc casu cessabit defensionis suscipienda iustitia. Et cum porro damnum factum cesseat, si illud reparatum fuerit, vel si cautionem sufficientem de eo reparando lædens læsio præstiterit (§. 990), cessabit & læsio (§. 769.) & ex consequenti causa belli vel suscepiti vel suscipiendo iustifica (§. 1092.). Ponas sub hisce conditionibus bellum suscipi vel protracti, bellum ejusmodi suscipiendum vel protractum erit injustum. (§. 1093.)

§. 1131.

Sic intelligimus, quo pacto ex lædendo vel ex læsio fiat læsurus vel lædens, ex invaso aggressor, ex defensione aggressio & quæ reliqua.

§. 1132.

Jure gaudemus, eo dispiciendi ne lædamur (§. 782.) Læsio est finis adversarii (§. 510.) Jure itaque gaudemus, eo dispiciendi, ne adversarius sine suo portiatur. Qui habet ius impediendi finem, habebit & jus infringendi remedia. Ponas alterum autoritate, qua apud alios pollet, tibi nocere vel le, tibi competit ius, infringendi ejus autoritatem, hujusque abusum demonstrandi.

§. 1133.

Jure gaudemus præscindendi occasionem, quam adversarius in conatu nos lædendi vel expectat, vel suscitare connititur (§. 1132. 527.)

§. 1134.

§. 1134.

Qui adjuvat hostem nostrum, quā hostem, is eum participem reddit virium suarum in læsione nobis inferenda (§. 720.) & ex consequenti viribus suis utitur ad nos lædendos. Qui viribus suis utitur ad nos lædendos, is fertur conatus efficaci nos lædendi (§. 545), nobisque damna, & consequenter mala inferendi (§. 769.). Qui itaque hostem nostrum, quā talem, adjuvat, is fertur conatus efficaci nobis inferendi mala, & ex consequenti hostis est. (§. 1101.)

§. 1135.

Qui adjuvat hostem nostrum, commovetur conatu efficiaci nos lædendi (§. 1134.), qui tendit ad finem existentiae reddendum (§. 513.), hoc est, ad læsionem effectui dandam (§. 510.) Ejusmodi læsio, quæ est causa belli iustifica (§. 1092), est vel imminentis vel in actum missa. Priori casu contra eum, qui adjuvat hostem nostrum datur jus defensionis (§. 1111.), posteriori vero jus læsi in lædente ad reparacionem damni (§. 1079.)

§. 1136.

Qui adjuvat hostem nostrum, nos læsurum, is eum participem facit virium suarum in læsione nobis inferenda (§. 720.) Auxilio ejusmodi viribus adversarii nostri novæ vires accedunt. Quæ accessio efficit, ut vis adversarii auctior & periculum læsionis imminentis majus fiat. Jam cum defensori competat jus artipendi remedia proportionata propulsioni periculorum, sibi imminentium, licet ea sint inæqualia remedii invasoris (§. 1117.), eidem & tribuendum jus arripiendi remedia proportionata viribus auxiliatricibus frangendis & conterendis, licet ea, sint inæqualia remedio auxiliatoris.

§. 1137.

§. 1137.

Loquimur hic de auxilio, quod fertur hosti, quā tali, h. e., quo periculum nostrum augetur. Si quis hostem nostrum, non in laetione nobis inferenda, sed in aliis rebus periculum nostrum non augentibus, participem efficiat virium suarum, is non pro adjutore seu socio hostis, quā talis, habendus est.

§. 1138.

Hostis, cui auxilium fertur & adjutor repräsentant unicam personam in nobis laedendis (§. 725.) Ergo uterque tanquam unicus hostis, & eorum vires tanquam vis communis & unica considerantur (§. 726.)

§. 1139.

Qui nos impedit, quo minus jure defensionis vel jura læsi in laedentem uti possimus, is nos lædit (§. 787.) & nobis dat causam belli justificam (§. 1092.)

§. 1140.

Remedium, quod proportionatum seu æquale est propulsioni periculorum vel malorum imminentium, nec minus, nec maius esse potest propulsione periculorum vel malorum (§. 892.) Si vero posueris, laedendo suppeteret duo remedia, quorum alterum mitius, alterum vero durius videatur, remedium posterius erit maius propulsione periculi vel mali & ex consequenti minus proportionatum propulsioni periculorum vel malorum. Lædendus itaque nullo gaudet jure præferendi remedium durius mitiori (§. 1117. 1118.)

§. 1141.

Lædendus obligatur ad remedium mitius duriori & acerbiori præferendum (§. 1140.)

§. 1142.

§. 1142.

Læso competit jus utendi remediis proportionatis reparacioni damni consequendæ (§. 1184.) Læsum proinde nullo jure gaudere præferendi remedium durius mitiori, atque adeo ad remedium mitius duriori anteponendum obligari, eodem modo demonstrari potest, quo id factum est de lændendo §. 1140. 1141.

§. 1143.

Qui non nisi remedio proportionato propulsioni periculorum vel malorum utitur, *defensionis terminos observare* dicitur. Obligatio ad custodiendos defensionis limites patet ex §. 1116.

§. 1144.

Qui in se defendendo remedium durius mitiori consulto præfert, defensionis terminos violat (§. 1143. 1140.)

§. 1145.

Odium nostro sensu est conatus efficax, isque vehementer promovendi alterius infelicitatem (§. 707.) Qui proinde ex odio adversus alterum agit, ipso opere promovebit alterius infelicitatem, nisi impedimentum obster (§. 507. 508.), & ex consequenti turbabit alterum in usu bonorum, quibus eum instructum jamjam deprehendit, & in quibus is felicitatem suam verti existimat. Qui itaque ex odio adversus alios agit, is data occasione violabit & suum cuique (§. 750.) & abstinentiam alieni (§. 751.) lædet alios (§. 767), eis damna inferet (§. 769.), exercabit injustitiam externam (§. 801.) & ad colendam pacem externam ineptus erit (§. 806. 807.)

§. 1146.

Unde patet, eum, qui odio fertur adversus hostem, medio in bello non de pace tanquam illius fine, sed potius de

de bello, in infinitum protrahendo, maxime sollicitum esse
(§. 1129.)

§. 1147.

Qui remedium durius & acerbius præfert mitiori in
sui defensione, is violat obligationem, seu officium naturale
externum erga alterum (§. 1141. 477.) & ex consequenti
cum lædit (§. 764.). Jam cum is, qui in se defendendo re-
medium acerbius mitiori præfert, ex terminis defensionis
egrediatur (§. 1144.), qui violat ejusmodi limites, alterum
lædit. Notemus hunc novum casum, quo defensio in ag-
gressionem & lesionem beat. Conf. §. 1131.

§. 1148.

Qui in defensione sui ex odio adversus hostem agit, re-
medium durius, quin, pro gradu odii, acerbissimum præferet
leniori malo satis proportionato periculo imminenti (§. 707),
adeoque & terminos defensionis violabit (§. 1144.), & ho-
stem lædit, si occasio sibi præsentata fuerit. (§. 1147.)

§. 1149.

Ex §§. 1145. 1146. 1148. patebunt nova, eaque fune-
sta consecraria odii, quo hostes prosequimur, Conf. §. 1106.
1107. 1108.

§. 1150.

IRA est tristitia ex alterius injuria in nobis coorta.
TERROR est subitanea, eaque intensior tristitia, quam ex
malo inopinato concipimus. Ex terroris gradu adeo vehe-
menti, ut in perceptionibus nostris distinguere nihil valea-
mus, oritur CONSTERNATIO.

§. 1151.

Si quis ab aliquo ex improviso exponatur periculo gra-
viori, e. gr. vita, facillime fieri potest, ut ira, terrore, con-
sternatione (§. 1150.), aliisque affectibus sociis corripiatur,

Kk

atque

atque adeo extraordinaria sanguinis & fluidi nervei commotioni, præter omnem opinionem, subiiciatur (§. 162.) Quo casu is conjicitur ab aggressore in summam mentis confusione, quæ impedit, quo minus attentus (§. 49.) esse possit ad terminos defensionis dijudicandos & custodiendos (§. 1143.) Ponas itaque defensorem sub hisce conditionibus egestum esse limitibus defensionis, illud non defensori, sed aggressori esse imputandum patet ex §. 597. Eodem casu defensor ad infirmitatem humanam jure provocare potest (§. 591.)

§. 1152.

Præterea transgressio defensionis terminorum imputabilis ita comparata esse debet, ut ea referenda sit ad voluntatem defensoris efficacem, vel directam, vel indirectam seu ad ejus propositum aggressori plus damni, quam par est, inferendi (§. 572. 509. 1144.) Transgressio itaque ejusmodi limitum, ex proposito iadendi directo vel indirecto non profecta, defensori imputari nescit.

§. 1153.

Quo majus periculum nobis imminet & quo obtentu difficultius auxilium aliorum est, eo laxiores sunt termini defensionis, & eo levior eorum transgressionis imputatio. Unde concipimus, cur in statu civili, ubi auxilium magistratus implorare & possumus, & obligamur, termini defensionis angustiores sint, & cur major eorundem transgressionis imputatio existat, quam in statu naturali.

§. 1154.

Si quis sub fictitiis & speciosis bonorum vel malorum representationibus alterum ad agendum determinet, dolationi sensu dicto is uti dicitur. Actiones sunt vel commissiva vel dimissiva. Dupliciter itaque dolus iste adhiberi potest.

§. 1155.

§. 1155.

Fictitiae & speciosae bonorum vel malorum repræsentationes alteri factæ, sunt actus simulati (§. 1065.) Dolus proinde noster est actus simulatus (§. 1154.)

§. 1156.

Dolus ille est actus simulatus (§. 1155.) Dolus itaque licitus, immo præceptus est, sine quo conservationem nostri aliorumve promovere non possumus (§. 1066) Ejusmodi DOLVS BONVS dicitur.

§. 1157.

Dolus malus vocatur, qui copulatus est cum violatione suum cuique.

§. 1158.

Si dolus sit remedium proportionatum propulsioni periculorum vel reparacioni damnorum consequendæ, defensori vel læso jus competit, eodem utendi (§. 1084.), præcipue si nullum remedium mitius suppetat (§. 1141.) Ejusmodi dolum esse bonum, patet ex §. 1156.

§. 1159.

Si dolus fuerit remedium proportionatum propellendo periculo vel reparacioni damnorum consequendæ, non erit, cur defensor vel læsus ad vim apertam seu bellum (§. 806.) confugiat (§. 1141. 1142.)

§. 1160.

Nec ullum dubium est, quin medio in bello strategematisbus belligerantes uti possint.

§. 1161.

In ardua hac materia ea, quæ nobis observanda venuunt vel in ipsa defensione vel in violenta coactione lædentis ad reparandum damnum, distingueda sunt ab iis, quibus

Kk 2

uti

uti possumus ante defensionis susceptionem vel ante violentam coactionem lādentis ad damni reparationem.

S. 1162.

Hinc remedia proportionata, quibus defensor, quā talis, in actu defensionis, vel lāsus in reparacione damni extorquenda uti potest, sunt discriminanda à remedii agendique modis, quorum usum nobis suadent prudentia & iustitia interna ante existentiam articuli defensionis, vel post damni alicujus perpersionem.

De remedii prioris generis §. 1116. 1117. 1118. diximus; sed opus est, ut & pauca de iis, quae ad alterum eorum genus spectant, proferamus.

S. 1163.

Dantur lāsiones, quae grauiores sunt, si vel damnum emergens inde oriundum vel lucrum cessans seu consecutaria futura, eaque funesta, quae inde descendunt (§. 986. 987.), vel damni insignis reparandi impossibilitatem (§. 991.) spectaveris. Ad ferendas ejusmodi lāsiones quae vel interitum vel calamitosam vitā transactionem nobis minitantur, nulla datur obligatio, si vel forum externum vel ceteroquin tribunal rationis consideraveris (§. 665. 687. 738.).

S. 1164.

Si quis itaque in eo jam sit, ut nobis ejusmodi lāsionem inferat, nec ullum aliud remedium eam avertendi nobis superficit, quam defensio violenta. Hoc casu extra omnem controversiam in foro interno non minus quam externo nobis competit jus defensionis (§. 111.) & jus arripiendi remedia quævis, propulsando periculo proportionata (§. 1116. seqq.) Vera hic deprehenditur contradic̄tio regularum, quibus aliorum non minus quam nostri conservationem attemperare obligamur (§. 609.) Hinc exceptio ita est facienda,

cienda, ut officia erga nos præferantur officiis erga alios
(§. 719.)

§. 1165.

Crudelis esset in se ipsum, si ejusmodi sibi læsiones infligi pateretur.

§. 1166.

Læso levis est actio, qua id, quod alterius est, parum violatur (§. 767.) Ejusmodi læsiones dantur ratione læsi vel lædendi, si ex vel spectentur in se, vel nullis consecutariis molestis stipentur (§. 987.)

§. 1167.

Obligamur vel in rebus exiguis suum cuique tribuere (§. 750.) & ex consequenti omittere actiones, quibus id, quod alterius est, vel in re minima violatur. Datur itaque obligatio naturalis abstinenti à læsionibus & damnis vel levioris momenti (§. 1166.) eademque illata reparandi (§. 996.) Cui obligationi respondet jus, quod læso vel lædendo competit, adigendi lædentem, ut damnum ejusmodi reparet (§. 1079.), vel refranndi nos læsurum ab illatione damni.

§. 1168.

Ex eadem obligatione abstinenti à læsionibus levioribus, alteri, cui imminent læsio, oritur jus eo dispiciendi, ne lædatur in minimis (§. 782.)

§. 1169.

Nolle uti jure suo dicitur remittere jus suum. Virtus, quæ prona est ad remittendum jus sibi competens, pacis aut humanitatis causa, appellatur **FACILITAS**: quæ notio Grotiana est.

§. 1170.

Prudentia est habitus remedia sapienter electa cum successu expediendi.

Prudentia dicitur *politica*, quæ tendit ad remedia, effectui danda, quibus utilitas nostra externa in commercio humano amplificari possit. Qui de amplificanda utilitate externa sollicitus est, ei omnis cura in evitandis detrimentis ponenda est. Hæc itaque virtus *solertia & cautione* absolutur, & species est virtutis naturalis generaliter summa (§. 851.), ad quam colendam a natura & ratione obligamur (§. 340.)

§. 1171.

Prudentia præponit sapientiam (§. 1170.) & consequenter finem formatum (§. 789.), ad quem obtinendum remedia tendunt.

§. 1172.

Sapiens nihil frustra facit, viam compendiariam & faciliorem præferit via prolixiori & difficiliori abstinerque à superfluo. Quæ etiam in prudentem cadunt (§. 1171.)

§. 1173.

Sapientia est scientia felicitatis (§. 791.) Prudentia ejusmodi remedia effectui dare connitur, quibus felicitas nostra promoveri possit (§. 1171.)

§. 1174.

Utile est bonum (§. 141.) Datur utile verum, datur & apparet (§. 143. 144.)

§. 1175.

Felicitas est status gaudii durabilis (§. 368.) Gaudium durabile est voluptatis durabilis gradus insignior (§. 367) Voluptas durabilis est vera voluptas (§. 134.), quæ perfectione vera nititur (§. 132.) Felicitas itaque est status ubi perfectiōnibus & ex consequenti bonis veris (§. 144.) fruimur. Jam cum prudentia ejusmodi remedia effectui dare connitur, quibus felicitas nostra promoveri possit (§. 1173.); eadem virtus

virtus non nisi bonum verum & ex consequenti utile verum
& durabile secessatur (§. 1174.)

§. 1176.

Prudens incommoda & detimento vera evitare con-
nitur (§. 1170. 1175.)

§. 1177.

Homines prudentes anteponunt malum minus malo
majori (§. 150.) & perpetiuntur incommodum, quod maius
sequitur commodum (§. 151.) & cuius perpessio efficit, ut in-
commoda longe duriora effugiant. (§. 1175.). Huc referas il-
lud: Etwas für die Diebe und Spitzbuben.

§. 1178.

Si itaque fiat, ut ex usu & persecutione juris nostri na-
turalis vel jactura comodorum major vel duriora incom-
moda alia enascantur, quam ex non-usu ejusmodi iurium,
prudentiae politicae leges exigunt, ut jus nostrum remittamus
(§. 1177. 1169.)

§. 1179.

Dantur læsiones sat graves, quæ e. gr. à populo longe
potentiore alteri vel parantur, vel jamjam illatae sunt, qua-
rum tamen perspectionem, disimulationem & remisionem
prudentia politica suadet ob longe majores injurias, quæ
provocarentur, si vel eas à se avertire vel earum reparatio-
nem vi aperta exigere conniteretur (§. 1177.) Qui in ejusmo-
di casu ad arma confugit, quorum omnino jure gaudet, is
non statim quidem in foro externo, contra rationis tamen
dictamen peccasse existimandus est. Defensio enim ejus-
modi ipsi defensori detimento saepe, quæ defensionis no-
men non meretur, si rem ad rationis normam astimemus
(§. 1160.), licet in foro externo pro tali habeatur, ubi quippe
ad prudentiae politicae regulas observandas nemo cogitur.

§. 1180.

§. 1180.

Justus interne talis non suam solum, sed & aliorum felicitatem conservare & amplificare committitur (§. 802. 689.) Prudentia itaque politica, qua uitur justus, ejusmodi remedia effectui dare committitur, quibus & ipsius & aliorum felicitas promoveri possit (§. 1173.) Hinc justus, interne talis, de aliorum non minus quam de sui conservatione in se defendendo sollicitus est.

§. 1181.

Licet non obligemur aggressori ad perferendas injurias leviores (§. 1167.), nec ullus in statu libertatis detur, qui nos cogere possit ad earum perpersionem (§. 917. 918.); tamen iustitia interna (§. 1180.), prudentia (§. 1177.), quin & cultus pacis externæ nos commovere possunt, ut hoc casu remittamus jus nostrum (§. 1169.) & ejusmodi damna toleremus.

§. 1182.

Hinc ejusmodi læsiones modicæ causi sbelli iustificis accensi in sphæra rationis non merentur.

§. 1183.

Dantur casus, ubi nobis innotescit alterius propositum nobis nocendi & ubi remedium nobis suppetit, quo absque detimento ipsi inferendo impedire possumus, quo minus læsionem in actum mittere valeat, iustitia interna nos obligat ad arripiendum illud remedium, quo & nos & alterum conservare possumus. (1180.)

§. 1184.

Ejusmodi remedia efficiunt, ut nobis plane non opus sit defensione. Conf. §. 1161. 1162. Si dentur, quibus magis proficuum videatur expectare aggressorem, ut occasio nem nanciscantur eum, quo se valentiores sentiunt, malis durios.

durioribus mactandi vel coniiciendi in extremam perniciem. Peccant hi contra justitiam internam (§. 1180.)

§. 1185.

Nec desunt inimici, qui ne injusti videantur, occasio-
nem seu prætextum querunt, quo dato liberius nos lædere
possint. Hoc casu omnis navanda nobis erit opera, ut ne
culpa nostra nanciscatur ejusmodi occasionem, quam im-
patienter expectant & quam recte suscitare student inimici.
Ad hanc cautionem adhibendam nos stimulabit prudentia
politica, qua iustus interne talis utitur (§. 1180.)

§. 1186.

Sunt, qui vel ex odio erga inimicum, vel ex haud levi-
oribus, quæ sibi singunt, commodis permittrunt libentius, ut
inimicus nanciscatur ejusmodi, quæm quæsivit, obtentum,
non alium in finem, quam ut ipsis eo melior offeratur occa-
sio, alterius vel interitum vel miserrimam vitæ transactio-
nem promovendi.

§. 1187.

Ejusmodi agendi rationem tribuunt *prudentie politi-
ce*, quæ tamen, cum justitiae internæ repugnet (§. 1180.) pro-
bra & spuria merito habetur, idque ob consecutaria su-
nesta, quæ perpepsi sunt ii, qui illius legibus actiones suas at-
temperarunt.

§. 1188.

Ad id, quod nostrum cōnatum est, pertinent anima, corpus utriusque unio, membrorumque corporis integritas
(§. 747-749.)

§. 1189.

Aggressio, quæ separationem corporis ab anima, h. e.,
mortem, seu jacturam vite, vulnerability & mutilationem
membrorum corporis, illiusve morbos nobis minitatur, est

violatio imminens eorum, quæ ad nostrum connatum pertinent (§. 1188.) & ex consequenti læsio imminens (§. 767.), ad quam a nobis avertendam in quocunque foro nobis competit jus defensionis violentæ, & jus arripiendi quævis remedia, propulsandis ejusmodi periculis proportionata (§. 1164.)

§. 1190.

Hoc itaque casu, si nullum aliud remedium proportionatum invaso suppeditat, nisi vel vulneratio, vel mutilatio corporis, vel interfictio aggressoris, jure is gaudet aggressoris corpus vel vulnerandi vel mutilandi vel eum interficiendi (§. 1189.)

§. 1191.

Defensio corporis & vitæ dicitur *moderamen inculpatæ tutelæ* (die Noth-Wehre). Quæcunque §. 1111. seqq. de defensione, ejusque jure, remedii & limitibus demonstravimus, ad moderamen inculpatæ tutelæ, tanquam defensionis speciem transferenda sunt.

§. 1192.

Si quis expectat aggressorem, & propositiones, §§. 1183. 1185. demonstratas negligat, in foro omnino rationis peccare existimandus est. (§. 1191.)

§. 1193.

Fuga & regressus vel invalidum nihil juvat, vel eum ex periculo eripit, vel periculum ejus adauget. Priori casu nulla subest causa, cur invalidus fuga vel regressu velit sibi consule-re, alter casus ex §. 1183. & ultimus ex §. 1148. decidendum est.

§. 1194.

Si qui sunt, qui in actu defensionis armorum paritatem exigant, §. 1117. considerent.

§. 1195.

Si vulneretur vel mutiletur membrum corporis, ori-tur

tur in parte illius mutatio mala , quæ reliquas corporis partes & animam non minus quam ipsam corporis machinam afficit (§. 682.), unde dolores aliaque molestissima consectaria, progressu saltē temporis, sēpius metuenda sunt (§. 683.), ad quæ evitanda obligamur (§. 684.) Unde non video, cur non membra corporis nostri vel cum internecione aggressoris, defendi possint (§. 1163, 1164.), præcipue cum vulnera corporis in conflitu hostili ad mensuram non dentur (§. 989.), nec damnum inde ortum reparari possit (§. 991.)

§. 1196.

Sunt qui in cruenta membrorum corporis defensione vulnus vel jacturam unius membra defensoris &cædem invasoris inter se comparant ; sed jure gaudemus arripiendi malum, quod est proportionatum propulsationi malorum, licet illud iisdem malis, nobis alias subeundis, sit minus proportionatum præsertim cum hæc nobis non semper nota sint (§. 118.) Conf. §. XIV. & XV. I. N. III. G V N D L I N G II,

§. 1197.

Compressio virginis est læsio (§. 1077.) eademque gravissima, si respexeris vel fastidium virginis , cum ejusmodi congresu venereo violento copulatum, vel ad imprægnationem , gestationem & exclusionem partus ejusque educandi onus, vel ad jacturam ejus , cuius rationem mares in contrahendo matrimonio communiter habere solent, vel ad inde labefactatam spem nanciscendi maritum, vel ad alia conseccaria, quæ pro ratione circumstantiarum tristia esse posunt, quorū res referes maxime mortem ob vehementiores affectus hac in re excitatos facile metuendam. Nec deerunt alia argumenta, quæ ex indole matrimonii, ad rationis dictamen conformandi, derivari possint , cum ejusmodi congresus ad procreationem & educationem sobolis & ex conse-

L 1 z

quenti

quenti ad societatem conjugalem ineundam tendere debeat,
si rationem & ei attemperatam naturam sequi velimus.

§. 1198.

Si foemina fuerit maritata vel vidua, congressus vene-
reus violentus iisdem fere consecrarii, si pauca excipias, quin
novis sat gravibus incommodis stipatur.

§. 1199.

Virgini, foeminæ maritatae & viduae jus defendendi pu-
dicitiam ob adlatas caussas vel cum internecione aggresso-
ris concedenda est (§. 1197. 1198. 1164.)

§. 1200.

Falluntur, qui in foeminis concessio jure defendendi pu-
dicitiam cædem aggressoris cum damno minoris momenti,
quod perpetiuntur foeminæ, comparant. (§. 1118.)

§. 1201.

Ob §. 112. causa defensionis, licet non statim violentæ,
justificæ sunt, si quis connitatur in statu naturali infingere æ-
qualitatem externam & ratione imperii & ordinis (§. 907.),
& libertatem naturalem (§. 944.); si quis jura naturalia, no-
bis competentia, violet, vel nos impedit, quo minus iisdem
uti possimus (§. 787.); si quis re sua ita uti velit, ut inde vio-
letur id, quod nostrum est (§. 969.); si quis damnum nobis
directe infligere satagat (§. 981.); si quis damnum nobis infer-
re velit, quod in se spectatum levius, sed consecrariis gravio-
ribus stipatum est (§. 987.); si quis alterum in fruitione boni
iucundi turbet, vel ei illud eripere contendat (§. 1072.); si
quis hostem adjuvare conetur (§. 1135.); si animadvertisatur in
aliquo indagatio & usus remediorum, quibus malignum pro-
positum suum in actum mittere possit, & cura removendi
obstacula & suscitacionem occasionis (§. 1114.)

§. 1202.

§. 1202.

Religio ad id, quod nostrum est, pertinet (§. 836.747.)
Qui itaque alterum turbat in exercitio religionis, is eum lædit (§. 767.) Turbatio itaque imminens in exercitio religionis nostræ est causa defensionis justifica (III2.)

§. 1203.

Si quis profitet religionem, à nostra diversam, is nos non turbat in eo, quod nostrum est (§. 836.747.) & ex consequenti nos non lædit. (§. 767.) Diversitas itaque religionis non est læsio.

§. 1204.

Si convertas læsiones imminentes graviores, §. 1201. enumeratas, in læsiones iamiam illatas, habebis causas belli iustificas (§. 1092.1109.), ad reparationem damni vel ad satisfactionem consequendam tendentes (§. 1079. 991.) Huc referas violationem famæ & existimationis nostræ simplicis (§. 1050.) contemtum nostri externum (§. 1059), calumnias & contumelias (§. 1068.) & aliorum actus, quibus nos impediunt, quo minus jure læsi in lædente uti possimus (§. 1139.)

§. 1205.

Vi §. 1093. cause belli minus justifice sunt, actiones legibus strictis non repugnantes (§. 765.), actus non suum cuique non violantes (§. 767.), denegatio officiorum amoris, humanitatis, auxilii aliis ferendi (§. 766.), animus ingratus (§. cit.), mala ex neglectu officiorum amoris & ex recusatione auxilii alteri orta (§. 771.), usus & non-usus juris nostri (§. 784.785.), neglectio benignitatis erga alium (§. 795.) & justitiae internæ (§. 804), defectus pietatis (§. 847.1090), malum, cuius existentia ratio in alterius violatione non nostrum non deprehenditur (§. 961), malum, quod quis sua culpa sentit (§. 962.), usus

usus rerum nostrarum non suum cuique non violans (§. 970.), malum alteri ex nostro facto legitimo vel non injusto natum (§. 973), interceptio ejus, ad quod alteri in statu naturali nullum jus competit (§. 977.), conservatio nostri & incrementum legitimum (§. 973.978), damnum, quod in consequentiam venit, (§. 983.), commissio vel omissione actus indifferenteris (§. 984), mala alteri orta ex custodia officii nostri vel ex actionibus, justitiæ internæ attemperatis (§. 985.), damna casualia (§. 988.), simulationes dissimulationes, reservationes mentales, quibus non suum cuique non violatur (§. 1069.), libelli satyrici (§. 1070.), veritas manifesta (§. 1071.), consecratio vel fruictio jucundi non suum cuique non violans (§. 1074) defensio nostri & mala ex illâ alteri, subnata (§. 1120.), auxilium, quod fertur hosti, non quâ tali (§. 1137.), transgressio limitum defensionis, orta ex periculo, cui ex improviso exposti sumus (§. 1151.) & diversitas religionis (§. 1203.)

§. 1206.

Quousque modus ultionis pateat, judicandum est ex (§. 1079, 1081.)

§. 1207.

In statu naturali nullus datur judex homo (§. 918). Modum itaque ultionis nec tertius, nec ipse lædens vel nocitus impetu prescribere potest. Idem proinde modus ultionis proprio læsi judicio, rationis dictamini & conscientiae accommodando, videtur relinquendus,

§. 1208.

Idem affirmandum est de determinatione cautionis sufficientis, parti læsa vel lædendæ sapienter offerri solitæ.

§. 1209.

Species mediorum cogendi & nocendi hostibus judicari possunt ex §§. 1117, 1118, 1132.

§. 1210.

§. 1210.

Modus reparandi damnum judicandus est ex ipsa indele damni. Hinc pro diversitate damnorum & lassionum, diversa est reparatio. vid. §. 993.

§. 1211.

Si quis occiderit hominem singularem, reparanda est spes alimentorum conjugi, liberis, propinquis pro ætate defuncti. Utor verbis Ill. Gundlingii. Conf. Ejus I. N. §. 52.c.9.

§. 1212.

Si quis interficerit plures, vel per se, vel per alios, per aversionem & transactionem damnum civitati rependum est. Conf. §. 53. c. 9. Autoris antea laudati.

§. 1213.

Damna ex mutilatione vel ablatione membrorum læso orta veniunt reparanda. (§. 996.) Hinc justum est, ut impensis in curationem vulneris factæ & alimenta mutilato aut propinquis ejus præstanda attendantur. Conf. §. 54. I. N. Gundlingii.

§. 1214.

Virgo, quæ vim passa est, vel ducenda, sivelit, vel dota. Nec minus stuprator partui alimenta præstare tenetur.

§. 1215.

In contemtu externo (§. 1014.) verba aliave signa sunt vel obscura & æquivoca, vel perspicua. Priori casu ejusmodi explicationem læsus postulare potest, qua symbola à contemtu libera pronunciantur & qua declaratio honorifica audit; posteriori vero opus est deprecatione, qua fatetur contemnens injuriam alteri illatam & qua precatur contemtum, ut lassionem oblivione sepeliat.

§. 1216.

Nec in ejusmodi casibus ignoti sunt actus, quibus contemtus

temtus idem factum turpe, quod ei imputat contemnens, eidem tribuit, idque eum in finem, ut se ab injuria sibi illata liberet. Hujuscemodi actus dicuntur *restoriones*, quae videntur esse defensionis species, adstipulante *Gundlingio*, (§. 110.)

§. 1217.

Fieri potest, ut necessaria vita nostræ conservatio custodia legum naturalium stricte dictarum repugnet, seu, ut custodia legum naturalium, stricte sic dictarum efficiat, ut pereamus. Hoc scriptoribus Juris naturæ occasionem præbuit in-dagandi jus necessitatis.

§. 1218.

Cessante principio, cessat principiatum (§. 42). Conservatio nostri seu fuga interitus nostri est principium custodiarum officiorum erga alios stricte dictorum, & abstinentia ab extorquendis officiis amoris seu humanitatis, tanquam principiorum. (§. 42. 733. 734. 735. 736.) Cessante ergo necessaria nostri conservatione, cessabit & custodia officiorum erga alios, stricte dictorum & abstinentia ab extorquendis officiis erga alios, amori & humanitati nostræ relictis. Ponas dari casus, ubi cessat necessaria nostræ vitæ conservatio, si officia erga alios stricta custodire & ab extorquendis officiis amoris abstinere voluerimus, tunc cessare debet & custodia officiorum stricte dictorum, & abstinentia ab extorquendis officiis amori nostro relictis. Hoc proinde casu facultatem naturalem violandi officia stricta minimum hypothetica, & extorquendi humanitatis officia nanciscimur. Jam cum Lex naturalis stricte dicta seu jus naturale externum custodiam officiorum stricte dictorum & abstinentiam ab extorquendis humanitatis officiis nobis inculcet (§. 753. 754.); eodem casu oritur nobis facultas violandi jus naturale externum minimum hypotheticum, ob ejus collisionem seu pugnam cum necessa-

necessaria vitæ nostræ conservatione. Hæc facultas dicitur ius seu FAVOR NECESSITATIS (das Noth-Dreht), cuius veritatem ex prævia demonstratione concipimus.

§. 1219.

In casibus, ubi jus necessitatis obtinet, deprehenditur neglegcio juris externi, saltem hypothetici, pugnantis cum conservatione vitæ nostræ (§. 1218.), & ex consequenti exceptio ab eodem jure externo (§. 611.)

§. 1220.

Nec difficulter perspicimus rationem denominationis iuriis illius necessitatis (§. 1219.)

§. 1221.

Quousque in potestate nostra positum est, observare regulas, quibus actiones nostras liberas attemperare obligamur, eousque versamur in statu morali regulari seu ordinario, quousque cogimur negligere ejusmodi regulas, aliis regulis potioribus contradicentes & quousque adeo ad suscipiendam exceptionem à regulis obligamur (§. 612.), eousque in statu irregulari seu extraordinario versamur (§. 605.)

§. 1222.

Status extraordinarius est status necessitatis (§. 616. 1221.)

§. 1223.

Gradus status extraordinarii & ex consequenti gradus status necessitatis (§. 1222.), atque adeo gradus ipsius necessitatis moralis à minori vel majori numero regularium, quæ nobis negligenda veniunt, oriuntur. (§. 1221.)

§. 1224.

Quo pauciores regulæ restant, quas observare possumus, eo major est necessitas. Et si eo redacti fuerimus, ut ferme omnes regulas negligere cogamur, in summa & extrema necessitate versamur (§. 1223.)

Mm

§. 1225.

§. 1225.

Unde patet, cur casus extremæ & gravissimæ necessitatis requirantur, si ad usum juris necessitatis recurrere volueris, (§. 1224. 1219.)

§. 1226.

Dantur casus necessitatis, qui oriuntur ex collisione officiorum erga nos, ex conflictu officiorum erga alios, ex pugna officiorum erga nos cum officiis erga alios, nostræ humanitati relictis. Qui casus necessitatis distinguendi sunt à casibus extremæ & ineluctabilis necessitatis, ubi nobis jus necessitatis (gravissimæ) conceditur (§. 1224. 1225.)

§. 1227.

Lex seu jus naturale externum nobis dat jus contra lædenterem (§. 1079. 1081.) Ergo jus quo utimur contra lædenterem, non violat jus naturale externum. Quodcumque igitur jus violat legem seu jus naturale externum, illud non est jus, quod datur contra lædenterem. Jus proinde necessitatis non datur contra lædentes (§. 1218.), & ex consequenti nobis dicto modo conceditur contra eos, qui nos nec lædere nec læfuri sunt.

§. 1228.

Jus necessitatis non præponit læsionem (§. 1227.) & ex consequenti non est jus belli (§. 1092). Quæ propositio converti potest.

§. 1229.

Hinc jus defensionis (§. 1111.) & moderamen inculpatæ tutelæ (§. 1191.) non est nostrum jus necessitatis (§. 1228.)

§. 1230.

Eo tempore, quo quis confudit ad jus necessitatis, nulla culpa, nullus dolus in eo concipitur (§. 1225. 492. 552.), licet fieri possit, ut is culpa sua ad summas ejusmodi angustias redactus fuerit. Si itaque ipsum temporis articulum, quo quis ad ius hoc funestum arripiendum cogitur, spectaveris, is jus naturale externum, minimum hypotheticum, nec culpose nec

nec dolose violat. Ipsi proinde læsio, nec culposa nec dolosa,
tribui potest (§. 767.)

§. 1231.

Licet itaque is, qui utitur jure necessitatis adversus nos, neque culposa neque dolose \neq suum cuique violat, extorqueat que officia humanitatis, saltem hypothetica, violat tamen vel violare connitur id, quod nostrum est (§. 1218. 754.). Mala proinde, quæ ab eo nobis expectanda sunt, ita sunt comparata, ut eorum existentia ratio querenda sit in aliquo, qui violat \neq nostrum, seu qui turbat nos in eo, quod nostrum est. Mala ergo, quæ nobis expectanda veniunt ab eo, qui adversus nos jure necessitatis utitur, damna sunt (§. 975.). Eiusdem itaque, quæ talis, actiones sunt læsiones (§. 769.).

§. 1232.

Unde concipimus, eum, qui utitur jure necessitatis, non quidem injuste agere, ejus tamen actiones injustas pronunciari posse (§. 960.) In justitia quippe actionis ab injustitia hominis discriminanda est.

§. 1233.

Contra nos læsuros nobis datur jus defensionis (§. 1111.), quod adeo & contra eum, qui jure necessitatis adversus nos utitur, nobis conceditur (§. 1231.)

§. 1234.

Ea, quæ de jure defensionis antea demonstravimus, etiam huc transferenda sunt (§. 1233.) Hinc ob damnum levius vel etiam mediocre defensione uti non possimus contra eum, qui ad necessitatis jus confugere adstringitur (§. 1181. 1182.), si rationis dictamen audiamus, præcipue cum alter in ejusmodi casu cum extrema necessitate conflictetur. Sed si quis usu hujus juris in periculum vitæ, calamitosæ ejus transactionis nos conjiciat, eo casu ad jus defensionis nobis recurendum esse patet ex §. 1189.

Mm 2

§. 1235.

§. 1235.

Hinc annotemus, dari jus in statu extremae necessitatis, quod ali-
cui, ad summas angustias redacto, competit, sed cui non respondet
obligatio in parte altera, quippe quæ alio jure fruatur in contrarium.

§. 1236.

In casu extremae necessitatis locum habet: Quod tibi non nocet,
& mihi prodest, ad id poteris compelli. (§. 1219.)

§. 1237.

Nec minus concipiuntur, quod officia humanitatis in articulo ex-
tremae necessitatis abeant in officia necessitatis, quatenus ad illorum
præstationem alterum cogere possimus in statu maxime irregulari.

§. 1238.

Ratio, cur fieri debeat exceptio à legibus, nobis alias observandis
dicitur *Ratio Status, strictius sumta.*

§. 1239.

Exceptio præponit collisionem legum (§. 611.) Ratio itaque sta-
tus præponit contradictionem legum quarundam (§. 1238.) Sed cum
contradiccio sit vel vera vel apparentia; ratio status in veram & spuri-
am dispescitur.

§. 1240.

Ratio, cur fieri debeat exceptio à Legibus, stricte dictis seu à Ju-
stitia explatrice (§. 799.), dicitur *ratio status, strictissime sumta.*

§. 1241.

Ratio, cur fieri debeat exceptio a legibus stricte dictis oritur ex
pugna conservationis nostræ necessariae cum custodia Legum natu-
ralium stricte dictarum (§. 1218.) Ergo ratio status, strictissime sumta
oritur ex pugna conservationis nostræ necessariae cum custodia le-
gum naturalium, stricte dictarum (§. 1240.)

§. 1242.

Quæ res publica ad pugnam conservationis suæ necessariae cum
custodia legum naturalium, stricte dictarum, provocare non potest,
illa ad rationem status strictissime sumtam perperam provocat.
(§. 1241.)

§. 1243.

Ratio status, strictissime sumta, & ius necessitatis habent princi-
pium commune (§. 1241. 12. 8. 955. 42.) Id quod etiam de ratione belli,
strictissime sumta, intelligi debet.

EXERCITATIO VI.
DE
JVRE PACTITIO.

§. 1244.

Sermo, quo quis affirmat, velle se vel alrerī aliiquid præstare, vel intuitu ejus aliiquid omittere dicitur *promissio*. Sermo, quo quis affirmat, velle se vel promittenti aliiquid vicissim præstare, vel intuitu ejus aliiquid omittere, *re-promissio* audit, & quæ adeo est promissio promittenti mutuo data.

§. 1245.

Si quid vel alteri præstare, vel intuitu ejus omittere velimus, hoc fieri debet usu virium nostrarum.

§. 1246.

Si quid vel alteri præstare, vel intuitu ejus omittere velimus, eum participem reddere volumus virium nostrarum. (§. 1245.)

§. 1247.

Siquid vel alteri præstare, vel intuitu ejus omittere velimus, ei adjumento esse volumus. (§. 1246. 720.)

§. 1248.

Promissiones eo tendunt, ut alter alteri auxilio sit (§. 1244. 1247.)

§. 1249.

Auxilia aliis ferenda sunt finis promissionum (§. 1248. 509.), & ex consequenti ipsarum promissionum adimpletio consideranda est ceu remedium, quo quis alteri opem ferre possit. (§. 511.)

Nn

§. 1250.

§. 1250.

Nec minus inde perspicuum est, auxilia quibus alter alterum suffulcire posse, dedisse occasionem promissionibus. Et necessaria & commoda vita transactio homines natura determinavit, ut alios commoverent ad auxiliu rationem.

§. 1251.

Vires vel corporis, vel mentis sunt, vel a statu externo pendent. Unde patet, quotuplici ratione alterum juvare possimus (§. 720.), & quam varia possint esse promissa (§. 1248.)

§. 1252.

In auxilio, quod nobis ab altero fertur, ejus virium participes reddimur (§. 720.). Quousque itaque alter nobis adjumento est, eosque ejus virium participes efficimur, atque adeo eosque vires, quæ alterius sunt, sunt nostræ (§. 747.). Hinc in auxilio, quod nobis ab aliis fertur, ex alieno sit nostrum.

§. 1253.

Declaratio voluntatis nostræ symbolica, alteri facta, de aliqua re, effectui danda, denotat *consensum nostrum*, (die Bewilligung.)

§. 1254.

Promittens significat alteri, cui aliquid promittitur, consensum suum (§. 1244. 1253.)

§. 1255.

Qui consensum suum alteri significare non potest, is non potest alteri promittere aliquid. (§. 1254.)

§. 1256.

Voluntas præponit intellectus repræsentationes. (§. 168.) Consensus ergo, qui declaratio voluntatis est (§. 1253), intel-

intellectus repräsentationes non minus quam voluntatem præponat necesse est.

§. 1257.

Quatenus aliquis intellectu & voluntate prædictus est, eatenus *facultas consentiendi physica* (§. 1256.); quatenus vero consensus alicujus approbatione legis stipatur, *facultas moralis* ipsi tribuitur. Conferas ea, quæ §. 483. seqq. diximus de eo, quod moraliter vel possibile vel impossibile sit.

§. 1258.

Promittens intellectus usu & voluntate prædictus esse debet (§. 1254. 1256.). Unde & in eo requiritur facultas consentiendi physica. (§. 1257.)

§. 1259.

Qui intellectus usu & voluntate defititus est, is ad aliquid alteri promittendum inhabilis est (§. 1258.). Unde infantes, furiosi, mente capti, summe ebrii, qua tales, nihil promittere possunt.

§. 1260.

Identitas binarum voluntatum in aliquo negotio, effectui dando, signis manifestata dicitur *consensus reciprocus* seu *mutuus*. Si etymologiam vocabuli spectemus, *consentire* est simul sentire seu idem sentire ac alter. Id quod nihil aliud est ac idem velle vel idem nolle. Indoles tamen argumenti nostri requirit, ut *consensus* paulo laxius sumatur, atque ita & promittenti & alteri, cui fit promissio, sigillatim tribui, inque unilateralem & bilateralem seu reciprocum distingui posit. Neque ab usu loquendi amplior hujus vocis acceptio abhorret, cum in celebrando pacto alter, cui fit promissum, peculiariter in illud consentire debeat, atque adeo eidem *consensus singulariter* tribui soleat.

Nn 2

Præ-

Præterea in pacto requiritur consensus reciprocus seu mutuus, qui binos consensus singulares præponit,

§. 1261.

Idem objectum repræsentatum, ad quod existentia reddendum vel impediendum duorum voluntas tendit, dicitur *idem placitum*. Quod requiritur in consensu reciproco. (§. 1260.) Notum est, quod voluntas, ad aliquam rem effectui dandam contendens, dicatur *decretum seu placitum*.

§. 1262.

Si is, cui fit promissum, idem vult ac promittens, in promissum consentit. (§. 1253.)

§. 1263.

Consensus reciprocus seu mutuus exigit easdem repræsentationes negotii celebrandi in utroque. (§. 1260.) 1256.) Unde perspicuum est, utriusq[ue] easdem ideas cum terminis seu signis, quibus utuntur, esse copulandas. (§. 15.)

§. 1264.

Si quis affirmaverit, se consentire in alterius promissum, ille acceptare promissum dicitur.

§. 1265.

Ubi nullum datur promissum, ibi nulla concipitur acceptatio. (§. 1264.)

§. 1266.

Acceptatio promissi requirit intellectus usum & voluntatem acceptantis. (§. 1264. 1256.)

§. 1267.

Qui intellectus usu & facultate declarandi voluntatem destitutus est, is inhabilis est ad acceptandum promissum (§. 1266.) Hinc infantes, furiosi, mente capti &c. acceptare promissum non possunt.

§. 1268.

§. 1268.

Qui inhabilis est ad aliquid alteri promittendum, is etiam ad acceptanda promissa inhabilis censetur. (§. 1259. 1267.)

§. 1269.

Promissum effectui dare, seu, id, quod alteri à nobis promissum est, existentiae reddere, significat *servare promissum*. Validum dicitur *promissum*, quod servandum est.

§. 1270.

Iam disquiramus successive, quānam ad validitatem promissi concurrere debeant.

§. 1271.

Auxilia aliis ferenda dederunt occasionem promissionibus. (§. 1248.) Iam cum auxilia nemini invito obtrudenda sint (§. 745.), idem valeat necesse est de promissionibus.

§. 1272.

Ad promittentis voluntatem accedere debet voluntas ejus, cui fieri debet valida promissio (§. 1271. 1269.) Ergo is, cui valide promittitur aliquid, debet declarare, velle sc, ut sibi illud vel præstetur, vel intuitu sui omittatur a promittente.

§. 1273.

Ad validitatem promissi requiritur, ut in promittente, & in eo, cui promittitur, detur identitas voluntatum (§. 1244. 1272.), & ex consequenti consensus reciprocus (§. 1260.)

§. 1274.

Ad validitatem promissi requiritur, ut is, cui promittitur, in promissum consentiat. (§. 1272. 1253.)

Nn 3

§. 1275.

§. 1275.

Validitas promissi dati exigit, ut is, cui promittitur, promissum acceptet (§. 1274. 1264.)

§. 1276.

Acceptatio promissi ab ejus validitate (§. 1275.), & ex consequenti a promisso servando (§. 1269.), eodemque effectui dando (§. cit.) separari nescit.

§. 1277.

Promissiones acceptatae ab altero dicuntur *pactiones* seu *pacta*, seu *conventiones*.

§. 1278.

Ubi nulla datur promissi acceptatio, ibi nullum concipitur pactum. (§. 1277.)

§. 1279.

Promissum est factum unius pacientis, & acceptatio est factum alterius (§. 1244. 1264.) Ad pactum ergo requiritur factum bilaterale (§. 1277.) Factum ergo unilaterale vel promittentis vel acceptantis ad producendum pactum non sufficit. Unde concipitur §. 903.

§. 1280.

In paciente requiritur usus intellectus & voluntatis (§. 1277. 1258. 1266.)

§. 1281.

In quo itaque usus intellectus & facultas declarandi voluntatem non deprehenditur, is ad paciscendum inhabilis est. (§. 1280.)

§. 1282.

Qui promissum sibi ab altero dato acceptare non potest, ad paciscendum cum eo inhabilis est. (1277.)

§. 1283.

Qui non potest consentire in promissum alterius, nec poterit pacisci. (§. 1282. 1264.)

§. 1284.

§. 1284.

Pacta sunt promissa (§. 1277.) Quicquid ergo demonstratur de promisso, tanquam genere pacti, illud competit pactionibus.

§. 1285.

Varietatem objectorum, de quibus pacisci possumus ex §§. 1251. 1277. perspicimus.

§. 1286.

Validitas promissi dati exigit, ut is, cui promittitur, promissum acceptet. (§. 1275.) Promissum acceptatum ab altero dicitur pactum (§. 1277.); validitas ergo promissi exigit pactum.

§. 1287.

Ad validitatem promissi requiritur, ut in promittente & in eo, cui promittitur, detur consensus reciprocus. (§. 1273.) Enimvero ab eo, cui datur promissum, illud acceptandum est (§. 1275.); ad validitatem promissi requiritur, ut in promissore & in acceptante promissum & ex consequenti in pacientibus (§. 1277.) detur consensus reciprocus.

§. 1288.

In pacientibus adesse debere consensum reciprocum, etiam sic demonstramus: Promittens declarat voluntatem suam de aliqua re effectui danda. (§. 1244.) Acceptans consentit in promissum (§. 1264.), & consequenter etiam voluntatem suam declarat de promisso, effectui dando (§. 1253.) Adesse itaque debet in promittente & in acceptante, conjunctum sumitis, atque adeo in pacientibus (§. 1277.) identitas voluntatum in aliqua re, effectui dando & ex consequenti consensus reciprocus (§. 1260.), in idem placitum. (§. 1261.)

§. 1289.

§. 1289.

Auxilia, quibus homo ab homine indiget, effecerunt, ut homines incidenter in promissiones. (§. 1248.) Leges ergo naturales internæ, in juvandis aliis observandæ, & quæ superius §. 720. seqq. demonstratæ sunt, etiam custodiendæ sunt in promissis aliis dandis. In quibus itaque negotiis concipitur auxilium, juxta easdem leges aliis ferendum, in illis etiam concipitur promissum, & consequenter pactum (§. 1277.), legibus naturalibus conveniens. E diverso in quibus negotiis nullum concipitur auxilium, juxta illas leges aliis ferendum, in illis etiam nullum concipitur promissum, & consequenter nullum pactum, legibus naturalibus conveniens.

§. 1290.

Hinc pacta iisdem legibus convenientia, quibus juvamus alios, de felicitate sua conservanda & amplificanda studiosos. (§. 721.) Nec minus inde patet, quod pacta non debant repugnare expletioni officiorum erga nosmet ipsos (§. 728.).

§. 1291.

Ad promissiones vel repromissiones, alteri dandas, & consequenter ad pacificandum (§. 1277.) ante læsiones nemō cogi potest (§. 766. 1248.).

§. 1292.

In promisionibus requiritur usus virium promittentis. (§. 1244. 1245.) Jam cum vires nostræ ad id, quod nostrum est, spectent (§. 747.); in promisionibus requiritur usus ejus, quod promittentis est.

§. 1293.

Quousque in foro vel externo vel interno justus est usus ejus, quod nostrum est, eousque in utrolibet foro justa sunt promissa & consequenter pacta (§. 1292. 1284.).

§. 1294.

§. 1294.

Quousque in foro vel interno vel externo injustus est usus ejus, quod nostrum est, eousque in utrolibet foro injusta sunt promissa & consequenter pacta (§. 1292, 1284.).

§. 1295.

Eodem modo concipitur, quousque promissa & consequenter pacta in utrolibet foro licita vel illicita sint.

§. 1296.

In foro externo justus usus ejus, quod nostrum est, dicitur is, quo non violatur π suum cuique (§. 965.). Promissa ergo & pacta justa in foro externo sunt ea, quibus non violatur π suum cuique. (§. 1293.).

§. 1297.

In foro externo injustus usus ejus, quod nostrum est, dicitur is, quo violatur π suum cuique (§. 965.). Promissa itaque & pacta injusta sunt in eodem foro, quibus violatur π suum cuique (§. 1294.).

§. 1298.

Pacta injusta sunt in foro externo, quæ cum l^esione (§. 1297. 767.) & consequenter cum damno alterius (§. 769.) conjuncta sunt. Hinc doctrina, quam superius §. 945. seqq. de l^esionibus externis & damnis veris dedimus, ad iustitiam & injustitiam pactorum externam dijudicandam necessaria est.

§. 1299.

Pacta injusta nec celebranda, multo minus servanda sunt (1297. 751.).

§. 1300.

Pacta sunt promissa (§. 1277.). Promissa eo tendunt, ut alter alteri auxilio sit (§. 1247.). Hinc pacta etiam eo tendunt, ut alter alteri auxilio sit. Sed cum juxta iustitiam in-

O o ter-

ternam ad auxilia alii serenda obligati simus (§. 802. 740.), ad adimplenda pacta in foro interno adstringimur.

§. 1301.

Sed jam queritur, utrum pacta sint etiam obligatoria in foro externo naturali, adeo ut violatio eorum sit laesio perfecta & causa disceptationis & belli justifica.

§. 1302.

Promittens vult alteri esse auxilio (§. 1248.), & ex consequenti vult, ut ex suo fiat alienum (§. 1252.). Et cum voluntas tendat ad finem existentiae reddendum (§. 513.); promittens etiam vult, ut non suum actu fiat alienum.

§. 1303.

Qui acceptat promissum alterius, is consentit in alterius promissum (§. 1264.), & ex consequenti idem vult ac promittens (§. 1262.). Sed promittens vult, ut non suum actu fiat alienum (§. 1302.); qui proinde acceptat promissum alterius, is vult, ut alienum actu fiat suum.

§. 1304.

Promittentes (§. 1302.) & acceptantes promissum (§. 1303.), & consequenter pacientes (§. 1277.) volunt, ut ex alieno fiat actu nostrum, seu, ut illud, quod partis unius pacientis est, actu fiat alterius.

§. 1305.

Promissum est finis promittentis (§. 520. 1244.). Ergo si promissum effectui detur, promittentium finis existentiam suam nanciscitur. Sed & promittentium finis eo tenet, ut non suum actu fiat alienum (§. 1302. §. 20.); promissio igitur effectui datur, si non suum actu fiat alienum.

§. 1306.

Acceptatio promissi à promissione, effectui danda, actu separari non potest (§. 1276.). Sed promissio effectui datur,

datur, si $\tau\delta$ suum actu fiat alienum (§. 1305.); ergo acceptatio promissi à mutatione $\tau\delta$ nostrum in alienum promissoria separari non potest. Hinc sola promissione $\tau\delta$ nostrum non mutatur in alienum.

§. 1307.

Pacta iusta non sunt servanda (§. 1299.), neque adeo effectui danda (§. 1269.). In pactis itaque iustis nulla continetur ratio sufficiens mutationis $\tau\delta$ nostrum in alienum promissoria (§. 43, 1305.).

§. 1308.

Actio, qua non violatur $\tau\delta$ suum cuique, est licita in foro externo naturali (§. 866. 754.). Ergo jure naturali externo licitum est pacisci cum altero de aliqua re, si paciscendo $\tau\delta$ suum cuique non violemus. Hoc casu pactio alienum mutatur in nostrum (§. 1304.). Ejusmodi pactiones, quibus non violatur $\tau\delta$ suum cuique, dicuntur justæ in foro externo (§. 797.). Ergo pactio justa alienum mutatur in nostrum.

§. 1309.

In pactis justis continetur ratio sufficiens mutationis $\tau\delta$ nostrum in alienum (§. 1308. 43.). Illustris Gundlingius §. LI. c. XI. J. N. G. his utitur verbis: *qui paciscitur, aliquid sibi sumit, inque alterum transfert.* Quæ ita interpretor: quod nobis sumimus, nostrum est; quod in alterum transferimus, illud mutatur in alienum. Ergo si paciscamur, $\tau\delta$ nostrum mutatur in alienum. Locus itaque citatus videtur conspirare cum nostra thesi.

§. 1310.

Concipimus ergo $\tau\delta$ NOSTRVM & $\tau\delta$ SVVM PAETITIVM, quod est species $\tau\delta$ SVVM ACQVISITVM (§. 749.). In doctrina de dominio incidentem in novam speciem $\tau\delta$ nostrum.

Oo 2

§. 1311.

§. 1311.

Qui violat pactum justum, violat & suum cuique (§. 1308.), & ex consequenti alterum lādit externe & perfe-
cte (§. 767.). Iam cum nemo sit lādendus (§. 768.); pacta ju-
sta non sunt violanda.

§. 1312.

Suum cuique tribuas (§. 750.). De quo juste pacti su-
mus cum altero, illud ad id, quod ejus est, pertinet (§. 1308.).
De quo igitur juste pacti sumus cum altero, illud ei est tri-
buendum, & ex consequenti effectui qāndum. Pacta itaque
justa servanda sunt (§. 1269.).

§. 1313.

Pacta sunt vel justa, vel injusta (§. 1277. 797.). Pacta in-
justa non debent servari (§. 1299.). Ergo sola pacta justa ser-
vanda sunt (§. 1312.).

§. 1314.

*In solis pactis justis continetur ratio sufficiens muta-
tionis & nostrum in alienum* (§. 1313. 1305.).

§. 1315.

Promissum validum, hoc est, servandum (§. 1269.)
exigit pactum (§. 1286.). Sed solum pactum justum servan-
dum est (§. 1313.); validitas ergo promissi exigit pactum
justum.

§. 1316.

*Unde patet, quod validitas promissi rationem suffi-
cientem nanciscatur ex justitia pacti* (§. 1315. 43.).

§. 1317.

Qui violat pacta justa, alterum lādit (§. 1311.), & ex
consequenti pacem externam violat (§. 806.).

§. 1318.

Violatio pacti justi est lāsio externa, & perfecta (§. 1311.)
& con-

& consequenter causa disceptationis & belli justifica
(§. 1092.), idque in statu naturali.

Si quis alteri id vult eripere, vel eum in usu ejus turba-
re, quod is sibi per pacta acquisivit, is alterum turbat in eo,
quod ejus est (§. 1308.), & ex consequenti eum lædit (§. 707.).

Si quis cum aliquo pactum celebret, quo pactum, cum
aliis a se ante a initum, violatur, is priores pacientes lædit

(§. 1319.). Hoc casu pacta priora posterioribus præferenda
sunt (§. 768.).

Si vero pacta posteriora præponant pacta priora, ea-
demque magis rohorent; hoc casu aliter pronunciandum
est, idque ob læsionem deficientem.

Custodia pacti justi est officium naturale, stricte sum-
ptum (§. 1308. 763.).

Officia naturalia stricta nobis injunguntur a jure natur-
ali externo (§. 761. 753.). Sed custodia pactorum iustorum
est officium strictum (§. 1322.); custodia itaque pactorum iu-
storum nobis injungitur a jure naturali externo.

Datur in pacientium altero *obligatio externa* (§. 1322.),
ieaque *pactitia* & *obligationis nomine* κατ' εξοχήν JCtis alias
venire sueta. Quæ obligatio definitur per vinculum juris,
quo quis ad faciendum vel omittendum aliquid adstringitur.

Promissio est actus, quo alteri fertur auxilium (§. 1248.).
Auxilia alteri ferenda sunt alias officia amoris (§. 749.). Pro-
mis-

O o 3

missio ergo est actus, quo alteri præstatur id, quod alias ab officiis amoris dependet. Sed si promissio justa stipet ut acceptatione alterius, adeoque in pactum justum transeat (§. 1277.); oritur officium strictum (§. 1322.). Per justum itaque pactum id, quod alias ab officiis amoris dependet, mutatur in illud, quod est officii stricti. Unde concipimus, cur officia amoris seu humanitatis per pacta mutentur in officia stricta seu necessitatis (§. 734. 736.).

§. 1326.

Officia humanitatis etiam indebita, & officia necessitatis debita vocantur (§. 734. 736.). Unde patet, cur per pacta officium indebitum mutetur in officium debitum (§. 1325.). Nec minus inde clarum est, cur promissum justum acceptatum ab altero cedat in debitum, & cur promittens debitor, acceptans vero creditor, nec minus promissum ratione promittentis debitum, ratione vero acceptantis creditum dicatur, si hosce terminos paulo laxius sumseris. Conf. Gundlangu J. N. cap. XI. §. IX.

§. 1327.

Hinc quod ab initio (i. e. ante pactum) fuit voluntatis, ex postfacto (i. e. post pactum) fit necessitatis.

§. 1328.

Custodia pacti justi est officium naturale stricte dictum respectu promittentis (§. 1322.). Hinc ex pacto alteri pacientium, qui acceptans est (§. 1277.), nascitur *jus* (§. 780.), idque *pactitium*, quod est species juris naturalis quæsiti (§. 781. 1310.). In modo acquirendi dominium originario deprehendemus novam speciem juris naturalis quæsiti circa respectum ad pactiones.

§. 1329.

Eiusmodi *jus* oritur ex pacto, hoc est, ex promissione unius

unius & acceptatione alterius personæ (§. 1277.), atque adeo datur personæ acceptanti in personam promittentem obligatam. Hinc illud definitur per facultatem personæ competenterem in personam, ut hæc aliquid facere vel vel omittere teneatur (§. 1244.).

§. 1330.

Ius naturale pactitium est copulatum cum jure cognendi promittentem ad custodiam pacti (§. 775. 1322.).

§. 1331.

Nec minus patet, pactum esse modum transferendi in alterum jus irrevocabile.

§. 1332.

Pactum servandum præponit rem effectui dandam seu existentia reddendam (§. 1269.). Quæ existere debent sunt singularia. Pactum ergo servandum præponit rem singularem.

§. 1333.

Sapiens non nisi de fine & de remedis existentia redendis cogitat (§. 789.). Hinc fines sapientis sunt possibles, & in se & respectu virium ejus (§. 305. 39. 307.). Sapiens proinde non sectatur fines & remedia impossibilia. Sapientia oppositum est stultitia, quæ vel finem impossibilem format, vel remedia impossibilia in se, vel fini contradicentia eligit. Quæ de sapiente dicta sunt, ad prudentem applicanda veniunt (§. 1170.).

§. 1334.

Qui impossibilia promittit, vel acceptat, habetur pro absente & stulto (§. 1332. 1333.). Difficile tamen pro impossibili absolute vel hypotheticæ tali, nec id, quod ex post facto sit impossibile, pro absolute tali habendum (§. 38. 39.).

§. 1335.

§. 1335.

Pacta requirunt consensum (§. 1287. 1288.). Consensus ergo pactius singularis seu specialis & determinatus esse debet (§. 1332.).

§. 1336.

Assertio generalis, quando videlicet peto, ut mihi credas, me jam hoc cogitare & velle, nondum pactio est. Sunt verba Ill. Gundlingii (§. 1335.).

§. 1337.

Consensus præponit voluntatem duorum ad aliquod negotium effectui dandum (§. 1260.). Ejusmodi voluntas efficax est (§. 508.); consensus itaque præponit voluntatem efficacem. Sed cum ejusmodi voluntas etiam seria dicatur, ipse consensus pactius serius esse debet.

§. 1338.

Voluntas efficax seu propositum (§. 509.), servandi pacta justa, aliis declaratum dicitur fides (pactitia), quæ alias dictorum factorumque constantia appellatur. Hanc fidem esse officium strictum patet ex §. 1322. Unde clarum est, quod violatio fidei data, seu perfidia, sit lesio perfecta (§. 764.).

§. 1339.

Jocus est falsiloquium animi recreandi gratia prolatum. Huc referas equivocationes, quæ sunt locutiones, duplicem sensum admittentes, & quibus jocantes uti solent.

§. 1340.

Promissio est sermo, quo affirmamus, nos velle alteri aliquid præstare (§. 1244.). Promissio itaque est sermo, quo significamus mentem seu voluntatem nostram. Hinc sermo, quo utuntur promittentes, qua tales, conveniat necesse est cum

cum mente seu voluntate & ex consequenti diversus a promittentis mente esse non potest (§. 51.).

§. 1341.

Sinceritas est virtus loquendi & agendi menti convenienter. *Veracitas* est virtus loquendi convenienter menti. Sinceritas & veracitas a promittente abesse non possunt (§. 1340.).

§. 1342.

Falsiloquium, & consequenter jocus (§. 1339.) est sermo diversus a cogitatis nostris, seu a mente nostra (§. 1060.). Falsiloquia itaque & joci promissionibus repugnant (§. 1340.). Idem valebit de verbis honoris & aequivocationibus (§. 1339.).

§. 1343.

Tractatus sunt actus, ubi duo vel plures de ineundo pacto deliberant.

§. 1344.

Qui adhuc deliberat, nondum judicat (§. 59.). Qui nondum judicat, nihil affirmat, & ex consequenti nihil promittit (§. 1244.). Ergo qui adhuc deliberat de ineundo pacto, nihil promittit.

§. 1345.

Qui adhuc deliberat, nondum judicat; qui nondum judicat, nihil affirmat, & consequenter non affirmat, se consentire in alterius promissum, neque adeo illud acceptat. (§. 1264.).

§. 1346.

Tractatus non sunt promissa acceptata ab altero (§. 1343. 1344. 1345.), neque adeo pactiones (§. 1277.).

§. 1347.

Consensus requirit declarationem voluntatis (§. 1260.). Declaramus voluntatem nostram vel verbis, vel factis, quæ

Pp

ita

ita comparata sunt, ut alii ex illis voluntatem nostram se-
cure inferre possint, ob nexum qui factis ejusmodi cum vo-
luntate agentis intercedit. Prior *consensus expressus*, alter
vero *tacitus* audit. Posterior ill. *Gundlingio* is dicitur, qui
ex facto notissimo, aliisque circumstantiis colligitur.

§. 1348.

Consensum tacitum colligere solemus ex alterius nutu,
ex scissione vel redditione chirographi, qua creditor, ceter-
ris tamen paribus, declarare judicatur remissionem debiti,
ex postulatione cibi & potus ab hospite diverforii ratione
pretii solvendi. Hæc exempla assert B. Chr. *Thomassus* L. II.
c. VII. §. 22. *Jpr. div.* Si quis cum uxore adultera lciens de-
nuo concubat, ei consensus tacitus in matrimonium no-
vum contractum tribuitur.

§. 1349.

Sola pacta justa servanda sunt (§. 1313.). Solis ergo pa-
ctis justis nō nostrum mutatur in alienum seu transfertur in
alios (§. 1305.). Solo proinde consensu nostro pactitio, eo-
demque justo, nō nostrum in alios transfertur (§. 1287. 1288.).

§. 1350.

Solo consensu nostro pactitio, eodemque justo, nō no-
strum in alios transfertur (§. 1349.). Jura nostra ad id, quod
nostrum est, pertinent (§. 786.). Solo ergo consensu nostro
pactitio, eodemque justo jura nostra transferuntur in alios.

§. 1351.

Quamdiu non consentimus in translationem ejus,
quod nostrum est, nec ex consequenti in derivationem jur-
ium nostrorum (§. 786.), tamdiu nō nostrum & consequenter
jura nostra non transferuntur in alios (§. 1350.).

§. 1352.

Quamdiu nō nostrum & consequenter jura nostra
(§. 786.)

(§. 786.) non transferuntur in alterum, tamdiu ea conservantur.

§. 1353.

Fieri potest & sepius solet, ut voluntas unius contradicat voluntati alterius. Contradiccio ejusmodi duarum voluntatum respectu alicujus negotii suscipiendi vel omitendi, signis manifestata, significat *disensum externum*. Declaratio disensis externi, ei facta, qui actum aliquem in praedictum nostri tendentem suscipere committitur, dicitur *protestatio*.

§. 1354.

Si nolim, quod alter vult, voluntas mea contradicit voluntati alterius (§. 37. 166. 167.), & ex consequenti ab eo dissentio, idque externe, si id quidem fiat signis externis (§. 1353.). Hoc applicandum est ad protestationem (§. cit.).

§. 1355.

Qui itaque contradicit actui, quem aliud vult suscipere vel omittere, is manifestat disensum (§. 1353.), & ex consequenti protestatur contra susceptionem vel omissionem actus (§. cit.).

§. 1356.

Usurpare denotat non abstinere ab alieno. Usurpatio-nes esse contra jus naturale externum, patet ex §. 754.

§. 1357.

Qui protestatur contra usurpationem ejus, quod suum est, is declarat disensum contra eandem (§. 1353.). Qui dissentit, non consentit (§. cit. & 1260.). Protestatio ergo conservat jus protestantis (§. 1351.).

§. 1358.

Contradiccio conservat jus contradictis. (§. 1353. 1357.).

Pp 2

§. 1359.

§. 1359.

Homines ita facti sunt, ut ex aliorum actibus in præjudicium sui suscipiendis in ipsis subnascatur aversatio & nonluntas (§. 175. 167.), eademque efficax, quæ erumpit externe, nisi impedimentum adsit (§. 507. 508.), quæque adeo ad declarandum dissensum (§. 1354.) & ex consequenti ad arripiendam protestatiouem contra susceptionem actus ejusmodi proclivis est (§. cit.).

§. 1360.

Homo ad aliquam rem dicitur indifferens, quam nec vult, nec aversatur.

§. 1361.

Ponas aliquem non protestari contra susceptionem actus, qui ei videtur esse præjudicio, cum ille tamen non impediatur; is non declarat dissensum (§. 1353.), nec adeo nonluntatem efficacem demonstrat.

§. 1362.

Cum homo sub iisdem circumstantiis actum, quem alterum in ipsis præjudicium suscipere velle animadvertit, aut velit, aut nolit, aut plane indifferens sit ad ejus susceptionem vel omissionem (§. 1360.), noluntatem vero non ostendat (§. 1361.); sequitur, ut ille sub eadem hypothesi aut velit actionis ejusmodi existentiam, aut indifferens sit ad eandem. Si posueris prius, voluntas adest; si posterius sumferis, h. e. ejus indifferentiam, suscepimus illius actus ei minus adversatur. Id quod cum deprehendatur etiam in homine, qui vult; cognoscimus aliquam similitudinem inter voluntatem & indifferentiam mentis. Ob hanc similitudinem ab indifference mentis ad ejus voluntatem argumentari possumus per principium reductionis (§. 84. 85.), seu ob hanc analogiam ea, quæ de voluntate valent, vel ad ipsam mentis in differentiam

rentiam applicanda veniunt. Homo itaque sub eadem hypothesi in utroque & consequenter in omni casu velle susceptionem actus, qui ceteroquin sibi præjudicio esse potest, jure supponitur.

§. 1363.

¶ Qui vult, consentit (§. 1260.). Qui itaque contra susceptionem actus, qui ei videtur esse præjudicio, non protestatur, cum ille tamen non impediatur, is consentit in illam (§. 1362.), idque tacite (§. 1347.). Juxta hanc explicationem admittendum est illud: *qui tacet, consentire videtur.*

§. 1364.

Cum casus §. præcedenti allatus habeatur communiter pro facto, unde ad consensum non-protestantis tacitum argumentari liceat; demonstrationem illius tentare volui.

§. 1365.

¶ *Protestatio*, qua quis utitur contra illud, in quod jam jam consensit, vel consentire deberet, dicitur *facto contraria*. *Consentire* & *consentire debere* in sphæra morali pari passu ambulant.

§. 1366.

¶ Protestatio facto contraria est illa, quam adhibet aliquis contra illud, in quod jam jam consensit (§. 1365.). Sed si protestamus, dissensum externum declaramus (§. 1353.). In protestatione ergo facto contraria deprehendimus consensum & dissensum simultaneum, quod est contradictionum (§. 37.). Protestatio itaque facto contraria est nulla, & ex consequenti nihil operatur.

§. 1367.

Obligatio ad actum aliquem exequendum exigit possibilitatem agendi naturalem (§. 309. 307.). Hinc in non-valentem agere nulla cadit agendi obligatio. Ergo non-valeenti

lenti agere non imputatur omissionis actus (§. 478.). Unde patet, quod non-valenti contradicere actui, qui in præjudicium nostrum tendit, non imputetur omissionis contradictionis seu protestationis (§. 1355.).

§. 1368.

Dantur *pacta expressa*, dantur & *tacita* (§. 1288. §. 1347.).

§. 1369.

Consensus fictus est, qui tribuitur alicui, & quem in eo non deprehendimus (§. 36.). Consensus ejusmodi a nonnullis ponitur vel in eis, qui facultate consentiendi physica non gaudent (§. 1257.), vel in eis, qui illa quidem pollent, actu tamen non consentiunt.

§. 1370.

Consensus presumptus tribuitur nobis non nisi ob naturam negotii, a cuius susceptione ad nostram voluntatem directo non concluditur, & ob conditionem viri boni, quæ definitio B. E. Gerbari est. Negotium ejusmodi suscipitur ab aliquo vel in alterius gratiam, vel sui commodi caussa, ita tamen ut & aliorum commoda in censem veniant. Hinc duplex oritur casus, ubi consensus presumptus locum habere possit. *Præsumptum consensum GVNDLINGIVS* definit per eum, qui ex facto quidem non omnibus cognito, per rationacionem tamen assertur. Ejusmodi consensus presumptus tribuitur negotiorum gestori & negotii domino, nec minus parentibus, si quis absque eorum præscitu contraxerit cum liberis, auxilio contrahentis indigentibus. Hinc orta sunt *pacta presumta*, ubi consensus presumptus deprehenditur.

§. 1371.

Consensus fictus opponitur *consensiui vero*, qui actualliter

liter in aliquo adesse existimatur, & cuius species sunt consensus expressus & tacitus (§. 1347.).

§. 1372.

Consensus presumptus videtur esse fictus (§. 1370. 1369.), si definitionem fictionis, §. 36. allatam, sequi velimus,

§. 1373.

Si quis in negotium, in gratiam sui ab altero jamjam suscepsum, actu consentit, *ratum habere negotium susceptum* dicitur. Eiusmodi consensus retrotrahitur ad initium negotii suscipiendi per fictionem. Quo casu consensus in rem praeteritam singitur (§. 36.).

§. 1374.

Fictiones ejusmodi doctrinæ gratia ab haud paucis iuris doctoribus, idque mea quidem sententia, non sine ratione sufficiente admittuntur.

§. 1375.

Pactum, ubi acceptans nihil re promittit, *unilaterale*; sed ubi acceptantis re promissum, ab altero paciente acceptatum, deprehenditur, *bilaterale* dicitur. In bilaterali pacto datur pactum duplex (§. 1277.), ex quo oritur duplex obligatio & duplex ius pactitium (§. 1324. 1328.).

§. 1376.

Litteræ in pactis quidem adhiberi possunt, necessitas tamen absoluta non sunt (§. 1277. 178.). Id quod etiam de solenni verborum conceptione seu stipulatione Romanorum pronunciandum est.

§. 1377.

Modus promittendi varius esse potest. Promissum enim fieri potest vel *pure*, vel *in diem certum*, vel *sub conditione*, vel *alterne* vel *copulate*, vel *mediare* vel *immediate*.

§. 1378.

§. 1378.

Promissum conditionatum dicitur illud, quod alteri datum est sub existentia conditionis alicuius. Hinc adimplatio ejusmodi præmissionis ab existentia conditionis adjectæ dependet. Nisi itaque conditio effectui detur, promittens ad implendum promissum non tenetur.

§. 1379.

Si fiat, ut aliquis mediate seu per alium nobiscum pâscatur, mandatarius repræsentat personam mandantis. Ob hanc repræsentationem mandans & mandatarius repræsentant unam personam. Ejusmodi unitas personarum est fictio (§. 36.), doctrinæ gratia adhiberi solita (§. 88. 1374.).

§. 1380.

Qui in promittendo utitur dolo, is repræsentationibus fictitiis alterum commovet ad pactum secum ineundum (§. 1154.). Sed fictitiæ promittentis repræsentationes sunt diversæ a mente ejus (§. 51.); qui ergo in promittendo utitur dolo, is repræsentationibus, a mente sua diversis, commovere vult alterum ad pactum secum ineundum. Enimvero repræsentationes, quibus utuntur promittentes, ab eorum mente diversæ esse non debent (§. 1340.); dolus ergo pactionibus celebrandis repugnat. Pactum igitur, ad quod alter dolo inductus est, nullum habetur.

§. 1381.

Pugnat etiam dolus cum sinceritate, quæ a promissionibus abesse non potest (§. 1154. 1341.).

§. 1382.

Pactum, ad quod alter dolo inductus est, nullum habetur (§. 1380.). Ubi nullum pactum, ibi nulla obligatio, nec ullum jus pacticum oritur (§. 1324. 1328.). Ergo in dolore

lose pacientem nullum jus ab altero translatum censemur,
nec ulla in decepto concipitur obligatio.

§. 1383.

Pactum, ad quod alter dolo inductus est, nullum est
(§. 1380.). Pacto itaque ejusmodi nō nostrum non mutatur
in alienum (§. 1314.). Hoc proinde casu alienum perma-
net alienum.

§. 1384.

Dolose promittens eo tendit, ut alienum usurpet
(§. 1383. 1356.).

§. 1385.

Dolose promittens eo tendit, ut alienum usurpet
(§. 1384.). Usurpatio alieni est lēsio perfecta (§. 767.); do-
lus ergo, quo quis usus est in pactis, est lēsio perfecta.

§. 1386.

Eiusmodi dolum esse malum, patet ex §. 1157. & 1384.

§. 1387.

Qui errat, is judicium falsum pro vero habet (§. 115.).
Iudicium verum est judicium objecto consentiens; *falsum*
vero est judicium ab objecto dissentiens. Qui proinde
errat, is judicium ab objecto dissentiens habet pro judicio,
quod objecto consentiens est. Pacientes ergo, qua tales,
errant, qui judicium ab objecto pactitio dissentiens habent
pro judicio, quod objecto eidem consentiens est.

§. 1388.

Quicquid impedit consensum, illud & promissionem,
& acceptationem (§. 1254. 1264.), & consequenter pactio-
nem impedit (§. 1277.). Eadem conclusio concipitur ex
§. §. 1287. 1288.

§. 1389.

Quicquid non impedit consensum, illud nec promis-
sionem
Q

sionem, nec acceptationem (§. 1254. 1264.), nec adeo pactum impedit (§. 1277.). Eadem conclusio concipitur ex §§. 1287. 1288.

§. 1390. *boni & mali*
Si ponatur *paciscentis error*, qui consensum promissorum non impedit, & qui *inefficax* dicitur; is pactum non efficit invalidum (§. 1389.).

§. 1391.

Si ponatur *paciscentis error*, qui consensum promissorum impedit, & qui *efficax* appellatur; is obstat, quo minus fiat pactio (§. 1388.). Ob ejusmodi errorem nulla oritur obligatio, nec ullum jus pactitium (§. 1324. 1328.). Hoc itaque casu altera pars contra alteram ex pacto agere non potest.

§. 1392. *causa & culpa*
Licet contra errore efficaci seductos alter paciscentium, qui illius erroris causa non est, ex pacto agere non possit (§. 1391.); si is tamen damnum docere possit, quod sibi enascatur ex alterius errore vincibili (§. 475.); ad illius resarcitionem errans obligatur (§. 996.). Qui causa erroris est, is habetur pro causa damni, inde aliis prognati (§. 593.).

§. 1393.

Ad pacta cum aliis celebranda nemo cogi potest ante lassiones (§. 1291.). Si quis nos velit cogere ad aliquid expediendum, malum futurum nobis repräsentat (§. 579.), & ex consequenti metu nobis injicere connititur (§. 314.). Pacta itaque metu, ante lassionem nobis incusso, h. e. injusto (§. 1092.), extorta, sunt nulla.

§. 1394.

Actio metu coacta est voluntaria (§. 580. 581. 582.). Licet itaque ad aliquid metu cogamur, tamen adhuc volamus. Qui potest velle, is etiam potest affirmare, velle se alteri

alteri aliquid præstare, & ex consequenti ad promissiones celebrandas aptus est (§. 1244.). Et cum metu coactus vel le possit, & actu velit, ob hanc quoque caussam consensum suum promissorium alteri declarare potest (§. 1260.). Hinc ob solum consensum deficientem pactum, metu extortum, pronunciari non potest invalidum, cum facultatem consentiendi physicam in eo, qui metu cogitur, adhuc deprehendamus (§. 1257.).

§. 1395.

Qui nos nec læsit, nec lädere committitur, ille nec disceptationis nec belli caussam justificam (§. 1093.) nobis subministrat. Quo casu nullo gaudemus jure cum cogendi ad nobis aliquid promittendum (§. 1090.), neque adeo nobis competere potest jus acceptandi promissum, quod ob defectum juris cogendi non adest (§. 1264.). Hoc casu nullo gaudemus jure alteri metum incutiendi (§. 479.), ut ille promittat nobis aliquid, neque adeo nobis competit jus acceptandi promissum, quod ob defectum juris metum alteri incutiendi non adest; pactum metu, cui nulla praecessit laesio & qui injustus est (§. 1092.), extortum, nullum est. Sic pactum cum concusso & latrone initum invalidum est.

§. 1396.

Hinc ex ejusmodi pactis nulla obligatio nec ullum jus pactitium nascitur (§. 1324. 1328.).

§. 1397.

Unde patet, quod, licet Carolus V., per Galliam transiens, promisceret Francisco I. Ducatum Mediolanensem roganti, tamen ejusmodi pactum nullum fuisset.

§. 1398.

Ejusdem Imperatoris dolum bonum fuisse, quando eodem sese desiderio teneri respondet Legato, quo ipsius

Qq 2

Rex

Rex teneretur; patet ex §. 1158. Conf. Gundling. J. N. c. XII. §. VII.

§. 1399.

Suffecerit jam annotasse ejusmodi pactiones, metu extortas, a jure naturali externo robur nancisci nullum.

§. 1400.

Qui nos vel laesit, vel laderre connitur, ille dat nobis caussam disceptationis & belli justificam (§. 1092.). Quo casu gaudemus jure eum cogendi ad promissa nobiscum celebrandam (§. 1090.), atque adeo nobis competit jus acceptandi promissum, quod ob jus cogendi & ob ejus facultatem consentiendi physicam locum habet (§. 1264. 1394.). Et cum eodem casu jure gaudeamus alteri metum incutiendi (§. 579), ut ille nobis ratione vel satisfactionis, vel securitatis aliquid promittat, atque adeo nobis competat jus acceptandi ob jus ei metum incutiendi; pactum metu, qui laisionem praeponit & consequenter justus est (§. 1092.), exortum, est justum & servandum (§. 1313.) Conf. §. 585.

§. 1401.

Eiusmodi pacta, metu quippe justo extorta, obligacionem externam & jus pactuum producunt (§. 1324. 1328.).

§. 1402.

In quibus rebus gradus conspiciuntur, ibi potest assumi maximum, medium & minimum. Id quodad diligentiam debitam, ad culpam & dolum applicandum (§. 554.).

§. 1403.

Neglectio diligentia debita summae, culpa levissima, mediae levius, infima latata dicitur.

§. 1404.

Qui per pactum in se recepit finis alicujus obtentio- nem, pactus etiam est de remedis adhibendis (§. 512.), de impe-

impedimentis removendis (§. 518.), de agendi occasione vel arripienda, vel suscitanda (§. 526. 527.).

§. 1405.

Si quis pactus fuerit cum altero de expediendo negotio, tanquam quodam fine obtinendo; promittens etiam obligatur ad usum remediorum, ad remotionem impedimentorum, ad occasionem datam arripiendam (§. 1404. 1324.), & ex consequenti ad diligentiam (§. 544.), vel summaria, vel medium, vel insinuam praestandam (§. 1402.) idque pro ratione negotii suscipiendo (§. 555.).

§. 1406.

Datur itaque diligentia debita, in foro externo considerata, cuius præstandæ obligatio ex pactione descendit (§. 1405. 947.). Quæ obligatio externa est (§. 1324.).

§. 1407.

Neglectio diligentiae ejusmodi debitæ est actio oblicationi externæ seu officio stricto repugnans (§. 1406.), & consequenter laesio perfecta (§. 764.) jure existimatur.

§. 1408.

Neglectio deliberata diligentiae debitæ dolum seu proximam denotat (§. 546. 547.).

§. 1409.

Neglectio diligentiae debitæ est vel deliberata vel inadvertita. Prior proæresis seu dolus (§. 1408.), posterior culpa audit (§. 553.). Utriusque imputabilitatem (§. 551.) in genere demonstravimus. Datur itaque dolus, datur culpa, qui vel quæ laesio perfecta est (§. 1407.).

§. 1410.

Dantur laesiones dolosæ, dantur etiam culposæ (§. 1409). Id quod etiam de damnis affirmandum (§. 769.).

Qq 3

§. 1411.

§. 1411.

Dantur doli & culpæ, qui vel quæ lœsiones sunt (§. 1407.), & quibus violatur & suum cuique (§. 767.). Dantur itaque doli stricte sumti, dantur etiam culpæ stricte sumtæ (§. 952.).

§. 1412.

Datur culpa lata, levis & levissima, stricte dicta (§. 1403. 1405. 1411.), quarum quælibet descendit ex pacto (§. 1405.).

§. 1413.

Qui culpæ latæ reus est, is ne infimum quidem diligentia debita gradum præstigit (§. 1403.), atque adeo in illo plane nullus usus virium, explendo officio sufficientium (§. 546.), & ex consequenti voluntas efficax pro rorsus nulla seu propositum nullum explendi officium conspicitur (§. 545.). Enimvero in eo, qui doli reus est, etiam voluntas efficax pro rorsus nulla seu propositum penitus nullum satisfaciendi officio deprehenditur (§. 561.). Datur ergo similitudo inter culpam latam & dolum (§. 52.). Hæc videtur esse ratio, cur culpa lata dolo equiparetur.

§. 1414.

Concipimus imputationem culpæ & doli ad reparationem damni vel ad satisfactionem (§. 996. 991. 1410.), minus tamen ad poenam in statu naturali (§. 919.).

§. 1415.

Connexa sunt, quorum unum concipitur ex altero (§. 73. 42.).

§. 1416.

Obligatio unius partis concipitur ex pacto justo immediate (§. 41. 1324.), atque adeo illi cum hoc intercedit nexus (§. 1415.). Id quod etiam de jure quæsito pactio affirmandum (§. 1328.). Hinc jus & obligatio pactitia cum eodem certio, nempe cum pacto, connexa sunt. Quæ connexa sunt

cum

cum eodem tertio, connecta sunt inter se. Ergo ius & obligatio pactitia sunt connecta inter se. Unde patet, quod inter pacificentes detur *nexus*, qui *pactitus* dicitur, & contingens est (§. 179.).

§. 1417.

Durante vel soluta obligatione, durat vel solvit *nexus* inter pacificentes (§. 1416.).

§. 1418.

Si effectui data fuerint, quae ab utraque parte promissa sunt, pactum bilaterale adimpletum censetur (§. 1375. 1269.), & obligatio expirat (§. 1324.), nec minus *nexus* pacificentium solutus est (§. 1417.).

§. 1419.

Remittit pacificens alteri *promissum seu debitum*, quando declarat, se nolle, ut alter *promissum adimpleat seu, se velle, ut alter promissum non adimpleat*. Juris permissi vel sibi competentis remissio dicitur *renunciatio*.

§. 1420.

Remissione debiti alter ab obligatione liberatur (§. 1419. 1324.). Sed & idem fieri solet, si alter *promissum suum adimpleat* (§. 1417.). Concipimus ergo inter remissionem *promissi seu debiti* (§. 1326.), & inter adimplectionem *promissi similitudinem* (§. 52.). Hinc per principium reductionis (§. 84. 85.) a remissione *promissi ad adimplectionem illius concludimus*. Si quis itaque alteri remiserit *promissum seu debitum*, idem est ac si alter *promissum impleverit*. Notemus hanc fictionem heuristicam (§. 88.).

§. 1421.

Nec minus perspicuum est, remissione *promissi nemum pactitium solvi*, si & remittens *promissum suum impleverit* (§. 1417.).

§. 1422.

§. 1422.

Si idem nolle, signis externis manifestatum, comprehendamus in duobus respectu alicujus rei, eis tribuimus *disensum externum mutuum*, qui adeo est identitas binarum noluntatum respectu alicujus rei tertiae, signis externis manifestata.

§. 1423.

Reclinatio mentis contradicit ejus inclinationi (§. 505.). Contradictoria se invicem tollunt. Reclinatio ergo mentis tollit inclinationem ejus. Hinc nolle tollit nolle velle (§. 166. 167.). Unde patet, quod idem nolle tollat idem velle. Dissensus proinde mutuus externus tollit consensum mutuum externum (§. 1422. 1260.)

§. 1424.

In pacto adesse debet consensus reciprocus (§. 1288.). Tollas consensum reciprocum pacientium, evanescit pactum. Sed tollitur consensus reciprocus per dissensum mutuum (§. 1423.); pactum ergo dissensu mutuo tollitur seu dissolvitur.

§. 1425.

Ex promisso acceptato ab altero concipitur existentia pacti (§. 1277. 41.). Ergo promissum acceptatum ab altero est causa pacti, tanquam causati (§. 202.).

§. 1426.

Quæ demonstrata sunt de remissione debiti, ea etiam de renunciatione juris pactitii, quod est jus nobis competens (§. 1328.), pronuncianda sunt (§. 1419.).

§. 1427.

Promissum acceptatum ab altero concipitur ex consensu reciproco (§. 1254. 1264. 1260. 41.). Consensus ergo reciprocus est causa promissi acceptati ab altero, tanquam effectus

effectus (§. 202.). Pactum est caussatum promissi acceptati ab altero (§. 1425.). Jam cum caussa caussæ sit caussa caussati; consensus reciprocus paciscentium est caussa pacti. Sublata caussa tollitur caussatum. Ergo sublatu consensu reciprocō tollitur pactum. Enimvero consensus reciprocus tollitur disensu mutuo paciscentium (§. 1423.). Disensu itaque mutuo etiam tollitur pactum, & ex consequenti obligatio & jus pactitium (§. 1324. 1329.). Hæc est altera demonstratio propositionis §. 1424. allatæ.

§. 1428.

Nemo est lædendus (§. 768.). Ergo si detur pactum, cuius dissolutione læderetur tertius, pactum dissolvendum non est. Notioni læsionis in expendendis casibus huc spectantibus, stricte inhærendum est, nisi velis in illis decidens agere contra principia.

§. 1429.

Solo consensu nostro pactitio, eodemque justo, & nostrum in alios transfertur (§. 1349.). Consensus noster est factum nostrum promisorium (§. 1260.). Hinc solo facto nostro promissorio, eodemque justo, & nostrum in alios transfertur. Unde concipimus regulam juris: *Id quod nostrum est, nonniſi facto nostro, in alterum transfertur.*

§. 1430.

Nostrum non potest fieri alienum, nisi facto nostro (§. 1429.).

§. 1431.

Id, quod alterius est, nonniſi facto ejus in alterum transferri potest (§. 1429.). Factum ejusmodi est solus consensus ejus promissorius (§. 1350.). Ergo id, quod alterius

Rr

est,

est, non potest transferri in alios, nisi ejus consensu promis-
torio. Id quod alterius est, alienum est (§. 747.). Ergo alienum
non potest transferri in alium, nisi consensu ejus, cu-
jus illud est.

§. 1432.

Alienum, seu id quod alterius est, non potest transfe-
ri in alios consensu nostro (§. 1431.). Cum firmitudine ergo
neque res alienas promittere, neque adeo de illis pacisci
(§. 1277.) possumus. *Res alienæ possunt esse corporales,*
quæ in sensu incurruunt, nec minus *incorporales*, quæ ope
intellectus solius cognoscuntur, quales sunt jura. Ad res a-
lienias referas facta aliena. Conferas locum Grotianum §.
747. allegatum, ubi actiones propriæ ad id, quod nostrum
est, referuntur. In ejusmodi casibus promittens vel ad cona-
tum sumnum, vel, si absolute factum alienum fuerit rece-
ptum, recipiens sine exceptione tenetur.

§. 1433.

Dantur *jura temporaria*, quæ alicui ad tempus com-
petunt, & quæ contradistinguuntur *juribus perpetuis*, quæ
citra restrictionem ad certum tempus alicui competit.

§. 1434.

Per pœta justa transferimus $\tau\delta$ nostrum in alios
(§. 1314.). Ergo quod nondum nostrum est, illud non-
dum transferre in alios, nec ex consequenti de eo cum aliis
pacisci possumus. Jam cum jura alterius temporaria, olim
in nos devolvenda, nondum nostra sint, de iis etiam cum
effectu nondum pacisci possumus cum aliis.

§. 1435.

Quæstionem alias paulo difficiliorem, utrum quis
pro

pro tertio absque ejus mandato alicujus promissum accipere possit? ex superius allatis principiis dijudicare possumus. Conf. *Gundlingii J. N. §. LIII. c. XI.*

§. 1436.

Suum cuique tribuendum est principium juris naturalis externi (§. 754.). Homines infideles, aliquae diversæ religionis sunt homines; proinde & iis suum tribuendum. Ex rō suum cuique deduximus custodiam pacti justi (§. 1311. 1312.), tanquam principiatum (§. 42.). Hinc & pacta justa, cum hominibus infidelibus vel diversæ religionis inita, servanda sunt (§. 1312.).

§. 1437.

Quo jure velimus uti contra homines diversæ religionis in statu naturali, eodem & illi uti possunt contra nos (§. 905.). Ponas nos velle frui jure violandi pacta, cum illis celebrata, habebunt & illi jus nobis faciendi eadem. Conferas reliqua, quæ in §. citata monuimus.

§. 1438.

Huc referas verba *Hobbesi*: Causa, quæ impedit non poterat, quin paciscereris, non impedit, quin præstes, nisi novus metus apparet, (ut in piratis). Nec male *Thome Aquinatis* dictum urgetur: Jus divinum, quod est ex gratia, non tollit jus humanum, quod est ex naturali ratione. Conf. *Gundlingii J. N. G. c. XII. §§. 30. 31. 32.* Reflectas tandem ad §. 823.

§. 1439.

Non licere per leges, ut ne serventur illis promissa, qui fidem aliquando tibi vel aliis sefellerunt, facile est ad iudicandum. Sunt verba Ill. *Gundlingii*. Facta aliorum non possunt

Rr 2

possunt tollere ea, quæ juris naturalis immutabilis sunt
(§. 354.).

§. 1440.

Cum alma fides (§. 1338.) inter paucos mortales inventiatur, & mendacia (§. 1060.), malitia (§. 547.), fraudes (§. 1380.) plurimorum animos occupaverint; de jurejurando, novo tanquam vinculo morali, cogitatum est, quo homines ad explenda officia sermonis magis adstringi possint.

§. 1441.

Jusjurandum est actus, quo quis Deum tanquam vindicem in se depositit, nisi promissio satisfecerit. *Esse jusjurandum* asseverationem religiosam, facile patet (§. 836.).

§. 1442.

Jusjurandum est asseveratio religiosa (§. 1441.). Religio vel vera est vel falsa (§. 837.). Hinc dantur *juramenta vera*, ubi quis Deum verum tanquam vindicem invocat; dantur & *imaginaria & ex opinione alterius pendentia*, ubi quis Deum imaginarium invocat.

§. 1443.

In jurejurando deprehenditur repræsentatio justitiae vindicativæ divinæ (§. 1441.), quæ omnipræsentiam & omnipotentiam divinam præponit. Hinc & jurans Deum, tanquam testem facti sui, invocat.

§. 1444.

Qui bonum bono, remunerato boni, qui malum malo compensat, *vindex mali* dicitur. Jurans ergo Deum in se depositit tanquam ens, quod violationem promissi malo compensare & vult & potest (§. 1441.).

§. 1445.

§. 1445.

In jurante datur repræsentatio mali futuri, a vindicta divina pendentis (§. 1441. 1443.), & consequenter metus (§. 314.), qui eum ad expletionem promisæ magis stimulare possit.

§. 1446.

Jusititia divina est nexus summæ bonitatis cum summa sapientia (§. 798.). Quatenus Deus cum actionibus bonis præmia, cum malis vero poenæ copulavit; eatenus ipsi tribuitur *jusititia remuneratoria & vindicativa seu punitiva* (§. 1444.)

§. 1447.

Poenas & præmia naturalia, quibus actiones per se turpes honestæve stipantur, esse divina §. 366. demonstravimus. Id quod etiam ex §. 818. patet.

§. 1448.

Eiusmodi poenæ vel præmia naturalia ad iustitiam divinam vel vindicativam vel remuneratoriam spectant (§. 1446.).

§. 1449.

Existentiæ contingentem totius mundi & consequenter omnium phænomenorum peperdisse ab arbitrio divino, ex theologia naturali constat. Unde patet, quod existentiæ omnium mundi phænomenorum arbitraria esse debet.

§. 1450.

Dantur fata, quæ nobis vel prospera vel adversa sunt, & quæ non ex actionibus nostris liberis, sed ex systemate mundano existenti dependent. Eiusmodi fata cum sint

Rr 3

phæ-

phænomena mundana, quæ fines divini particulares sunt (§. 817.); eadem finibus divinis particularibus accenseri merentur. Sed cum omnes fines particulares divini tendant ad consecutionem finis ultimi divini, qui est illustratio gloriae divinae (§. 816.); Summum Numen utitur satis adversis prosperis ad illustrandam gloriam suam, & ex consequenti ad religiosiorem legum naturalium custodiam nobis inculcandam & ad nos ab earundem violatione deterrandos (§. 823.). Fata prospera sunt bona, fata adversa mala sunt, eademque ab arbitrio divino pendentia (§. 1449.). Repræsentat itaque summum Numen hominibus bona & mala arbitraria, ut eos ad LL. naturalium cultum commoveat, deterreatque ab earum contemtu. Sed ejusmodi mala vel bona arbitraria sunt poena vel præmia arbitraria (§. 362.). Dantur itaque poena & præmia divina arbitraria, quæ peculiari ratione efficiunt, ut Deum tanquam legislatorem veneremur. Sufficerit jam tetigisse hanc materiam arduam, alio forte tempore calamo pleniori elaborandam. Conf. Illuſtr. Wolffii doctr. Moral. §. 30. 31.

§. 1451.

Justitia divina remuneratoria & vindicativa, non minus præmiis vel poenis naturalibus, quam arbitrariis utitur (§. 1446. 1448. 1450.). Id quod in doctrina de jure jurando eo magis notandum, quo magis necessariæ sint poenæ divinae arbitrariae ad coercenda perjuria.

§. 1452.

In eodem nostro argumento maximi momenti est veritas, quæ ex vera idea systematis mundani divini, & ex axiomatibus summi Numinis derivanda est, & quæ

eo

eo redit, ut nulla actio maneat vel irremunerata vel impunita.

§. 1453.

Quæ omnia satis communstrant, quanti momenti sit conjunctio verae religionis naturalis cum studio Legum naturalium, quippe qua efficitur, ne homines leviori jurent lingua & mentem injuratam gerant.

§. 1454.

Datur officium sermonis, quod eo tendit, ut veritatem facti, aliis occulti, retegamus, si eorum inde promoveatur utilitas & felicitas (§. 695.). Eiusmodi officium cum species auxilii sit (§. 720.), illud indebitum est in foro externo (§. 745.). Sed si quis paciscatur, citra violationem & suum cuique, de alicuius rei veritate revelanda cum altero, cuius interest illam nosse; officium illud humanitatis mutatur in officium debitum (§. 1325.).

§. 1455.

Sed ob rationes, §. 1440. allatas, homines, quibus alii revelationem veri promittunt, eis saepius deferre solent *jusjurandum*, alias *assertorium* dici suetum.

§. 1456.

Eisdem causis, §. 1440. in medium prolati, commoti sunt mortales ad promissiones & pactiones alias circumvallandas *jurejurando*, *promissorium* appellari solito.

§. 1457.

Jusjurandum unum esse, puta promissorium, patet ex §. 1455. 1456. adstipulante illi. *Gundlingio*. In utroque enim casu promissum jurejurando corroboratur.

§. 1458.

Jusjurandum præponit promissum & pactum magis corre-

corroborandum (§. 1457.). Ex pacto oritur obligatio, & jus alteri quæsitum pactitium (§. 1324. 1328.). Jusjurandum ergo præponit obligationem, & jus alteri jam quæsitum, magis corroborandum.

§. 1459.

Pactum justum producit obligationem pactitiam, quæ deprehenditur in promittente citra jusjurandum (§. 1324.).

§. 1460.

Jusjurandum præponit obligationem & jus pactitium (§. 1458.). Si itaque sustuleris obligationem illam & jus jam quæsitum, tolles jurisjurandi obligationem. Hinc ubi nulla datur promissi aut pacti obligatio, nec ullum jus pactitium; ibi nulla datur jurisjurandi obligatio. Enimvero nulla obligatio pactitia, nec ullum jus pactitium absque pacto justo concipitur (§. 1324. 1328. 1329.); jusjurandi ergo obligatio absque pacto justo non datur. Hinc si pactum fuerit injustum, evanescit juramenti obligatio, h. e. nihil juratur.

§. 1461.

Pacta injusta in foro externo sunt ea, quibus violatur nō suum cuique (§. 797.). Hoc ergo casu nihil iuratur (§. 1460.).

§. 1462.

Si posueris pacta inusta juramento corroborari posse, juramentum esset vinculum iniquitatis, injustitiae, perfidiae, atque adeo violationis legum naturalium, illustrationi gloriae divinae repugnantis (§. 823.) Jusjurandum in justum & injustum partiri potest (§. 1441.).

§. 1463.

§. 1463.

Dantur homines, qui ob leviores caussas pactum iustum violent, qui tamen in ejus adimpletione religiosores sunt, si ei accesserit iusjurandum. Hoc itaque ceu maius incitamentum adhiberi potest ad juris N. custodiam (§. 1323. 1300.), cum illustratione gloria divinae copulatae (§. 823.).

§. 1464.

Dantur alii, qui a pacto quidem justo adimplendo alieni non sunt, licet illud non sit jurejurando munatum, qui tamen ejus præstatione tutius fidei suæ pignus dare possunt pacientibus, accidente ejusmodi asseveratione religiosa (§. 1338.). Jurejurando itaque promoventur promissiones mutuae, quibus alii ab aliis promptius auxilium expectare possunt (§. 1249.), quod juri Naturæ convenientissimum est (§. 721.).

§. 1465.

Licitum esse jurare, facile est ad judicandum ex §§. 1463. 1464.

§. 1466.

Si malis, quorum non sumus caußæ, & quæ præpedire non possumus, ad bonum finem utamur, ejusmodi malorum usus malus non est (§. 145.). *Uti tali malo ad bonum finem* perinde est ac malum illud dirigere ad bonum finem.

§. 1467.

Dantur homines, qui divinitatem falsam & imaginariam reverentur. Ejusmodi cultus divinitatis fictitiae & ex consequenti religio falsa (§. 837.) est error (§. 115.)

Ss

& ma-

& malum (§. 145.). Si cultor veri Numinis paciscatur cum homine, sacris impurioribus addicto, eumque, si aliter rebus suis consulere nequeat, adigat ad promissum justum jurejurando, quod falsi dei invocatione nititur, circumvallandum, eumque adeo ad arctiorem pacti custodiā commoveat; ejusmodi usus jurisjurandi maiorem juris naturalis cultum promovet (§. 1323. 1300.), & ex consequenti ad bonum finem obtainendum tendit, neque adeo malus esse potest (§. 1466.).

§. 1468.

Si pactum fuerit injustum, nihil juratur (§. 1460.). Hinc juramentum, quo pactum injustum communitur, nullum est & injustum. Ergo jusjurandum metu, qui nullam læsionem, vel nullam aliam justam caussam præponit, nullum est & injustum (§. 1395.). Huc redit proverbium Germanorum: ein gezwungener Eyd ist Gott leyd. Expendi merentur §§. XV. XVI. XVII. J. N. Gundlingii.

§. 1469.

Jusjurandum concusso vel latroni præstitum invalidum est (§. 1468. 1299. 1269.). Ponas aliquem sub juramento alteri promisso retegere arcana patris, quæ tamen reticere obligatus est; ejusmodi jusjurandum invalidum est.

§. 1470.

Nec in ejusmodi casu opus videtur esse *relaxatione juramenti*, quæ actus est, quo illud declaratur invalidum & inefficax, h. e. minus servandum (§. 1269.). Licet obligatio juramenti evanescat, si pactum injustum fuerit (§. 1460.); si pacta tamen justa jurejurando corroborentur,

tur, jurans poenas divinas arbitrarias, sibi, jusjurandum violaturo, expectandas (§. 1451.), & ex consequenti mala graviora, quæ diversa sunt a malis, ex violatione pacti, jurejurando non vallati, haud oriundis, sibi repræsentat. Enimvero repræsentatio ejusmodi malorum peculiarium sunt motiva nova (§. 170.), quæ connectuntur in animo jurantis cum jurisjurandi violatione; præfatio itaque jurisjurandi, quo pactum justum stipatur, novam obligacionem producit (§. 302. litt. g.), qua accedente obligatio pactitia magis corroboratur, id quod finis est jurisjurandi (§. 1440.).

§. 1471.

Dantur promissa, metu justo extorta, quæ justa sunt (§. 1400.). Dantur ergo & jurajuranda, metu justo extorta, quæ justa sunt, & quæ obligationem, jusque pactitium corroborant (§. 1401.).

§. 1472.

Violatio jurisjurandi significat *perjurium*. Hoc præponit propositum violandi jusjurandum (§. 509.), quod in foro saltem interno imputationem patitur (§. 572.). Conf. §. 586.

§. 1473.

Perjurii reus est, qui pactum juratum, idque justum violat (§. 1472.). Violatio pacti justi est *læsio perfecta* (§. 1311.). Hinc commissio perjurii est *læsio*, & consequenter causa disceptationis & belli justifica (§. 1092.).

§. 1474.

Perjurii reus est, qui pactum juratum, idque justum violat (§. 1472. 1441. 1460.) & ex consequenti commissio perjurii est *perfidia* (§. 1338.).

Ss 2

§. 1475.

§. 1475.

Perjurus vult jurare lingua & mentem injuratam gerere (§. 1472. 1441.) & ex consequenti uti sermone, diverso a mente, h. e. falsiloquio (§. 1060.), quod conjunctum est cum læsione alterius (§. 1473.). Quod cum dicatur mendacium (§. 1060.); perjurus vult uti mendacio ad pactum justum violandum (§. 1474.).

§. 1476.

Persidus famam suam minuit (§. 1338. 1311.). Id quod applicandum ad perjurii reum (§. 1474.).

§. 1477.

Justus vel externe talis, persidus & perjurus non est (§. 801. 1338. 1473.).

§. 1478.

Jurare possumus per litteras, nec minus per mandatarium. Casu posteriori alter in alterius animam jurare dicitur, cum mandatarius personam mandantis repræsentet (§. 1379.).

EXERCITATIO VII.
DE
JVRE DOMINIORM.

§. 1479.

Res externæ vel pertinent ad nos eodem modo, quo pertinent ad alios; vel ad nos ita pertinent, ut non ad alios eodem modo pertineant. Priori casu *res externe* dicuntur *communes*, posteriori vero nobis *propriae* seu *nostre*. *Res vero alienæ*, quæ rebus posterioris generis opponuntur, dicuntur *ex*, quæ ad alios ita pertinent, ut eodem modo ad nos non pertineant.

§. 1480.

Status hominum, ubi omnibus vel pluribus ex æquo competit facultas rebus externis in sui emolumentum utendi, dicitur *communio bonorum*.

§. 1481.

Nemo alterum, secum in communione rerum viventem, ab usu earum excludere potest (§. 1480.).

§. 1482.

Res propriae ita comparatae sunt, ut unus vel quidam soli gaudent facultate illis pro arbitrio utendi in sui commodum (§. 1479.).

§. 1483.

Quibus solis competit facultas rebus quibusdam pro arbitrio utendi in sui commodum, illi gaudent rerum earundem proprietate (§. 1482.).

§. 1484.

Si proprietas dicatur *dominium*, hoc nihil aliud est,

Tt quam

quam facultas, uni vel quibusdam solis competens, re aliqua pro arbitrio utendi in sui emolumentum (§. 1483.).

§. 1485.

Penes quem nulla est proprietas rei, ei non competit illius dominium (§. 1484.).

§. 1486.

Res externa, cuius domini sumus, ita se habet, ut jure gaudemus soli, ea utendi pro arbitrio nostro (§. 1482.). Res proinde externa, cuius domini sumus, ad nos ita pertinet, ut non eodem modo ad alios pertineat. *Res ergo externa*, cuius domini sumus, cur dicatur *nossa*, pater ex §. 1479.

§. 1487.

Nec absimili modo cognoscimus, cur *res externae* vocentur *alienae*, quæ in alterius dominio sunt (§. 1479. 1482.).

§. 1488.

Status communionis bonorum præponit perfectiones & conditiones peculiares, quas in hominibus non deprehendimus, si eorum & varia atque multiplex indoles & multitudo insignis, & voluntas depravata spectetur. Communio proinde bonorum hac ratione est hypothetice impossibilis, licet illius intrinsecam possibilitatem minus negaveris (§. 39.).

§. 1489.

Hominem oportere esse sollicitum de acquirendis rebus externis, ad victum & amictum, ad cultum & recreationem animi & corporis, ad habitationem commodam spectantibus, §. 688. monuimus. Quam legem naturalem esse divinam, si vel ejus originem consideraveris, vel ejus custodiam ad voluntarem summi Numinis reguleris, pater ex §§. 361. 830. Nec inde difficile est ad judicandum, creatorem

rem

rem benignissimum tam varias res in mundo corporeo vcl
ob id constituisse in medio, ut earum apprehensione & usū
felicitatem nostram conservemus & amplificemus.

§. 1490.

Res communes rebus, quæ nobis propriæ sunt (§. 1479.),
& ex consequenti communionem statui dominiorum
(§. 1480. 1481.) contradictorie opponi, manifestum est.
Si itaque usum rerum externarum spectemus, hominibus, de
promovenda sua felicitate sollicitis, aut in rerum commu
nione vivendum, aut ad earum dominia confugendum erat,
cum statum tertii generis non concipiamus. Sed communio
bonorum est hypothetice impossibilis, si ad hominum indo
lem & conditionem præsentem (§. 1488.) reflectas; intro
ducenda ergo fuerunt rerum dominia ad conservandam ge
neris humani felicitatem.

§. 1491.

Introductio dominiorum contingens est & hypothe
ticæ necessitatis (§. 179. 182.), id quod & de omnibus ne
gotiis, inde oriundis, &, eorum conjectaris intelligen
dum erit.

§. 1492.

Introductio dominiorum est e numero remediorum,
quibus homines felicitatem suam tanquam finem promove
re possint (§. 1490. 695. 511.).

§. 1493.

Res, in nostro dominio existentes, ad ea bona perti
nent, quibus jamjam instructi sumus, & quibus felicitatem
nostram promovere possumus (§. 1490. 1492.). Res itaque
in dominio nostro existentes spectant ad id, quod nostrum
est (§. 747.).

Tt 2

§. 1494.

§. 1494.

Turbatio alterius in eo, quod in ejus dominio existit, est læsio perfecta (§. 767. 1493.). Huc referas præcipue *fures*, qui rem alienam inscio & invito domino auferunt, eamque suam faciunt. Dantur etiam, qui aliis res, eis proprias, vi injusta auferunt. Nec desunt, qui alias dolose suo privant (§. 1154.).

§. 1495.

Nemo in eo, quod in ejus dominio existit, est turban-dus (§. 768. 1494.).

§. 1496.

Domino competit jus de re sua & circa illam quam liberrime inter vivos disponendi (§. 1484.). Nemo proinde dominum impedire potest, quo minus re sua pro arbitrio utatur, nisi usus ejusmodi ad violationem & suum cuique tendat (§. 970.).

§. 1497.

Ponas dominum non habere jus excludendi alium non-dominum ab usu rei sue, præter dominum etiam alius gauderet jure utendi eadem re. Soli proinde domino jus utendi res sua non competet. Sed hoc contradicit idea domini (§. 1484.); ergo *domino competit jus excludendi quemcunque alium non-dominum ab usu rei sue*.

§. 1498.

Res propria non est simul res communis (§. 1479.). Ponas rem propriam ita comparatam esse, ut dominus rei alterum non-dominum ab usu illius excludere non possit; res propria simul communis esset (§. 1481.), quod est contradicitorium. Ergo jus proprietatis seu dominium est coniunctum cum jure excludendi quemcunque alterum non-dominum ab usu illius.

§. 1499.

§. 1499.

In statu naturali nemini nisi Deo & conscientiae dominus respondere tenetur de usu rerum suarum (§. 917.), dummodo non violatur in suum cuique (§. 969.). Quæ §. 965. seqq. dicta sunt generaliter de usu & abuso ejus, quod nostrum est, etiam hoc transferenda veniunt.

§. 1500.

Nec minus cum dominio copulatum est jus vindicandi rem amissam a quounque possidente.

§. 1501.

Nec Deus res universas & singulas, necessarias & commodæ transactioni vitæ destinatas, in dominia descriptis cum jure excludendi reliquos; nec in statu naturali datur homo, qui universalem ejusmodi dominiorum descriptionem sibi sumere potuerit (§. 899.); nec in rebus externis ipsis prehenditur ratio sufficiens, cur earum usus magis ad hos, quam ad alios homines individuos pertinere debeat; nec ex natura individui cujusdam hominis perspicuum est dominium rerum externarum. Remanet itaque ars seu factum humanum, unde modus dominii acquirendi veniat repetendum.

§. 1502.

Cum res externa, cuius domini sumus, dicatur nostra (§. 1486.); factum humanum, unde modus acquirendi dominium rei alicujus externæ repetendus est, ejusmodi factum est, quo res externa degenerat in rem nostram. Sic incidimus in in nostrum acquisitum (§. 749.), cuius speciem in doctrina de pactis jamjam deteximus (§. 1310.).

§. 1503.

Rem nullius vocabimus, quæ in dominio non existit.
Eiusmodi res vel dominii capaces, vel minus tales censentur.

Tt 3

§. 1504.

§. 1504.

In determinandis modis acquirendi dominii occurrit nobis duplex casus. Res enim dominii capax vel in dominio non existit, seu nullius est (§. 1503.), vel dominum jamjam habet. *Modus acquirendi dominium rei nullius dicitur originarius*, quem distinguimus a modo acquirendi dominium rei alienæ (§. 1487.), quem *derivativum* appellant, de quo inferius.

§. 1505.

Ex facto humano modus dominii acquirendi repetendus est (§. 1501.). Sed modus dominii acquirendi originarius rem nullius & in medio positam præponit (§. 1504.), modus itaque dominii acquirendi originarius præponit factum humanum, quo res nullius dominio nostro subjiciatur. Dominium eo tendit, ut re quomodo cumque in utilitatem nostram convertere valeamus (§. 1484.). Ergo modus dominii acquirendi originarius præponit factum humanum, quo efficimus, ut ex re nullius utilitatem capiamus. Id quod aliter fieri non potest, nisi ut rem nullius actu apprehendamus.

§. 1506.

Dominium exigit proprietatem rei (§. 1484.), atque adeo animum rem nobis propriam habendi. Hinc modus dominii acquirendi originarius actualem postulat apprehensionem rei nullius (§. 1505.), cum animo eam nobis propriam habendi, h. e. *occupationem*.

§. 1507.

Hinc res nullius cedit occupanti, h. e. occupans rem nullius sit ejus dominus (§. 1506.).

§. 1508.

Sic incidimus in *re nostrum occupatorum seu occupatum*,

titium, quod contradistinguitur nostro pactitio, alteri speciei
et nostrum quæsitum.

§. 1509.

In acquisitione dominii originaria sic argumentamur : Qui res nullius occupat, is sit illius dominus (§. 1506.). Britanni hanc insulam occuparunt ; Britanni sunt insulae domini. In majore deprehenditur lex naturalis, in minore factum, in conclusione acquisitio dominii insulae. Jam cum conclusio concipiatur ex utraque præmissarum, atque adeo præmissæ sint principia seu caussæ conclusionis (§. 42.) ; lex & factum occupantis dicuntur caussæ acquisitionis dominii originariae. Porro cum conclusio proxime ex minore & remoto ex majore concipiatur ; acquisitio ejusmodi originaria proxime ex facto occupantis, & remotius ex lege naturali intelligitur. Unde patet, cur lex dicatur acquisitionis dominii caussa remota, factum vero illius caussa proxima.

§. 1510.

Caussa acquirendi dominii remota dicitur *titulus*, proxima vero *modus acquirendi* salutatur, cum factum, in minore propositum, modum acquirendi indicet.

§. 1511.

Nec minus ex §. 1499. patet, cur *titulus* caussa juris, & *modus acquirendi* caussa facti dicatur. Caussa enim remota, qua *titulus* est, deprehenditur in majore, ubi provocatur ad legem seu jus ; caussa vero proxima, qua *modus acquirendi* est, invenitur in minore, ubi allegatur factum. *Titulus* itaque etiam definiri potest per causam seu rationem (§. 42.) acquisiti dominii in lege fundatam, & *modus acquirendi* per rationem acquisiti dominii, in facto, legibus convenienti, fundatam. Illustrationis loco sit hic causa specialis :

Lex:

Lex : Occupans sit dominus. *Titulus*.

Factum : Titius rem occupavit. *Modus acquirendi*.

 Titius est dominus rei.

 vel hac ratione:

 Titius dominus rei est.

Causa proxima : Nam occupavit rem. *Modus acquirendi*.

Causa remota : Occupans enim sit dominus. *Titulus*.

§. 1512.

Existentia finis absque existentia remediorum (§. 512.), absque remotione impedimentorum, quae nobis objiciuntur (§. 517.), & sibi absque occasione agendi (§. 527.) concipi non potest. Qui ergo habet jus ad finem, ejusque consecutionem, habebit & jus ad usum remediorum, ad impedimenta removenda, & ad arripiendam suscitandam agendi occasionem. Jam cum ex concessione creatoris summi habeamus jus ad occupationem rerum nullius (§. 1489. 1506.), tanquam finem aliquem (§. 1490.); concessum etiam nobis est jus ad usum remediorum, consequendo fini huic inservientium, ad impedimenta nobis objecta removenda, & ad occasionem occupandi arripiendam vel suscitandam.

§. 1513.

Agitur quæstio, utrum corporalis apprehensio rei nullius sit absolute necessaria in occupatione ejusdem, an secus? Vulneratum utrum sit occupatum, nec ne? Dicamus ingenue, quod sentio, salvo judicio aliorum, quos veneror. Voluntas seu propositum agendi discriminandum est a fine, ejusque consecutione (§. 509. 510.). Voluntas itaque seu conatus occupandi rem nullius, e. gr. feram, est diversus ab illius occupatione, tanquam fine. Vulneratio & persecutio ferarum sunt remedia adhiberi solita & necessaria ad eorum

rum capionem, quæ est finis. Jam cum finis & ejus consecutio a remedii, eorumque usu differant (§. 510. 511.), vulneratio ferarum & earum persecutio sunt diversa a capione ipsa. Licet itaque quis feram vulneraverit, eandemque persecutur, & conatum eam capiendi continetur; vulneratum tamen, quod is persequitur, nondum pro occupato videtur habendum.

§. 1514.

Cum ex sola vulneratione & persecutione, vel, ut, generaliter loquar, ex solo usu remediorum nulla rerum nullius occupatio concipiatur; nec hoc casu concipiatur originaria dominii acquisitionis (§. 1506.), nec alia jura cum dominio copulata locum habere possunt (§. 1496. 1510.).

§. 1515.

Si usu remediorum nostrorum rem nullius actu consecuti non fuerimus, ea haec tenus ad id, quod nostrum est, non pertinet (§. 1514. 1486.). Hinc si alius rem nullius e. g. feram, a nobis vulneratam, intercipiat; nos non turbat in eo, quod nostrum est, nec ex consequenti nos perfecte laedit (§. 767.), nec adeo nobis damnum infert (§. 769.).

§. 1516.

Sed si quis alterum turbet in expediendis remedii legitimis, quibus ille utitur ad consequendam rem, in medio constitutam, & ad quorum usum jus haber; ejusmodi turbatio perfecta est læsio (§. 787.). Hinc si quis alterum, qui feram, a se vulneratam, persequitur, impedit, quo minus is persecutionem continuare possit; is alterum perfecte laedit (§. 1512.). Hoc casu & alter habet ius removendi impedimenta, quæ sibi ab alio objiciuntur (§. 1512.).

§. 1517.

Ex quibus omnibus sat patre arbitror, limitationem

Uu

& cu-

& custodiam rei in medio constituta ab ejus occupatione,
separari non posse, si statum naturalem spectaveris.

§. 1518.

Sunt qui arctissimam rei captæ custodiam exposcunt,
sed hanc necessariam non esse existimem, cum limites la-
xiores, quibus circumscribitur res capta, æque limites sint
ac angustiores. Majus & minus non variare speciem constat.

§. 1519.

Res abjectæ seu pro derelictis habite sunt, quas do-
minus eo animo abjecit, ut eas in rerum suarum numero
amplius esse nolit. Hinc res ejusmodi nullum dominum
habent (§. 1486.), atque adeo naturam rerum nullius in-
duunt (§. 1503.). Res itaque abjectæ cedunt occupanti.
(§. 1507.).

§. 1520.

Res, quæ quidem dominum habuit, vel adhuc ha-
bet, sed qui ignoratur, æquiparatur rei, quæ nullum domi-
num habet, quamdiu dominus non appareat. Hinc ejus-
modi res, cuius dominus ignoratur, jure habetur pro re
nullius (§. 1503.).

§. 1521.

Datur *occupatio*, quæ dicitur *accessoria*. Huc refe-
runt foeturam animalium. Foetus se habent ad nostra ani-
malia, ut effectus naturales ad causas naturales. Ejusmodi
effectus sunt fructus, qui ex eo, quod nostrum est, oriuntur,
& qui ad utilitatem, quam ex rebus nostris percipere pos-
sumus, spectant. Iam cum domino competit jus utilitatem
omnimodam capiendi ex re sua (§. 1484.), is solus ejus-
modi foetum jure acquirit, si utriusque animalis dominus
sit. Sed si admisarii dominus aliquid impedimenti ei faces-
sat, foetum potius communem pronunciat Gundlingius.

§. 1522.

§. 1522.

In *alluvione* deprehendimus incrementum beneficio fluminis pedetentim & latenter terræ nostræ adjectum. Unde patet quod in alluvione particularum terrestrium decerpatorum dominus ignoretur. Hinc nemini acquiruntur ejusmodi arenulæ, nisi cuius agro arcifinio illæ apposita sunt. Per *agrum arcifinii* scriptores rei agrariae intellexerunt eum, qui haberet fines mensoria ratione comprehensos, & qui non nisi flumine limitarentur. Conf. *Gronovii notæ ad Grotium*, nec minus *Heineccii Elem. J. Civ.* §. 358.

§. 1523.

Accessionibus annumeratur *adjectio terra cum coali-*
tione conjuncta, si partem nostro agro adiectam, quæ præ-
dii sui pars fuit, ante coalitionem vindicare neglexerit. Præsumitur dominus ejusmodi partem terræ suæ post tan-
tum temporis spatum dereliquisse. Jam cum res delictæ
cedant occupanti (§. 1519.); adjectio ejusmodi pro acqui-
sitione accessoria merito habetur.

§. 1524.

Si dominus in fundo suo detexerit *thesaurum vel pe-*
cuniam olim depositam, cuius memoria non extat; etiam
hoc casu ignoratur dominus. Thesaurus itaque pro re nul-
lius habetur (§. 1520.), & consequenter domino fundi ce-
dit (§. 1507.).

§. 1525.

Domino fundi sub eadem hypothesi cedere *alveum*
derelictum, facile patet.

§. 1526.

Unde *novas alveus*, quem flumen per alterius agrum
ruens efficit, atque iterum relinquit ad priorem, qui co-
llu 2 gno•

gnoscitur, rei principalis dominum pertinet. Sunt verba
Ill. Gundlingii.

§. 1527.

In alluvione, adjectione terræ, cum coalitione copulata, in thesauro, in mutatione alvei, non nisi situs fundi nostri occupationi accessoriarum occasionem præbet, in quo haec accessiones differunt a foetura, ubi accessorium est effectus naturalis.

§. 1528.

Obligati sumus suum cuique tribuere (§. 750.). Ergo quod alterius est, seu alienum (§. 1487.), domino suo restituendum.

§. 1529.

Si res quas invenimus, sint res nullius, eae inventorii cedunt, in ipso inventionis articulo (§. 1507.).

§. 1530.

Si inveniamus res, ab alio amissas, ejusque dominum sciamus in ipso articulo inventionis, ea est restituenda domino (§. 1528.).

§. 1531.

Ex §. præcedenti patet, quod in sola inventione rei amissæ non contineatur ratio sufficiens acquirendi illius dominium. Ergo ad inventionem rei amissæ novi quiddam accedere debet, quod efficiat, ut proprietatem rei perditæ, quam invenimus, nancisci possimus.

§. 1532.

Si posueris, inventorii non innotescere, quinam sit rei inventa dominus; hoc casu res amissa est illa, quæ quidem dominum haber, qui tamen ignoratur. Dominum habere, qui tamen ignoratur, perinde est, ac dominum nullum habere. Hoc casu res amissa æquipoller rei nullius (§. 1503.).

(§. 1503.), & ex consequenti cedit inventorii occupanti
(§. 1507.).

§. 1533.

Si ex intervallo appareat rei amissæ dominus, qui dominium suum docere possit, definit res inventa esse nullius (§. 1503.), & fit denuo aliena (§. 1487.), restituenda domino (§. 1528.), qui eam vindicandi jus habet (§. 1500.). Unde patet, inventorem hoc casu naectum esse nonnisi *dominium intermissum*, coniunctum cum jure utendi cognomine. Id quod tamen hunc habere debet effectum, ut inventor non restituat fructus, ex re inventa perceptos.

§. 1534.

Actus, quo efficitur, ut res nostra dominio alterius subiiciatur, dicitur *rei nostra alienatio* (§. 1487.).

§. 1535.

Res nostra dicitur ea, quæ in nostro dominio est (§. 1486.). Hinc alienatio rei alicujus præponit dominium alienantis (§. 1534.). Qui proinde rei dominus non est, rem alienare non potest.

§. 1536.

Complures dantur, qui res externas vel plane nullas, vel necessariae commodæ transactioni vitæ non sufficienes possident. Et licet quidam pluribus facultatibus instruti sint, indigent tamen rebus, in aliorum dominio existentibus. In variis regionibus diversa nasci, nec omnes agriculturam exercere posse, constat. Unde præcipuas concipiimus causas, quibus homines commoti fuerint ad transferenda rerum suarum dominia in alios, seu ad res sibi proprias alienandas (§. 1534.).

§. 1537.

Dominus, isque solus, habet ius alienandi rem suam (§. 1496.).

U u 3

§. 1538.

§. 1538.

Alienatio est actus, quo nostrum mutatur in alienum (§. 1534.). In solis pactis justis continetur ratio mutationis nostrum in alienum (§. 1314.). Sola ergo pacta iusta continent rationem alienationis, & ex consequenti modum acquirendi dominii derivativum (§. 1504.).

§. 1539.

Hinc doctrina de pactis ad modum acquirendi dominii derivativum applicanda venit.

§. 1540.

Inseparabilitas eorum, per quæ ens in esse suo determinatur efficit unitatem entis.

§. 1541.

Si plura a se invicem distincta constituant unum; illa vocantur *partes*; hoc *totum*.

§. 1542.

Plura quæ deprehenduntur in aliqua re, sunt vel extra se posita, vel non extra se existentia. Priori casu res dicitur *extensa*, posteriori vero *intensa*.

§. 1543.

Res extensa habet partes extra partes; res intensa partes extra partes non habet (§. 1542. 1541.). Conf. §. 424.

§. 1544.

Res, quæ ope intellectus solius cognoscuntur, seu quæ non nisi ideales sunt, partes extra partes non habent, atque adeo rebus intensis annumerantur (§. 1542.).

§. 1545.

Res incorporales & consequenter jura rebus intensis annumerantur (§. 1544. 1432.).

§. 1546.

Dantur tota extensa, dantur & intensa (§. 1541. 1542.).

1542.). Unde & partes vel extensa vel intensa denominantur.

§. 1547.

Toti extenso *compositio realis*, toti intenso *compositio rationis* tribui potest.

§. 1548.

Res incorporales, & consequenter jura possunt considerari tanquam tota intensa, quæ divisionem in partes intensas admittunt (§. 1545. 1546).

§. 1549.

Jus proinde proprietatis, domino competens, ita dividiri potest in partes, ut pars altera in alium derivetur, parte altera manente penes dominum.

§. 1550.

Si pars proprietatis cum jure utendi re, eamque amissam vindicandi, in aliud transferatur, parte altera proprietatis manente penes alienantem; prior dominus utilis, alter directus dicitur. Sic inciderunt doctores juris in *dominium directum & utile*.

§. 1551.

Uti & frui re ita differunt, ut *usus* necessitate circumscribatur, fruitio non modo ad utilitatem, verum etiam ad voluptatem pertineat. *Usus & abusus* ita differunt, ut *utamur* salva rei substantia, *abutamur*, disperdendo rem & fructum. Sunt verba cel. *Heineccii*, qua §. 415. Elem. Jur. Civ. deprehenduntur.

§. 1552.

Domino competit jus fruendi & abutendi re sua (§. 1484. 1499. 1551.).

§. 1553.

Fieri potest, ut dominus in aliud non nisi jus utendi

re

re sua (§. 1551.) transferat, reservando sibi proprietatem. Quo casu dominus *proprietarius*, alter vero *usuarius* stylo Romano vocatur. Hoc jus utendi juxta §. 1551. sumum, distinguendum est a *jure utendi re ad arbitrium*, quod domino competit (§. 1484.).

§. 1554.

Fieri potest, ut a domino in alium transferatur jus, ex jure utendi & jure fruendi re collectum (§. 1551.), reservando sibi proprietatem rei. Quo casu dominus iterum *proprietarius* & alter *usufructarius* appellatur.

§. 1555.

Concipimus, cur *usuarius* & *usufructarius* nihil dominii nascantur (§. 1553. 1554. 1485.).

§. 1556.

Cum jure proprietatis jus utendi re corporali ad arbitrium (§. 1484.), jus fruendi & abutendi re (§. 1552.), jus de re sua liberrime disponendi (§. 1496.), jus excludendi quemcunque ab usu rei sua (§. 1497.), jus rem amissam vindicandi (§. 1500.), jus rem alienandi (§. 1537.), connexa sunt (§. 1415.). Huc referas jus determinandi pretium rei sua ex arbitrio, de quo paulo inferius,

§. 1557.

Usuarius & *usufructarius* cum domino manet in nexu (§. 1556.).

§. 1558.

Fieri potest, ut non tam pars dominii derivetur, quam facultas inde capiendi utilitatem. Unde *servitutes* ortæ sunt, quæ sunt jura in re aliena, vel personæ vel rei possessoribus ad aliquam utilitatem concessa. Hinc *servitutes in personali* & *reales* disdescuntur. Species servitutum personalium sunt *usufructus* & *usus* (§. 1553. 1554. 855.).

§. 1559.

§. 1559.

Jus proprietatis est totum intensum (§. 1548.) & compositionem partium, non realem, sed rationis tantum admittit. (§. 1547.). Hinc in iure proprietatis non nisi divisio rationis locum habet. Proprietas ergo non potest divelli in partes segreges & a se invicem proſus separatas. Unde patet, quod dominus utilis cum domino directo in nexu maneat (§. 1550.).

§. 1560.

Quod praecedenti §. demonstravimus de iure proprietatis, de quounque iure, quod totum intensum est, valeat necesse est. Notemus proinde hanc propositionem: Si ius quoddam dividatur in partes, quae diversis subiectis conseruntur; eiusmodi subiecta manent in nexu ratione iuris divisi, e. gr. si maiestas dividatur in dyarchiis, triarchiis &c., dyarchae, triarchae &c. manent in nexu.

§. 1561.

Modus dividendi iura in partes, hasque per varias personas dispergendi, est res ingenio (§. 89.90.), ratione (§. 93.), & sapientia (§. 789.) plena, atque adeo consideratu dignissima. Cum modo componendi iura eaque dividendi si comparaveris fines & effectus, quorum tenetenderunt conditores eiusmodi entium moralium, veritatem asserti cognoscet.

§. 1562.

Si quis ius proprietatis simpliciter transfert in alterum, omnia iura, quae cum proprietate connexa sunt (§. 1556.), in alterum devoluta censentur,

§. 1563.

Si quis id, quod suum est, & ex consequenti rem, quae in eius dominio est, in alterum gratis transferat; eiusmodi pactum dicitur *donatio*, ubi acceptans *donatarius* audit. Hinc donatio est gratuita rei nostrae alienatio. §. 1534.). *Gratuita rei translatio* ea est, cuius intuitu acceptans nihil ex eo, quod ipsius

ipius est, in promittentem transscribere tenetur. Donatarius nanciscitur titulum pro donato (§. 1510.).

§. 1564.

Donatio est pactum unilateralis (§. 1375. 1563.).

§. 1565.

Promittens ante subsecutam acceptationem alterius, cui sit promissum, illud revocare potest. (§. 1276.).

§. 1566.

Donans ante subsecutam acceptationem alterius donationem revocare potest. (§. 1565. 1563.).

§. 1567.

Dantur homines, quibus nulla res externae propriæ sunt, & quibus restant sola vires animi & corporis, earumque usus, unde necessariam & commodam sui conservationem experitare possint.

§. 1568.

Eiusmodi vires, earumque usus pertinent ad id, quod nostrum est (§. 747. 1567.), & ex consequenti habent similitudinem cum rebus, quæ in alicuius dominio sunt (§. 1486.). Ob hanc analogiam per principium reductionis a rebus, in dominio existentibus, ad vires alicuius, earumque usum argumentari, adeoque ea, quæ de dominio rerum nobis nota sunt, ad vires earumque usum, & consequenter ad labores & operas nostras applicare possumus, quantum id quidem permiserit analogia (§. 84. seqq.).

§. 1569.

Si quis vires alterius debilitet, vel eum in libero earum usu turbet & circumferat, cum tamen sibi nulla inde metuenda sit laesio externa; is alterum laedit perfecte. (§. 1568. 1494. 1496.) Confer. §. 974., unde eadem propositio descrivari potest.

§. 1570.

§. 1570.

Cum dentur casus, ubi ne in foro quidem interno ad res nostras alteri donandas (§. 722. 724. 729. 1563.) obligamur; leges vero naturales externæ plane nesciant eiusmodi obligationem (§. 745.), quarum quippe mensuram aliquis implevisse existimatur, si *et sūm cū qvē custodiat* (§. 754.); iustitia internæ non minus, idque haud raro, quam externæ conveniens est. (§. 802. 797.), *et sūm ea lege mutare in alienum*, ut simul aliquid ex eo, quod alterius est, nanciscamur. Quales actus vocantur *onerosi*, distinguendi ab actibus *beneficiis & gratuitis*, e quorum numero donatio est. (§. 1563.). Hinc pacta in *beneficia & onerosa* distingui possunt,

§. 1571.

Sic factum est, ut homines dominium, sibi in res suas competens, in alios ea lege transferrent, ut dominium rerum, aliis competentium, nanciserentur. Eiusmodi actus *permutatio* dicitur, quæ pactum (§. 1415.) antiquissimum est. Huc referas *titulum pro permutato*. (§. 1510.).

§. 1572.

Cum dentur homines, qui rebus externis seu corporalibus destituuntur, & qui, ne juxta iustitiam quidem internam, ab aliis postulare possunt gratuitam rerum externarum translationem (§. 802. 722.); factum est, ut alii dominium rerum suarum vel alia jura in alios eo pacto transferrent, ut hi obligarentur ad suscipiendos labores, qui ab eorum usu virium mentis corporis, vel utriusque dependent. Et cum vires earumque usus pertineant ad id, quod nostrum est (§. 747.); etiam hoc casu alter *et sūm ea lege mutat in alienum*, ut simul aliquid ex eo, quod alterius est, nanciscatur. Hac ratione res corporalis (§. 1432.) commutatur cum usu virium, seu cum operis alterius.

§. 1573.

Necessitas & commoditas effecit, ut alter usum virium suarum commutaret cum usu virium alterius.

§. 1574.

Sic enatae sunt pactiones; do ut des (§. 1571.); do, ut facias (§. 1572.); facio, ut facias (§. 1573.). Unde orta est obligatio dandi, faciendo, &c. (§. 1324.).

§. 1575.

Ex præcedentibus patet, quod introductio dominiorum commutationibus rerum occasionem dederit.

§. 1576.

Utilitas, quam res externe afferre possunt necessariae commodæ vitæ transactioni, dedit occasionem derivativæ non minus, quam originariæ acquisitioni dominiorum (§. 1484.1489.1492.).

§. 1577.

Utilitas pro conditione, & judicio hominum, & pro ratione circumstantiarum variare potest infinitis modis. Nique ea minus vel vera, vel imaginaria, seu a phantasia dependens esse potest (§. 1174.).

§. 1578.

Utilitas, quam quis expectare possit a quibusdam rebus externis, potest esse major vel minor, quam ea, quæ in se ex aliis rebus videtur redundare, idque saltim ex opinione judicantis. (§. 1577.).

§. 1579.

Permutantes transferunt dominium rerum suarum in se invicem earumque utilitatem (§. 1571.), ad quam saltem ut plurimum respicere consuecant (1576.). Quæ utilitas rerum cum major vel minor esse possit (§. 1578.); commutantes majus minusvequidpiam & ex consequenti certum quantum rebus, secum invicem commutandis, tribuere solent (§. 426.).

§. 1580.

§. 1580.

Comparare res inter se est nihil aliud, quam earum identitatem & diversitatem (§. 50. 51.) sibi repræsentare.

§. 1581.

Homines in commutandis rebus suis cum aliis de iisdem inter se comparandis solliciti sunt (§. 1579. 1580.).

§. 1582.

Quantum, rebus commutandis tribui solitum, est intentum (§. 1542.).

§. 1583.

Homines ut plurimum debuerunt quantum minus rei commutandæ assūmere pro unitate, ejusque rationem ad quantum majus rei commutandæ determinare & exprimere, nec minus hoc pacto res commutandas dimensionis capaces efficere (§. 427.). Hoc modo opus fuit, ut homines rebus commutandis assignarent pretium, seu valorem. (§. 428.).

§. 1584.

Ut homines usum virium suarum vel cum usu virium alterius, vel cum rebus externis commutare potuerint; vsui virium & operis statuendum fuit pretium (§. 1572. 1573. 1583.).

§. 1585.

Pretium, rebus externis vel operis commutandis tribui suetum, vulgare dicitur.

§. 1586.

Pretium rerum est commutationis (§. 1583.), & consequenter dominii earundem (§. 1571.) accessorium.

§. 1587.

Derivationes dominiorum fieri debent ope pactorum (§. 1538.). Sed cum ad paciscendum nemo ante ipsius lœsiōnes cogi possit (§. 1291.); dominus etiam sub eadem hypothesi cogi nequit ad transferendum rerum suarum dominium, & ex consequenti ad res suas cum rebus alienis commutantur.

mutandas. (§. 1571.) Et cum pretium rerum sit earum commutationis accessorum (§. 1586.); dominus etiam ad pretium rei sua communandae determinandum cogi non potest.

§. 1588.

Ab arbitrio domini dependet, imponere rei sua communandae pretium (§. 1587.); id quod etiam de operis, & laboribus, quos quis alterius gratia in se suscepit, intelligendum (§. 1568.).

§. 1589.

Propositio eadem ex domini jure utendi re sua, de eademque ad arbitrium disponendi concipi potest.

§. 1590.

Determinatio quanti seu pretii ejus, quod nostrum est, rationi & conscientiae attemperanda, ex materia de usu ejus, quod nostrum est, §. 966. seqq. tradita, dijudicari debet.

§. 1591.

In rebus publicis imperans ob salutem publicam, cuius conservatio & amplificatio ipsi commissa est, *pretium rerum & operarum determinare potest, quod legale dicitur.*

§. 1592.

Repräsentatio utilitatis, quam homines ex rebus sibi promittere possunt, dedit occasionem dominiis (§. 1576.) & consequenter pretiis, rebus imponi solitis. (§. 1586.) Ponas res, quæ utiles non judicantur; eis nullum tribuetur pretium,

§. 1593.

Dominia rerum præponunt utilitatem, uni vel quibusdam solis competentem (§. 1484.), atque adeo singulariter & separati perciendam. Hinc res, dominio alicuius subjicienda, præponunt earum separationem a rebus aliis, in medio positis.

§. 1594.

Removeas mente a rebus utilitatem, ex illis singulariter & separati perciendam, removebis cupiditatem conlectan-

fectandi earum dominium (§. 1593.), nec ita minus tolles ea-
rundem pretium (§. 1586.).

§. 1595. Rebus, quarum numerus exiguis datur, tribuitur *raritas*. Quo magis exiguis rerum numerus datur, eo rariores ea exi-
stuntur.

§. 1596. Ponas res quascunque, easque vel utilissimas reperiri in
tanta copia, quæ longe major existimatur numero homi-
num, eas appetentium. Ponas alias res quascunque, quarum
nummerus inferior comprehendit multitudine eas apperten-
tientem; res prioris generis non judicantur dignæ dominio
(§. 1594.). Remanent itaque res posterioris generis, quas
judicaveris mereri, quæ dominio circumscribantur. Domi-
nium itaque & consequenter pretium rerum (§. 1586.)
præponunt earundem raritatem. (§. 1595.).

§. 1597. Utilitas, ex rebus singulariter & separatim nobis perci-
ienda, & earundem raritas, cum contineant rationem pre-
tii rerum (§. 1594., 1596.); eadem pro concialis pretiorum
merito habentur. (§. 202.).

§. 1598. Rebus, quae rara quidem sunt, quibus vero nullam
utilitatem tribuit opinio hominum, pretium nullum impo-
nitur (§. 1594.).

§. 1599. Pretia rerum exigunt utilitatem, privative percipi-
endam, cum raritate conjunctam (§. 1597.). Utilitas respicit
bonum, & ex consequenti rem, quæ nos statumque nostrum
perficit (§. 141.). Repræsentatio ergo perfectionum, in re-
bus, quæ rara sunt, deprehensarum, occasionem præbuit
pretiis, iis impositis.

§. 1600.

§. 1600.

Ex rebus, quibus pretium tribuimus, capimus voluptatem (§. 1599.131.), & gaudium pro gradu perfectionis, (§. 361.).

§. 1601.

Utilitas, quam ex rebus singulariter & privative percipere possumus, est concausa pretii rerum (§. 1597.), & praeponit bonitatem rei, nos statimque nostrum perficiens. (§. 141.). Repraesentatio itaque utilitatis rerum oritur ex eorum relatione ad nostrum statum. Neque eiusmodi relatio, neque ipsa raritas, quae altera est concausa pretii, rebus ipsis inest, sed potius extra illas deprehenditur. Unde patet, quod pretium non sit in rebus ipsis, sed potius extra illas. Illustris GVNDLINGIVS §. V. c. XXIII. J. N. his utitur verbis: pretium non a re ipsa, sed comparatione, phantasia ac ratiocinatione nostra pendet,

§. 1602.

Notum est, quod pretia rerum, pro ratione majoris minorisve utilitatis & raritatis (§. 1597.), augeantur vel minuantur. Nec minus saepius fieri solet, ut res valorem suum plane amittant, unde denuo clara est veritas §. præcedentis.

§. 1603.

Pretium, rebus imponi solitum, est fictio moralis. (§. 36.1601.).

§. 1604.

Incommoda complura cum rerum permutationibus & cum solius pretii vulgaris usu copulata sunt, eo præcipue casu, ubi hominum & rerum, quibus utimur, multitudo insignis fuerit, quae difficultatem determinandi tot rerum pretia particularia nimium quantum ita adauxit, ut commutationes & commercia infinitis obstaculis subjicerentur. Fieri enim sepe saepius potuit, ut, cum tu haberes, quod ego desiderarem, invicem non haberem, quod tu accipere velles. Si usum

usum pecuniae ex commercio rerum sustuleris, difficultates innumeræ pretiorum vulgarium & particularium abunde cognoscet.

§. 1605.

Commodi itaque sunt mortales a pretiis rerum particularibus transire ad pretium universale & commune, impo- nendum rei cuidam, quæ cum rebus quibuscunque, in com- mercium venientibus, commode commutari, seu, quæ in vicem rerum commutandarum omnium commode surro- gari possit. Ejusmodi *pretium universale & vicarium o-* mnium pretiorum rerum externalium commutandarum dicitur *eminens*.

§. 1606.

Res, cui imponitur *pretium universale & vicarium omnium pretiorum* dicitur *nummus seu pecunia*.

§. 1607.

Pecunia est res mobilis vicaria omnium rerum permu- tandarum (§. 1606.).

§. 1608.

Ob utilitatem & raritatem rebus *pretium tribuitur* (§. 1597.). Id quod adipicandum ad materiam, ex qua nummi constellantur (§. 1606.).

§. 1609.

Ut ne homines in rebus suis in alios pro pecunia transferendis difficiles sint, materia nummi ita comparata esse deber, ut durabilis sit, & ut parti illius exiguae *pretium magnum assignari*, atque sic pecunia de loco in locum com- mode transferri, numerari celeriter & facilime custodiri possit. Hinc materia nummi rara, divisibilis, portabilis & durabilis sit necesse est. Cui fini obtinendo nulla metalla accommodatoria sunt auro & argento.

§. 1610.

Pecuniae adulteratores æque nocivi sunt ac fures (§. 1494. 1606.).

Yy

§. 1611.

§. 1611.

Pactum requirit consensum mutuum (§. 1287.), & consequenter eandem voluntatem in paciscentibus (§. 1260.). Iam cum voluntas ad finem existentiae reddendum tendat (§. 513.); in paciscentibus deprehenditur idem & communis finis, existentiae reddendus.

§. 1612.

Si quis de pactis obvenientibus judicare voluerit, finem paciscentium communem ante oculos habeat necesse est (§. 1611.).

§. 1613.

Ex pacto fluit obligatio & jus pactitium (§. 1324. 1328.). Iam cum in paciscentibus deprehendatur idem & communis finis (§. 1611.); obligatio & jus pactitium ex fine paciscentium communii dijudicanda veniunt. Hinc ex fine paciscentium obligationum & iurium termini intelliguntur.

§. 1614.

Consensus reciprocus est causa pacti efficiens (§. 1427.). Consensus reciprocus est voluntas agentium eadem & mutua (§. 1260.), voluntas ergo & consequenter intentio (§. 509.) agentium mutua est causa pacti efficiens. Hinc genesis factorum ex agentium intentione conspirante repetenda est. Unde factum est, ut pacta vocentur *entia intentionalia*. Conf. Gundlingii J. N. G. cap. XXIII. §. XXXIII. Et cum genesis alicuius rei essentiam illius constituat (§. 227.); animi intentio unicuique conventionis essentiam, formam & naturam conciliat.

§. 1615.

Perfectionem pacti ab ejus consummatione & implemento discriminandam esse, ex praecedentibus facile est ad intelligentum.

§. 1616.

Quæ §. §. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. allata sunt,

ad

ad pac̄ta, quibus dominia rerum transferuntur, præcipue applicanda veniunt.

§. 1617.

In pac̄sentibus deprehenditur finis idem & communis, existentia reddendus (§. 1611.). Sed fines eiusmodi pac̄sentium pro diversitate auxiliū, quod aliud ab alio expectare posse, multis modis variant (§. 1251. 1285.). Unde enatae sunt tam variae pactorum species.

§. 1618.

Translatio dominii rei nostræ pro determinata pecunia summa dicitur *venditio*. Acquisitio dominii rei alienæ pro determinata pecunia summa vocatur *emtio*. *Emissio venditio* est *pactum*, quo quis dominium rei suæ transfert in alterum pro determinata pecunia somma, seu, est *commutatio rei* cum pecunia, illam æstimante. *Rem commutans* appellatur *vendor*, pecuniam solvens, *emtor*, res venalis *merx*, unde *mercator* & *mercatura* strictius dicuntur. Pecunia, mercem æstumans, *pretium*, actus offerendi *pretium*, *licitatio* nuncupatur.

§. 1619.

Fieri potest, ut quis solum rei suæ usum alteri concedat, idque vel gratis vel pro certa mercede. Concessio usus rei nostræ gratuita, *commodatum*, concedens *commodans*, alter vero *commodatarius* audit. E diverso concessio usus rei nostræ pro certa mercede *locatio-conductio*, concedens *locator*, alter pac̄scens *conductor*, merces pro usu rei danda *locarium* vocatur.

§. 1620.

Dantur res, in dominio existentes, quæ consistunt in numero, pondere & mensura & quæ usu consumuntur. Fieri potest, ut quis dominium rei suæ consumptibilis in alterum ea lege transferat, ut eadem ex eodem genere,

Yy 2 tempo-

tempore convento , restituatur. Vocabulum *generis* hic sumitur pro *specie*. Ejusmodi pactum dicitur *mutuum*, & dominus *mutuans* seu *creditor*, alter *paciscentium* *mutuarius* seu *debitor* sensu strictiori appellatur.

§. 1621.

Dantur res , quibus uti non possumus , nisi earum pereat substantia , seu quarum usus cum earum abusu (§. 1551.) copulatus sit.

§. 1622.

Dantur res aliae , quarum quidem usus non exigit, ut earum destruatur substantia , sed ut ea saltem custodiam nostram egrediantur, quorum pecunia referenda venit. Prior *consumtio naturalis*, posterior vero *moralis* seu *juris intellectu talis* appellatur. Consumtio igitur moralis in pecuniam cadit, quæ hanc ob causam rebus consumptibilibus accenseri solet. Unde nascitur argentum *mutuum* (§. 1620.).

§. 1623.

Occasione mutui aliasque crediti, generalius sumti (§. 1326.), introductæ sunt *pactiones*, de securitate crediti initæ , quæ dicuntur *cautiones*.

§. 1624.

Fieri potest, ut a debitore creditori obligentur res ad securitatem crediti, *pignora* appellari suetæ.

§. 1625.

Datur cautio pignoratitia (§. 1624. 1623.).

§. 1626.

Fieri potest, ut vel debitor nulla pignora habeat, vel creditori eorum custodia molesta sit, vel causæ sat graves reprehendantur, cur debitor creditori pignora tradere dubitet. Sic prognata sunt *pacta*, quibus quis in majorem creditoris securitatem in se ita suscipit obligationem debitoris, ut & hic adhuc maneat obligatus. Ejusmodi pacta dicuntur *fidejussiones*.

§. 1627.

§. 1627.

Dantur cautiones fidejussoriæ (§. 1626. 1623.).

§. 1628.

Quæritur, utrum diuturna aliqua possessio validum dominii vel imperii titulum hominibus, in statu naturali viventibus, præbere possit? Tentabimus resolutionem hujus quæstionis ex principiis, superius demonstratis.

§. 1629.

Hoc casu populus, cuius terræ ab alio populo possidentur, ignorantia invincibili excusare se non potest.

§. 1630.

Si fuerit causa sat prægnans, cur metuamus aliquid, *metus justus*; si minus, *injustus* dicitur respectu ejus, in quo ille subnascitur.

§. 1631.

Genti vigilanti & rerum suarum satagendi per longissimum annorum decursum occasio deesse non potest adhibendi *unicum* saltem contradictionis actum contra utrum alias potentiores rerum suarum possessorem, præcipue si statum, in quo gentes liberae vivunt, curatius penderis. Neque proinde metu justo gens libera nostro causa se excusare potest.

§. 1632.

Si gens possederit terras alterius gentis per longissimum temporis spatum, neque hæc unquam contra ejusmodi possessionem protestatione usi fuerit; gens altera in ejusmodi possessionem terrarum tacite consenserit censetur (§. 1363. 1629. 1631).

§. 1633.

Ope pacti ea, quæ nostra sunt, in alterum transfruntur (§. 1308.). Populus ergo nostrò casu terras suas, ab altero populo sub nostra hypothesi possessas, in alterum per factum tacitum derivasse existimatur (§. 1368. 1632.).

Yy 3

§. 1634.

§. 1634.

Ejusmodi modus acquirendi dominia aliaque jura, populo cuidam competentia, ope possessionis diurnæ, contradictione illius non interruptæ, dicitur *præscriptio gentium*.

§. 1635.

Jus præscriptionis, gentibus vindicandum, ex pacto tacito concipimus (§. 1634. 1633.). Neque alia videtur superesse causa, unde illud derivare possimūs, cum id, quod nostrum est, non nisi facto nostro pactio in alios transferri posse, si statum naturalem spectaveris (§. 1429.).

§. 1636.

Præscriptio est titulus ad transferendum dominium habilis in statu naturali (§. 1511. 1635.), adeoque & præscribenti possessionem titulatam tribuit.

§. 1637.

Jus prætensum dicitur, quod in res, quæ possidentur ab aliis, nobis competit & quod conservare nobis animus est. Ejusmodi jura prætensa præscriptione extingui, patet ex præcedentibus. Et cum prætensiones subministrent causas belli justificas (§. 1201. 1204.); præscriptio est modus illas extinguendi & ex consequenti conservandi tranquillitatem & felicitatem populorum publicam, quæ conjuncta est cum illustratione gloriæ divinae (§. 828.).

§. 1638.

Porro disquiramus, utrum occupatio bellica sit modulus acquirendi rerum dominium.

§. 1639.

In controversiis hominum, in statu naturali viventium, nullus datur tertius iudex, in cuius deciso partes litigantes acquiescere debeant (§. 919.). Nec alterutra pars litigantium propter æqualitatem sibi sumere potest decisionem cause controveriarum. Nihil ergo restat, nisi ut altera pars vel jus suum

sum prætensum remittat, vel compositionem amicabi-
lem tenteret, vel rem controversam bello committat.

§. 1640.

Si partes, inter quas oritur disceptatio, confugiant ad
viam armorum, eligunt bellum & ex consequenti illud vo-
lunt, tanquam rem, cui decisionem causæ controversæ
committuntur.

§. 1641.

Datur eadem voluntas suscipiendi bellum in partibus
disceptantibus (§. 1640.), & ex consequenti consensu reci-
procus (§. 1639.) in susceptionem belli, a quo causæ deci-
sio dependeat (§. 1639.).

§. 1642.

Bellum est status, quo homines inter alia feruntur
quoque proposito sibi invicem inferendi mala (§. 806.),
quorum cum referantur mala fortuna, quæ jacturam fa-
culturum, terrarum, juriumque nostrorum complectuntur.

§. 1643.

Datur in partibus ejusmodi litigantibus, nostra qui-
dem sententia, consensus reciprocus in talem statum, ubi illæ
feruntur proposito sibi invicem eripiendi terras & jura, sibi
in illas competentia, ita tamen, ut inde dependere debeat
causa controversæ decisio (§. 1641. 1642.).

§. 1644.

Propositum tendit ad actum (§. 509. 508.), & nostro
casu ad actualem erectionem terrarum & jurium (§. 1643.). Hoc
dependet nostra sententia a vi armorum superiori. Da-
tur itaque in belligantibus consensus reciprocus in actu-
alem jacturam terrarum & jurium suorum, a vi armorum su-
priori dependentem, unde illi expectant controversæ
decisum (§. cit.).

§. 1645.

§. 1645.

Eiusmodi consensus reciprocus constituit pactum (§. 1288.). Concipimus ergo in belligerantibus pactum de actuali jactura seu translatione terrarum juriumque suorum, a vi armorum superiori dependente, unde illi expectant controversiae decimum (§. 1644.).

§. 1646.

Ponas proinde, alterum belligerantium occupasse terras hostiles vi armorum suorum superiori, cui quippe alter se imparem sentit; in eum ejusmodi terrarum dominium ex pacto derivatum esse nostra sententia existimat (§. 1538.). Occupatio itaque bellica, quam superior vis armorum comitatur, hac ratione est modus acquirendi dominium translativus (§. cit. & §. 1645.).

§. 1647.

Cum in ejusmodi occupatione bellica requiratur vis armorum superior, in quam solam belligerantes consentiunt (§. 1646.); rerum ablatarum, quas alter denuo recuperat durante bello, dominium in occupantem priorem nondum devolutum esse iudicatur, cum hoc casu vis superior deficiat. Eadem assertio concipitur ex belligerantium pacto, quod durante adhuc bello durat.

§. 1647.

Cessante causa dominii, cessat dominium. Utilitas, quam quis ex rebus externis singulariter & privative percipere possit, est causa dominiorum (§. 1593.). Cessante itaque hac utilitate, cessat dominium. Sed in articulo mortis cessat eadem utilitas, eodem itaque temporis momento expirant dominia & jura, illis annexa, & ex consequenti jus transferendi rerum dominia in alios. Unde patet, an testamenta sint iuris naturæ?

S. D. G.

ERRATA.

Numeri denotent §§.

§. 70. l. circumstantiarum. §. 73. deleas voc. sufficientem.
§. 83. l. Huc. §. 107. pro (§. 107.) l. §. 70. §. 113. l. certitudinis.
§. 160. l. (§. 154. 155. 142. 145. 131. 135.) §. 168. l. rationalis seu noluntas.
l. quibus. §. 181. l. oppositum. §. 182. l. coincidit. §. 246.
l. essentia corporis. §. 266. l. Natura humana. §. 302. lit. f. leg. crescentibus.
lit. l. leg. Anaxarchi. §. 312. lin. antep. leg. circumstantiarum.
§. 353. lin. 4. l. principium. §. 365. leg. (§. 328.) leg. pœnas
itaque. §. 414. pro alleg. §. 407. leg. 409. §. 417. leg. Metaphysicas.
§. 435. pro §. 432. l. §. 433. §. 446. l. gradu. §. 452. pro §. 459. leg.
449. §. 458. pro §. 557. l. 457. §. 477. leg. officium. §. 493. l. rede-
uentem. §. 499. l. objecti. §. 501. l. de moralitate actionum. §. 561.
lin. ant. l. incommodum. §. 566. pro §. 567. l. §. 564. §. 569. lin. 4.
l. pro eorum. §. 580. l. oritur. §. 581. lin. 2. leg. ea etiam. §. 582.
lin. 5. leg. aliquod malum. §. 645. lin. 6. leg. in illos. §. 712. lin.
antep. leg. patebit. Reflectamus. §. 722. leg. concessæ. §. 736. lin. 5.
leg. humanitatis, imperfecta. §. 747. leg. qui c. 17. §. 2. §. 763.
l. extendenda. §. 785. lin. 3. leg. persequamur. & lin. 4. leg. perse-
quatur. §. 990. l. provenerunt (§. 888.) §. 981. leg. eodem statu
(§. 980. 769.) §. 989. l. posterioris generis. §. 1029. leg. imperfe-
ctiore. §. 1042. leg. desuescamus. §. 1058. leg. stricte dictis.
§. 1088. l. (§. 1084.) fuit. §. 1134. lin. 4. leg. conatu. §. 1150. leg.
coorta, conjuncta cum odio. §. 1188. leg. corpus, §. 1205. leg.
alteri subnata. §. 1400. lin. pen. leg. extortum.

Porro §. 515. l. possint. §. 1058. l. minimum stricte dictis.
§. 1642. l. quorundam referuntur mala.

А Т А Я Я Э

Digitized by srujanika@gmail.com

Eckes

*Etatq; q; v; le; reter-
vina; & v; v; p; b; t; l; v; e;
du; p; b; o; n; p; u; m; e; c; l; a; t; u; m
u; m; u; l; u; r; p; a; i; l; u; l; l; p; i; t; z;
t; d; d; a; r; l; a; b; e; p; i; t; t; a; c; h; e; r;*

118207

AB 118 207

ULB Halle
003 895 602

3

B.145.
n.

HENRICI KOEHLERI,
PHILOS. MAG.

EXERCITATIONES
JVRIS NATVRALIS,
EIVSQVE CVM PRIMIS EXTERNI,
METHODO SYSTEMATICA
PROPOSITI.

IENAE, LITTERIS RITTERIANIS
M DCC XXIX.